

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Διεθνές Συνέδριο
Ομάδων Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας
των Κοινοβουλίων
Ελλάδας και Γεωργίας

«ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ»

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

12-13 Ιουνίου 2008

Β Ο Υ Λ Η Τ Ω Ν Ε Λ Λ Η Ν Ω Ν

**Διεθνές Συνέδριο
Ομάδων Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας
των Κοινοβουλίων
Ελλάδας και Γεωργίας**

«ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ»

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

12-13 Ιουνίου 2008

Βόλος

Διεθνές Συνέδριο
«ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ»
Βόλος, 12-13 Ιουνίου 2008

Οργανωτική Επιτροπή

Πρόεδρος: Γ. Σούρλας, Α' Αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων -

Πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας - Γεωργίας

Μέλη: Α. Βούλγαρης, Δήμαρχος Βόλου

Ι. Tavartkiladze, Πρέσβης της Γεωργίας στην Ελλάδα και την Κροατία

Οργανωτική Γραμματεία

Δρ. Σ. Γαλούκας

Ν. Καραπαπάς

Γ. Ροντογιάννη

Μ. Σπανού

Επιμέλεια Πρακτικών

Δρ. Σ. Γαλούκας

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Πέμπτη, 12 Ιουνίου 2008

- 19:15 Πέρασ προσέλευσης στο χώρο του Συνεδρίου (Ξενοδοχείο Ξενία)
- 19:30 Κήρυξη έναρξης των εργασιών του Συνεδρίου από τον Πρόεδρο της Βουλής των Ελλήνων κ. Δημήτριο Σιούφα
- Προεδρείο Τελετής Έναρξης:
- Γ. Σούρλας – Α' Αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων - Πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας - Γεωργίας,
- Α. Βούλγαρης - Δήμαρχος Βόλου,
- Ι. Tavartkiladze - Πρέσβης της Γεωργίας για την Ελλάδα και Κροατία
- 19:45 Χαιρετισμοί
- Την έναρξη των εργασιών του Συνεδρίου θα χαιρετίσουν οι:
- Α. Βούλγαρης - Δήμαρχος του Βόλου
- N. Vacheisvili - Υπουργός Πολιτισμού Γεωργίας
- Θ. Κασσίμης – Υφυπουργός Εξωτερικών της Ελλάδας
- N. Vashakidze – Υφυπουργός Εξωτερικών της Γεωργίας
- Θ. Δραβίλλας - Γενικός Γραμματέας Υπουργείου Πολιτισμού της Ελλάδας
- R. Chkhaidze - Δήμαρχος Βατουμίου
- Ι. Saginadze - Δήμαρχος Πότι

Παρασκευή 13 Ιουνίου 2008

- 09:30 Προσέλευση – Καφές
- 10:00 – 13:10 ΠΡΩΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: Ο μύθος και η εποχή του
- Γλώσσες Συνεδρίου Ελληνικά, Αγγλικά -Χρόνος παρουσιάσεων 20'
- 10:00 – 11:20 Προεδρείο: Α. Βούλγαρης – Εκπρόσωπος Γεωργίας
- 10:00 *Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ* - Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου Α., Προϊσταμένη ΙΓ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων
- 10:20 *Η ΚΟΛΧΙΔΑ ΤΗΣ ΜΗΔΕΙΑΣ: ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ* - Lordkipanidze Nino, Καθηγήτης Πανεπιστημίου Τυφλίδας
- 10:40 *ΙΩΛΚΟΣ: ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ* - Αδρύμη-Σισμάνη Β., Διευθύντρια Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Θεσσαλικών Σπουδών
- 11:00 *Η ΑΠΗΧΗΣΗ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΣΤΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ* -

	Παντελοδήμος Δ., Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
11:20-11:50	Διάλειμμα – Καφές
11:50 – 13:10	Προεδρείο: Εκπρόσωπος Γεωργίας - Α. Βούλγαρης – Γ. Σούρλας
11:50	<i>Ο ΧΡΥΣΟΣ ΤΗΣ ΚΟΛΧΙΔΑΣ (ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΒΑΝΙ)</i> - Kacharava D., Καθηγητής Πανεπιστημίου Τυφλίδας
11:50	<i>Ο ΜΥΘΟΣ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ</i> - Κακριδής Θ., Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
12:10	<i>ΑΡΓΩ: ΟΙ ΛΑΤΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ</i> - Παπαγγελής Θ., Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης
12:30	<i>ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΜΕΤΑΛΛΟΤΕΧΝΙΑΣ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ</i> - Mikaberidze A., Διευθυντής Γεωργιανού Ινστιτούτου στην Αθήνα
12:50	<i>ΤΙ ΕΦΕΡΑΝ ΟΙ ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΛΧΙΔΑ: ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ</i> – Ντούμας Χ., Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
16:30	Προσέλευση – Καφές
17:00 – 20:30	ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ: <u>Οι προεκτάσεις του μύθου</u> Γλώσσες Συνεδρίου: Ελληνικά, Αγγλικά, Χρόνος παρουσιάσεων 20’ Προεδρείο: Γ. Σούρλας, Α. Βούλγαρης, Ι. Tavartkiladze
17:00	<i>Η ΑΡΓΩ, Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ, ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ</i> - Κούρτης Α., Ινστιτούτο Έρευνας Αρχαίας Ναυπηγικής και Τεχνολογίας «ΝΑΥΔΟΜΟΣ»
17:20	<i>Η ΚΟΛΧΙΔΑ ΣΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΧΑΛΚΟΥ</i> - Gordeziani L., Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Τυφλίδας
17:40	<i>Η ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ: ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ</i> - Χατζησάββας Σ., ε.τ. Διευθυντής Αρχαιοτήτων Κύπρου
18:00	<i>ΟΙ ΑΡΓΟΝΑΥΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΛΧΙΔΑ: ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ</i> - Licheli V., Διευθυντής Ινστιτούτου Αρχαιολογίας και Εθνολογίας, Πανεπιστήμιο Τυφλίδας
18:20 – 19:00	Διάλειμμα – Καφές
19:00	<i>Η ΜΥΘΙΚΗ ΚΟΛΧΙΔΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ</i> - Darchia I., Καθηγ. Πανεπιστήμιο Τυφλίδας
19:20	<i>ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΜΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗ</i> - Καμηλάκη Κ., Διευθύντρια Κέντρου Λαογραφίας, Ακαδημία Αθηνών

- 19:40 *Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΜΗΛΕΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΚΒΑΣΗ ΤΗΣ ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗΣ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΣ* - Βασιλοπούλου Β., Γενική Διευθύντρια Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Υπουργείου Πολιτισμού
- 20:00 *ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ* - Σούρλας Γ., Α' Αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων, Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

ΕΠΙΣΗΜΩΝ

Γ. ΣΟΥΡΛΑΣ

Α' Αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

Πρόεδρος Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας

Αισθάνομαι την υποχρέωση να κάνω ιδιαίτερη αναφορά στους εθελοντές–κωπηλάτες που μπορεί να μη φέρουν ονόματα Θεών ή ηρώων, αλλά έχουν όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ανδρείας, της τόλμης και της αποφασιστικότητας, προκειμένου να οδηγήσουν την Αργώ στο νέο προορισμό της και να φέρουν το δικό τους χρυσόμαλλο δέρας.

Μπορεί να μην έχουν ναυπηγό τον Άργο, το γιό του Φρίξου, και την Θεά Αθηνά που φρόντιζε το μυθικό καράβι, αλλά έχουν το δικό τους ναυπηγό τον Απόστολο Κούρτη και τον Άγιο Νικόλαο τον πολούχο της πόλης μας, στο τιμόνι. Τον προστάτη των ναυτικών που πιστεύω πως θα τους συντροφεύει με το εικόνισμα του μέσα στο καράβι.

Οι διακεκριμένοι ομιλητές, θα ξεδιπλώσουν όλες τις πτυχές του θρυλικού ταξιδιού με τις μυθικές αλλά και ιστορικές διαστάσεις, με τις περιπέτειες αλλά και τις εμπορικές αναζητήσεις που σε κάθε περίπτωση έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Θα φωτίσουν ακόμα περισσότερο τις πτυχές πολλών αρχαίων συγγραφέων και επικών ποιητών που έγραψαν για το ταξίδι των Αργοναυτών, όπως είναι τα «ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ» του Ορφέα, οι «Αργοναύται» του Αναξίμανδρου, τα «ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΑ» του Απολλώνιου του Ρόδιου, του Επιμενίδη και του Λατίνου συγγραφέα Βαλέριο Φλάκκο. Ακόμα κι ο Ηρόδοτος γράφει για την αργοναυτική εκστρατεία. Ο Όμηρος στην Οδύσσεια αναφέρεται στην Αργώ κι ο Ησίοδος στη Θεογονία του.

Εγώ θα περιορισθώ σε μια σύντομη ξενάγηση όλων των επισκεπτών μας που ήρθατε σήμερα εδώ από την Ελλάδα και το εξωτερικό, στη χώρα του Ιάσονα. Βρισκόμαστε στους πρόποδες του Πηλίου στο βουνό των Κενταύρων. Στο Πήλιον Όρος διέπρεψε ο Κένταυρος Χείρων, ο άριστος γιατρός, βοτανολόγος και δάσκαλος, ο δικαιότερος των Κενταύρων, όπως αναφέρει ο Όμηρος. Στο Πήλιο δίδαξε την ιατρική και την αρετή. Κοντά του μαθήτευσαν ημίθεοι και ήρωες. Ο Ηρακλής, ο Αχιλλέας, ο

Ιάσων. Στον Κένταυρο Χείρωνα ο Απόλλων εμπιστεύτηκε το γιό του Ασκληπιό, ο οποίος γεννήθηκε στην πόλη Λακέρεια, βορινά της λίμνης Κάρλας. Στη Θεσσαλία λειτούργησε το πρώτο Ασκληπιείο το 550 π.Χ. Στη Θεσσαλία έζησε πριν από 25 αιώνες ο Ιπποκράτης όπου και πέθανε. Βάσιμα λοιπόν, πειστικά και αποδεδειγμένα η Θεσσαλία το Δώτιον Πεδίο, όπως το αποκαλεί ο Όμηρος, αποτελούσε την κοιτίδα της Ιατρικής και αυτό αποδίδεται στο πολυφάρμακο Πήλιο.

Στο Πήλιο θέλει ο θρύλος να γίνονται τα πρώτα καλλιστεία. Εδώ στους γάμους του Πηλέα και της Θέτιδος, γονείς του Αχιλλέα, όταν η Έριδα δεν εκλήθη στο γεγονός αυτό θύμωσε και τότε πέταξε το μήλο μπροστά στην Ήρα, την Αθηνά και την Αφροδίτη, που έγραφε «τη καλλίστη», δηλαδή στην ομορφότερη, το γνωστό μήλο της Έριδος. Ο Πάρις που κλήθηκε αργότερα να διαλέξει την ομορφότερη επέλεξε την Αφροδίτη, γιατί εκείνη προηγουμένως του είχε υποσχεθεί την Ωραία Ελένη, επηρεάζοντας έτσι την επιλογή του και την απονομή του τίτλου της ομορφότερης. Βλέπετε, τα καλλιστεία είναι διαβλητά από τότε, αλλά εμείς επερόμεθα γιατί τα πρώτα καλλιστεία στον κόσμο έγιναν στο Πήλιο, λίγα μέτρα από τη δική μας πόλη και έτσι λοιπόν ο Πάρης παίρνει την ωραία Ελένη. Εδώ λοιπόν γίνονται τα πρώτα καλλιστεία και από εδώ ξεκινά ουσιαστικά και ο Τρωικός Πόλεμος, που ήταν μύθος για πριν από μερικά χρόνια, τώρα όμως είναι μια ιστορική πραγματικότητα.

Η Μαγνησία έχει να επιδείξει σύμβολα αγάπης και συζυγικής αφοσίωσης όπως είναι η Άλκηστη, κόρη του Πηλέα και γυναίκα των Φερών Άδμητου που συμβολίζει την αγάπη και την αφοσίωση στην Ελληνική αρχαιότητα.

Εδώ σε μια περιοχή με την πλούσια μυθολογική και ιστορική παράδοση, όπου βρίσκονται οι αρχαιότεροι οικισμοί της Ευρώπης (Σέσκλο και Διμήνι), γεννήθηκαν και έδρασαν πρωταγωνιστές του νεοελληνικού διαφωτισμού όπως ο Ρήγας Βελεστινλής, ο Φιλιππίδης, ο Κωνσταντάς, ο Γαζής.

Εδώ διεξάγεται κι αυτό το συνέδριο που έχει τη δική του ιστορικά αξία. Είναι το πρώτο συνέδριο αυτής της μορφής στη Κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδας, με πρωτοβουλία της Βουλής των Ελλήνων.

Όταν ως υπεύθυνος των Ομάδων Φιλίας της Βουλής των Ελλήνων, και ιδιαίτερα ως Πρόεδρος της Ομάδας Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας, πρότεινα τη διοργάνωση αυτού του Συνεδρίου στον Πρόεδρο της Βουλής, τον συνάδελφο και φίλο Δημήτρη Σιούφα, η ανταπόκριση του και η αποδοχή της πρότασης μου ήταν άμεση και τον ευχαριστώ για την απόφαση αυτή. Άλλωστε είναι εμφανείς οι προοπτικές που διαγράφονται για περαιτέρω δραστηριότητες επί της προεδρίας του κυρίου Σιούφα. Τα διαβάζετε, τα πληροφορείστε θα τα δείτε και στη συνέχεια, τα ανοίγματα που κάνει η Βουλή των Ελλήνων πέρα από τα αυστηρώς κοινοβουλευτικά καθήκοντα που ασκούνται εκεί στην καρδιά της Δημοκρατίας. Τον ευχαριστούμε για την απόφαση αυτή και φυσικά για την παρουσία του απόψε εδώ παρά το φορτωμένο του πρόγραμμα.

Ευχαριστώ και τον δήμαρχο του Βόλου τον κύριο Βούλγαρη με τον οποίο συνδιοργανώσαμε σαν Ομάδα Φιλίας το συνέδριο με άριστη συνεργασία, καθώς και όλους όσους συνέβαλαν σε αυτή την προσπάθεια αναβίωσης, ή συνέλαβαν την ιδέα, ή προετοίμασαν, ή προχώρησαν διαδικασίες, για να φτάσουμε εδώ σε αυτή την αίθουσα για να γιορτάσουμε και να ξεκινήσουμε την επιστημονική διερεύνηση.

Αντίστοιχο συνέδριο θα πραγματοποιηθεί και στη Γεωργία και όλοι εμείς, μαζί και η Αργώ, θα φτάσουμε στην Κολχίδα. Οι Αργοναύτες μας διδάσκουν να ξεπερνούμε τα εμπόδια και να κατακτούμε τους στόχους μας. Άλλωστε οι στόχοι μας εμπνέονται από ιδανικά, παραδόσεις και πολιτισμό, που ορισμένοι λαοί, παρότι είναι γείτονες μας, αδυνατούν να αντιληφθούν.

Εμείς λοιπόν θα πάμε, να το πάρουν χαμπάρι και δεν μας εμποδίζει κανένας, έστω και οδικώς θα πάμε με την Αργώ.

Οι ευχές μας και οι προσευχές να συντροφεύουν τους κωπηλάτες για καλό ταξίδι.

Δ. ΣΙΟΥΦΑΣ

Πρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων

Ευχαριστώ θερμά τον πρόεδρο τον κύριο Σούρλα για τους φιλόφρονες λόγους που ανέφερε. Θεωρώ ότι είναι ιδιαίτερη τιμή και χαρά για εμένα ως πρόεδρο του Ελληνικού κοινοβουλίου να παρευρίσκομαι σε αυτό το συνέδριο για να κηρύξω την έναρξη των εργασιών του. Καλωσορίζω και ευχαριστώ για την συμμετοχή τους διακεκριμένους καλεσμένους μας, τους διακεκριμένους ομιλητές και όλους τους εκπροσώπους των αρχών της Μαγνησίας αλλά και όλους εσάς που παραβρίσκεστε εδώ σήμερα.

Θέλω να κάνω μία ιδιαίτερη αναφορά τόσο στον Γιώργο Σούρλα, τον αντιπρόεδρο της Βουλής και πρώην υπουργό, όσο και στον υφυπουργό τον Θανάση Νάκο των οποίων η συμβολή για να φτάσουμε στην σημερινή ημέρα ήταν καθοριστική. Να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους Βουλευτές του νομού Μαγνησίας και της σημερινής αλλά και της προηγούμενης Βουλής και ιδιαίτερα τον Δήμαρχο και πρώην συνάδελφο τον Αλέκο Βούλγαρη με τον Δήμο του οποίου η Βουλή των Ελλήνων συνδιοργανώνει αυτό το διεθνές συνέδριο.

Κυρίες και κύριοι,

η Βουλή των Ελλήνων εκπροσωπεί όλη την κοινωνία και είναι φυσικό να ζει την εθνική ζωή μέσα στην κοινωνία αλλά και μαζί με την κοινωνία σε όλη την Ελλάδα και όπου υπάρχουν Έλληνες, γι' αυτό είμαστε σήμερα εδώ μαζί σας. Η Βουλή των Ελλήνων στηρίζει και συνδιοργανώνει το διεθνές συνέδριο «Αργοναυτική εκστρατεία» στον Βόλο για πολλούς λόγους. Ο πλέον θεμελιώδης είναι η αναζήτηση της διασταύρωσης του μύθου με την Ιστορία και η προβολή της στο σύγχρονο κόσμο.

Οι Έλληνες είχαμε πάντοτε την περιέργεια αλλά και την γοητεία της αναζήτησης, μιας αναζήτησης που εξελίσσονταν σε πολιτισμική συνάντηση, αποικιακή εγκατάσταση αλλά και εμπορική δραστηριότητα. Αυτός ο μύθος είναι η έκφραση της Ιστορίας μας. Τολμηροί θαλασσοπόροι διέσχιζαν ανά τους αιώνες Εύξεινο Πόντο, την Μεσόγειο αλλά και Ωκεανούς, ακόμα και πέρα από αυτούς, οδηγημένοι από τον μύθο και την Ιστορία της Αργοναυτικής εκστρατείας. Γινόμασταν έτσι ανά τους αιώνες

επικοινωνιακοί φορείς αλλά και δημιουργοί πολιτισμού. Η συνάντηση με την ανατολή μας έδωσε στοιχεία γλώσσας, Θρησκείας, πολιτισμού που με το δικό μας τρόπο επεξεργαστήκαμε, ενσωματώσαμε και τα μεταφέραμε στην Δύση. Η Αργοναυτική εκστρατεία ήταν και είναι και ιστορία αλλά και μύθος, μύθος όμως οδηγός γεμάτος μυστήριο και γεμάτος συμβολισμούς.

Σήμερα συναντιόμαστε στο Βόλο που ήταν η αρχή, με την Γεωργία που ήταν το τέλος της εκστρατείας κύριε Πρόεδρε. Αναζητούμε κοινούς στόχους και κοινά σημεία, κοινή ιστορία αλλά και μύθο. Η Βουλή των Ελλήνων και το κοινοβούλιο της Γεωργίας μέσα από της κοινοβουλευτικές ομάδες φιλίας συνεργάζονται στενά και είναι συνολικά εβδομήντα δύο τα κοινοβούλια σε ολόκληρο τον κόσμο με τα οποία η Βουλή των Ελλήνων έχει συνεργασία - αυτή την σημαντική αποστολή έχει υπό την ευθύνη του ο Γιώργος Σούρλας ο συμπολίτης σας πολιτικός, ο πρώτος αντιπρόεδρος της Βουλής – και εργαζόμαστε για να γίνουν περισσότερα, αλλά και η συνεργασία να γίνει στενότερη.

Κηρύσσοντας την έναρξη των εργασιών του συνεδρίου εύχομαι και ελπίζω η «Αργώ» να συνεχίζει πάντα το ταξίδι αλλά και για πάντα σε όλες τις θάλασσες τις ανοιχτές λεωφόρους επικοινωνίας λαών και πολιτισμών για να φέρνει τους ανθρώπους και τους πολιτισμούς όλο και πιο κοντά.

Θα μου επιτρέψετε όμως σεβασμιότατε, κυρίες και κύριοι χωρίς να κάνω ιδιαίτερες αναφορές - μια και ο Γιώργος Σούρλας ευχαρίστησε όλους εκείνους οι οποίοι συνέτρεξαν στο να φτάσουμε στο σημερινό συνέδριο αλλά και τη συνέχεια που πρέπει να έχει στην φίλη χώρα τη Δημοκρατία της Γεωργίας με τους συναδέλφους βουλευτές από το Κοινοβούλιό της που βρίσκονται σήμερα εδώ, να κάνουμε ακόμα πιο στενούς τους δεσμούς αλλά και βεβαίως εκείνοι οι οποίοι θα ταξιδέψουν με την σύγχρονη Αργώ, όχι βέβαια εκεί που έπρεπε να είναι ο αρχικός προορισμός δηλαδή η Κολχίδα αλλά θα ταξιδέψουν σε άλλα νερά και πολύ σωστά είπε ότι εμείς ως Έλληνες είμαστε και πείσμονες και θεληματικοί για κάποια πράγματα που θέλουμε να τα αναδείξουμε και που συμβολίζουν την ειρήνη, συμβολίζουν την συνεργασία και κυρίως που δεν πρέπει να φοβίζονται τους σύγχρονους λαούς αλλά και τους γείτονες μας.

Η Ιστορία και οι αναφορές της ποτέ δεν έβλαψαν κανένα και πολύ περισσότερο οι μύθοι αυτοί με τους οποίους γενιές ολόκληρες μέσω των αιώνων μεγάλωσαν με τους

τεράστιους πολιτιστικούς, οικονομικούς και αναπτυξιακούς συμβολισμούς όπως αυτούς που αναφέρθηκαν από τον πρόεδρο τον κύριο Σούρλα.

Τέλος δεν μπορώ να μην αναφερθώ στον Θανάση Νάκο τον επίσης συμπολίτη σας πολιτικό και υπουργό που είχε και αυτός την καθοριστική του συμβολή για να πραγματοποιηθεί αυτό το ταξίδι.

Βεβαίως αντιλαμβάνομαι την διαστροφή που υπάρχει και στον Γιώργο Σούρλα και σε εμένα (λόγω της θητείας μας στο Υπουργείο Υγείας - όπου διατελέσαμε και οι δύο Υπουργοί) για τις αναφορές στον Ασκληπιό και στους Κενταύρους ή στα βότανα που πράγματι βρίσκονται εδώ σε αυτό το θεϊκό βουνό το Πήλιο, κυρίως όμως στους ανθρώπους αυτής της περιοχής τους Θεσσαλούς που είναι και η πιο μεγάλη μας δύναμη. Όχι μόνο στην Θεσσαλία αλλά και στην Ελλάδα, το πιο σημαντικό πλουτοπαραγωγικό κεφάλαιο της πατρίδας μας είναι οι άνθρωποι, είναι τα ανθρώπινα μυαλά και εδώ και στον κόσμο και όποια επένδυση γίνεται εκεί έχει την καλύτερη και την μεγαλύτερη δυνατή απόδοση.

Με αυτές τις λίγες σκέψεις επιτρέψτε μου σεβασμιότατε, αγαπητοί συνάδελφοι, αγαπητοί υπουργοί, αγαπητοί γενικοί γραμματείς να κηρύξω την έναρξη των εργασιών να ευχηθώ επιτυχία και να είναι αυτό το συνέδριο το πρώτο από τα δεκάδες που οφείλουμε να πραγματοποιήσουμε και εδώ και στη φίλη Γεωργία. Καλή επιτυχία.

Α. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ
Δήμαρχος Βόλου

Αποτελεί ιδιαίτερη τιμή για μένα, ως Δήμαρχος του Βόλου, να χαιρετίζω σήμερα εδώ στην πόλη μας, την έναρξη των εργασιών του Διεθνούς Συνεδρίου «Αργοναυτική Εκστρατεία». Καλωσορίζω με χαρά τους αντιπροσώπους της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας, και ιδιαίτερα όσους ταξίδεψαν από τη Γεωργία ως την Ελλάδα, για να συμμετάσχουν σ’ αυτή τη συνάντηση, εδώ στην πόλη μας, το Βόλο.

Θεωρώ ότι η παρουσία τόσων διακεκριμένων επιστημόνων, Ελλήνων, Κυπρίων και Γεωργιανών, που υπηρετούν την ιστορία, την αρχαιολογία και το λαϊκό πολιτισμό με άξονα τον παγκόσμιο μύθο της Αργώ και της Αργοναυτικής εξερεύνησης, είναι ιδιαίτερα σημαντική. Με πολύ μεγάλη χαρά ανταποκριθήκαμε στην πρόσκληση του συμπολίτη μας Αντιπροέδρου της Βουλής κ. Γ. Σούρλα, να οργανώσουμε από κοινού με το Ελληνικό Κοινοβούλιο, αυτό το τόσο σημαντικό για το Δήμο Βόλου, εξαιρετικά ενδιαφέρον Συνέδριο με ένα θέμα για το οποίο τουλάχιστον με τη Γεωργία, μας συνδέουν πολλά στοιχεία και συμβολισμοί, που ξεκινούν από τη μυθολογία και σήμερα τείνουν να γίνουν μία νέα πραγματικότητα.

Αγαπητοί κύριοι σύνεδροι, ο Βόλος και η Μαγνησία είναι μία από τις παλιότερα κατοικημένες περιοχές του Ελλαδικού χώρου και από τις λίγες περιοχές, όπου η ανθρώπινη δραστηριότητα έχει διαρκή παρουσία από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα. Ήδη, από τη μυθολογία είναι γνωστοί οι Κένταυροι που κατοικούσαν στο Πήλιο, ενώ από το Βόλο, την αρχαία Ιωλκό, ξεκίνησε το ταξίδι του Ιάσονα και των Αργοναυτών, που εκφράζει το ανήσυχο πνεύμα των Ελλήνων και τη διάθεσή τους, να υπερβούν τα όρια του γνωστού τότε σ’ αυτούς κόσμου.

Οι νεολιθικοί οικισμοί του Σέσκλου και του Διμηνίου, παγκόσμια γνωστοί, με τα πολύτιμα ευρήματά τους, η Μυκηναϊκή Ιωλκός, η αρχαία Άλως, οι Φερρές, η πόλη οχυρό της Γορίτσας, οι Παγασές, η αρχαία Δημητριάδα, οι Φθιώτιδες Θήβες και τα χωριά του Πηλίου στους νεότερους χρόνους, είναι από τους σημαντικότερους σταθμούς της ιστορικής διαχρονίας του τόπου μας. Τεκμήρια και ζωντανές μαρτυρίες αυτού του γεγονότος, είναι τα μνημεία της περιοχής μας, τα οποία εντάσσονται στην προϊστορική περίοδο και σε όλες τις φάσεις των ιστορικών χρόνων.

Σήμερα, ο Βόλος είναι μία πόλη με σημαντική ιστορική ταυτότητα και αξιοσημείωτη πολιτιστική κληρονομιά. Μία σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη στο κέντρο της Ελλάδας, ένα σταυροδρόμι της Θεσσαλίας, μία πόλη της Ευρώπης προς την Ανατολή. Ένα σημαντικό περιφερειακό κέντρο οικονομικής, εμπορικής και επενδυτικής ανάπτυξης, που επιδιώκει τη δημιουργία δεσμών με τις χώρες του Ευξείνου Πόντου, για τουριστική ανάπτυξη, για πολιτιστική αλληλεπίδραση, για συνεργασίες μεταξύ της Ευρώπης και των γειτονικών λαών.

Σήμερα, ο Βόλος επιχειρεί να συντονίσει το βηματισμό του με τους ρυθμούς του 21^{ου} αιώνα, κρατώντας γερά το νήμα της ιστορίας του. Στο πλαίσιο της ανάγκης για τη διατήρηση, για την ανάδειξη της πολιτιστικής του κληρονομιάς, εντάσσεται η αναβίωση του πανάρχαιου και παγκόσμιου γνωστού μύθου της Αργώ, ένα δύσκολο εγχείρημα που ξεκίνησε ο Δήμος Βόλου εδώ και αρκετά χρόνια, καθώς και η ανακατασκευή της αρχαίας πεντηκοντόρου, που ναυπηγήθηκε με βάση το αρχέτυπο. Σκοπός της ανακατασκευής αυτής του μυθικού πλοίου, κυρίες και κύριοι, είναι να πραγματοποιήσει ένα μεγάλο πειραματικό και πολιτιστικό ταξίδι, στα ίχνη του δρόμου των Αργοναυτών και της μεγάλης διαδρομής του Αργοναυτικού μύθου στη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα.

Αποπλέοντας από το λιμάνι του Βόλου, της μητρόπολης του παγκόσμιου μύθου των Αργοναυτών και κληρονόμος αυτής της παράδοσης, η Αργώ είχε ως προορισμό την αρχαία Κολχίδα, το σημερινό Πότι της Γεωργίας. Ενώ το επόμενο καλοκαίρι, θα ξεκινούσε το πολιτιστικό της ταξίδι για άλλα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας και της ευρύτερης Μεσογείου. Κωπηλάτες από την πόλη του Βόλου και την ευρύτερη περιοχή μας, θα οδηγούσαν την Αργώ στη σύγχρονη Κολχίδα, αποτελώντας το καράβι της φιλίας των λαών και της σύσφιξης της πολιτιστικής και επιχειρηματικής επικοινωνίας με τις παρευξείνιες χώρες.

Το εγχείρημα της Δημοτικής Αρχής του Βόλου, σχετικά με το πρόγραμμα της Αργώ, αποτελεί μία από τις βασικές επιλογές και παραμέτρους του αναπτυξιακού σχεδιασμού της πόλης, καθώς και της ευρύτερης περιοχής. Σηματοδοτεί την πανάρχαια ελληνική παράδοση ναυτοσύνης και πολιτισμού στον Εύξεινο Πόντο και είναι βασικό

σημείο αναφοράς της πολιτιστικής κληρονομιάς των λαών των μεσογειακών και παρευξείνιων χωρών.

Απευθύνει μέσα από κοινούς μύθους, το διαχρονικό μήνυμα της επικοινωνίας, της αλληλεπίδρασης και της συνάφειας των λαών της θάλασσας που ενώνει τις τρεις ηπείρους. Με αρκετά έξοδα και κόπους του Δήμου Βόλου, την τεχνογνωσία του επιστημονικού Ινστιτούτου ΝΑΥΔΟΜΟΣ και τη θερμή υποστήριξη τοπικών πολιτικών παραγόντων, η νέα Αργώ είναι έτοιμη. Στις σημερινές συνθήκες όμως, δεν υπάρχουν εγγυήσεις για την ασφαλή διέλευση του πλοίου και του πληρώματος, από τη γείτονα χώρα, στο ταξίδι για το Πότι. Έτσι, επιλέχθηκε μία εναλλακτική και ισοδύναμη θαλάσσια διαδρομή, διασχίζοντας τα νερά της Μεσογείου και της Αδριατικής.

Παρ' όλα αυτά, το ταξίδι δεν μπορεί και δεν πρέπει να αναβληθεί ή να καθυστερήσει. Ωστόσο, ο Δήμος Βόλου ποτέ δεν θα παραιτηθεί από την ολοκλήρωση του αρχικού και συμβολικού του προορισμού, του μυθικού δρόμου των Αργοναυτών, με αφετηρία την Αρχαία Ιωλκό (σημερινός Βόλος) και τερματικό λιμένα την Αρχαία Κολχίδα, σημερινό Πότι στη Γεωργία. Και βέβαια, η Αργώ θα είναι ο προπομπός και το σήμα των Μεσογειακών Αγώνων του 2013 και η Πρέσβειρα πολιτισμού για τα 23 κράτη μέλη της Διεθνούς Επιτροπής Μεσογειακών Αγώνων.

Φίλοι μας από τη Γεωργία, πιστεύω ειλικρινά πως σύντομα θα ξαναβρεθούμε στις πόλεις Πότι και Μπατούμι, όπου πέρυσι είχα την τιμή και χαρά, να επισκεφθώ και να σας γνωρίσω. Σύντομα θα ξαναβρεθούμε με τους Δημάρχους αυτών των πόλεων, για να προσυπογράψουμε τα οριστικά σύμφωνα αδελφοποίησης για φιλία και συνεργασία μεταξύ των πόλεών μας. Ο Δήμος Βόλου, περήφανος για τη νέα Αργώ, γιορτάζει για την αναχώρηση της. Ο απόπλους του πλοίου, του φορτωμένου με συμβολισμούς, με το μυστήριο και τη γοητεία του μυθικού, πραγματοποιείται μεθαύριο, το Σάββατο το πρωί, και μετουσιώνεται σε αληθινό δίαυλο επικοινωνίας μεταξύ των λαών της ίδιας περιοχής.

Και αυτό γιατί πιστεύουμε ότι η Αργώ υπηρετεί πολλαπλώς τον πολιτισμό, συμβάλλει στην ανάδειξη όψεων της τοπικής ιστορίας, συνεισφέρει στη δημιουργία δεσμών φιλίας, ειρήνης και αδελφότητας μεταξύ των λαών, στο νέο περιβάλλον της παγκοσμιοποίησης. Προς την κατεύθυνση αυτή, πιστεύω βαθύτατα πως το συνέδριό μας θα συμβάλλει στην ανάδειξη του παραδοσιακού και του λαϊκού πολιτισμού, ως

ιδιαίτερης έκφρασης του παγκόσμιου πολιτισμού. Οι διακεκριμένοι αρχαιολόγοι, ιστορικοί και ερευνητές, από την Ελλάδα και το εξωτερικό, με το πλούσιο ερευνητικό τους έργο στη μελέτη του ελληνικού στοιχείου στις παρευξείνιες περιοχές, θα καταθέσουν τις απόψεις τους για την αρχαία πειραματική ναυπηγική και ναυσιπλοΐα. Θα τεκμηριωθούν οι διαχρονικές σχέσεις των κατοίκων του Αιγαιακού χώρου με τον περίγυρο της Μαύρης Θάλασσας, διαχρονικά. Πιστεύω απόλυτα στη διάσωση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών κάθε τοπικής, πολιτιστικής ταυτότητας και στη διατήρηση της διαφορετικότητας, μέσα στο νέο περιβάλλον της νέας εποχής. Πιστεύω ότι χρειάζεται να μελετηθεί μεθοδικά και να αναζητηθεί με επιστημονικό τρόπο η διαχείριση του πολιτισμικού πλούτου κάθε λαού, όπως η περίπτωση του παγκόσμια γνωστού μύθου που μας συνδέει και μας ενώνει.

Στο πλαίσιο αυτό αναδεικνύεται και η σπουδαιότητα του συνεδρίου, στο πλαίσιο του οποίου πιστεύω ακόμη πως θα στοχευθεί η επικοινωνία, με τις ιδιαίτερες μορφές του λαϊκού πολιτισμού, όπως ο παγκόσμια γνωστός μύθος του Ιάσονα και των Αργοναυτών. Η αναζήτηση των κοινών σημείων για συνεργασία, για ανάδειξη των διαφορών και των ομοιοτήτων, αλλά και η αποτύπωση των πανανθρώπινων αξιών, που εκφράζει ο τοπικός πολιτισμός της κάθε χώρας. Γιατί πιστεύω ότι ο πολιτισμός ενώνει. Ενώνει τους ανθρώπους και τους λαούς, ενώνει τα έθνη και τα κράτη, ενώνει τον κόσμο ολόκληρο.

Αυτό είναι σήμερα το μεγάλο αίτημα. Αυτό είναι και το μεγάλο στοίχημα. Μ' αυτή λοιπόν την προοπτική, πιστεύω ότι η συνεισφορά του συνεδρίου μας θα είναι πολύπλευρη και πολυσήμαντη.

Κυρίες και κύριοι Σύνεδροι, καλωσορίσατε και πάλι στην πόλη του Βόλου. Εύχομαι η παραμονή σας εδώ, αυτές τις λίγες μέρες, να είναι ευχάριστη και πολύτιμη εμπειρία, ιδιαίτερα που μεθαύριο, το Σάββατο το πρωί, στις 9 η ώρα, από την παραλία του Βόλου, όλοι μαζί θα αποχαιρετήσουμε τη νέα Αργώ και τους σύγχρονους Αργοναύτες και θα τους ευχηθούμε να είναι καλοτάξιδοι.

Είμαι βέβαιος ότι τα πορίσματα του Συνεδρίου θα αποτελέσουν ένα πολύτιμο υλικό για περαιτέρω επεξεργασία και αξιοποίηση.

Θ. ΚΑΣΙΜΗΣ
Υφυπουργός Εξωτερικών

Αποτελεί πραγματικά για μένα, τιμή αλλά και μεγάλη χαρά, η παρουσία μου στη μητρόπολη του παγκόσμιου μύθου της Αργοναυτικής Εκστρατείας, στο Βόλο, απ' όπου ξεκίνησε η Αργώ το μυθικό της ταξίδι. Και είναι πιστεύω, ευτυχής, η χρονική σύμπτωση αυτής της εκδήλωσης, με την προγραμματιζόμενη για αύριο υπογραφή της κοινής δήλωσης των αρχηγών κρατών της ΝΑ Ευρώπης, περί θαλασσιών, ποτάμιων και λιμναίων διαδρομών της ΝΑ Ευρώπης, στην Αθήνα, στην οποία υπογραμμίζεται και ο σημαντικός ρόλος των υδάτινων διαδρομών στην προσέγγιση των λαών και των πολιτισμών, αυτό δηλαδή το οποίο έκαναν οι Αργοναύτες με την Αργώ.

Σύμφωνα με μία από τις ερμηνείες του μύθου, οι Αχαιοί της Μαγνησίας το 14^ο αι. π.Χ. επεδίωκαν τη διεύρυνση του ζωτικού οικονομικού τους χώρου, κάτι που τους έκανε να κινηθούν προς Βορρά, στη Μαύρη Θάλασσα. Λόγω των ισχυρών ρευμάτων του Βοσπόρου, χρειάζονταν ένα πλοίο που να έχει περισσότερα από τα 30 κουπιά που υπήρχαν τότε και έτσι κατασκευάστηκε η πεντηκοντόρος Αργώ, η οποία ξεκίνησε από δω, από τη Μαγνησία.

Η ανακατασκευή της σηματοδοτεί την επιτυχή ολοκλήρωση ενός αυτοτελούς ερευνητικού προγράμματος της ναυτικής αρχαιολογίας. Και θα ήθελα με την ευκαιρία αυτή, να συγχαρώ και εγώ τον επικεφαλής του Ινστιτούτου ΝΑΥΔΟΜΟΣ, τον Υποναύαρχο εν αποστρατεία κ. Κούρτη και τα μέλη της ερευνητικής ομάδας, που συνέβαλαν στην επιτυχία αυτού του σχεδίου.

Πέρα απ' αυτά όμως, συμβολίζει το ταξίδι αυτό των Αργοναυτών, τον σταθερό προσανατολισμό και τη δίψα των Ελλήνων, να προσεγγίσουν και να γνωρίσουν σε βάθος τους γειτονικούς και όχι μόνο αυτούς, λαούς, αντλώντας δύναμη και γνώση σε ένα κόσμο τόσο διαφορετικό, αλλά και τόσο όμοιο σε ορισμένες πτυχές του, με εκείνον της αρχαιότητας. Συμβολίζει επίσης, τη σταθερή από αιώνων πολιτική των Ελλήνων, για σχέσεις ειρήνης, καλής γειτονίας, συνεργασίας, ανταλλαγής γνώσεων και ιδεών με όλες τις χώρες της περιοχής, αλλά και ευρύτερα.

Η φετινή διαδρομή της Αργούς, αναδεικνύει μία εκδοχή του μύθου που αφορά στην επιστροφή των Αργοναυτών, μετά την αναχώρησή τους από την Κολχίδα, σύμφωνα

με την οποία οι τελευταίοι αφού διέσχισαν και πάλι τον Εύξεινο Πόντο, εισήλθαν στο Δούναβη και πλοηγώντας κατά μήκος του ποταμού, κατέληξαν στη Λιουμπλιάνα. Δράττομαι της ευκαιρίας να συγχαρώ όλους όσοι συνέβαλαν στη διοργάνωση του πειραματικού αυτού πλου της Αργούς, αλλά και στο Συνέδριο το οποίο θα ακολουθήσει. Και θέλω να επισημάνω ότι στη σημερινή εποχή, στην απρόσωπη αυτή, παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, έχει πολύ μεγάλη σημασία να υπενθυμίζουμε ως λαοί που ζήσαμε πάνω από 2.500 χρόνια, αρμονικά, τη συνεργασία, την αλληλεγγύη, τη φιλία και τους κοινούς στόχους, που μας ενώνουν.

Και νομίζω ότι η διαδρομή της Αργούς, μπορεί να δείξει στον κόσμο τη διαδρομή που σήμερα πρέπει να ακολουθήσουν οι λαοί της γης, και ιδιαίτερα στη ΝΑ Μεσόγειο και στις χώρες του Καυκάσου. Και πάλι, ένα πολύ μεγάλο ευχαριστώ, γιατί ως Έλληνας είμαι υπερήφανος γι' αυτό το οποίο γίνεται σήμερα και ξεκινάει αύριο από δω, από τη Μαγνησία.

Α. ΝΑΚΟΣ
Υφυπουργός Εσωτερικών

Θα ήθελα κι εγώ με τη σειρά μου να σας καλωσορίσω στην πόλη μας και στις εργασίες του Συνεδρίου και να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στην πραγματοποίησή του και ιδιαίτερα τον Πρόεδρο της Βουλής τον κ. Δημήτρη Σιούφα και τον Αντιπρόεδρο συμπολίτη κ. Γ. Σούρλα, που από την πρώτη στιγμή έδειξαν μεγάλο ενδιαφέρον για την προβολή της Αργοναυτικής Εκστρατείας.

Δεν μπορώ παρά να θυμηθώ ότι πριν από 12 χρόνια, με τον Θόδωρο τον Κασίμη για πρώτη φορά, ως μέλη της Κοινοβουλευτικής Συνδιάσκεψης του Οργανισμού Συνεργασίας Ευξείνου Πόντου, βρεθήκαμε στην Τιφλίδα και ζήσαμε από κοντά στιγμές συγκλονιστικές για μένα, γιατί για πρώτη φορά ανακάλυπτα, ένα μόνο στοιχείο θα πω, ότι πολλά κορίτσια στην Γεωργία, έχουν το όνομα Μήδεια.

Δεν μπορώ παρά να θυμηθώ ότι πριν από 10 χρόνια, με τον τωρινό Δήμαρχο και συνάδελφο τότε στη Βουλή, τον Αλέκο το Βούλγαρη, σ' αυτό το ξενοδοχείο, είχε γίνει η Συνδιάσκεψη της Επιτροπής Πολιτιστικών και Μορφωτικών Υποθέσεων του ΟΣΕΠ όπου απ' όλα τα κράτη ήρθαν εδώ κ. Πρόεδρε, και με τον Δήμαρχο τότε, τον κ. Κουντούρη, αυτό που κάναμε ήταν να τους περιγράψουμε την Αργοναυτική Εκστρατεία, να τους τονίσουμε τους δεσμούς που είχε η περιοχή μας με τις χώρες αυτές. Και μάλιστα, σε μετρικούς απ' αυτούς να δώσουμε όσα βρήκαμε τότε αντίγραφα από ένα καταπληκτικό βιβλίο της Μαριάννας Κορομηλά, που περιέγραφε τους Έλληνες στον Εύξεινο Πόντο.

Είμαι βέβαιος ότι οι εξέχοντες προσκεκλημένοι, με το επιστημονικό και ακαδημαϊκό τους κύρος, θα φωτίσουν κάθε πλευρά της μυθικής αργοναυτικής εκστρατείας, αλλά και την προσπάθεια αναβίωσης της. Επιτρέψτε μου λοιπόν, να μιλήσω από καρδιάς για τη σημασία που αποδίδουμε εμείς οι Μαγνήσιοι, στο εγχείρημα της Αργούς. Η ιστορία των λαών της Μεσογείου χάνεται μέσα στα βάθη των αιώνων, στα νερά του Αιγαίου, του Ευξείνου, της Αδριατικής γεννήθηκε ο πολιτισμός αλλά και οι τέχνες. Εδώ ήκμασαν το εμπόριο και η ναυτιλία, εδώ γεννήθηκε η έννοια της φιλίας και της συνεργασίας των κρατών, του διαλόγου και της επικοινωνίας των λαών.

Όμως, παρά τους αιώνες που πέρασαν, παρά τις συγκρούσεις και τις αναταραχές, η Μεσόγειος ποτέ δεν έπαψε να είναι ο τόπος του πολιτισμού και της ιδέας. Αυτή είναι η προίκα και η ιστορία μας και οφείλουμε να διαφυλάξουμε αλλά και να ενισχύσουμε. Γιατί όπως και τότε, έτσι και σήμερα, η περιοχή μας είναι πόλος σύνδεσης της ανατολής με τη δύση.

Με οδηγό αυτή την πεποίθηση για τη Μαγνησία και το Βόλο ειδικότερα, η αναβίωση του μυθικού καραβιού, είναι το επιστέγασμα ενός συνολικού σχεδίου ανάπτυξης και προβολής, που θέλει τον τόπο μας πρωτοπόρο στη θάλασσα και στη στεριά. Για μας, το ταξίδι που αρχίζει μεθαύριο δεν είναι το τέλος, είναι η αρχή μιας μεγάλης συλλογικής προσπάθειας ανάδειξης του Βόλου σε πύλη πολιτισμού, τουρισμού και εμπορίου, από τη Μεσόγειο ως τον Εύξεινο Πόντο. Στο πλαίσιο αυτό, εντάσσεται και η δημιουργία ενός μεγάλου θεματικού πάρκου στη πόλη του Βόλου, αλλά και η σύσταση του φορέα ΙΑΣΩΝ, ώστε όχι μόνο να βρει μία φιλόξενη στέγη η Αργώ μετά το τέλος του ταξιδιού, αλλά και να ενταθούν οι εμπορικές συναλλαγές με τις παρευξείνιες χώρες.

Στόχος μας είναι και εν όψει βεβαίως των Μεσογειακών Αγώνων, ο τόπος μας να διευρύνει ακόμα περισσότερο τις αναπτυξιακές του δυνατότητες με αιχμή το τρίπτυχο πολιτισμός, τουρισμός, εμπόριο. Η πολιτιστική Μεσογείαδα, θα έχει ως κεντρικό σημείο αναφοράς αλλά και σήμα κατατεθέν της, την Αργώ. Γιατί η Αργώ, πάνω απ' όλα, σηματοδοτεί την ιδέα της ανάπτυξης, της προόδου και της δημιουργίας.

Κυρίες και κύριοι,

Από την αρχαιότητα ως σήμερα, η Αργοναυτική Εκστρατεία συμβολίζει την υπέρβαση των ορίων, τη σύνδεση των λαών και πολιτισμών, την ανάγκη εξερεύνησης και επικοινωνίας. Η θάλασσα που ενώνει τα κράτη που θα επισκεφθεί η Αργώ στο ταξίδι της, ενώνουν και τους λαούς μας. Και η Αργώ είναι η αναγέννηση του οράματος για την οικοδόμηση του διαλόγου, της ειρήνης και της ευημερίας για όλους τους λαούς. Και αν ο μύθος συμβόλιζε την ανάγκη εξερεύνησης τότε, σήμερα σε ένα κόσμο χωρίς σύνορα, η σύγχρονη Αργώ ως ένα ζωντανό μνημείο του ελληνικού πολιτισμού, υπενθυμίζει σε όλους μας την αλληλεπίδραση και τους ιστορικούς δεσμούς που δένουν τους λαούς της Μεσογείου. Αυτό το ταξίδι στην ιστορία, στον πολιτισμό, στην ανάπτυξη, σας καλώ να συνεχίσουμε μαζί.

L. SVANIA

Επικεφαλής της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Εξωτερικών Υποθέσεων της Γεωργίας

Η σημερινή ημέρα είναι γεμάτη συμβολισμό. Όλα ξεκίνησαν από το Βόλο, οι σχέσεις μεταξύ των Γεωργιανών και των Ελλήνων. Η ευλογία του Μακαριστού Χριστόδουλου έρχεται σε μας, γιατί πέρασε τη ζωή του εδώ επίσης, προτού να γίνει Αρχιεπίσκοπος. Ήταν ένας άνθρωπος ο οποίος συνεισέφερε τα προηγούμενα χρόνια, στις σχέσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα στα κράτη μας, στα έθνη μας. Στις σχέσεις ανάμεσα στην Εκκλησία της Γεωργίας και την Εκκλησία της Ελλάδας και είναι σημαντική Σεβασμιότητα η παρουσία σας εδώ.

Η Μήδεια, η οποία είχε σχέση με την ιατρική, ο Σεβασμιότατος μου είπε πως και στον Βόλο υπήρξε αυτή η ιατρική, η ίδια ανάπτυξη της ιατρικής. Να σας θυμίσω επίσης ότι το όνομα Γεωργία σημαίνει και συμβολίζει την αγροτική ανάπτυξη. Ο συμβολισμός είναι ότι συνδέουμε, εορτάζουμε τις σχέσεις μας οι οποίες προέρχονται από τα βάθη των αιώνων αλλά το πιο σημαντικό είναι ότι οι σχέσεις μας έχουν και συναισθηματικό υπόβαθρο, αλλά και πραγματικό. Θα ήθελα να έχουμε περισσότερη συνεργασία σε πρακτικό επίπεδο μεταξύ της Γεωργίας και της Ελλάδας. Ο Γεωργιανός λαός, ο οποίος είναι τόσο ανοιχτός, ο οποίος εκτιμά τόσο πολύ τη φιλοσοφία της Ελλάδος, την καρδιά της Ελλάδας και παρεμπιπτόντως θα ήθελα να αναφέρω ένα σύμβολο, τη σοφία, περιμένουμε πολλά από την Ελλάδα, περιμένουμε πολλά από τη στρατηγική μας συνεργασία στο μέλλον, γιατί στην Ευρώπη έχουμε πολλές προκλήσεις και οι Αργοναύτες μας δίδαξαν πώς μπορούμε και πώς πρέπει να ξεπερνάμε αυτές τις προκλήσεις και τα εμπόδια στη ζωή μας. Και θα τα ξεπεράσουμε μέσω της συνεργασίας μας και της φιλίας μας.

I. TAVARTKILADZE
Πρέσβης της Γεωργίας για την Ελλάδα και Κροατία

Πρώτα απ' όλα, σας καλωσορίζω και θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στη Βουλή των Ελλήνων, για την άψογη διοργάνωση του σημερινού Διεθνούς Συνεδρίου και ιδιαιτέρως τον κ. Γεώργιο Σούρλα. Επίσης, την Κοινοβουλευτική Ομάδα Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας και τον Δήμαρχο του Βόλου, τον κ. Αλέκο Βούλγαρη.

Οι σχέσεις μεταξύ Γεωργίας και Ελλάδας ανάγονται στην αρχαιότητα, ως αρχαιότερη απόδειξη αυτής της σχέσης είναι ο μύθος των Αργοναυτών. Τα πρώτα στοιχεία για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό διατηρούνται στις ιστορικές πηγές και των δύο λαών. Σύμφωνα με τους αρχαίους Έλληνες ιστοριογράφους, οι ελληνικές αποικίες στην αρχαία Κολχίδα, εμφανίστηκαν ήδη προ Χριστού. Παρ' όλα που για τους αρχαίους Έλληνες, τα ταξίδια στον Εύξεινο Πόντο ήταν αρκετά επικίνδυνα, ο Ελληνικός πολιτισμός εμφυτεύθηκε έντονα στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας. Και υπηρετούσε ως θεμέλιο για την εμβάθυνση και ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ δύο λαών.

Οι πολιτιστικές, εκπαιδευτικές και εμπορικές σχέσεις μεταξύ της Γεωργίας και της Ελλάδος, άντεξαν το πέρασμα των αιώνων. Η Γεωργία είναι μία από τις χώρες με ένα μακρόχρονο και πλούσιο πολιτισμό. Στις εκατονταετίες, η Γεωργιανή παράδοση αναμιγνυόταν και γεμιζόταν με τις παραδόσεις των άλλων χωρών. Όμως, ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός, επηρέασε σημαντικότερα την Αρχαία Κολχίδα. Ως μία από τις αρχαιότερες ευρωπαϊκές χώρες, η Γεωργία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της Ευρωπαϊκής οικογένειας, ως ένα ισότιμο μέλος της.

Σήμερα, η Γεωργία είναι μία ανεξάρτητη και δημοκρατική χώρα, που με έντονους ρυθμούς πορεύεται προς τη δημοκρατική ανάπτυξη και ανανέωση, για την οποία οι βασικές προτεραιότητες είναι η διαμόρφωση του δημοκρατικού κράτους, η ενδυνάμωση της εθνικής ανεξαρτησίας, για αποκατάσταση εδαφικής ακεραιότητας, εγγύηση της περιφερειακής ασφάλειας και η ενίσχυση πολιτικής κοινωνίας.

Βεβαίως, η ανασυγκρότηση του δημοκρατικού κράτους και η ενσωμάτωση της χώρας μας σε ευρωπαϊκές δομές, θα είναι αδύνατη χωρίς την υποστήριξη των Ευρωπαίων φίλων μας. Απ' αυτή την πλευρά, η Ελλάδα συνεργεί σημαντικά στην ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών και υποστηρίζει τη Γεωργία στη

διαμόρφωση της δημοκρατικής κοινωνίας, στην ευρωπαϊκή ενσωμάτωση και την οικονομική ανάπτυξή της. Από την απόκτηση της ανεξαρτησίας της, οι σχέσεις μεταξύ Γεωργίας και Ελλάδας εξελίσσονται με την ιδιαίτερη επίτευξη σχέσεων σε όλες τις κατευθύνσεις.

Πολύ σημαντική είναι η συνεργασία στους τομείς πολιτισμού και εκπαίδευσης. Κάθε χρόνο δεκάδες Γεωργιανοί φοιτητές και μαθητές, στα πλαίσια των διάφορων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, έχουν την ευκαιρία να διδάσκονται στα ελληνικά εκπαιδευτικά ιδρύματα. Ιδιαίτερος τιμητική είναι η συνεισφορά της ελληνικής κυβέρνησης, στη συνδρομή των προγραμμάτων οικονομικής υποστήριξης. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτη είναι η συμβολή της ελληνικής κυβέρνησης σε έναν από τους σημαντικότερους τομείς για τη χώρα μας, τον τουρισμό. Τα τελευταία χρόνια εκτελέστηκαν διάφορα προγράμματα στον τουρισμό και η εμπειρία και η γνώση της Ελλάδας στον τομέα αυτό, είναι ανεκτίμητης αξίας για τη χώρα μας.

Βεβαίως, και η Γεωργία από την πλευρά της, προσπαθεί να υποστηρίξει τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού στη Γεωργία. Στο κρατικό πανεπιστήμιο λειτουργεί Ινστιτούτο Κλασσικών Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών, στα σχολεία και τα πανεπιστήμια διδάσκεται η ελληνική γλώσσα, με την υποστήριξη βεβαίως και της ελληνικής κυβέρνησης. Σήμερα, στην Ελλάδα διαμένουν πολλοί Γεωργιανοί οικονομικοί μετανάστες.

Εκ μέρους της Γεωργιανής κυβέρνησης θα ήθελα να ευχαριστήσω την Ελλάδα και τον ελληνικό λαό, για τη στοργή και φροντίδα προς τους Γεωργιανούς πολίτες. Η επανάληψη της Αργοναυτικής Εκστρατείας θα αποτελούσε μία καλή επιβεβαίωση και ένδειξη των αρχαίων φιλικών σχέσεων μεταξύ Γεωργίας και Ελλάδος.

Πιστεύουμε ότι το σχέδιο της Αργοναυτικής Εκστρατείας, το οποίο από την αρχή εννοούσε την επανάληψη της ακριβούς διαδρομής από Ελλάδα προς την Αρχαία Κολχίδα, θα ήταν πολύ επιτυχημένο. Η υλοποίηση του θα αποτελούσε και για τις δύο χώρες μας, την παρουσίαση της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς και του κοινού τουριστικού δυναμικού. Επίσης, θα έδινε έμφαση για άλλη μία φορά, στα κοινά στοιχεία του παρελθόντος των δύο λαών, τις ιστορικές και πολιτιστικές συνέπειες, για τις οποίες οι κυβερνήτες και της Γεωργίας και της Ελλάδος, ήταν και θα είναι υπερήφανοι.

R. CHKHAIZDE
Δήμαρχος Βατούμι

Σας χαιρετώ κ. Πρόεδρε της Βουλής, κύριοι Βουλευτές, κυρίες και κύριοι, θα ήθελα να σας χαιρετίσω σ' αυτό το όμορφο Συνέδριο. Θα ήθελα επίσης να σας μεταφέρω εκ μέρους του Δήμου μας και των πολιτών του Μπατούμι, θερμούς χαιρετισμούς. Θα ξέρετε ότι μεταξύ των δύο όμορφων πόλεών μας, πέρυσι πραγματοποιήθηκε υπόμνημα φιλίας. Η αιτία αυτού του υπομνήματος, υπήρξε ο μύθος των Αργοναυτών, ο οποίος πριν από 33 αιώνες γεννήθηκε στο Βόλο και ο οποίος ακόμα και σήμερα, δεν έχει χάσει την ουσία του.

Η σημερινή μας παρουσία εδώ, είναι μία επιβεβαίωση του ότι από την αρχαία εποχή για τους Έλληνες, η Γεωργία, τότε Κολχίδα, ήταν ελκυστική, όσο για τους Γεωργιανούς, η πορεία προς την Ευρώπη. Στο προάστιο του Μπατούμι, στο Πιτσουνάρι, έχουν ανακαλυφθεί αντικείμενα τα οποία μαρτυρούν ότι η αρχαία Γεωργία, υπήρξε χώρα διαπολιτισμική, εμπορικό, οικονομικό, ναυτιλιακό και στρατηγικό κέντρο, όχι μόνο για τους αρχαίους Έλληνες, αλλά και άλλων πολλών λαών.

Θεωρώ ότι οι Έλληνες και οι Γεωργιανοί στην Ατζαρία, θα ανακαλύψουν πολλές ενδιαφέρουσες και σημαντικές πληροφορίες και σημαντικό υλικό που θα ενώσουν ακόμα περισσότερο τους δύο μας λαούς. Με το βλέμμα του 21^{ου} αιώνα, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο πολιτισμός των δύο λαών, αποτελεί πολύτιμο θησαυρό για την παγκόσμια κουλτούρα. Είναι αλήθεια ότι ο Ιάσωνας γοήτευσε τη Μήδεια και την πήρε μαζί με το Χρυσόμαλλο Δέρασ, αλλά ως αντάλλαγμα εμείς οι Γεωργιανοί δεν ζητάμε τίποτε άλλο, εκτός από την αγάπη και τη φιλία.

SAGINADZE I.

Δήμαρχος Πότι

Κυρίες και κύριοι, θα ήθελα να σας χαιρετίσω και να σας ευχαριστήσω θερμά που με καλέσατε εδώ. Η Γεωργία και η πόλη του Βόλου είναι δείγματα του Αρχαίου Πολιτισμού. Για την Κολχίδα βρίσκουμε πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία στο μύθο των Αργοναυτών. Πολλές φορές, πολλοί θεωρούσαν ότι η Κολχίδα που διατηρούσε το Χρυσόμαλλο Δέρασ, ήταν μυθικό και δεν υπήρχε στην πραγματικότητα. Όποιος είχε ανεπτυγμένο πολιτισμό.

Ο Τιμ Σεβερίν με πλοίο παρόμοιο με την Αργώ, πήγε από το Βόλο μέχρι το Πότι και έτσι ξεκίνησε η καινούργια εποχή για τη μελέτη της Κολχίδας. Επίσης, θέλω να επισημάνω ότι στο Πασίζκ υπήρχε μία σχολή που η εκπαίδευση γινόταν στα Γεωργιανά και στα Ελληνικά. Εκεί σπούδασαν βυζαντινοί πατέρες. Αυτό το σχολείο έπαιξε μεγάλο ρόλο στην ενίσχυση των σχέσεων Γεωργίας και Ελλάδας.

Θέλω να χαιρετίσω τη σημερινή συνάντηση που θα πραγματοποιηθεί ο ιστορικός δρόμος των Αργοναυτών από το Βόλο μέχρι το Πότι. Είναι αλήθεια ότι φέτος δεν γίνεται να πραγματοποιηθεί αυτό το γεγονός, αλλά έχουμε ελπίδες ότι στο μέλλον θα πραγματοποιηθεί και σας περιμένουμε όλους στην αρχαία Κολχίδα, στην πόλη Πότι.

**ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ**

**Η αρχαιολογική ταυτότητα της Μαγνησίας.
Συσχετισμοί με το μύθο της Αργοναυτικής Εκστρατείας¹**

Δρ Αργ. Δουλγέρη – Ιντζεσίλογλου

Διευθύντρια ΙΓ΄ Εφορείας Προϊστορικών
και Κλασικών Αρχαιοτήτων Βόλου

Η Μαγνησία, ως γνωστόν, οφείλει το όνομά της στον Μάγνητα, γιο του Αιόλου, του γενάρχη της Αιολικής φυλής, που ήταν γιος του Έλληνα και εγγονός του Δευκαλίωνα και της Πύρρας. Η αρχαία Μαγνησία καταλάμβανε το ανατολικό τμήμα της Θεσσαλίας, που συνέπιπτε με τον ορεινό όγκο του Πηλίου και κατοικείτο από τους Μάγνητες, λαό περίοικο των κυρίως Θεσσαλικών περιοχών, των τετράδων: της Πελασγιώτιδος, της Εστιαιώτιδος, της Θεσσαλιώτιδος και της Φθιώτιδος. Η Μυθολογία βέβαια θεωρεί τη Μαγνησία και το Πήλιο ως κατοικία των Κενταύρων, και κυρίως του Χείρωνα, παιδαγωγού Θεσσαλών ηρώων, όπως του Ιάσονα και του Αχιλλέα. Ωστόσο, κατά τους αρχαϊκούς και κλασικούς χρόνους στην αρχαία Μαγνησία αναπτύχθηκαν σημαντικές πόλεις, όπως η Ολιζών, τα Σπάλαυθρα, η Μεθώνη, η Κικύνηθος (στη νησίδα Τρίκερι), καθώς και το περίφημο ιερό του Κοροπαίου Απόλλωνος, από όπου προέρχονται μερικά από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα επιγραφικά κείμενα ολόκληρης της Θεσσαλίας, γραμμένα στο τοπικό αρχαϊκό αλφάβητο, που περιέχουν νόμους και θεσμούς και αποδεικνύουν την πρώιμη αστική οργάνωση στην περιοχή αυτή. Άλλωστε είναι γνωστή η ίδρυση και λειτουργία του Κοινού των Μαγνήτων, που κατά την ελληνιστική εποχή έκοψε δικό του νόμισμα, αργυρό και χάλκινο, με την παράσταση της κεφαλής του Διός και του Κενταύρου Χείρωνα. Η νομισματοκοπία του Κοινού των Μαγνήτων συνεχίστηκε σε όλη την ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο, στα νομίσματα της οποίας εικονιζόταν και η Αργώ, ένδειξη ότι ακόμη και μετά από δυο χιλιάδες περίπου χρόνια ο θρύλος της παραμένει ζωντανός να τον διεκδικούν οι Μάγνητες...

¹ Ευχαριστίες για την παραχώρηση φωτογραφικού υλικού που παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της εισήγησης οφείλονται στους Αρχαιολόγους-Ανασκαφείς: Ζ. Μαλακασιώτη, Χ. Ιντζεσίλογλου, Π. Αραχωβίτη, Ευ. Σκαφιδά, Αν. Ευσταθίου, Π. Τριανταφυλλοπούλου, Σ. Αλεξάνδρου, Ευ. Σταμέλου, καθώς και στον Β. Καραχρήστο για την επιμέλεια της ηλεκτρονικής παρουσίασης

Ο σημερινός Νομός Μαγνησίας περιλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα της αρχαίας Μαγνησίας, καθώς επίσης και τμήματα των αρχαίων θεσσαλικών περιοχών της τετράδος Πελασιγώτιδος και της Αχαΐας Φθιώτιδος, περιοχής περιοίκων των Θεσσαλών, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το μύθο της Αργοναυτικής Εκστρατείας, ο οποίος σφράγισε ανεξίτηλα την ιστορική εξέλιξη και προσέδωσε κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην αρχαιολογική ταυτότητα αυτού του χώρου. Ο σπουδαίος Νεολιθικός Πολιτισμός που αναπτύχθηκε εδώ, με πληθώρα οικισμών και με τα λαμπρά κέντρα του Σέσκλου και του Διμηνίου, έδωσε τη σκυτάλη στον πολιτισμό της Εποχής του Χαλκού, κατά τη διάρκεια της οποίας ήκμασαν σημαντικοί οικισμοί στο σημερινό Νομό Μαγνησίας, όπως εκείνος στον Κόμβο του Αερινού, τμήμα του οποίου διατηρείται και χρονολογείται στη Μέση Εποχή του Χαλκού. Όμως, το αποκορύφωμα της ακμής της περιόδου αυτής σημειώθηκε κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού ή Μυκηναϊκή εποχή, οπότε το νεολιθικό οικισμό του Διμηνίου διαδέχθηκε μια εξέχουσα μυκηναϊκή πόλη, πιθανότατα η ίδια η Ιωλκός, την οποία κατά το μύθο ίδρυσε ο Κρηθεύς, άλλος γιος του Αιόλου και αδελφός του Μάγνητα.

Η αρχή του μύθου της Αργοναυτικής Εκστρατείας μας οδηγεί σε μια πόλη της Φθιώτιδος Αχαΐας, την παραλιακή Άλο, την οποία, κατά μια παραλλαγή του μύθου, ίδρυσε ο Αθάμας, άλλος γιος του Αιόλου και αδελφός του Μάγνητα και του Κρηθέα. Στην πόλη αυτή διαδραματίστηκαν τα τραγικά γεγονότα που οδήγησαν το Φρίξο και την Έλλη, παιδιά του Αθάμαντα, με τη βοήθεια της μητέρας τους Νεφέλης, να διαφύγουν πάνω στην πλάτη του χρυσόμαλλου κριαριού από την καταδίωξη της μητριάς τους Ινώς και να φθάσει τελικά μόνος του ο Φρίξος στην μακρινή Κολχίδα του Ευξείνου Πόντου. Στην Άλο σήμερα υπάρχουν τα στοιχεία εκείνα που αποδεικνύουν μια διαχρονική κατοίκηση της περιοχής από τη μυκηναϊκή τουλάχιστον εποχή μέχρι τα βυζαντινά χρόνια, με ιδιαίτερα σημαντικά μνημεία τους τύμβους της γεωμετρικής εποχής, το λόφο όπου η θέση της αρχαϊκής και κλασικής πόλης, την ακρόπολη, τα τείχη και τις οικίες της ελληνιστικής πόλης, ενώ το χάλκινο νόμισμα των Αλέων (4ου αι. π.Χ.) με την παράσταση του Φρίξου πάνω στο κριάρι αποτελεί την απτή απόδειξη της αποδοχής και προβολής του μύθου, μετά από χίλια περίπου χρόνια, ως άμεσα συνδεδεμένου με την πόλη τους.

Το χρυσόμαλλο δέρας αυτού του κριαριού κλήθηκε να φέρει από την Κολχίδα ο Ιάσωνας, γιος του Αίσωνα και εγγονός του Κρηθέα, με εντολή του θείου του Πελία, σφετεριστή του θρόνου της Ιωλκού. Αλλά δεν ξεκίνησε μόνος. Τον ακολούθησαν επίλεκτοι άνδρες από πολλές περιοχές της Ελλάδος, ανάμεσα στους οποίους ο εξάδελφός του Άδμητος, γιός του Φέρητα, αδελφού του Αίσωνα και γιου του Κρηθέα. Ο Φέρης ίδρυσε την πόλη των Φερών στην ενδοχώρα, στη θέση της μετέπειτα ιστορικής πόλης του Βελεστίνου, κοντά στη λίμνη Βοιβηΐδα και στους πρόποδες του όρους με το όνομα «Χαλκοδώνιον», εύγλωττο για την ύπαρξη κοιτασμάτων μετάλλων. Η αρχή κατοίκησης της θέσης ανάγεται στα τέλη της Νεολιθικής Εποχής ή στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, ενώ η ανάπτυξη και η ακμή της πόλης συνεχίστηκε για τρεις περίπου χιλιετίες, μέχρι την πρώιμη ρωμαϊκή αυτοκρατορική περίοδο, αφήνοντας σημαντικά μνημεία-τεκμήρια της ιστορικής διαδρομής της, όπως οι λαξευτοί θαλαμοειδείς τάφοι των μυκηναϊκών χρόνων, οι θολωτοί τάφοι των γεωμετρικών χρόνων στην περιοχή της Χλόης, οι δυο λόφοι της Ακρόπολης, τα τείχη των κλασικών χρόνων και ο περίφημος ναός του Θαυλίου Διός ή της Φεραίας θεάς Εννοδίας, η Αγορά με πιθανό θέατρο και στοά ελληνιστικών χρόνων. Η φημισμένη Υπέρεια Κρήνη που ύμνησε ο Σοφοκλής βρισκόταν κατά την ελληνιστική εποχή στο μέσον της πόλης σύμφωνα με το Στράβωνα, ο οποίος μάλιστα συνέκρινε την αρχόμενη στην εποχή του παρακμή των Φερών με την κατάλυση της Ιωλκού από τις στάσεις και τις τυραννίδες.

Ο Αργοναύτης Άδμητος, βασιλιάς των Φερών, παντρεύτηκε την Άλκηστη, μια από τις κόρες του Πελία και πριγκίπισσα της Ιωλκού, τη μόνη που αντιστάθηκε στο σχέδιο της Μήδειας να εξοντώσει τον πατέρα τους. Την σύζυγο του Αδμήτου, που δέχθηκε να πεθάνει στη θέση του, έσωσε ο φίλος του Ηρακλής, επίσης Αργοναύτης, κατεβαίνοντας στον Άδη για να φέρει πίσω την ψυχή της. Το ανδραγάθημα αυτό και πολλοί ακόμη άθλοι του ήρωα που διαδραματίστηκαν στη Θεσσαλία οδήγησαν στην καθιέρωση της λατρείας του Ηρακλή κυρίως στην πόλη των Φερών, αλλά και σε άλλες περιοχές της φεραϊκής επικράτειας, όπως στη θέση «Σπαρτιάς» Σέσκλου, όπου πρόσφατα εντοπίστηκε ιερό του Ηρακλή με σημαντικά ευρήματα, μεταξύ των οποίων μια χάλκινη φιάλη με αναθηματική επιγραφή αρχαϊκής εποχής. Το ιερό αυτό βρισκόταν πάνω στην αρχαία και διαχρονική οδό, που οδηγούσε από την πόλη των Φερών στο επίνειό τους, τις Παγασές, όπου κατά το Στράβωνα ναυπηγήθηκε η Αργώ.

Η θέση των αρχαίων Παγασών τοποθετείται στην περιοχή των «Πευκακίων» και των «Νέων Παγασών» Βόλου, όπου αναπτύχθηκε οικισμός της Εποχής του Χαλκού, με σημαντικά οικιστικά κατάλοιπα των μυκηναϊκών χρόνων, αλλά και της αρχαϊκής και κλασικής εποχής, όταν σημειωνόταν η μεγάλη ακμή των αρχαίων Φερών. Στη θέση των Παγασών ιδρύθηκε αργότερα, στις αρχές του 3ου αι. π.Χ., η λαμπρή πόλη της Δημητριάδος, με ισχυρά τείχη, βασιλικό ανάκτορο, θέατρο και πολλά ακόμη δημόσια και ιδιωτικά κτίρια. Από την πόλη αυτή προέρχεται το εντυπωσιακό σύνολο των γραπτών επιτυμβίων στηλών που φυλάσσονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Βόλου, το οποίο ιδρύθηκε πριν από εκατό χρόνια (1909) για να στεγάσει αυτά τα ευρήματα, αλλά και πολλά ακόμη από ολόκληρη τη Θεσσαλία. Η Δημητριάς έπιασε το κομμένο νήμα του Κοινού των Μαγνήτων και συνέδεσε πάλι τις μικρές πόλεις της αρχαίας Μαγνησίας, αλλά και άλλες πολίχνες της περιοχής, οι οποίες συνοικίστηκαν για να δώσουν στη νέα πόλη δυναμικό πληθυσμό και οικονομική δύναμη, αλλά και την αίγλη ενός κοσμοπολίτικου αστικού κέντρου, που έζησε ως τα πρώϊμα βυζαντινά χρόνια.

Μια από τις μικρές πόλεις που συνοικίστηκαν στη Δημητριάδα ήταν πιθανότατα και οι Αμφανές, στη θέση «Σωρός» της περιοχής Βόλου, αρχαιολογικός χώρος που ευτυχώς παρέμεινε αλώβητος μέχρι σήμερα, όπου σώζονται σε καλή κατάσταση ο οχυρωμένος οικισμός και ο ναός του Απόλλωνα και όπου κατά μια άποψη πιθανόν τοποθετείται η πόλη των Παγασών. Η Ιωλκός ήταν επίσης μια από τις πολίχνες που συνοικίστηκαν στη Δημητριάδα σύμφωνα με το Στράβωνα, ο οποίος αναφέρει ότι ο συνεχής της Δημητριάδος αιγιαλός ονομαζόταν «Ιωλκός». Η μεταγενέστερη θέση των ιστορικών χρόνων της άλλοτε λαμπρής μυκηναϊκής Ιωλκού πιθανόν βρισκόταν στο ιστορικό κέντρο του Βόλου, τα «Παλαιά», με διαχρονική κατοίκηση τουλάχιστον από την Εποχή του Χαλκού μέχρι σήμερα. Στο λόφο των «Παλαιών» αποκαλύφθηκαν αποσπασματικά κατάλοιπα μεγάλου κτιρίου μυκηναϊκών χρόνων, το οποίο όμως είναι πολύ δύσκολο να διερευνηθεί περισσότερο λόγω του υπερκείμενου μεσαιωνικού φρουρίου και σύγχρονων σπιτιών. Στην ανατολική πλευρά της πόλης του Βόλου δεσπόζει ο λόφος της Γορίτσας με οχυρωμένη πόλη των υστεροκλασικών χρόνων, η οποία πιθανόν ταυτίζεται με το Ορμένιον ή Ορμίνιον που επίσης συμμετείχε στο συνοικισμό της Δημητριάδος, όπως και η πιο μακρινή Άλος του Αθάμαντα και του Φρίξου, από την περιοχή της Αχαΐας Φθιώτιδος. Αξίζει να αναφερθεί ότι στην ίδια

περιοχή των περιοίκων των Θεσσαλών ανήκει και η σημαντική πόλη των Φθιωτίδων Θηβών, με ισχυρά τείχη και αρχαίο θέατρο που σώζεται σε καλή κατάσταση. Οι αρχαιότητες της Αχαΐας Φθιώτιδος παρουσιάζονται στην Έκθεση του Αρχαιολογικού Μουσείου Αλμυρού, το οποίο συμπληρώνει επίσης εκατό χρόνια ζωής.

Στο Νομό Μαγνησίας ανήκουν ακόμη τα νησιά των Βορείων Σποράδων, τα οποία ο Στράβων αποκαλεί «προ της Μαγνησίας νήσους»: η Σκιάθος, που διατήρησε το αρχαίο της όνομα, η Σκόπελος, αρχαία Πεπάρηθος, η Αλόννησος, αρχαία Ίκος, καθώς και τα ερημόνησα στα ΒΑ της Αλοννήσου (Περιστέρα, Κυρα-Παναγιά, Γιούρα, Ψαθούρα κ. ά). Η ιστορική διαδρομή είναι κοινή για τα νησιά αυτά, όπου διασώζονται σημαντικά κατάλοιπα προϊστορικής κατοίκησης και ερείπια οχυρωμένων πόλεων ιστορικών χρόνων. Μάλιστα στη Σκόπελο αποκαλύφθηκε το Ασκληπιείο της Πεπαρήθου (4ου αι. π.Χ.), ένα από τα αρχαιότερα ιερά του Ασκληπιού πανελληνίως. Τα νησιά αυτά κατά την αρχαιότητα δεν ανήκαν ποτέ στη Θεσσαλία, εκτός από μια σύντομη περίοδο στη διάρκεια της μυκηναϊκής εποχής, όταν καταλήφθηκαν από τον Πελία, ενώ η Ίκος συνδέεται με το όνομα του Αργοναύτη Πηλέα, πατέρα του Αχιλλέα, ο οποίος κατά τη φιλολογική παράδοση τάφηκε εκεί. Ο Στάφυλος, γιος του Διονύσου και της Αριάδνης, μυθικός οικιστής της Πεπαρήθου κατά τη διάρκεια της μινωϊκής θαλασσοκρατορίας, ήταν επίσης Αργοναύτης, σύμφωνα με τον Απολλόδωρο. Μάλιστα στη Σκόπελο διατηρείται μέχρι σήμερα το τοπωνύμιο «Στάφυλος», στη θέση όπου ανασκάφηκε κατά τη δεκαετία του 1930 τάφος μυκηναϊκών χρόνων που περιείχε χρυσή λαβή ξίφους και άλλα ευρήματα που παραπέμπουν σε μινωϊκές επιδράσεις, όπως ένας χάλκινος διπλούς πέλεκυς.

Έτσι η Αργώ, με το πέρασμά της από τα νησιά των Βορείων Σποράδων, που αποτελούσαν κομβικό σημείο της αρχαίας ναυσιπλοΐας, χάραξε το θαλάσσιο δρόμο προς τον Εύξεινο Πόντο, που ακολουθούσαν αργότερα, κατά την αρχαϊκή, κλασική και ελληνιστική εποχή, τα εμπορικά πλοία της Πεπαρήθου (Σκοπέλου) και της Ίκου (Αλοννήσου) μεταφέροντας εκεί το περίφημο κρασί τους. Πράγματι, ο Δημοσθένης αναφέρει ότι στον Εύξεινο Πόντο εισάγεται κρασί από περιοχές που ανήκουν στην Αθηναϊκή Συμμαχία, μεταξύ των οποίων και η Πεπάρηθος, σημαντική οينوπαραγωγός κατά τη φιλολογική παράδοση, η οποία όφειλε την οικονομική της ευμάρεια στη δραστηριότητα αυτή. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες και μελέτες, εντοπίστηκαν οι

τόποι οινοπαραγωγής στη Σκόπελο και την Αλόννησο, που είναι παραλιακά οργανωμένα κτήματα με οχυρωμένες αγροικίες, εργαστήρια κατασκευής αμφορέων και άλλες εγκαταστάσεις. Επίσης, ταυτίστηκαν οι δυο τύποι των τοπικών αμφορέων της Πεπαρήθου και της Ίκου, με τους οποίους μεταφερόταν το κρασί, και ανευρέθησαν σφραγίσματα σε λαβές αμφορέων με την επιγραφή ΙΚΙΟΝ, δηλαδή προϊόν της Ίκου. Πολυπληθή δείγματα των αμφορέων αυτών, καθώς και των σφραγισμάτων, βρέθηκαν στο παρελθόν και συνεχίζουν να εντοπίζονται σε πολλές αρχαίες πόλεις του Ευξείνου Πόντου, επιβεβαιώνοντας τη μαρτυρία του Δημοσθένη, αλλά και τη διαχρονική συνέχεια των εμπορικών σχέσεων της περιοχής της Μαγνησίας με τον Εύξεινο Πόντο, από τη μυθική Αργοναυτική Εκστρατεία μέχρι σχεδόν τις αρχές του 20ού αιώνα, όταν ακόμη τα σκοπελίτικα καράβια μετέφεραν το κρασί του νησιού τους στην Κωνσταντινούπολη.

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Π. Αραχωβίτη, Τα μνημεία του άξονα της Εθνικής Οδού στα όρια του Δήμου Φερών – Αερινό, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 48-55

Αρχαία Δημητριάδα. Η διαδρομή της στο χρόνο, Πρακτικά Ημερίδας (1994), Βόλος 1996

S. C. Bakhuizen (co-ord.), A Greek City of the Fourth Century B. C., by the Goritsa Team, Roma 1992

Y. Béquignon, Recherches archéologiques à Phères de Thessalie, Paris 1937

Κ. Βουζαζάκης κ. ά., Ανάδειξη της αρχαίας πόλης πάνω στο λόφο της Γορίτσας, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 20-27

Arg. Doulgeri-Intzessiloglou et Yvon Garlan, Vin et amphores de Péparéthos et d' Ikos, BCH CXIV 1990, I, σελ. 361-389

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Το Αρχαιολογικό Μουσείο του Αλμυρού, Αχαιοφθιωτικά Α' (Πρακτικά Α' Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών, Αλμυρός 1991), Αλμυρός 1993, σελ. 17-47

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Οι νεώτερες αρχαιολογικές έρευνες στην περιοχή των αρχαίων Φερών, «Θεσσαλία»: Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας (1975-1990). Αποτελέσματα και προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Λυών 1990), Αθήνα 1994, Τόμος Β', σελ. 71-92

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Το Αρχαιολογικό-Ιστορικό Πάρκο Φερών-Βελεστίνου. Μια εφαρμόσιμη πρόταση, Υπέρεια II, Πρακτικά Β' Συνεδρίου: «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» (Βελεστίνο 1992), Αθήνα 1994, Μέρος Α', σελ. 39-60

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Φεραί, Πεπάρηθος, Σκίαθος: Μερικά στοιχεία του αρχαιολογικού έργου μιας οκταετίας, Πρακτικά 1ης Συνάντησης για το Έργο των Εφορειών Αρχαιοτήτων και Νεωτέρων Μνημείων του ΥΠΠΟ στη Θεσσαλία και την ευρύτερη περιοχή της (1990-1998), Βόλος 1998, Βόλος 2000, σελ. 345-353

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Θεσσαλικές επιγραφές σε τοπικό αλφάβητο, Θεσσαλονίκη 2000 (Διδακτορική Διατριβή, υπό δημοσίευση)

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Η Σκίαθος μέσα από τα κείμενα και τα μνημεία της, Πρακτικά Συνεδρίου «Αρχαιολογική έρευνα στις Βόρειες Σποράδες» (Αλόννησος 1996), Αλόννησος 2001, σελ. 99-120

Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Το Ασκληπιείο της Πεπαρήθου, Πρακτικά 1ου Αρχαιολογικού Έργου Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας (1ο ΑΕΘΣΕ, Βόλος 2003), Βόλος 2006, Μέρος I, σελ. 263-281

Ελληνική Μυθολογία, (Εκδοτική Αθηνών Α. Ε., ειδικά Τόμοι 3 και 4, Αθήνα 1986, Γενική Εποπτεία Ι. Θ. Κακριδή)

E. Hadjidaki, Underwater Excavations of a Late Fifth Century Merchant Ship at Alonnesos, Greece: the 1991-1993 Seasons, BCH CXX/II (1996), σελ. 561-593

B. Helly, L' État Thessalien. Aleuas le Roux, Les Tétrades et les Tagoi, Lyon, 1995

Δ. Ρ. Θεοχάρης (και συνεργάτες), Νεολιθική Ελλάς, Αθήνα 1973

Χ. Γ. Ιντζεσίλογλου, Ιστορική τοπογραφία της περιοχής του κόλπου του Βόλου, «Θεσσαλία»: Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας (1975-1990). Αποτελέσματα και

προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Λυών 1990), Αθήνα 1994, Τόμος Β', σελ. 31-56

Χ. Γ. Ιντζεσίλογλου, Το αρχαίο θέατρο Δημητριάδος, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 116-123

O. Kern, Inscriptiones Graecae, IX2 (Inscriptiones Thessaliae), Berolini 1908

Θ. Μακρή-Σκοτινιώτη, Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, Πρόταση ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου Δημητριάδος, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 124-133

Ζ. Μαλακασιώτη, Ε. Νικολάου, Αρχαία Άλος, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 28-31

Ζ. Μαλακασιώτη, Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, Το Κάστρο του Βόλου από την Προϊστορία ως το τέλος της αρχαιότητας, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 140-147

P. Marzolff, Développement urbanistique de Démétrias, «Θεσσαλία»: Δεκαπέντε χρόνια αρχαιολογικής έρευνας (1975-1990). Αποτελέσματα και προοπτικές, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Λυών 1990), Αθήνα 1994, Τόμος Β', σελ. 57-70

VI. Milojcic und D. Theocharis (ed.), Demetrias I, Bonn 1976

VI. Milojcic und D. Theocharis (ed.), Demetrias III, Bonn 1980

A. Moustaka, Kulte und Mythen auf Thessalischen Münzen, Würzburg 1983

Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου, Δημητριάς 1998-2000, Μνημεία της Μαγνησίας (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 108-115

Ε. Γ. Παπαευθυμίου, Το μετρολογικό σύστημα των Μαγνήτων κατά τους αυτοκρατορικούς χρόνους, ΟΒΟΛΟΣ 7: Το Νόμισμα στο Θεσσαλικό Χώρο, Πρακτικά Γ' Επιστημονικής Συνάντησης (Βόλος 2001), Αθήνα 2004, σελ. 65-78

Ν. Α. Παπαχατζής, Η σημερινή θέση της τοπογραφικής μελέτης της αρχαίας Θεσσαλίας, Θεσσαλικά, Β', 1959, σελ. 2-21

H. Reinder Reinders and W. Prummel (ed.), *Housing in New Halos, A Hellenistic Town in Thessaly, Greece*, Lisse, The Netherlands, 2003

E. Rogers, *The Copper Coinage of Thessaly*, London 1932

Β. Σισμάνη-Αδρύμη, Νεότερες έρευνες στις αρχαίες Φθιώτιδες Θήδες, *Αχαιοφθιωτικά Β΄* (Πρακτικά Β΄ Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών, Αλμυρός 1995), Αλμυρός 1997, σελ. 121-135

Β. Σισμάνη-Αδρύμη, Αρχαία Ιωλκός. Μια πρώτη προσέγγιση, *Μνημεία της Μαγνησίας* (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 94-107

V. Sismani-Adrymi, *Le palais de Iolkos et sa destruction*, B.C.H. 128-129, (2004-2005), 1. Études, σελ. 1-54

Ευ. Σκαφιδά, Π. Αραχωβίτη, Α. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Αρχαιότητες στο Θαλάσσιο Πάρκο των Βορείων Σποράδων, *Μνημεία της Μαγνησίας* (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 32-39

M. Sordi, *La lega Tessala fino ad Alessandro Magno*, Roma 1958

Fr. Stählin, E. Meyer, A. Heidner, *Pagasai und Demetrias*, Berlin-Leipzig 1934

Ευ. Σταμέλου και Αργ. Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, Ιερό του Ηρακλή στην αρχαία οδό Φερών-Παγασών, *ΥΠΕΡΕΙΑ V*, Πρακτικά Ε΄ Συνεδρίου «Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα», Βελεστίνο 2007 (υπό έκδοση)

Π. Τριανταφυλλοπούλου, Αμφανές: Αρχαιολογικά δεδομένα-Πρόταση ανάδειξης, *Μνημεία της Μαγνησίας* (Πρακτικά Συνεδρίου: «Ανάδειξη του διαχρονικού μνημειακού πλούτου του Βόλου και της ευρύτερης περιοχής, Βόλος 2001), Βόλος 2002, σελ. 134-139

Χ. Τσούντας, *Αι προϊστορικά ακροπόλεις Διμηνίου και Σέσκλου*, Αθήνα 1908

Γ. Χ. Χουρμουζιάδης, Π. Ασημακοπούλου-Ατζακά, Κ. Α. Μακρής, *Μαγνησία. Το χρονικό ενός πολιτισμού*, Αθήνα 1982

Οι Αργοναύτες στην Κολχίδα Παράδοση και νέες αρχαιολογικές ανακαλύψεις

V. Licheli

Διευθυντής Ινστιτούτου αρχαιολογίας και εθνολογίας
Πανεπιστήμιο Τιφλίδας.

Κυρίες και κύριοι, θα σας δώσω κάποια στοιχεία για πρόσφατα ευρήματα στην επικράτεια της Κολχίδας και της δυνατότητας ερμηνείας διαφόρων ευρημάτων από τάφους της Κολχίδας και ευρήματα από τη δεύτερη και πρώτη χιλιετία π.Χ.

Ο πολιτισμός της Κολχίδας ανήκει στη δεύτερη χιλιετία π.Χ, και ήταν κυρίως συγκεντρωμένος στις παράκτιες περιοχές της Μαύρης θάλασσας.

Ο κόλπος της θάλασσας στο τμήμα της ανατολικής ακτογραμμής μεταξύ των ποταμών Chorokhi και Bzib αναφέρεται από τον Στράβωνα ως η Κολχιδική θάλασσα. Αυτή η περιοχή έχει ιδιαίτερη σημασία για την έρευνα της λειτουργίας των οικισμών που βρίσκονταν κοντά στις εκβολές ποταμών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Το πρόβλημα είναι ότι μην έχοντας αρκετά φυσικά δώρα, φυσικούς κόλπους για λιμάνια, δεν υπήρχαν δηλαδή κόλποι οι οποίοι να προστατεύουν τα πλοία από τους ανέμους και τις καταιγίδες, οι ποταμοί χρησίμευαν ιδιαίτερα ως λιμάνια έτσι λοιπόν μπαίνοντας στους ποταμούς τα πλοία βρίσκονταν σε πιο ασφαλή θέση και ίσως αυτός να είναι ο λόγος γιατί οι οικισμοί βρίσκονταν ιδιαίτερα κοντά στις εκβολές των ποταμών.

Είχαν μια συγκεκριμένη λειτουργία αφού ο ποταμός λειτουργούσε ως λιμάνι και υπήρχε επικοινωνία με τις ομάδες των πλοίων και αργότερα μετά τα μέσα της πρώτης χιλιετίας π.Χ γινόταν και η ανακατανομή των εισαγόμενων αγαθών από τις αρχαίες πόλεις.

Στην εικόνα 1 βλέπουμε πως ήταν η κατανομή των οικισμών της εποχής του χαλκού τη δεύτερη και πρώτη χιλιετία π.Χ στην Κολχίδα, όταν δηλαδή ήρθαν οι Αργοναύτες στην Κολχίδα.

Υπήρχαν πολλοί οικισμοί κοντά στους ποταμούς, που αποτελούσαν προέκταση του Κολχιδικού πολιτισμού της δεύτερης και πρώτης χιλιετίας π.Χ.

Υπάρχουν εκατοντάδες οικισμοί μεταξύ των ποταμών Κορόχι, Σούφσα, εν κούρι, Μόχι, Ταμίσι Κοντόρι και Ελασούρο Γκουμίστα με στρώματα της δεύτερης και πρώτης χιλιετίας π.Χ που περιλαμβάνουν υπολείμματα από Κολχιδικά οικοδομήματα και διάφορους τύπους κεραμικών μεταξύ των οποίων ο κάνθαρος και αγγεία μηκυναικού τύπου. Δεν είναι ακριβώς ο ίδιος τύπος κανθάρου που έχουμε στην Ηπειρωτική Ελλάδα αλλά γενικά η ιδέα να υπάρχουν δύο λαβές στο αγγείο εμφανίζεται την ίδια εποχή όπως και στην Ηπειρωτική Ελλάδα και αυτό είναι ένα σημαντικό στοιχείο.

Στην εικόνα 2 φαίνονται ευρήματα από την Ergeta, επικράτεια της Νότιας Γεωργίας στο Ατσχούρι.

Από πλευράς διείσδυσης νέου τύπου διακόσμου θα ήθελα να αναφέρω ότι το μικρό αγγείο το οποίο ανακαλύφθηκε στο Σβετάντζα, σύμφωνα με τα μορφολογικά σημεία θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα τυπικό αγγείο της Ανατολικής Γεωργίας (εικ.2). Ο διάκοσμός του είναι μοναδικός για την περίοδο της Κολχιδικής εποχής καθώς και για την Ανατολική Γεωργία και είναι παράλληλος με το διάκοσμο της κεραμικής της γεωμετρικής περιόδου ή της εποχής του χαλκού στην Κολχίδα.

Να αναφερθώ εδώ στον οριζόντιο μαϊάνδρο ο οποίος σύμφωνα με την εξέταση του Γουίτλντ φαίνεται να ανήκει στην κατηγορία αυτή των οριζόντιων μαϊάνδρων που βρίσκονταν κοντά στις λαβές των αγγείων που εμφανίστηκε τον 9^ο αιώνα π.Χ και διατηρείται ίδιος, στην ίδια μορφή στο στάδιο 2 της όψιμης γεωμετρικής περιόδου τέλος του 8^{ου} αιώνα π.Χ.

Θα έπρεπε επίσης να αναφέρουμε ότι ο Μαϊάνδρος αναφέρεται σε αυτή την περίοδο και στην Ανατολική Ανατολία την περιοχή της Κονίας από όπου θα μπορούσε εύκολα να είχε διαδοθεί στην περιοχή του Καυκάσου, ωστόσο αυτή η ιδέα δεν είναι αποδεκτή για τον απλό λόγο ότι αυτά τα αντικείμενα βρέθηκαν στη πόλη Ζετάμζα ανάμεσα σε τυπικά Κολχιδικά καλλιτεχνήματα.

Πιστεύω ότι ο Μαϊάνδρος θα πρέπει να εμφανίστηκε στη Γεωργία μέσω της Κολχίδας, αν συνοψίσουμε τα συμπεράσματα από τα αρχαιολογικά ευρήματα που αφορούν τη δεύτερη και πρώτη χιλιετία π.Χ. Γενικά, μπορούμε να καταλήξουμε σε ένα συμπέρασμα ότι κατά την πρώτη χιλιετία π.Χ η μεταλλουργία προχωρά και αυτό φαίνεται από τον πλούτο της χώρας σε μέταλλα καθώς και από τα χάλκινα ευρήματα (εικ. 3).

Στις εικόνες 3 και 4 φαίνεται που υπάρχει μέταλλο στην περιοχή της Γεωργίας, χαλκός, χρυσός και την κατανομή των χάλκινων και των γεωγραφικών χώρων κατά την εποχή του χαλκού. Βρίσκεται σε όλη την περιοχή της Γεωργίας και μπορείτε να δείτε και ένα ορυχείο χαλκού το οποίο ανακαλύφθηκε και ανασκάφηκε στην περιοχή Σουανέτι και αφορά το τέλος της τρίτης και την αρχή της δεύτερης χιλιετίας π.Χ.

Την ίδια εποχή, ταυτόχρονα έχουμε κάποιου είδους τυποποίησης στην παραγωγή των κεραμικών μια διαδικασία η οποία τελικά ολοκληρώθηκε κατά τον 6^ο αιώνα π.Χ.

Όλα τα ζωομορφικά μοτίβα γίνονται πιο γοητευτικά ιδιαίτερα οι αναπαραστάσεις των κριών και οι ζωομορφικές μορφές οι οποίες ανακαλύφθηκαν στην ενδοχώρα της Κολχίδας στις περιοχές Nokalakevi και Vani κάνουν τα συμπεράσματα αυτά πολύ σαφέστερα. Θα έπρεπε να αναφέρουμε επίσης ότι ενώ κάποιοι κριοί υπάρχουν ήδη από την εποχή του χαλκού, για παράδειγμα στην δεύτερη χιλιετία π.Χ, οι αναπαραστάσεις εντούτοις των κριών γίνονται ιδιαίτερα δημοφιλείς στην περιοχή της Κολχίδας κατά τον 8^ο και 7^ο αιώνα π.Χ και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό.

Χρησιμοποιούνται ως διακοσμητικά στοιχεία στην κεραμική (για παράδειγμα τα αγγεία τα οποία βρήκαμε στο Pichori, και το Tamish) ενώ σπάνια υπάρχουν τέτοιες εικόνες αργότερα. Είναι σημαντικό λοιπόν να αναφέρουμε ότι ο αυξανόμενος ρόλος των κριών και γενικά των προβάτων στην Γεωργία δεν μαρτυρείται αρχαιολογικά με συνέπεια και η ανάπτυξη της λατρείας του κριού στην Κολχίδα θα πρέπει να έχει μια άλλη εξήγηση.

Στο πλαίσιο αυτό μπορούμε να αναφέρουμε δύο αρχαιολογικές θέσεις και τα αποτελέσματα μιας έρευνας διαφόρων νεκροταφείων στην Κολχίδα συλλογικών τάφων κοντά στα παράκτια Εικ. 5. Παραδοσιακά περισσότερα από διακόσια ή τριακόσια άτομα τα έθαβαν σε τέτοιου είδους λάκους. Για παράδειγμα εδώ είχαν ταφεί πεντακόσια άτομα και μαζί τους χιλιάδες αντικείμενα.

Έγινε η ανασκαφή αλλού σε μια άλλη ταφική περιοχή και βρήκαμε χίλια άτομα μαζί με αντικείμενα με κτερίσματα που τους συνοδεύουν. Με βάση λοιπόν τα εργαλεία, άλλο αρχαιολογικό υλικό κλπ, οι τάφοι αυτοί ανάγονται στο δεύτερο ήμισυ του 9^{ου} αιώνα ή ως την αρχή του 6^{ου} αιώνα π.Χ που καλύπτουν αυτή την περίοδο.

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να αναφέρω ότι η Ελληνική λογοτεχνία η οποία έγινε τέσσερις και επτά αιώνες αργότερα από τα περιστατικά στα οποία αναφέρθηκα μόλις, περιγράφει τα τελετουργικά της ταφής της Κολχίδας με θαυμαστή ακρίβεια, έχουμε τους συλλογικούς τάφους και τα πρώτα στοιχεία, τις πρώτες πληροφορίες που αναφέρονται στα αργοναυτικά του Απολλώνιου του Ρόδιου.

Η διαφορά ανάμεσα στους πραγματικούς τάφους και την αναφορά είναι περίπου τριακόσια χρόνια, αυτό λοιπόν αποτελεί ένδειξη ότι αυτή την εποχή τον 9^ο, τον 8^ο και τον 7^ο αιώνα στην Ελλάδα υπήρχαν πληροφορίες για τον τύπο της ταφής και των τελετουργικών της ταφής στην Κολχίδα.

Υπήρχαν λοιπόν βασικές πληροφορίες που αργότερα χρησιμοποιήθηκαν από τον Απολλώνιο Ρόδιο, από το Νικόλαο της Δαμασκού, από τον Κλαύδιο Ηλιανό κλπ.

Εάν ο Ελληνικός κόσμος και ο Κολχιδικός κόσμος είχαν επαφές έστω και σποραδικές στην περίοδο αυτή, τότε μήπως ο μύθος που απηχείται στην Ελληνική λογοτεχνία θα μπορούσε να είχε περάσει και στον Κολχιδικό πολιτισμό;

Υπό την έννοια αυτή θα μπορούσα επίσης να αναφερθώ και στον Αριανό ο οποίος λέει ότι σε αυτόν τον ίδιο του έδειξαν στον Φάση την σιδηρά άγκυρα της Αργούς. Λέει ότι «μου έδειξαν τα τμήματα μιας παλιάς άγκυρας που θα μπορούσε να είναι ένα κομμάτι από την άγκυρα της Αργούς» και πιστεύω ότι αυτό σημαίνει ότι στη λαϊκή παράδοση υπήρχε η μνήμη της Αργοναυτικής εκστρατείας.

Τα αντικείμενα από αυτούς τους συλλογικούς τάφους είναι κυρίως χάλκινα (εικ.6,7). Στα διαφορετικού τύπου χάλκινα αντικείμενα, χάντρες, γλυπτά και μαχαιρίδια, συχνά υπήρχε η επιγραφή της Ανατολής (εικ. 8-10).

Τα αντικείμενα της εικ. 11 είναι τα πρώτα χρυσά αντικείμενα που έχουμε στην Κολχίδα και είναι από τους τάφους αυτούς. Τα πρώτα λοιπόν αντικείμενα είναι από το δεύτερο ήμισυ του 9^{ου} αιώνα π.Χ. ενώ και αργότερα υπάρχουν κάποιες ενδιαφέρουσες πληροφορίες για την ευρεία κυκλοφορία του θρύλου της αργοναυτικής εκστρατείας μεταξύ του Κολχιδικού πληθυσμού.

Αυτές οι πληροφορίες αναφέρονται από τον Προκόπιο της Καισαρείας τον 5^ο αιώνα, από όπου είναι σαφές ότι ο πληθυσμός όχι μόνο γνώριζε το μύθο σε γενικές γραμμές αλλά και αναφερόταν σε κάποια συγκεκριμένη θέση που συνδεόταν με το μύθο, σύμφωνα με τον Προκόπιο, όπου κάπου, σε κάποια περιοχή της Λάζικας, όπως λέει ο ντόπιος πληθυσμός, φυλασσόταν το χρυσόμαλλο δέρας για χάρη του οποίου δημιουργήθηκε η Αργώ. Είναι λοιπόν σαφές ότι ακόμα και τον 5^ο αιώνα ο ντόπιος πληθυσμός θυμόταν καλά τον μύθο αυτό.

Αυτό μπορούμε να το υποθέσουμε και από ένα άλλο τμήμα όπου ο Προκόπιος μιλάει με τους ντόπιους και γράφει ότι «ο Ιάσωνας μαζί με τη Μήδεια έχοντας το χρυσόμαλλο δέρας πάνω τους δεν θα μπορούσαν να είχαν φύγει από εδώ κρυφά, να είχαν ξεφύγει από τον Αιήτη κρυφά εκτός εάν το παλάτι του βασιλέως και άλλες κατοικίες των Κολχιδίων ήταν μακριά από τον ποταμό Φάση, μακριά από το σημείο που βρισκόταν το χρυσόμαλλο δέρας».

Μπορούμε να βρούμε από πότε προέρχονται αρχικά αυτές οι πληροφορίες ή πότε ο ντόπιος πληθυσμός για πρώτη φορά έμαθε τις ιστορίες του Φρίξου και των Αργοναυτών; Αν επανέλθουμε στην ερμηνεία των αναπαραστάσεων των κριών που αναφέρθηκα νωρίτερα ιδιαίτερα κατά τον 8^ο και 7^ο αιώνα π.Χ και επιχειρήσουμε μια σύνδεση, μπορούμε να αναφερθούμε σε κάποια δομικά στοιχεία, κάποιες πηλινες λεπτομέρειες ενός μικρού μοντέλου που ανακαλύφθηκε στο Κουλέβι.

Στις εικόνες 12 και 13 φαίνεται μέρος των ανασκαφών κοντά στο χωριό Κουλέβι που υπάρχουν πολύ καλές ενδείξεις του πόσο έχει αναπτυχθεί η μεταλλουργία καθώς και η γεωργία με ευρήματα όπως τις αναπαραστάσεις των κριών.

Στην εικ. 14 φαίνεται το πήλινο μοντέλο που προαναφέρθηκε με στιλιζαρισμένη μορφή ενός κριού και διαφέρει από άλλες ανάλογες αναπαραστάσεις. Βρέθηκε στον οικισμό του Κουλέβι που είναι από τις πιο ενδιαφέρουσες αρχαιολογικές θέσεις της εποχής του χαλκού, της πρώιμης πρώτης χιλιετίας.

Το αντικείμενο αυτό είναι στιλιζαρισμένο σε πιο μεγάλο βαθμό από κάθε άλλη μορφή και σαφώς αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου σχεδίου όπως φαίνεται και από τις αύλακες που υπάρχουν στο σώμα.

Με μια πιο στενή ματιά βλέπουμε ότι η μορφή αναπαριστά την πρόσθια όψη ενός μοντέλου, ενός συγκεκριμένου αντικειμένου αν και υπάρχουν και άλλα ευρήματα που ανήκουν στο ίδιο πλαίσιο, ωστόσο δεν είναι εύκολο να έχουμε κάποιου είδους ερμηνεία της συγκεκριμένης παράστασης.

Μπορούμε ωστόσο να κάνουμε μια υπόθεση ότι μπορεί να είναι ένα πρόσθιο τμήμα που διακοσμούσε την πλώρη ενός караβιού (εικ. 15).

Αυτή την υπόθεση μπορούμε να την κάνουμε με βάση αρχαιολογικό καθώς και γραπτό υλικό.

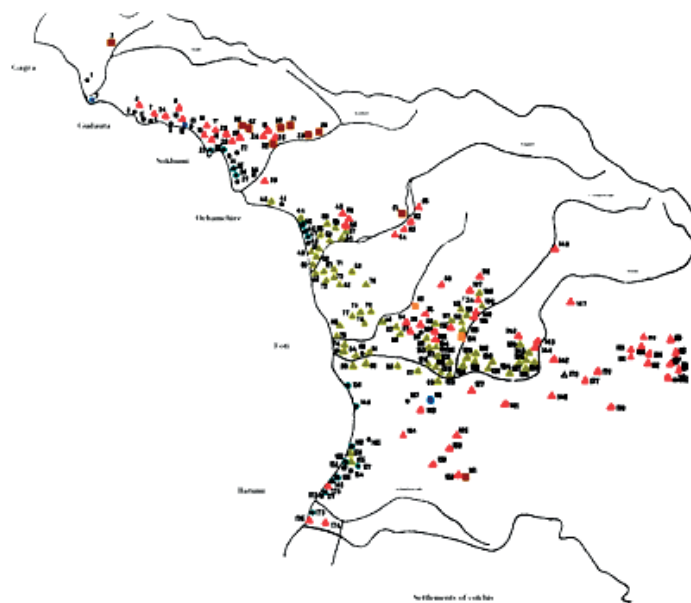
Ένα καλό παράδειγμα αρχαιολογικού υλικού είναι ένα χάλκινο πλοίο (εικ. 16) το οποίο ανακτήθηκε από την περιοχή Τσαΐση και δεν έχει βρεθεί άλλο παρόμοιο αργότερα ή νωρίτερα. Το χάλκινο αυτό μοντέλο μιμείται το σχήμα των Κολχιδικών πλοίων όπως αναφέρεται στην αρχαία Ελληνική λογοτεχνία, στις περιγραφές του Στράβωνα που περιγράφει μερικά σκάφη.

Επίσης υπάρχουν όπως αναφέρθηκε και γραπτές πηγές πως ο Φρίξος ήρθε στην Κολχίδα σε ένα πλοίο το οποίο είχε ένα κριό στην πλώρη του. Αναφέρομαι στην πληροφορία η οποία αποδίδεται στον Εκαταίο της Μιλήτου, που αναφέρει ότι «μερικοί λένε ότι ο Φρίξος ταξίδεψε με ένα πλοίο που είχε ένα κριό στην πλώρη».

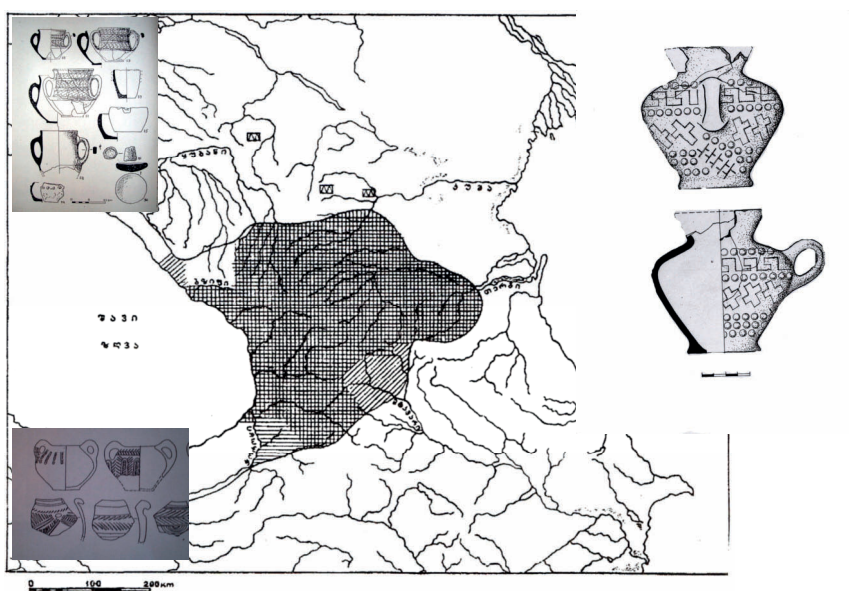
Το ίδιο αναφέρει ο Διόδωρος ο Σικελός ο οποίος γράφει «μερικοί λένε ότι ταξίδεψε στην θάλασσα με ένα πλοίο που είχε αναπαράσταση κριού στην πλώρη του.

Γίνεται αναφορά στο ότι ο κριός πήρε τα παιδιά στην ράχη του και πήγε στη θάλασσα και τα πήρε μακριά. Με βάση αυτά τα γεγονότα μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ιστορία του ερχομού του Φρίξου στην Κολχίδα ήταν γνωστή, θα μπορούσε να είναι και ιδιαίτερα δημοφιλής μεταξύ των κατοίκων της Κολχίδας κατά τον 8^ο και 7^ο αιώνα π.Χ

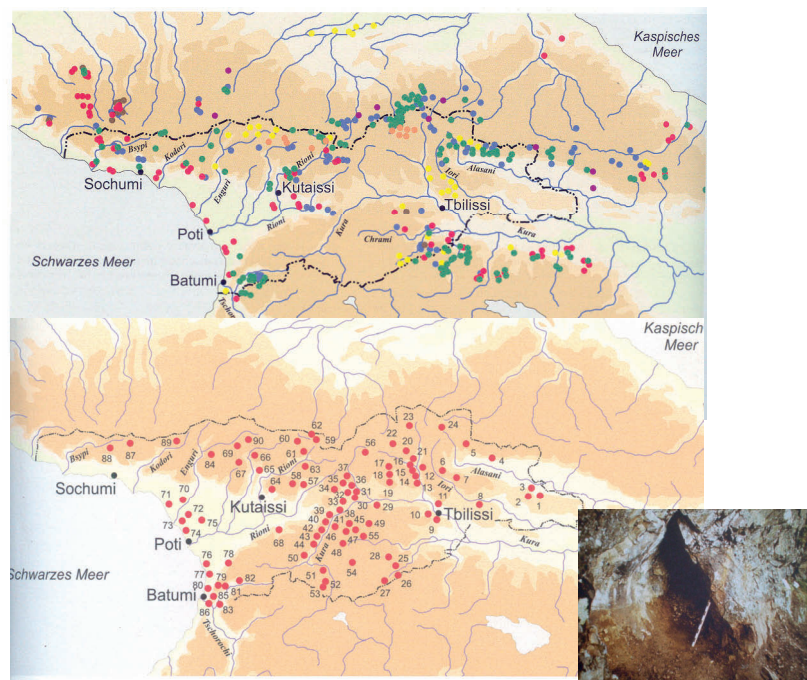
Πιστεύω ότι αυτό μπορεί να εξηγηθεί από τις επαφές οι οποίες υπήρχαν προ των αποικιών και οι οποίες απηχούνται και σε γραπτές πηγές καθώς και στα αρχαιολογικά ευρήματα, ωστόσο είναι ακόμα ασαφές γιατί το γεγονός ότι ο Φρίξος ήρθε στην Κολχίδα αποτέλεσε τόσο σημαντικό γεγονός για τον ντόπιο πληθυσμό.

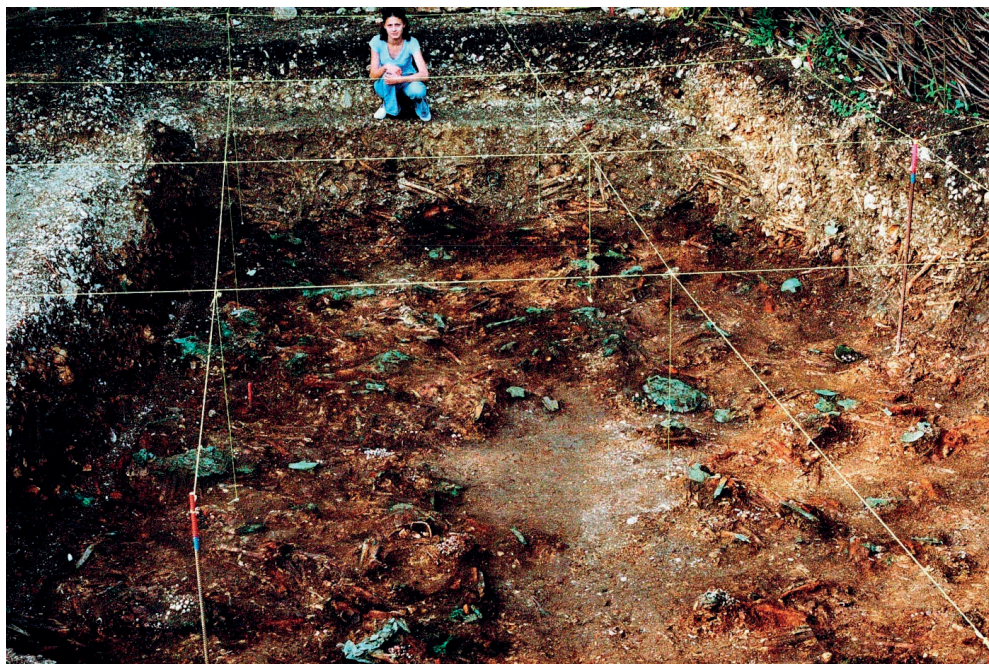
Εικ. 1

Εικ. 2

Εικ. 3, 4

Εικ. 5

Εικ. 6

Εικ. 7

Εικ. 8

Εικ. 9

Εικ. 10

Εικ. 11

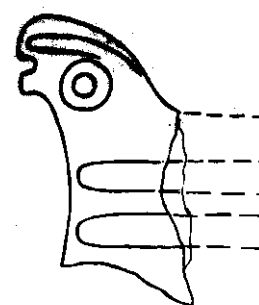
Εικ. 12

Εικ. 13

Εικ. 14

Εικ. 15

Εικ. 16

Αρχαία Ιωλκός: Μύθος και πραγματικότητα

Β. Αδρύμη-Σισμάνη

Δρ. Αρχαιολόγος

Προϊσταμένη Αρχαιολογικού Ινστιτούτου Θεσσαλικών Σπουδών

Δεν είναι τυχαίο, ούτε παράδοξο, που μια πλούσια μυθολογική παράδοση συνδέει την Θεσσαλία με τον μυκηναϊκό πολιτισμό, τον πιο λαμπρό πολιτισμό της Ελληνικής Προϊστορίας. *Γαίης απάσης άμεινον* χαρακτηρίζει ο δελφικός χρησμός² την εύφορη θεσσαλική πεδιάδα, που πλούσια αρδεύει ο *Πηνειός* και οι παραπόταμοι του, και η οποία απετέλεσε από πολύ νωρίς ιδανικό τόπο για την ανάπτυξη σπουδαίων πολιτισμών αλλά και πλούσιων μύθων. Μύθων που εξηγούν κυρίως την δημιουργία του θεσσαλικού τοπίου αλλά και την μετέπειτα οργάνωση του. Έτσι, οι θεοί του Ολύμπου παλεύουν με τους Τιτάνες, οι Κένταυροι και οι Λάπιθες αλληλοσπαράζονται, ενώ στο «εινوسیφυλλο» Πήλιο ζει ο γνωστός Κένταυρος Χείρωνας, ο σοφός δάσκαλος του Ιάσονα, που έφτασε μονοσάνδαλος στη μυθική Ιωλκό για να ξεκινήσει λίγο αργότερα για τις αφιλόξενες ακτές του Εύξεινου Πόντου³.

Σύμφωνα με τη μυθολογική παράδοση, η Ιωλκός ήταν μια πόλη χτισμένη στο μυχό του Παγασητικού κόλπου. Εκεί αρχικά βασίλευε ο Αίσονας και αμέσως μετά ο αδελφός του Πελίας, ο οποίος αφού σφετερίστηκε το θρόνο από το νόμιμο κληρονόμο και γιο του Αίσονα, Ιάσονα, τον απέστειλε στην περίφημη Αργοναυτική εκστρατεία, στην οποία έλαβαν μέρος οι ήρωες όλων των Μυκηναϊκών βασιλείων κάτω από έναν και μοναδικό στόχο: την επαναφορά του χρυσόμαλλου δέρατος από τη γη του ανατέλλοντος ηλίου, τη μακρινή Κολχίδα, εκεί όπου βασίλευε ο Αιήτης μαζί με την κόρη του, τη μάγισσα Μήδεια⁴.

Η Ιωλκός, στα ομηρικά ποιήματα, περιγράφεται ως *εὐρύχωρος* (ευρύχωρη), *πολύρρηνος*, (δηλ. "κάτοχος πολυάριθμων κοπαδιών προβάτων"), και *εὐκτιμένη*⁵, (πόλις δηλ. καλοχτισμένη), ενώ είναι γνωστή η ένωση του Ιάσονα με την Υψιπύλη⁶ στη Λήμνο

² Στράβων, *Γεωγραφία*, 449c.

³ Για τη θεσσαλική μυθολογία, βλ. Παπαχατζής 1981, 33-8. Παπαχατζής 1985, 45-56. Moustaka 1983.

⁴ Για την Αργοναυτική εκστρατεία, βλ. Dräger 1993. Hunter 1993. Dräger 1996, κολ. 1066-9. Dräger 1998, 865-8. Dräger 2002.

⁵ Όμηρος, *Οδύσσεια* Α, 256-257. *Ιλιάδα* Β, 712.

⁶ Όμηρος, *Ιλιάδα* Ζ, 467-469.

εγκωμιάζει τους καλοφτιαγμένους δρόμους (*ἐνδμήτους ἀγυιάς*²⁰) της φημισμένης πόλης του παρελθόντος που βρίσκονταν κοντά στην ακτή των Παγασών (*Παγασίδα*).

Είναι φανερό λοιπόν ότι η μακροχρόνια ελληνική προφορική παράδοση, καθώς και οι Έλληνες ποιητές και ιστοριογράφοι, διατήρησαν ζωντανή στη μνήμη των μεταγενέστερων Ελλήνων τη μυθική αυτή πόλη, η ταύτιση της οποίας, όπως είναι φυσικό, υπήρξε θέμα προτεραιότητας για όλους τους αρχαιολόγους που εργάστηκαν και εργάζονται στη Θεσσαλία²¹, και όχι μόνο, αφού ήδη από το 1881, αμέσως μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, ο Evaristo De Chirico έδωσε το μυθικό όνομα Ιάσων στο πρώτο τρενάκι του Βόλου, ενώ στην είσοδο της πόλης ένα ομοίωμα της Αργούς καλωσορίζει τους επισκέπτες, ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Έτσι, έπρεπε να ερευνηθεί αφ' ενός εάν ο πυρήνας αυτού του μύθου έκρυβε ίσως ένα ιστορικό γεγονός, που θα μπορούσε να συνδεθεί με το άνοιγμα του Μυκηναϊκού κόσμου προς τα ΒΑ και με τις πρώτες προσπάθειες των ναυτικών της Εποχής του Χαλκού να πλησιάσουν περιοχές πέρα από το Βόρειο Αιγαίο, εκεί όπου η φήμη είχε τοποθετήσει τις αστείρευτες πηγές του χαλκού και τα πλούσια κοιτάσματα του χρυσού²², ένα γεγονός που μάλλον καταγράφεται από τον Όμηρο, ο οποίος φαίνεται να αποτελεί μια μοναδική πηγή πληροφοριών για τον πολιτισμό της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και των αρχών της Εποχής του Σιδήρου²³, και αφ' ετέρου έπρεπε να επιβεβαιωθεί αν υπάρχει κάποια μυκηναϊκή πόλη στο μυχό του Παγασητικού κόλπου που να μπορεί να ταυτιστεί με τη μυθική Ιωλκό.

Αρχικά λοιπόν διαπιστώνουμε ότι καμιά από τις γραπτές πηγές που αναφέραμε δεν φαίνεται να αποτελεί την αρχέτυπη πηγή της μυθικής διήγησης, ψήγματα της οποίας ενσωματώνονται μεταγενέστερα στα Ομηρικά ποιήματα. Σύμφωνα με το Martin West²⁴, που διερεύνησε το ιστορικό υπόβαθρο της Αργοναυτικής διήγησης, οι αναφορές που γίνονται στην Ομηρική *Οδύσσεια* για την τοπογραφία της περιοχής των βόρειων παρυφών της Μαύρης Θάλασσας αντλούνται από μια πηγή που προφανώς δημιουργήθηκε την εποχή που η περιοχή αυτή εξερευνήθηκε για πρώτη φορά από τους

²⁰ Απολλώνιος ο Ρόδιος, *Αργοναυτικά*, I, 317-319.

²¹ Γενικά, για τη θέση της Ιωλκού, βλ. τα επιμέρους άρθρα στο συλλογικό τόμο ΔΗ.Κ.Ι. 1994. Επίσης, πρβλ. *Realencyclopédie* ix, κολ. 1853. Bakhuizen 1996, σσ. 85-120, ειδικ. 89-95 και 100-111; Decourt και άλλοι 2004, σ. 711.

²² Dumas 1991, 31-41

²³ Deger-Jalkotzy & Lemos 2006.

εγκωμιάζει τους καλοφτιαγμένους δρόμους (*εὐδμήτους ἀγυιάς*²⁰) της φημισμένης πόλης του παρελθόντος που βρίσκονταν κοντά στην ακτή των Παγασών (*Παγασίδα*).

Είναι φανερό λοιπόν ότι η μακροχρόνια ελληνική προφορική παράδοση, καθώς και οι Έλληνες ποιητές και ιστοριογράφοι, διατήρησαν ζωντανή στη μνήμη των μεταγενέστερων Ελλήνων τη μυθική αυτή πόλη, η ταύτιση της οποίας, όπως είναι φυσικό, υπήρξε θέμα προτεραιότητας για όλους τους αρχαιολόγους που εργάστηκαν και εργάζονται στη Θεσσαλία²¹, και όχι μόνο, αφού ήδη από το 1881, αμέσως μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, ο Evaristo De Chirico έδωσε το μυθικό όνομα Ιάσων στο πρώτο τρενάκι του Βόλου, ενώ στην είσοδο της πόλης ένα ομοίωμα της Αργούς καλωσορίζει τους επισκέπτες, ήδη από τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Έτσι, έπρεπε να ερευνηθεί αφ' ενός εάν ο πυρήνας αυτού του μύθου έκρυβε ίσως ένα ιστορικό γεγονός, που θα μπορούσε να συνδεθεί με το άνοιγμα του Μυκηναϊκού κόσμου προς τα ΒΑ και με τις πρώτες προσπάθειες των ναυτικών της Εποχής του Χαλκού να πλησιάσουν περιοχές πέρα από το Βόρειο Αιγαίο, εκεί όπου η φήμη είχε τοποθετήσει τις αστείρευτες πηγές του χαλκού και τα πλούσια κοιτάσματα του χρυσού²², ένα γεγονός που μάλλον καταγράφεται από τον Όμηρο, ο οποίος φαίνεται να αποτελεί μια μοναδική πηγή πληροφοριών για τον πολιτισμό της Ύστερης Εποχής του Χαλκού και των αρχών της Εποχής του Σιδήρου²³, και αφ' ετέρου έπρεπε να επιβεβαιωθεί αν υπάρχει κάποια μυκηναϊκή πόλη στο μυχό του Παγασητικού κόλπου που να μπορεί να ταυτιστεί με τη μυθική Ιωλκό.

Αρχικά λοιπόν διαπιστώνουμε ότι καμιά από τις γραπτές πηγές που αναφέραμε δεν φαίνεται να αποτελεί την αρχέτυπη πηγή της μυθικής διήγησης, ψήγματα της οποίας ενσωματώνονται μεταγενέστερα στα Ομηρικά ποιήματα. Σύμφωνα με το Martin West²⁴, που διερεύνησε το ιστορικό υπόβαθρο της Αργοναυτικής διήγησης, οι αναφορές που γίνονται στην Ομηρική *Οδύσσεια* για την τοπογραφία της περιοχής των βόρειων παρυφών της Μαύρης Θάλασσας αντλούνται από μια πηγή που προφανώς δημιουργήθηκε την εποχή που η περιοχή αυτή εξερευνήθηκε για πρώτη φορά από τους

²⁰ Απολλώνιος ο Ρόδιος, *Αργοναυτικά*, I, 317-319.

²¹ Γενικά, για τη θέση της Ιωλκού, βλ. τα επιμέρους άρθρα στο συλλογικό τόμο ΔΗ.Κ.Ι. 1994. Επίσης, πρβλ. *Realencyclopédie* ix, κολ. 1853. Bakhuizen 1996, σσ. 85-120, ειδικ. 89-95 και 100-111; Decourt και άλλοι 2004, σ. 711.

²² Doumas 1991, 31-41

²³ Deger-Jalkotzy & Lemos 2006.

Έλληνες, πριν ακόμη αποικισθεί από αυτούς στα μέσα του 7^{ου} αι. π.Χ., ενώ η ίδια η πρωταρχική διήγηση πρέπει να ανάγεται σε πολύ πρωϊμότερο από τον 7^ο αι. π.Χ. ιστορικό επίπεδο. Από τη στιγμή που η μυθική διήγηση των ιστορικών χρόνων συνδέει άρρηκτα την Αργοναυτική εκστρατεία με τη θεσσαλική μυθολογική γενεαλογία, και συγκεκριμένα με τη βασιλική οικογένεια της Ιωλκού, τον Αίсона, τον Πελία και τον Ιάσονα, οι οποίοι συνδέονται επίσης με τους Μυκηναίους άνακτες της Πελοποννήσου – όπως με το Νέστορα, τον άνακτα της Πύλου-, ο M. West υποστηρίζει ότι το ιστορικό υπόβαθρο του πρωταρχικού πυρήνα του μύθου ανάγεται στη θεσσαλική επική παράδοση των Ύστερων Μυκηναϊκών χρόνων (12^{ος} αι. π.Χ.), πριν από την πτώση της δύναμης της Ιωλκού, η οποία επικεντρώνεται στο συγκεκριμένο βασιλικό οίκο και φέρνει στο προσκήνιο ήρωες, όπως ο Πελίας, ο Πηλέας και ο Αχιλλέας. Είναι αυτή η επική θεσσαλική μυθική διήγηση που λίγο αργότερα έχει πλέον αποκρυσταλλωθεί και αποτελεί παράδοση ανάμεσα στους Αιολείς της Θεσσαλίας, οι οποίοι θα αρχίσουν σιγά-σιγά να εγκαθίστανται στην ΒΔ Ανατολία (1150-1000 π.Χ.) και να γνωρίζουν την περιοχή του Ελλήσποντου²⁵, έχοντας ως πρότυπο τον Ιάσονα και τις αναζητήσεις του πέρα από το Βόσπορο.

Εξάλλου, τη χρονολογική τοποθέτηση της αρχέτυπης μυθικής παράδοσης της Αργοναυτικής εκστρατείας στα Μυκηναϊκά χρόνια τονίζουν -κατά τον West²⁶- και η χρήση ονοματικών καταλήξεων σε -εύς (όπως Ορφ-εύς), καταλήξεις που συναντιούνται επίσης στην ονοματολογία της Τρωικής εκστρατείας -(π.χ. Αχιλλ-εύς), αλλά και στις πινακίδες της Γραμμικής Β²⁷.

Επομένως, σύμφωνα με τη φιλολογική έρευνα, είναι πιθανόν, η μυθική διήγηση των ιστορικών χρόνων που περιγράφει την Αργοναυτική εκστρατεία να ανάγεται στους μυκηναϊκούς χρόνους. Εξάλλου, οι ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια στη Θεσσαλία υποδεικνύουν μια ισχυρή παρουσία των Μυκηναίων σ'ολόκληρη την θεσσαλική πεδιάδα²⁸, επιβεβαιώνοντας παράλληλα και την αντίστοιχη πλούσια μυθολογική παράδοση.

²⁴ West 2007, 199-214.

²⁵ Graham 1971, 35-47. Tsetskhladze 1998.

²⁶ West 2007, 203.

²⁷ Gordeziani 2007, 79-85.

²⁸ Adrymi-Sismani 2007, 322-357.

Έτσι στον 14^ο και 13^ο αι. π.Χ., όταν ο μυκηναϊκός πολιτισμός έφθασε στην ακμή του και απλώθηκε στο Αιγαίο και τη Μεσόγειο, η Θεσσαλία, όπου τοποθετείται το περίφημο «Πελασγικό Άργος» του Ομήρου²⁹, αποτελούσε ήδη μια πυκνοκατοικημένη περιοχή, αφού σύμφωνα με τις ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες των τελευταίων χρόνων, εντοπίστηκαν περισσότεροι από 200 μικροί ή μεγάλοι οικισμοί που απλώνονται από τις παρυφές του Ολύμπου μέχρι το Νοτιότερο άκρο της Θεσσαλικής πεδιάδας, και από τις υπώρειες της Πίνδου μέχρι την ανατολική παράκτια Θεσσαλία (εικ. 1)³⁰. Ήδη από το τέλος της ΜΕΧ (1.700 π.Χ.) παρατηρήθηκε στη Θεσσαλία η ίδρυση νέων οικισμών³¹, γεγονός που μπορεί να δηλώνει μια αύξηση πληθυσμού που ίσως να οφείλεται στις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης που προέκυψαν μετά από την οικονομική αλλαγή των προϊστορικών κοινοτήτων. Στην περιοχή της Μαγνησίας ιδρύθηκαν αυτή την περίοδο νέοι οικισμοί κοντά σε μικρά ή μεγάλα φυσικά λιμάνια που διέθεταν πηγές νερού, αλλά και πεδινή καλλιεργήσιμη γη, καθώς και στην πεδιάδα γύρω από τη λίμνη Βοιβηίδα (εικ. 2). Σε κανένα από τους οικισμούς αυτούς δε διαπιστώθηκαν με βεβαιότητα μέχρι σήμερα ίχνη οχύρωσης, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο πληθυσμός ζούσε ειρηνικά, υπακούοντας σ'ένα ασφαλές κέντρο, προφανώς αυτό της Ιωλκού.

Μια ιδέα για την οργάνωση της Θεσσαλίας στα μυκηναϊκά χρόνια παραδίδεται στον «Κατάλογο των Νηών» του Ομήρου³², όπου -αν και το κείμενο αυτό κατά γενική ομολογία αντικατοπτρίζει την κατάσταση στη Θεσσαλία, όπως αυτή διαμορφώθηκε μετά την καταστροφή των μυκηναϊκών κέντρων³³ - καταγράφονται οι 9 διοικητικές ηγεμονίες της Θεσσαλίας στις οποίες ηγούνταν αντίστοιχοι άνακτες που μετείχαν στην εκστρατεία της Τροίας με 280 πλοία με κεντρικό ήρωα τον Αχιλλέα, ηγεμόνα των Μυρμιδόνων και των Ελλήνων.

Όμως, οι πλέον ασφαλείς πληροφορίες μας για την κοινωνική οργάνωση και τη δομή της μυκηναϊκής Θεσσαλίας προέρχονται από τις πρόσφατες ανασκαφές και έρευνες στην ανατολική παράκτια Θεσσαλία, και κυρίως από το μεγάλο μυκηναϊκό οικισμό που

²⁹ Όμηρος, *Ιλιάδα* Β, 681.

³⁰ Hope Simpson & Dickinson 1979, 272–298. Feuer 1983, 24–32. Γαλλής 1992. Χατζηαγγελάκης 1997, 473. Χατζηαγγελάκης 1998, 445–448. Ιντζεσίλογλου 1977, 497–498. Reinders 2003. Adrymi-Sismani 2007a, 322–357.

³¹ Αδρύμη-Σισμάνη (υπό έκδοση).

³² Όμηρος, *Ιλιάδα* Β, 711 – 715.

³³ Deger-Jalkotzy & Lemos 2006.

ανασκάπτεται τα τελευταία 30 χρόνια στο Διμήνι³⁴, καθώς και από τους δύο γειτονικούς οικισμούς στα Παλιά/Κάστρο Βόλου³⁵ και Πευκάκια (εικ. 3)³⁶.

Ο μυκηναϊκός οικισμός στο Διμήνι ιδρύθηκε, στις αρχές του 16^{ου} αι. π.Χ.- (ΜΕ ΙΙΙ)³⁷, πάνω στις παλιότερες επιχώσεις, στην πεδιάδα που απλώνεται στα ανατολικά του λόφου με τα γνωστά Νεολιθικά ερείπια, όταν χτίστηκαν στην πλαγιά του λόφου τα πρώτα Μεσοελλαδικά σπίτια, και καθώς οι γενιές διαδέχονταν η μια την άλλη, η πόλη μεγάλωνε και σιγά – σιγά, στον 13^ο αι. π.Χ., απλώθηκε σε μια μεγάλη εύφορη πεδιάδα προς τη μεριά της θάλασσας, σε μια έκταση μεγαλύτερη των 100 στρεμμάτων (εικ. 4).

Από την πόλη αυτή ερευνήθηκαν μέχρι σήμερα έντεκα καλοδιατηρημένα σπίτια (εικ. 5) που είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους και αποτελούνται από 3-5 δωμάτια και τα οποία ευθυγραμμίζονται κατά μήκος ενός κεντρικού δρόμου³⁸ στον οποίο κανένα σπίτι δεν έχει άμεση πρόσβαση. Σ' ένα απ' αυτά τα σπίτια βρέθηκε ένα μεγάλο ακέραιο ειδώλιο βοοειδούς³⁹ που υποδηλώνει σαφώς την παρουσία ενός οικιακού ιερού.

Οι συστηματικές ανασκαφές που πραγματοποιήθηκαν από το 1996 έως το 2005 έφεραν στο φως, στο κέντρο αυτής της πόλης, ένα μεγάλο αρχιτεκτονικό συγκρότημα μεγάλης σπουδαιότητας που αποτελείται από δύο παράλληλα μέγαρα τα οποία περιβάλλονται από αποθήκες και εργαστήρια. Σ' αυτό το αρχιτεκτονικό συγκρότημα καταλήγει και ο κεντρικός δρόμος, στο σημείο όπου δημιουργείται ένα μνημειακό πρόπυλο το οποίο δίνει πρόσβαση στο χώρο των Μεγάρων.

Το πρώτο μέγαρο, το ονομαζόμενο Μέγαρο Α αποτελείται από 3 μεγάλα δωμάτια επιχρισμένα με λευκά και κόκκινα κονιάματα και από μια περίστυλη αυλή. Με στενούς διαδρόμους ενώνεται με 4 άλλες παράλληλες πτέρυγες δωματίων που χρησιμοποιήθηκαν ως εργαστήρια και αποθήκες (εικ. 6). Όλο το Μέγαρο Α, που πιθανά ήταν διώροφο, ήταν στεγασμένο με πήλινες κεράμους, ενώ μια πήλινη υδρορροή περιέτρεχε τη στέγη και μάζευε τα όμβρια ύδατα. Το πιο σημαντικό εύρημα αυτού του Μεγάρου Α προέρχεται

³⁴ Αδρύμη-Σισμάνη 1994, 225-234. Αδρύμη-Σισμάνη 2000. Αδρύμη-Σισμάνη 1999-2001, 71-100. Adrymi-Sismani 2004-2005a, 1-54. V. Adrymi-Sismani 2007b, 20-32.

³⁵ Τσούντας 1900, 72-73. Τσούντας 1901, 42. Θεοχάρης 1956, 119-130. Θεοχάρης 1957, 54-55. Θεοχάρης 1958, 13-18. Θεοχάρης 1960, 49-59. Θεοχάρης 1970, 198-203. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985, 7-71. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998.

³⁶ Bakhuizen 1996, 85-120, ειδικ. 89-95 και 100-111. Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985 και 1998.

³⁷ Αδρύμη-Σισμάνη (υπό έκδοση).

³⁸ Αδρύμη-Σισμάνη 1988, 238-239. Αδρύμη-Σισμάνη 1994, 27. Adrymi-Sismani 2004-2005a, 6, υποσ. 7.

³⁹ Αδρύμη-Σισμάνη 2000, 217-219, εικ. 164. Adrymi-Sismani 2007b, εικ. 5.

από τα εργαστήρια του, και πρόκειται για ένα λίθινο σταθμίο που φέρει επιγραφή σε Γραμμική Β γραφή⁴⁰, καθώς και για ένα σύνολο από 10 λίθινες μήτρες⁴¹, μαζί με τα αντίστοιχα εργαλεία, που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή αντικειμένων από πολύτιμα μέταλλα.

Το δεύτερο Μέγαρο Β είναι χτισμένο πολύ κοντά στο Μέγαρο Α και έχει τον ίδιο προσανατολισμό και την ίδια οργάνωση με το Μέγαρο Α. Αποτελείται επίσης από 3 μεγάλα δωμάτια, από τα οποία ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πρώτο ανατολικό δωμάτιο όπου σώζεται ένας μεγάλος υπερυψωμένος βωμός (εικ. 7), ο οποίος σε συνδυασμό με τον κυκλικό λίθινο βωμό που βρίσκεται στην αυλή του και με τα τελετουργικά σκεύη, και κυρίως με μια κύλικα που φέρει εγχάρακτη επιγραφή σε Γραμμική Β γραφή που -σύμφωνα με τον καθηγητή Godart- αναφέρεται σε προσφορά από χήνες, μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι στο Μέγαρο Β πραγματοποιούνταν οι θρησκευτικές τελετές.

Στο τέλος του 12ου αι. π.Χ., τα Μέγαρα Α και Β με τις αποθήκες (εικ. 8) και τα εργαστήριά τους, καθώς και ολόκληρος ο οικισμός, βιώνουν μια φοβερή καταστροφή, ο ακριβής χρόνος της οποίας τοποθετείται, σύμφωνα με την χρονολόγηση του Δημόκριτου με C¹⁴ στο β' μισό του 12^{ου} αι. π.Χ. (1132 ±34 π.Χ.)⁴². Σύμφωνα και με τη μελέτη της κεραμικής, η καταστροφή έλαβε χώρα στα τέλη της ΥΕ ΙΙΙ Β2⁴³ και είναι σύγχρονη με την καταστροφή των μεγάλων ανακτορικών κέντρων της Νότιας Ελλάδος (όπως η Τίρυνθα, οι Μυκήνες, η Πύλος και η Θήβα)⁴⁴. Η καταστροφή αυτή είναι ιδιαίτερα εμφανής στο Μέγαρο Β, στις αποθήκες του οποίου αποκαλύφθηκε ένα παχύ στρώμα καταστροφής, το οποίο είχε καταπλακώσει μεγάλες ποσότητες κεραμικής που φυλάσσονταν κυρίως στα δωμάτια των αποθηκών 4, 5, 6.

⁴⁰ Adrimi-Sismani & Godart 2005, 47-69.

⁴¹ Adrimi-Sismani 2004-2005a, 22-23, εικ. 12-16.

⁴² Ο.π.

⁴³ Adrimi-Sismani 2004-2005a, 38, εικ. 24. Πρβλ. Σ. Ιακωβίδης, *Περατή. Το Νεκροταφείο*, 1969, εικ. 76γ; C. Renfrew, *The Archaeology of Cult: The Sanctuary at Phylakopi (ABSA Suppl. 18)*, 1985, σ. 86; P. A. Mountjoy, *Γραπτή Μυκηναϊκή Κεραμική*, Αθήνα 1994, σσ. 144-145.

⁴⁴ S. Iakovidis, "Destruction Horizons at Late Bronze Age Mycenae," in *Φίλια Έπη εις Γεώργιον Ε. Μυλωνάν*, τομ. Α', Αθήνα 1986, σσ. 233-260. M. Popham, «Pylos: reflections on the date of its destruction and on its Iron Age reoccupation», *Oxford Journal of Archaeology* 10, 1991, σσ. 291-302. C. W. Shelmerdine, "Review of Aegean Prehistory VI: The Palatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland", *AJA* 101, 1997, σσ. 548-549, 581-582.

Το φαινόμενο της καταστροφής, τα ίχνη της οποίας είναι εμφανώς ορατά στο μυκηναϊκό οικισμό στο Διμήνι, βιώνουν συγχρόνως και οι γειτονικοί μυκηναϊκοί οικισμοί στα Παλιά/Κάστρο Βόλου και στα Πευκάκια. Ο μυκηναϊκός οικισμός στα Παλιά⁴⁵ ιδρύθηκε πάνω σε παλιότερες επιχώσεις την ίδια περίοδο με το μυκηναϊκό οικισμό Διμήνι και όπως έδειξαν οι έρευνες του Δ. Θεοχάρη⁴⁶ διέθετε μεγάλα κτίρια επιχρισμένα με κονιάματα γι' αυτό ταύτισε ένα από αυτά με το ανάκτορο της Ιωλκού. Δυστυχώς η αποσπασματική εικόνα των κτιρίων αυτών δεν μας επιτρέπει σήμερα να υποστηρίξουμε την άποψη αυτή. Ωστόσο θα πρέπει να τονίσουμε ότι είναι ο μόνος οικισμός που επιβιώνει μετά την καταστροφή και συνεχίζει μέχρι σήμερα. Ο τρίτος οικισμός, αυτός που ιδρύθηκε στη μικρή χερσόνησο των Πευκακίων ερμηνεύεται απ' όλους τους μελετητές ως προς το προστατευμένο λιμάνι της Ιωλκού⁴⁷.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα συμπεράσματα μας για την παρουσία των Μυκηναίων γύρω από τον μυχό του Παγασητικού κόλπου, διαπιστώνουμε ότι μόνο από το Διμήνι μπορούμε να έχουμε μια σαφή εικόνα για την οργάνωση των μυκηναϊκών πόλεων γύρω από το κόλπο του Παγασητικού. Με βάση την ανασκαφή και τα ευρήματα, διαπιστώνουμε ότι στο τέλος του 13^{ου} αι., στο Διμήνι έχουμε μια πόλη, που λίγο πριν από την καταστροφή της παρουσίαζε μια καλή πολεοδομική οργάνωση με ευθείς δρόμους και σπίτια με ενιαίο προσανατολισμό, στο κέντρο της οποίας αναπτύσσεται ένα επιβλητικό κτιριακό συγκρότημα. Η διαφορά αυτού του συγκροτήματος από τα υπόλοιπα σπίτια είναι σαφής όχι μόνο ως προς το μέγεθος και τις διαστάσεις των δωματίων, αλλά κυρίως ως προς την πολυπλοκότητα και την όλη οργάνωση του συγκροτήματος.

Εάν το συγκρότημα αυτό συγκριθεί με τα αντίστοιχα κτίρια της Νότιας Ελλάδας, διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν μερικές διαφορές -κυρίως ως προς την έλλειψη της κυκλικής εστίας και των 4 κιόνων-, όμως υπάρχει ομοιότητα με τα 3 δωμάτια και την αυλή, όπως και με τους διαδρόμους. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι ελλείπει και η κομψότητα στη διακόσμηση, όμως το γεγονός ότι ο κεντρικός δρόμος οδηγεί στο συγκρότημα αυτό, στο οποίο εισέρχεται κανείς μέσα εντυπωσιακό πρόπυλο, ενώ κανένα

⁴⁵ Τσουντας 1900, 72-73. Τσουντας 1901, 42. Θεοχάρης 1956, 119-130. Θεοχάρης 1957, 54-55. Θεοχάρης 1958, 13-18. Θεοχάρης 1960, 49-59. Θεοχάρη 1970, 198-203. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985, 7-71. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1998.

⁴⁶ Θεοχάρης 1956, 119-130. Θεοχάρης 1957, 54-55. Θεοχάρης, 1958, 13-18. Θεοχάρης *IIAE* 1960, 49-59. Θεοχάρη 1970, 198-203.

⁴⁷ Bakhuizen 1996, 85-120, ειδικ. 89-95 και 100-111. Α. Μπάτζιου-Ευσταθίου 1985 και 1998.

από τα υπόλοιπα σπίτια δεν έχει ούτε καν πρόσβαση στο δρόμο, δείχνει τον ξεχωριστό χαρακτήρα αυτού του συγκροτήματος που απομονώνεται με λίθινη μάντρα από τον υπόλοιπο οικισμό, και το οποίο στην πραγματικότητα αποτελεί ένα συνδυασμό χώρων κατοίκησης, χώρων διοίκησης και αποθηκευτικών χώρων (που περιείχαν αγροτικά προϊόντα αλλά και προϊόντα ανταλλακτικών δραστηριοτήτων, όπως οι Χαναανίτικοι αμφορείς και μεγάλα λίθινα τριβεία), εργαστηριακών χώρων (εργαστήρια με μήτρες) και χώρων λατρείας στο Μέγαρο Β. Παρατηρούμε επίσης ότι με την κατασκευή αυτού του συγκροτήματος είναι σαφής η πρόθεση για την κατάδειξη της κοινωνικής ιεραρχίας, που ενισχύεται και από την κατασκευή των 2 μεγάλων θολωτών τάφων που ασφαλώς συνδέονται με τους άνακτες αυτού του συγκροτήματος.

Πρόκειται για θολωτό τάφο «Λαμιόσπιτο»⁴⁸, που είναι χτισμένος σε απόσταση 300μ. από το μυκηναϊκό οικισμό, και το θολωτό τάφο «Τούμπα»⁴⁹ που είναι σύγχρονος με τα Μέγαρα Α και Β.

Σύγχρονος με τον πρώτο θολωτό τάφο του Διμηνίου («Λαμιόσπιτο») είναι και ο μεγάλος θολωτός τάφος στο Καπακλί⁵⁰, στα βορειοδυτικά του λόφου του Κάστρου του Βόλου.

Ωστόσο, η εικόνα της δύναμης και του πλούτου της Ιωλκού ενισχύθηκε από την έρευνα ενός τέταρτου ακέрайου θολωτού τάφου που εντοπίστηκε στον Περιφερειακό του Βόλου το 2004⁵¹, ο οποίος διέσωσε πολύτιμες πληροφορίες για τα ταφικά έθιμα της περιοχής. Επτά νεκροί (4 ενήλικες και 3 παιδιά)⁵², που τα σήματά τους αποτυπώθηκαν στην πρόσοψη του τάφου, θάφτηκαν σ' αυτό τον θολωτό τάφο μαζί με τα πλούσια κτερίσματα τους. Διακοσμημένα αγγεία, χρυσά κοσμήματα (**εικ. 9**), περιδέραια από υαλόμαζα και φαγεντιανή, χρυσά δακτυλίδια και επιχρυσωμένα γυάλινα πλακίδια (**εικ. 10**) μαζί με χάλκινα εγχειρίδια και πολύτιμους σφραγιδόλιθους συνόδευσαν τους νεκρούς στο μακρινό τους ταξίδι για το οποίο ξεκίνησαν φορώντας πολύτιμα ρούχα διακοσμημένα με χρυσά επιρράματα ενώ τοποθετήθηκαν πάνω σε ξύλινα φορεία διακοσμημένα με ελεφάντινους ρόδακες και πλακίδια.

⁴⁸ Lolling & Wolters 1886, 435–44. Lolling & Wolters 1887, 136–138. Michaud 1971, 936–937. Pelon 1976, 245–246.

⁴⁹ Στάης 1901, 37–40. Pelon 1976, 246–247.

⁵⁰ Avila 1983, 5–60.

⁵¹ Adrymi-Sismani 2004–2005b, 59–61. Αδρύμη-Σισμάνη & Αλεξάνδρου (υπό έκδοση).

⁵² Παπαθανασίου (υπό έκδοση).

Η χημική ανάλυση μερικών χρυσών ελασμάτων (εικ. 11) από τον τάφο αυτό - που έγινε από τη Ph. Guerra στα εργαστήρια του Μουσείου του Λούβρου στο Παρίσι έχει βεβαιώσει ότι ο συγκεκριμένος τύπος χρυσού είναι «αλλουβιακού» τύπου, δηλαδή προέρχεται από ποταμίστιες αποθέσεις⁵³. Ελπίζουμε και περιμένουμε ότι η δεύτερη φάση των αναλύσεων -η οποία έχει προγραμματιστεί για το Σεπτέμβριο 2008 πάλι στο Λούβρο στα πλαίσια μιας διεπιστημονικής συνεργασίας μεταξύ Ελλάδος, Γεωργίας και Λούβρου- να μπορέσει ν' αποδείξει ότι αυτός ο χρυσός μπορεί πραγματικά να συνδεθεί με την πλούσια σε πολύτιμα μέταλλα και κοιτάσματα χρυσού περιοχή της Αρχαίας Κολχίδας. Επίσης, σε εξέλιξη είναι η έρευνα της προέλευσης του γυαλιού που χρησιμοποιήθηκε για τα αντίστοιχα κοσμήματα από υαλόμαζα που πραγματοποιείται στο UCL του Λονδίνου σε συνεργασία με τον καθηγητή Rehren, την κ. Ασδεράκη, συντηρήτρια στη ΙΓ' ΕΠΚΑ και την ανασκαφέα Β. Αδρύμη, από την οποία είναι πιθανόν να προκύψει ότι υπάρχουν επαφές με την περιοχή του Καυκάσου, απ' όπου έπαιρναν το απαραίτητο για την παραγωγή του γυαλιού αντιμόνιο. Τέλος, οι πρόσφατες αρχαιομετρικές αναλύσεις του καθηγητή Mommsen, που μελέτησε την εισηγμένη κεραμική της μυκηναϊκής Τροίας, επιβεβαίωσαν εμπορικές επαφές του μυκηναϊκού οικισμού του Διμηνίου με την απέναντι Ασιατική ακτή, αφού εκεί βρέθηκαν τμήματα αγγείων προερχόμενα από το μυκηναϊκό Διμήνι⁵⁴. Οι αρχαιομετρικές αυτές έρευνες ίσως είναι οι μόνες που μπορούν να μας βοηθήσουν να επαναφέρουμε στο προσκήνιο τη μυθική εκστρατεία μέσα από ένα σύγχρονο ρεαλιστικό επαναπροσδιορισμό του ιστορικού υπόβαθρου της μυθικής αυτής διήγησης, που συνδέει τις παράκτιες περιοχές της Θεσσαλίας με το χώρο του ΒΑ Αιγαίου και τα παράλια του Ευξείνου Πόντου, μια περιοχή κατεξοχήν πλούσια σε μέταλλα που ήταν εντελώς απαραίτητα για την οικονομική ανέλιξη των μυκηναϊκών κέντρων.

Συνοψίζοντας λοιπόν τα συμπεράσματά μας από την μελέτη των μυκηναϊκών οικισμών, και κυρίως από τη μελέτη του μυκηναϊκού οικισμού Διμηνίου, αλλά έχοντας υπόψη μας και τα πλούσια ευρήματα του θολωτού τάφου του Περιφερειακού, μας επιτρέπεται να υποστηρίξουμε με βεβαιότητα πλέον ότι γύρω από το μυχό του Παγασητικού κόλπου λειτουργούσε ένα μεγάλο μυκηναϊκό κέντρο, το περίφημο

⁵³ Guerra και άλλοι.

⁵⁴ Mountjoy & Mommsen 2006, 116.

ανακτορικό κέντρο της Ιωλκού (εικ. 12). Το κέντρο αυτό ήταν οργανωμένο κατά οικογενειακά γκρούπ, τα οποία είχαν χτίσει τα σπίτια τους γύρω από το λιμάνι του Παγασητικού, καθώς και τους μεγαλειώδεις τάφους τους κοντά στα ανάκτορά τους και λειτουργούσαν από κοινού ως μια ενιαία οικονομική, πολιτική και κοινωνική ομάδα, αφού όλοι ανήκαν στη μεγάλη οικογένεια των Αιολιδών. Η άποψη της κοινωνικής οργάνωσης των μυκηναϊκών πόλεων κατά οικογενειακά γκρούπ η φυλές διατυπώθηκε αρχικά από το Χρ. Τσούντα για την περιοχή των Μυκηνών⁵⁵, και σήμερα επιβεβαιώνεται συνεχώς σε πολλές μυκηναϊκές περιοχές.

Ασφαλώς το ισχυρό αυτό κέντρο που διατηρούσε τον πλήρη έλεγχο του μεγαλύτερου θεσσαλικού λιμανιού, από το οποίο πραγματοποιούνταν όλες οι θαλάσσιες επικοινωνίες και κυρίως οι εμπορικές ανταλλαγές με τον υπόλοιπο γνωστό κόσμο του Αιγαίου και της Ανατολίας, ήταν χτισμένο γύρω από τη βαθιά *Ιώλκα* (λέξη που χρησιμοποιείται από τον Ησύχιο για να περιγράψει την «αύλακα») που –σύμφωνα με τη γεωλογική έρευνα του Zännger⁵⁶- ήταν διαμορφωμένη στο μυχό του Παγασητικού κόλπου ήδη από την 3^η χιλιετία π.Χ., και η οποία με την πάροδο των αιώνων έχει μπαζωθεί από τις διεργασίες του ποταμού Αναύρου (εικ. 13).

Όπως φαίνεται οι κάτοικοι αυτού του λιμανιού ήταν δεινοί ναυτικοί και είχαν αναπτύξει τη ναυσιπλοΐα από πολύ νωρίς, όπως υποδεικνύουν και οι πρόωρες απεικονίσεις των πλοίων (εικ. 14). Τα πρώτα καράβια, τα πρώτα μεγάλα ταξίδια για την αναζήτηση νέων πηγών μετάλλων προς τις ακόμα ανεξερεύνητες περιοχές του ΒΑ Αιγαίου, αλλά και οι περιπέτειες των πρωτοπόρων ναυτικών της μυκηναϊκής Ιωλκού είναι προφανώς αυτά που περιγράφονται στο μύθο των Αργοναυτών (εικ. 15).

⁵⁵ Τσούντας 1888, 124-126.

⁵⁶ Zännger 1991, 1-7.

Βιβλιογραφία

- Αδρύμη-Σισμάνη Β., 1988. *AA* 43: 238-239.
- Αδρύμη-Σισμάνη Β., 1994. “Ο Μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου», στο *Actes du Colloque International, “Thessalia, 15 années de recherches archéologiques, 1975-1990. Bilans et perspectives”*, Lyon, 17-22 avril 1990, Volos: 27.
- Αδρύμη-Σισμάνη Β., 1994. “Ο Μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου», στο *Actes du Colloque International, “Thessalia, 15 années de recherches archeologiques, 1975-1990. Bilans et perspectives”*, Lyon, 17-22 avril 1990, Volos: 225-234.
- Αδρύμη-Σισμάνη Β., 2000. *Το Διμήνι στην Εποχή του Χαλκού*, Θεσσαλονίκη (Αδημ. Διδ. Διατριβή).
- Αδρύμη-Σισμάνη Β., 1999-2001. «Μυκηναϊκή Ιωλκός», *AAA* 32-34: 71-100.
- Adrymi-Sismani V., 2004-2005a. « Le palais de Iolkos et sa destruction », *BCH* 128-129: 1-54.
- Adrymi-Sismani V., 2004-2005b. “Kasanaki tholos tomb”, *Archaeological Reports of the British School of Athens* 50: 59–61.
- Αδρύμη-Σισμάνη Β., (υπό έκδοση). «Το Διμήνι στη ΜΕΧ», στο *Proceedings of the “Messoelladika. Continental Greece in the Middle Bronze Age” International Colloquium, held by the French Archaeological Institute, the American School of Classical Studies and the Nederladen Institute of Athens, Athens 8-12 mars 2006*.
- Αδρύμη-Σισμάνη Β. & Αλεξάνδρου Στ., (υπό έκδοση). «Μυκηναϊκός θολωτός τάφος στη θέση Καζανάκι», στο *Πρακτικά 2^ο Αρχαιολογικού Έργου Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Βόλος (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) 9-11 Μαρτίου 2006*.
- Adrymi-Sismani V., 2007a. “Mycenaean Northern Borders Revisited. New Evidence from Thessaly”, in M. L. Galaty & W. A. Parkinson (eds), *Rethinking Mycenaean Palaces II: Revised and Expanded Second Edition (Cotsen Monographs 59)*, Los Angeles (UCLA): 322-357.
- Adrymi-Sismani V., 2007b. “Iolkos: Myth, Archaeology and History”, στο R. Gordeziani και άλλοι (εκδ.), *The Argonautica and World Culture (Phasis, Greek and Roman Studies 10,1)*, Tbilisi: 20-32.
- Adrimi-Sismani V. & Godart L., 2005, “Les inscriptions en Linéaire B de Dimini/Iolkos et leur contexte archéologique”, *Annuario della Scuola Archeologica di Atene* LXXXIII, Serie III, 5-Tomo I: 47-69.
- Avila R., 1983. «Das Kuppelgrab von Volos-Kapakli», *Prähistorische Zeitschrift* 58: 5–60.
- Bakhuizen S.C., 1996. “Neleia, a contribution to a debate”, *Orbis terrarium* 2: 85-120.
- Γαλλής Κ. Ι., 1992. *Ατλας Προϊστορικών Θέσεων της Ανατολικής Θεσσαλικής πεδιάδας*, Λάρισα.

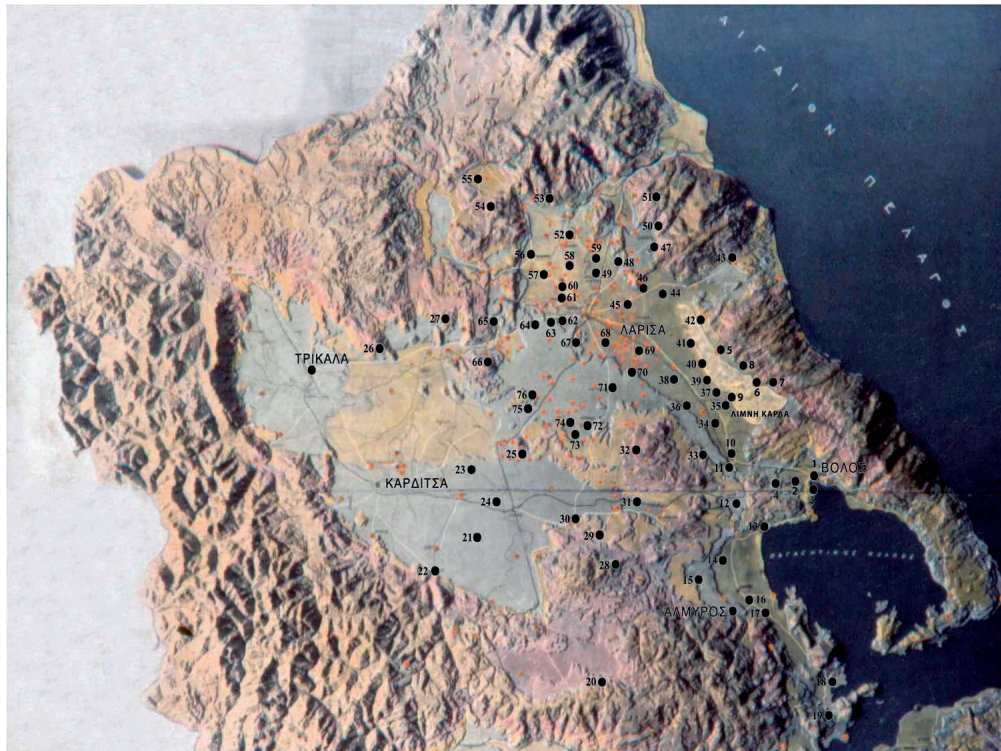
- Decourt J.-C. και άλλοι 2004. "Thessalia and adjacent regions", στο M. H. Hansen & Th. H. Nielsen (εκδ.), *An Inventory of Archaic and Classical Poleis. An Investigation conducted by the Copenhagen Polis Centre for the Danish National Research Foundation*, Oxford: 711.
- Deger-Jalkotzy S. & Lemos I. (εκδ.), 2006. *Ancient Greece from the Mycenaean palaces to the Age of Homer*, Edinburgh University Press (*Edinburgh Leventis Studies* 3).
- ΔΗ.Κ.Ι. (εκδ.) 1994. *Νεότερα δεδομένα των ερευνών για την Αρχαία Ιωλκό. Πρακτικά Επιστημονικής Συνάντησης. Βόλος, 12 Μαΐου 1993*, Βόλος.
- Doumas Chr., 1991. «What did the Argonauts seek in Colchis?», *Hermathena* 150: 31-41.
- Dräger P., 1993. *Argo Pasimelousa. Der Argonautenmythos in der griechischen und römischen Literatur*. Teil 1: *Theos aitios*. Stuttgart (*Palingenesia* 43).
- Dräger P., 1996. 'Argonautai', *Der Neue Pauly* 1: 1066-9.
- Dräger P., 1998. 'Iason (1)'. *Der Neue Pauly* 5: 865-8.
- Dräger P., 2002. *Apollonios von Rhodos, Die Fahrt der Argonauten*. Griechisch/Deutsch. Herausgegeben, übersetzt und kommentiert von P.D. Stuttgart: Reclam.
- Feuer B., 1983. *The Northern Mycenaean border in Thessaly*, Oxford (*BAR* 176).
- Gordeziani L., 2007. "The Argonautica and Linear B Texts", στο R. Gordeziani και άλλοι (εκδ.), *The Argonautica and World Culture (Phasis, Greek and Roman Studies* 10,1), Tbilisi: 79-85.
- Graham A. J., 1971. «Patterns in Early Greek Colonisation», *JHS* 91: 35-47.
- Guerra M. F., Röhrs S., Salomon J., Walter Ph., Adrymi-Sismani V., (υπό έκδοση). "L'origine de l'or de la tombe mycénienne de Ksanaki", *Πρακτικά 2^ο Αρχαιολογικού Έργου Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Βόλος (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) 9-11 Μαρτίου 2006*.
- Hope Simpson R. & Dickinson O., 1979. *A Gazetteer of Aegean civilisation in the Bronze Age. Vol. I. The mainland and islands. Studies in Mediterranean Archaeology and Literature* 52, Göteborg (Paul Åströms Förlag): 272-298.
- Hunter R. L., 1993. *Apollonius of Rhodes, Jason and the Golden Fleece (The Argonautica)*.
- Θεοχάρης Δ., 1956. *ΠΑΕ*: 119-130.
- Θεοχάρης Δ., 1957. *ΠΑΕ*: 54-55.
- Θεοχάρης Δ., 1958. "Ιωλκός", *Archaeology* 11: 13-18.
- Θεοχάρης Δ., 1960. *ΠΑΕ*: 49-59.
- Θεοχάρη Μ., 1970. "Εκ του Νεκροταφείου της Ιωλκού", *ΑΑΑ* III: 198-203.
- Iakovides S., 1986. "Destruction Horizons at Late Bronze Age Mycenae," in *Φίλια Έπη εις Γεώργιον Ε. Μυλωνάν*, τομ. Α', Αθήνα: 233-260.
- Ιακωβίδης Σ., 1969, *Περατή. Το Νεκροταφείο*, Αθήνα.
- Ιντζεσίλογλου Α., 1977. "Ελληνο-Ιταλικό Πρόγραμμα Επιφανειακών Ερευνών» *ΑΔ* 52: 497-498.

- Lolling H.G. & Wolters P., 1886. "Das Kuppelgrab bei Dimini", *Athenische Mitteilungen* 11: 435–443.
- Lolling H.G. & Wolters P., 1887. "Das Kuppelgrab bei Dimini" *Athenische Mitteilungen* 12: 136–138.
- Michaud J. P., 1971. Dimini. *Bulletin de Correspondence Hellenique* 95: 936–937.
- Mountjoy P. A., 1994. *Γραπτή Μυκηναϊκή Κεραμική*, Αθήνα.
- Mountjoy P.A. & Mommsen H., 2006. "Neutron Activation Analysis of Mycenaean Pottery from Troia (1988-2003 Excavations)", *Studia Troica* 16: 97-123.
- Moustaka A., 1983. *Kulte und Mythen auf Thessalischen Munzen*.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου Α., 1985. «Μυκηναϊκά από τη Νέα Ιωνία Βόλου», *ΑΔ* 40: 7-71.
- Μπάτζιου-Ευσταθίου Α., 1998. *Η Υστερη Εποχή του Χαλκού στην Περιοχή της Μαγνησίας: Το Κάστρο (Παλιά) και τα Πενκάκια* (Αδημ. Διδακτ. Διατριβή), Βόλος.
- Παπαθανασίου Α., (υπό έκδοση). «Το ανθρωπολογικό οστεολογικό υλικό από το Μυκηναϊκό τάφο στη θέση Καζανάκι Βόλου», στο *Πρακτικά 2^{ου} Αρχαιολογικού Έργου Θεσσαλίας και Στερεάς Ελλάδας, Βόλος (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας) 9-11 Μαρτίου 2006*.
- Παπαχατζής Ν. Δ., 1981. «Προθεσσαλικές λατρείες στη Θεσσαλία των ιστορικών χρόνων», *Ανθρωπολογικά* 2: 33-8.
- Παπαχατζής Ν. Δ., 1985. "Θεσσαλικές προ-ολυμπιακές θεότητες του Κάτω Κόσμου", *Αρχαιολογική Εφημερίς* 124: 45-56.
- Pelon O., 1976. *Tholoi, tumuli et cercles funéraires*, Paris.
- Popham M., 1991. «Pylos: reflections on the date of its destruction and on its Iron Age reoccupation», *Oxford Journal of Archaeology* 10: 291-302.
- Reinders R., 2003. *Prehistoric sites at the Almirós and Souрпи plains (Thessaly, Greece)*. Koninklijke (Van Gorcum).
- Renfrew C., 1985. *The Archaeology of Cult: The Sanctuary at Phylakopi (ABSA Suppl. 18)*.
- Shelmerdine C. W., 1997. "Review of Aegean Prehistory VI: The Palatial Bronze Age of the Southern and Central Greek Mainland", *AJA* 101, 548-549: 581-582.
- Στάης Β., 1901. «Αι εν Διμήνι Θεσσαλίας ανασκαφαί», *ΠΑΕ* 79, 37-40.
- Tsetskhladze G. R. (εκδ.), 1998. *The Greek Colonisation of the Black Sea Area. Historical Interpretation and Archaeology*, Stuttgart (*Historia Einzelschriften* 121).
- Τσούντας Χρ., 1888. *ΑΕ*: 124-126.
- Τσούντας Χρ. 1900. *ΠΑΕ*: 72-73.
- Τσούντας Χρ., 1901. *ΠΑΕ*: 42.
- Χατζηαγγελάκης Λ., 1997. «Ακρόπολη Κιερίου-Θέση Ογλάς», *ΑΔ* 52: 473.

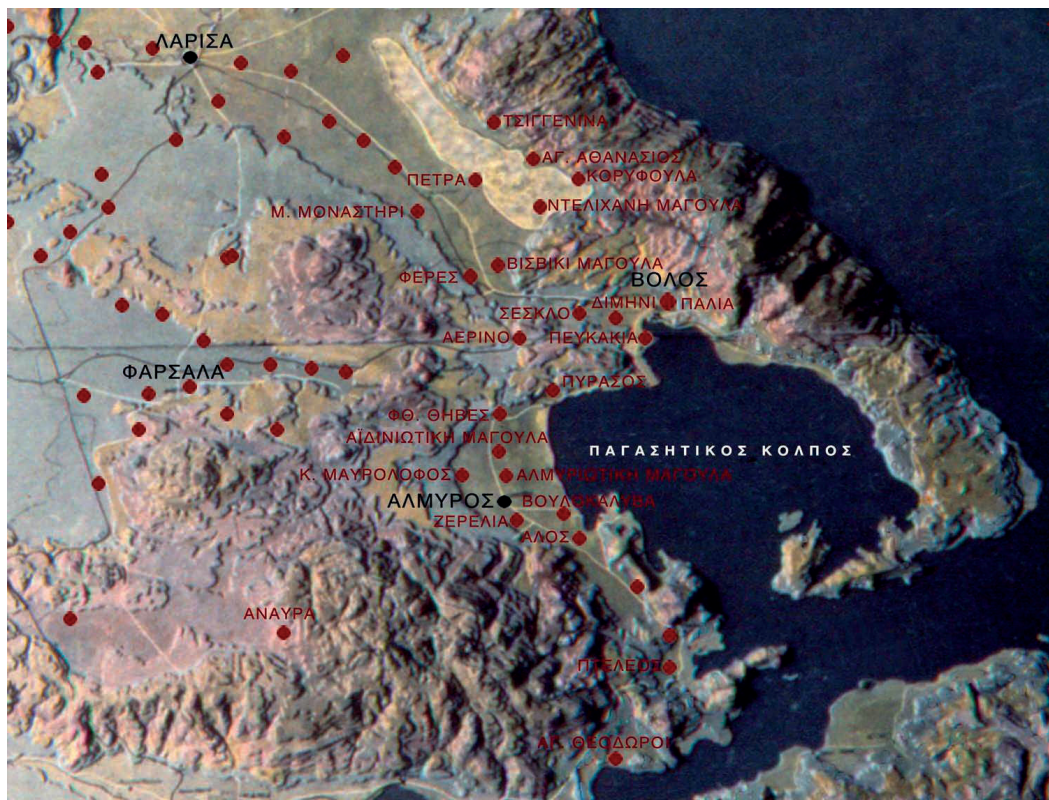
Χατζηαγγελάκης Λ., 1998. “Αγναντερό”, *ΑΔ* 53: 445–448.

West M., 2007. “The Argonaut Legend in Early Greek Poetry”, στο R. Gordeziani και άλλοι (εκδ.), *The Argonautica and World Culture (Phasis, Greek and Roman Studies 10,1)*, Tbilisi: 199-214.

Zannger E., 1991. “Prehistoric Coastal Environments in Greece. The Vanished Landscapes of Dimini Bay and Lake Lerna”, *JFA* 18: 1-7.

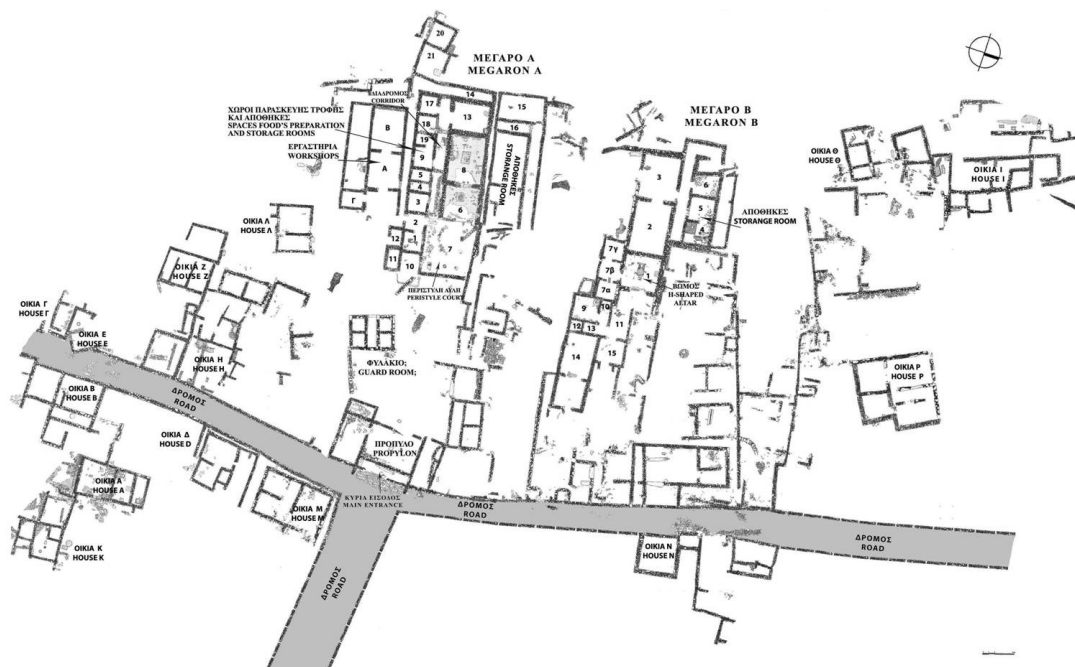
Εικ. 1. Χάρτης των Μυκηναϊκών θέσεων στη Θεσσαλία.

Εικ. 2. Χάρτης των Μυκηναϊκών θέσεων στην Ανατολική παράκτια Θεσσαλία.

Εικ. 3. Οι Μυκηναϊκές θέσεις στο μυχό του Παγασητικού κόλπου.

Εικ. 4. Γενικό τοπογραφικό Μυκηναϊκού οικισμού Διμηνίου (Ιωλκός).

Εικ. 5. Μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου (Ιωλκός). Οικίες και κεντρικός δρόμος.

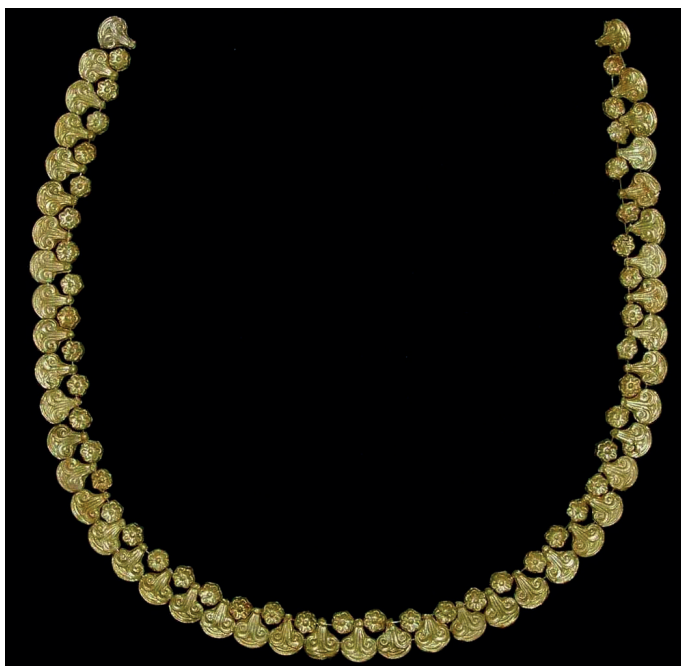
Εικ. 6. Μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου (Ιωλκός). Μέγαρο Α. Άποψη των Αποθηκών.

Εικ. 7. Μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου (Ιωλκός). Μέγαρο Β. Βωμός στο Δωμάτιο 1.

Εικ. 8. Μυκηναϊκός οικισμός Διμηνίου (Ιωλκός). Μέγαρο Β. Άποψη των Αποθηκών.

Εικ. 9. Χρυσό περιδέραιο από το θολωτό τάφο της Περιφερειακής οδού Βόλου.

Εικ. 10. Χρυσά και γυάλινα πλακίδια με απεικόνιση γενειοφόρου άνδρα, από το θολωτό τάφο της Περιφερειακής οδού Βόλου.

La feuille ME 111 © M. F. Guerra C2RMF et détail observé à la loupe binoculaire de la région présentant des déchirures © D. Bagault C2RMF.

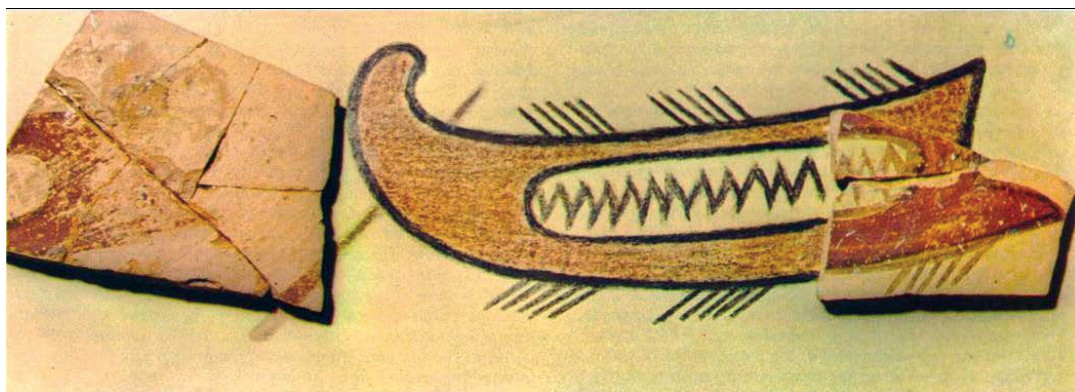
Εικ. 11. Εργαστηριακές αναλύσεις χρυσών ελασμάτων (*Centre de Recherche et de Restauration des Musées de France*. Μουσείο Λούβρου), από το θολωτό τάφο της Περιφερειακής οδού Βόλου.

Εικ. 12. Γενική άποψη των Μυκηναϊκών οικισμών και των θολωτών τάφων του μυχού του Παγασητικού κόλπου.

Εικ. 13. Αναπαράσταση της «Ιώλκας» του μυχού του Παγασητικού κόλπου, σύμφωνα με τις έρευνες του γεωλόγου Zännger.

Εικ. 14. Γραπτές απεικονίσεις καραβιών από αγγεία της Μυκηναϊκής Ιωλκού.

Εικ. 15. Οι Αργοναύτες και η Αργώ από ερυθρόμορφη αγγειογραφία του Ζωγράφου του Τάλω. Υστεροκλασσικοί χρόνοι.

Η Κολχίδα στις πηγές της πρώιμης εποχής του Χαλκού

L. Gordeziani

Καθηγητής

Πανεπιστήμιο Τιφλίδας

Ο Ευριπίδης, ο Απολλώνιος Ρόδιος και άλλοι Έλληνες από την κλασσική και Ελληνιστική εποχή πίστευαν ότι η Κολχίδα ήταν ο στόχος της Αργοναυτικής εκστρατείας.

Τότε η Κολχίδα ήταν μια πραγματική χώρα με οικονομική και πολιτιστική άνθιση και οι άνθρωποι της Κολχίδας πίστευαν επίσης ότι συνέβη η Αργοναυτική εκστρατεία. Θα μπορούσε ωστόσο η Κολχίδα να είναι μια χώρα που υπήρξε, που την επισκέφτηκαν Έλληνες μια γενιά πριν από τον Τρωικό πόλεμο; Δεν έχουμε άμεσα στοιχεία αρχαιολογικά ή γραπτά με αποδείξεις μπορούμε μόνο να μιλάμε για μια τέτοια δυνατότητα.

Το 1984 ο Τιμ Σέβερν έδειξε ότι ένα Μυκηναϊκό πλοίο σχετικά μικρό, μικρότερο από την Αργώ, θα μπορούσε να πάει ενάντια στο ρεύμα μέσω του Ελλήσποντου και του Βοσπόρου, τώρα η δεύτερη Ελληνική Αργώ θα ακολουθήσει τη διαδρομή της Αργώ της Πασιμέλλουσας και ελπίζω ότι και αυτή η δεύτερη «Αργοναυτική εκστρατεία» θα είναι επιτυχής.

Εκτός από τις αρχαιολογικές ανασκαφές οι οποίες ξεκίνησαν το 1988 που έδειξαν ότι υπήρξε μεγάλη η σημασία της, επίσης υπάρχει η αναφορά στους χετίτες που μπορούσαν να τους φτάσουν με κάποια παράκαμψη, υπήρχε όμως μόνο μια άλλη μεγάλη πολιτική οντότητα την εποχή του Εύξεινου Πόντου η χώρα η οποία αργότερα, ονομάστηκε «γη της Κολχίδας».

Υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα από τη Δυτική Γεωργία τα οποία δείχνουν ότι θα μπορούσε να διαμορφωθεί μια μεγάλη πολιτική οντότητα ήδη από το 15^ο αιώνα. Θα ήθελα να αναφερθώ σε κάποια υπολείμματα που δείχνουν ότι ήταν μια χώρα η οποία είχε πιθανώς έντονες επαφές και περιτριγυρίζονταν από βουνά.

Ποιο ήταν το όνομα αυτής της χώρας; Μετά την ανάγνωση των κειμένων της Γραμμικής Β' είπαν ότι το όνομα γη της Κολχίδας ήταν γνωστό στους Έλληνες ήδη από τη Μυκηναϊκή εποχή. Η υπόθεση βασίζεται στο όνομα Κολχίδα Kokida και Kokidejo που βρίσκονται σε τρία κείμενα από τα αρχεία της Κνωσού.

Κάποιοι φιλόλογοι διαβάζουν τη λέξη ως Κολχίδας και Κολχίδιος, ωστόσο αυτό δεν αποτελεί τη μόνη πιθανή ερμηνεία, σύμφωνα με τη Μυκηναϊκή γραφή μπορούν να επιτραπούν και άλλες πιθανές ερμηνείες.

Μόνο οι ανοιχτές συλλαβές παριστανόταν γραφικά, έτσι λοιπόν το τελικό σύμφωνο στις κλειστές συλλαβές φωνήεν συν σύμφωνο συνήθως δεν καταγραφόταν.

Η έλλειψη του τελικού συμφώνου ν, ς, επέτρεπε να υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες για μια λέξη. Επιπλέον, μια γραπτή γλώσσα διαχωρίζει ανάμεσα στο γ, κ και χ σύμφωνα τα οποία συχνά δημιουργούσαν προβλήματα στο να ταυτίσουν μια συγκεκριμένη λέξη.

Έτσι λοιπόν η Kokida μπορεί να αναφέρεται σαν Κολχίδα.

Μπορούμε να αναφερθούμε επίσης σε άρματα τα οποία ήταν πλήρως συναρμολογημένα, με τα χαλινάρια, διάκοσμο από ελεφαντοστό τα οποία είχαν παραχθεί στην Kokida, έχουμε επίσης μια αναφορά σε άλλα αντικείμενα υψηλής ποιότητας από

την Κολχίδα και υπάρχει και η λέξη Kokidejo πιθανή ερμηνεία Κολχίδιος χωρίς όμως συμφραζόμενα.

Δεν ξέρουμε πως χρησιμοποιείται, μάλλον χρησιμοποιείται στην γενική στην πρώτη περίπτωση μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη λέξη ως γενική στην δεύτερη ως ονομαστική, είναι σημαντικό να βρούμε επίσης και τον όρο, τη σημασία του όπα.

Κάποιοι φιλόλογοι θεωρούν ότι ήταν δασμός και λένε ότι ο όρος αντιστοιχεί στην Ελληνική λέξη όπα από το herο. Αυτή είναι η μια ερμηνεία. Ο John Killen ο οποίος όσο γνωρίζουμε έχει κάνει μια από τις πιο όψιμες εργασίες ωστόσο προσφέρει μια διαφορετική ερμηνεία του όρου και λέει ότι δηλώνει το τελικό στάδιο εργασίας ενός προϊόντος. Συνεπώς θεωρώ ότι μεταφράζοντας τον όρο που παράγεται από το Kokida, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε ότι η λέξη μπορούσε να χρησιμοποιείται με ένα τεχνικό περιεχόμενο.

Η Κολχίδα παρήγαγε ακριβά αντικείμενα τα οποία είχαν πλούσιο διάκοσμο όπως για παράδειγμα άρματα μάχης για την αυλή, ο Arthur Evans ανέγνωσε κείμενα που βρέθηκαν στην Κρήτη, στη συνέχεια υπήρξαν κάποια γλωσσολογικά παράλληλα, οι αρχαιολογικές μελέτες της τελευταίας δεκαετίας φαίνεται να μας παραπέμπουν στις αρχές του δέκατου τετάρτου αιώνα.

Θα μπορούσε κάποιος άντρας που λέγεται Κολχίς ή ήταν από την Κολχίδα να είχε υπηρετήσει το βασιλικό παλάτι της Κρήτης στο δέκατο τέταρτο αιώνα π.Χ; Κατά την άποψη μου αυτή η υπόθεση δεν θα έπρεπε να αποκλειστεί, το πρώτο επιχείρημα που μπορούμε να αναφέρουμε είναι τα λεκτικά παράλληλα.

Υπήρχαν γλωσσολογικά παράλληλα που δείχνουν ότι υπήρχαν σχέσεις μεταξύ του νότιου Καυκάσου και της περιοχής του Εύξεινου Πόντου και υπήρχαν σχέσεις μεταξύ των μακρινών λαών που ήταν στην περιοχή.

Επίσης Μυκηναϊκά κείμενα αναφέρουν γεωγραφικά κείμενα, γεωγραφικά τοπωνύμια εκτός του βασιλείου και υπάρχουν και αρχαιολογικά ευρήματα τα οποία κάνουν ξεκάθαρο ότι ο Μυκηναϊκός κόσμος είχε εμπορικές συναλλαγές με τη Φοινικία και την Κύπρο.

Επίσης αυτό φαίνεται σε κείμενα πολλές φορές. Η Αίγυπτος, άλλος ένας σημαντικός εταίρος του Αιγυπτιακού κόσμου εκπροσωπείται με ένα επίθετο το Αιγύπτιος, το οποίο χρησιμοποιείται ως κύριο όνομα αυτό όμως μόνο μια φορά σε Κρητικά κείμενα, ως δεύτερο όνομα που χρησιμοποιείται με το ίδιο όνομα θα πρέπει να προερχόταν ενδεχομένως από τη λέξη misarajo. Είναι ενδιαφέρον ότι η λέξη «ζίπσιν» χρησιμοποιείται μόνο μια ή δύο φορές στα Κρητικά κείμενα, κατά συνέπεια το γεγονός ότι μόνο μια φορά αναφέρεται και η λέξη Κοκίς δεν μπορεί να είναι απόδειξη ότι εκείνη την εποχή δεν γνώριζαν για την Κολχίδα.

Θα μπορούσε ένα πλοίο εκείνη την εποχή να πάει ενάντια στο ρεύμα και να φτάσει στην Ανατολική πλευρά του Έυξεινου Πόντου που λεγόταν Κολχίδα, άρα κατά συνέπεια μπορεί όντως να υπήρξε μια πραγματική Αργοναυτική εκστρατεία προς τη γη της Κολχίδας και το όνομα της χώρας μπορεί να αναφέρεται στα κείμενα της γραμμικής Β.

Προσπάθησα να δείξω ότι η ημερομηνία αυτής της υποθετικής Αργοναυτικής εκστρατείας θα μπορούσε να ήταν στην αρχή του δέκατου τετάρτου αιώνα, όταν οι Έλληνες άρχισαν να πλέουν στην μαύρη θάλασσα.

Τα ίδια προβλήματα αναφέρονται και στο όνομα Κοκίς στα Συριακά κείμενα. Αυτά τα ονόματα αναφέρονται στα Συριακά κείμενα ως ονόματα μιας χώρας η οποία

μπορεί να ερμηνευτεί ως Κίλχι ή Χάμπι. Πρόκειται για συλλαβική γραφή, γραμμική Β το πρώτο συλλαβογράφημα έχει διαφορετικές αξίες και η ανάγνωση από τα συμφραζόμενα.

Στις περισσότερες περιπτώσεις με αυτό το όνομα θεωρείται ότι βρίσκεται στο Νότιο Δυτικό τμήμα της λίμνης Van Lake και συχνά το όνομα γράφεται Hab-hi και αυτή μάλλον είναι και η σωστή ανάγνωση στις περισσότερες περιπτώσεις από τα συμφραζόμενα αλλά σε μια περίπτωση πρόκειται για την ίδια γη η οποία μπορεί να είναι ανάμεσα στα ύδατα του Ευφράτη και την άνω θάλασσα ή την λεγόμενη μεγάλη θάλασσα. Πρόκειται για μια επιγραφή, ένα σύντομο κείμενο που αναφέρεται στον παντοδύναμο βασιλέα της Συρίας, των τεσσάρων περιοχών του κόσμου κατακτητή της Gestneri, τα ύδατα του Ευφράτη και κατακτητή του Kil-hi ως τη μεγάλη θάλασσα. Η άνω θάλασσα και η μεγάλη θάλασσα θα μπορούσαν να είναι η μαύρη θάλασσα.

Επίσης η γη ανάμεσα στο Nairi και στο Tummi είναι τα σύνορα της, και η μεγάλη θάλασσα, είπαμε Έυξεινος Πόντος, Κολχίδα.

Είναι πιθανό ο Σύριος βασιλέας στα τέλη του δεκάτου αιώνα να έφτασε στη μαύρη θάλασσα στη γη της Κολχίδας, αυτό το Kil-hi λοιπόν και το Ουρατιανό Κούλχα. μπορεί να πρόκειται για την ίδια Κολχίδα, το ίδιο γιατί όπως είπαμε επιτρέπεται όταν λείπει κάποιο γράμμα να υπάρξει ποικίλη ανάγνωση.

Στα μέσα του ογδόου αιώνα π.Χ στην ίδια περιοχή ο Ουρατιανός βασιλέας πολεμούσε ενάντια στο ισχυρό βασίλειο της *Qulha*. Αναφέρονται περίπου σαράντα πέντε πόλεις και κυβερνήτες και η ταύτιση με την Ελληνική Κολχίδα είναι βέβαιη. Το αρχαιολογικό γλωσσολογικό υλικό μας κάνει να πιστεύουμε ότι ο πληθυσμός της χώρας στη δυτική Γεωργία ήταν ο ίδιος το 14^ο, 12^ο και 8^ο αιώνα π.Χ.

Η χώρα θα μπορούσε να είχε το όνομα Κολχίς που φαίνεται από τη γραμμική γραφή Β ως όνομα και από τα Σεραικά κείμενα και Ουρατιακά κείμενα και επίσης υπάρχει και σε Ελληνικά κείμενα.

Αυτές οι πληροφορίες τι μας δίνουν τελικά; Όχι τόσα πολλά αλλά μαζί με όλα τα άλλα επιχειρήματα είναι ένα ακόμα βήμα προς την εύρεση κάποιων ιστορικών στοιχείων, κάποιων ιστορικών δεδομένων για την Αργοναυτική εκστρατεία.

*Αργώ πασιμέλουσα:***ο μύθος στην αρχαία ελληνική γραμματεία⁵⁷**

Φάνης Ι. Κακριδής

Ομότιμος καθηγητής Κλασικής Φιλολογίας

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Οι αρχαιολόγοι έχουν το πλεονέκτημα ν' ανακαλύπτουν καινούρια ευρήματα, που επαληθεύουν, συμπληρώνουν, διορθώνουν ή και ανασκευάζουν τις θεωρίες τους· οι μυθολόγοι κινούνται ελεύθερα στο πεδίο της γένεσης, της προφορικής διεργασίας και της ερμηνείας των μύθων· οι κλασικοί φιλόλογοι περιοριζόμαστε, αιώνες τώρα, να μελετούμε, να παρουσιάζουμε και να σχολιάζουμε τα ίδια πάντα λιγοστά κείμενα που μας έχουν σωθεί από την αρχαιότητα.

Αυτό θα κάνουμε πάλι, αρχίζοντας από τα πιο παλιά λογοτεχνικά έργα που μας έχουν σωθεί, τα ομηρικά. Αναφορές στην Αργοναυτική εκστρατεία υπάρχουν τόσο στην *Ιλιάδα* όσο στην *Οδύσσεια*⁵⁸, όπου βέβαια δεν είναι σύμπτωση ότι την Αργώ πασιμέλουσαν –την ξακουστή Αργώ, που όλοι την έχουνε στο νού τους (μ 66-72)– τη μνημονεύει στον Οδυσσέα η Κίρκη, που είναι αδελφή του Αιήτη, κόρη του Ήλιου ανατολίτισσα, και μάγισσα, σαν την ανεψιά της τη Μήδεια !

Και μόνο αυτό το χωρίο θα έφτανε για να βεβαιωθούμε πως τους αιώνες πριν από τον Όμηρο υπήρξαν πλήθος, χαμένα για μας, επικά τραγούδια που διηγόνταν την ιστορία της Αργώς. Ωστόσο, γι' αυτό θα ήμαστε βέβαιοι ακόμα και χωρίς τη ρητή αναφορά της Οδύσσειας, καθώς από καιρό οι φιλόλογοι έχουν προσέξει, ότι περιγράφοντας το νόστο του Οδυσσέα, ο Όμηρος πολλά έχει δανειστεί από το ταξίδι των Αργοναυτών και τα τραγούδια του.⁵⁹ Περίληψη του ίδιου μύθου μάς έχει δώσει και ο Ησίοδος, στο τέλος της *Θεογονίας*, όπου η Μήδεια μνημονεύεται ανάμεσα στις θεές που παντρεύτηκαν θνητό.⁶⁰

⁵⁷ Έχουν προστεθεί υποσημειώσεις, αλλά ο προφορικός χαρακτήρας της ανακοίνωσης διατηρήθηκε στο ακέραιο.

⁵⁸ Η 467-475 *Ίησονίδης Εὐνήρος, / ὅν ρ' ἔτεχ' Ὑψιπύλλη*, κ 137-139, και μ 66-77.

⁵⁹ Βλ. K. Meuli, *Odyssee und Argonautika*, Berlin (Weidmann) 1921.

⁶⁰ Εδώ πρωτοσυναντούμε κι ένα γιό που η Μήδεια απόκτησε από τον Ιάσωνα, τον *Μήδειο*, επώνυμο βασιλιά των Μήδων, αυτόν που στον Αισχύλο, *Πέρσες* 765 κ.α. ονομάζεται *Μήδος*. Διαφορετικά στον Ηρόδοτο 7,62, όπου η ονομασία των Μήδων προέρχεται απευθείας από τη Μήδεια !

Επικά έργα με κεντρικό ή όχι θέμα την εκστρατεία του Ιάσονα ξέρουμε να υπήρξαν και στην Αρχαϊκή εποχή αρκετά, αλλά δε μας έχουν σωθεί παρά ελάχιστα απόσπασματα.⁶¹ Ας μνημονέψουμε μόνο τα *Ναυπάκτια έπη* του Καρκίνου από τη Ναύπακτο, όπου μαθαίνουμε ότι τότε που οι Αργοναύτες επιθυμούσαν να πάρουν το δρόμο του γυρισμού, και ο Αιήτης τούς εμπόδιζε, ένα βράδυ, μετά το συμπόσιο, η Αφροδίτη *έμβαλεν πόθον* στον Αιήτη να πλαγιάσει ερωτικά με τη γυναίκα του, την Ευρυλύτη. Έτσι βρήκαν την ευκαιρία οι Αργοναύτες να φύγουν *διά νύκτα μέλαιναν* (μέσα στη μαύρη νύχτα), και η Μήδεια, *άκούσασα την ποδοβοφίαν* (το ποδοβολητό) σηκώθηκε από το κρεβάτι της και όρμησε να φύγει μαζί τους!⁶²

Την ίδια εποχή, τον 7^ο και 6^ο αιώνα, στη *Λυρική* ποίηση που ακμάζει, συναντούμε εδώ κι εκεί να γίνεται λόγος για την Αργώ και το ταξίδι της στη μακρινή Ανατολή ...

... Αιήταο πόλιν – στην πολιτεία του Αιήτη.

Εκεί σε θάλαμο χρυσό

ξαπλώνουν οι ηλιαχτίδες

κοντά στις όχθες του Ωκεανού,

όπου έφτασε ο Ιάσοντας, παρόμοιος με θεό.⁶³

Οι στίχοι είναι του Μίμνερμου, *ελεγειακού* ποιητή από την Κολοφώνα της Μικράς Ασίας. Σε αντίθεση με τη μονωδία⁶⁴ –τους ιάμβους και τις ωδές–, η *ελεγεία* και η *χορική* ποίηση είναι τα δύο λυρικά είδη που ευνοούν την αφήγηση. Πάλι όμως, στίχους σαν τους

⁶¹ Εξαιρώντας τις *Ηράκλειες* (του Πείσινου από τη Λίνδο και του Πείσανδρου από την Κάμειρο (7^{ος}/6^{ος} αι. και οι δύο) και την *Ηρακλειάδα* του Πανύαση από την Αλικαρνασσό (6^{ος}/5^{ος} αι.), όπου σίγουρα θα

γινόταν λόγος και για τη συμμετοχή του Ηρακλή στο πρώτο μέρος της Αργοναυτικής εκστρατείας, *Αργοναυτικά* ξέρουμε να έγραψε ο Επιμενίδης από την Κρήτη (τέλος 7^{ου} αι.) περιγράφοντας την κατασκευή και το ταξίδι της Αργώς σ' εξήμισι χιλιάδες στίχους. Μια πληροφορία για τα παιδιά της Μήδειας προέρχεται από έργο του Κιναιθώνα, ποιητή του Επικού Κύκλου (Παυσαν. 2,3,9).

⁶² Απ. Φ7^B = Σ Απολλ. Ρόδ. 4,86). Στο ίδιο έπος συναντούμε και τη σύνδεση του Ιάσονα με την Κόρινθο, όπως πριν από τον Καρκίνο την είχε καθιερώσει και ο κορίνθιος επικός Εύμηλος (8^{ος}/7^{ος} αι.) στα *Κορινθιακά* του.

⁶³ ... τόθι τ' ώκέως Ήελίοιο / άκτινες χρυσέωι κείαται έν θαλάμωι / Ωκεανοῦ παρά χεῖλος, ἴν' ὤιχετο θεῖος Ίησων (απ. 11a)

⁶⁴ Αλκμάν απ. 163 LP, Σιμωνίδης απ. 39-43 LP, Ίβυκος απ. 20 LP, Σαπφώ, απ. 186 LP : Μήδεϊα και τίποτα άλλο !

παραπάνω δε θα είχαμε άλλους να παραθέσουμε, καθώς από τα έργα των Λυρικών της Αρχαϊκής εποχής δε σώζεται παρά ένα ελάχιστο μέρος.⁶⁵

Πρέπει να κατεβούμε ως τον 5^ο αιώνα, περνώντας το κατώφλι της Κλασικής εποχής, για να συναντήσουμε την *πρώτη* αναλυτική αφήγηση του Αργοναυτικού μύθου ενσωματωμένη στον 4^ο Πυθιονικό του Πινδάρου, που παρουσιάστηκε το 462 π.Χ. για να τιμήσει τη νίκη του Αρκεσίλαου, βασιλιά της Κυρήνης, στην αρματοδρομία. Παρ' όλ' αυτά ελάχιστος λόγος γίνεται για τον αγώνα και τη νίκη· στο μεγαλύτερο μέρος του ο πολύστιχος ύμνος αφηγείται την Αργοναυτική εκστρατεία, ξεκινώντας από τη μέρα που ο Ιάσοντας έφτασε μονοσάνταλος στην Ιωλκό. Πολύ αργότερα, στο ταξίδι της επιστροφής, οι Αργοναύτες έχουν ποδίσει στο νησί της Θήρας. Εκεί, *του Αιήτη η κόρη, η τολμηρή, η δέσποινα των Κόχλων*, η Μήδεια, προλέγει ότι απ' αυτό το νησί με χρόνους και καιρούς θα ξεκινήσει ο αποικισμός της Κυρήνης, όπου μια μέρα οι Κυρηναίοι θα κυβερνήσουν *άρματα που σα θύελλα θα τρέχουν...* – έτσι, για να τ' ακούσει και να καμαρώνει ο Αρκεσίλαος !

Δεν είμαστε σε θέση να ξέρουμε ως πιο σημείο η διήγηση του Πινδάρου ακολουθεί την παράδοση, ως πιο σημείο είναι επινοημένη και προσαρμοσμένη να μεγαλύνει το βασιλιά που παράγγειλε την ωδή· μπορούμε όμως να είμαστε βέβαιοι ότι ο Πίνδαρος προβάλλει και το ακροατήριο αντιλαμβάνεται το μύθο ως παραδοσιακή *αλήθεια*, απ' όπου μπορεί κανείς ν' αντλήσει ιστορική γνώση, και δυναστικά δικαιώματα.

Παρόμοιος είναι ο χειρισμός και η λειτουργία των μύθων στο Αττικό θέατρο. Δεν ήταν λίγα τα έργα που αντλούσαν το θέμα τους από τον αργοναυτικό κύκλο, αλλά η τύχη το θέλησε να μη μας έχει σωθεί παρά μονάχα ένα, η *Μήδεια* του Ευριπίδη. Από την υπόλοιπη παραγωγή δε σώζονται παρά οι τίτλοι και κάποια μικρά αποσπάσματα. Είναι, ωστόσο, ενδιαφέρον να ιδούμε ποια επεισόδια διάλεξαν οι ποιητές να δραματοποιήσουν.

Ο Αισχύλος εκμεταλλεύτηκε το μύθο σ' ένα *σατυρικό* δράμα με τίτλο *Αργώ ἢ κωπηλάται*, όπου ανάμεσα στους ήρωες που έρχονταν να συνοδέψουν τον Ιάσωνα ξεφύτρωναν και οι Σάτυροι με το Σειληνό.

⁶⁵ Ανάμεσα στο έπος και τη χορική ποίηση κινείται ο Στησίχορος, που ξέρουμε να έχει γράψει *ἄθλα ἐπὶ Πελία*.

Ακολούθησε ο Σοφοκλής με το σατυρικό δράμα *Άμυκος*, όπου ο παραφουσκωμένος πυγμάχος βασιλιάς της Βιθυνίας, που υποχρέωνε τους ξένους να πυγμαχούν μαζί του και τους σκότωνε, νικήθηκε από έναν Αργοναύτη, τον Πολυδεύκη. Στο ίδιο θέμα είχε προηγηθεί με την ομώνυμη κωμωδία του ο Επίχαρμος (περίπου 540-460 π.Χ.).

Ως *τραγωδία* δραματοποιήθηκε η συνάντηση των Αργοναυτών με το Φινέα στη Θράκη – κιόλας από τον Αισχύλο, το 472 στην τετραλογία των *Περσών*, και δύο φορές αργότερα από το Σοφοκλή. Παρόμοια, και ο Αισχύλος και ο Σοφοκλής, στις τραγωδίες τους με τίτλο *Υψιπύλη*, παρουσίασαν την ομώνυμη ηρωίδα να διηγείται παρεκβατικά την επίσκεψη των Αργοναυτών στη Λήμνο, όπου ήταν κάποτε βασίλισσα, και τον έρωτά της με τον Ιάσωνα. Αυτό το σημαδιακό επεισόδιο, με τις γυναίκες της Λήμνου χηρευόμενες, αρχικά ν' αποδιώχνουν και ύστερα να καλοσκαμνίζουν τους Αργοναύτες, όταν συμφώνησαν να τις κοιμηθούν, φυσικό ήταν να προκαλέσει το ενδιαφέρον όχι μόνο των τραγικών⁶⁶, αλλά και των *κωμικών* ποιητών. Ο Αριστοφάνης και ο Νικοχάρης της Παλαιάς, ο Αντιφάνης της Μέσης και ο Δίφιλος της Νέας Κωμωδίας – όλοι τους έγραψαν έργα με τίτλο *Λήμνιαι*! Το καταλαβαίνουμε, γιατί το θέμα ήταν πρόσφορο. Αντίθετα, μας φαίνεται παράξενο, όταν ανάμεσα στις χαμένες κωμωδίες συναντούμε τέσσερις με τον τίτλο *Μήδεια*.⁶⁷ Μονάχα η χρονολόγηση και ένα δυο αποσπάσματα μάς οδηγούν να υποψιαστούμε ότι αυτά τα έργα αποτελούσαν διακωμώδηση λιγότερο του μύθου, περισσότερο της γνωστής μας *Μήδειας* του Ευριπίδη – μιας τραγωδίας, που μπορεί το 431 π.Χ., όταν πρωτοπαίχτηκε, να μην πήρε παρά το τρίτο βραβείο· όμως φυσικό ήταν ν' αφήσει πίσω της ζωηρές εντυπώσεις, ας είναι και μόνο γιατί *φαίνεται* πως ο Ευριπίδης ήταν ο πρώτος που παρουσίασε τη Μήδεια να σκοτώνει *θεληματικά* τα παιδιά της, για να εκδικηθεί τον Ιάσωνα! Ακολούθησαν επτά ακόμα *Μήδεις*,⁶⁸ όπου το

⁶⁶ Ο Σοφοκλής έγραψε και ξεχωριστή τραγωδία με τίτλο *Λήμνιαι*.

⁶⁷ Οι κωμωδίες ανήκουν στον Κάνθαρο και τον Στράττη της Παλαιάς, στον Εύβουλο και τον Αντιφάνη της Μέσης. Στο μυθολογικό κύκλο της Αργώς ανήκουν ακόμα η κωμωδία *Ίάσων* του Αντιφάνη, που όμως δεν αποκλείεται να ήταν τραγωδία του Αντιφώντα.

⁶⁸ Του Μελάνθιου, του Δικαιογένη, του Καρκίνου, του Βίοτου, του Διογένη, του Νεόφρονα κι ενός άγνωστου μας ποιητή. Η πληροφορία της διδασκαλίας, ότι η *Μήδεια* του τελευταίου στάθηκε υπόδειγμα για τον Ευριπίδη, είναι σφαλερή. Στο μυθολογικό κύκλο της Αργώς ανήκουν ακόμα οι Τραγωδίες *Κολχίδες* του Σοφοκλή και *Ίάσων* του Αντιφώντα, που όμως δεν αποκλείεται να ήταν κωμωδία του Αντιφάνη. Ένας διθύραμβος, με τον τίτλο *Αργώ* αποδίδεται στον Τελέστη από την Σελινούντα.

πιθανότερο είναι οι ποιητές τους ν' ανασκεύαζαν, να τροποποιούσαν, ή τουλάχιστο να μετρίαζαν την αποτρόπαιη παραλλαγή του Ευριπίδη.

Στην ίδια τραγωδία οι αρχαίοι φιλόλογοι πρόσεξαν και υπογράμμισαν *τό παθητικῶς ἄγαν ἔχειν*:⁶⁹ το υπερβολικά έντονο ερωτικό πάθος της Μήδειας, που την οδήγησε σε μιαν ολόκληρη σειρά από εγκλήματα, τελευταία και στην παιδοκτονία, απελπισμένη πράξη εκδίκησης της απαρνημένης στον άπιστο εραστή! Δεν ξέρουμε αν ο Ευριπίδης προηγήθηκε στο να προβάλλει το ερωτικό πάθος τόσο ρεαλιστικά, με τη Μήδεια να *κοίτεται δίχως τροφή, με το κορμί παραδομένο στους πόνους, / και στα κλάματα αναλώντας τον καιρό της* (στ. 24κ.)· δεν ξέρουμε ούτε πώς το ίδιο θέμα το χειρίστηκε ο Αντίμαχος ο Κολοφώνιος, επικός ποιητής, που λίγο πριν λίγο μετά το 400 π.Χ. έχασε την αγαπημένη του *Λυδή*, και για παρηγοριά συγκέντρωσε και αφηγήθηκε σε ελεγειακό μέτρο μιαν ολόκληρη σειρά από άτυχους έρωτες, ανάμεσά τους και τον έρωτα της Μήδειας για τον Ιάσονα. Βέβαιο είναι μόνο ότι *τό παθητικῶς ἄγαν ἔχειν* της περιγραφής του Ευριπίδη θα το συναντήσουμε πάλι την Αλεξανδρινή εποχή, στ' *Αργοναυτικά* του Απολλωνίου.

Στο μεταξύ ας προσέξουμε ότι πέρα από τις ποικίλες μυθικές διηγήσεις και τη λογοτεχνική τους επεξεργασία, το ταξίδι της Αργώς παρουσίασε εξαρχής και έντονο γεωγραφικό ενδιαφέρον, καθώς ο Ελλήσποντος, τα στενά του Βοσπόρου και ο Εύξεινος ήταν περιοχές, όπου συχνά ταξίδευαν τα ελληνικά καράβια, ιδιαίτερα αφότου, τον 7^ο αιώνα η Μίλητος είχε ιδρύσει τις πρώτες αποικίες στη Μαύρη θάλασσα. Δεν πρέπει να θεωρηθεί σύμπτωση ότι ένας από τους πρώτους γεωγράφους, ο Εκαταίος, που μελέτησε τις χώρες και τους λαούς του Πόντου μνημονεύοντας συχνά την Αργοναυτική εκστρατεία, ήταν Μιλήσιος.

Από τις μαρτυρίες της κλασικής εποχής διαλέγουμε μια μονάχα : όσα έγραψε για το ταξίδι της Αργώς και την Κολχίδα ένας μικρασιάτης ιστορικός και ταξιδευτής ο Ηρόδοτος. Ο Ηρόδοτος *πίστευε και δεν πίστευε* στην αλήθεια των μύθων.⁷⁰ Σημειώνει πολλά σχετικά με τους Αργοναύτες, όπου βλέπουμε πόσο στενά ο παλιός μύθος είχε δέσει με τους ιστορικούς τόπους και τους λαούς.⁷¹ την ίδια όμως στιγμή διαπιστώνουμε πως πάνω απ' όλα ο Ηρόδοτος ενδιαφερόταν για τη γεωγραφία και την εθνολογία. Από

⁶⁹ *Υπόθεσις Μηδείας*.

⁷⁰ Βλ. πώς προβάλλονται οι μύθοι ως αιτία πολέμου, 1,1κκ.

τη Μαιώτιδα λίμνη ως το Φάση ποταμό και τους Κόλχους, έγραψε, η απόσταση είναι τριάντα μέρες γερό περπάτημα, και από τους Κόλχους γρήγορα περνά κανείς στη χώρα των Μήδων (1,104), και πάλι : οι Κόλχοι είναι μελαχροinoί και κατσαρομάλληδες – πιθανό να συγγενεύουν με τους Αιγύπτιους, που και οι γλώσσες τους μοιάζουν (2,104κκ.) !

Με ανάλογο τρόπο, συνδυάζοντας μύθο και ιστορία, παρουσίασαν και σχολίασαν αργότερα τους λαούς και τους τόπους της αργοναυτικής εκστρατείας, πλήθος νεότεροι ιστορικοί και γεωγράφοι. Ωστόσο, κάθε εποχή έχει τα ιδιαίτερά της ενδιαφέροντα, και κάθε συγγραφέας τις ιδιοτυπίες του. Έτσι, στ' Αλεξανδρινά χρόνια ο πάνσοφος Ερατοσθένης ανακάλυψε την Αργώ στον ουρανό, όπου την είχαν τοποθετήσει ως αστερισμό οι θεοί· έτσι, τη Ρωμαϊκή εποχή ο ιστορικός Διόδωρος διαπίστωσε πως *οι διηγήσεις των παλιών μύθων συμβαίνει να μην είναι ούτε απλές ούτε παγιωμένες, και δεν είναι ν' απορήσει κανείς όταν οι ποιητές και οι συγγραφείς δε συμφωνούν* (4,44,5)· έτσι, παρ' όλ' αυτά, ο Απολλόδωρος ο μυθογράφος προχώρησε να καταγράψει συστηματικά ολόκληρη τη μυθολογία· έτσι, ο πόντιος γεωγράφος Στράβων, θεώρησε ότι η αργοναυτική εκστρατεία έχει ιστορική βάση, και βρήκε πλήθος επιχειρήματα να το αποδείξει (1,39)· έτσι, τέλος, ο ηθικολόγος Πλούταρχος τους κάκισε τους Αργοναύτες, γιατί *εγκατάλειψαν τον Ηρακλή και αναγκάστηκαν να χρησιμοποιήσουν, με τη μεσολάβηση γυναικών, ξόρκια και φάρμακα για να σωθούν και να κλέψουν το δέρα*⁷².

Αλεξανδρινή και Ρωμαϊκή είναι οι εποχές όπου σχηματίζονται και ανθούν οι επιστήμες, ανάμεσά τους και η φιλολογία – τότε που κλεισμένοι στις βιβλιοθήκες της Αλεξάνδρειας, της Περγάμου και αλλού, οι σοφοί συλλέγουν, μελετούν, κρίνουν, συγκρίνουν, σχολιάζουν και κωδικοποιούν την πνευματική κληρονομιά της αρχαιότητας. Οι ίδιοι τυχαίνει συχνά να είναι και ποιητές, *λόγιοι* φυσικά, χωρίς ωστόσο η λογιότητα να τους στερεί την ποιητική φρεσκάδα. Μιλούμε για το Θεόκριτο, που αφηγήθηκε με άφατη τρυφερότητα το επεισόδιο του Ύλα, πώς πήγε το παλικάρι για νερό και τό 'κλεψαν οι νεράιδες (Ειδ.13), αλλά και με σκληρό ρεαλισμό τη νίκη του Πολυδεύκη στην πυγμαχία, απέναντι στον Άμυκο (Ειδ. 22, 44κκ.). Μιλούμε πάνω απ' όλα για τον Απολλώνιο, που ονομάστηκε αλλά δεν ήταν *Ρόδιος*, και τ' *Αργοναυτικά* του,

⁷¹ Βλ. 4,145, 4,178κ, 7,62, 7,193, 7,197.

όπου οι μακρόσυρτες περιγραφές των νυχτερινών θρήνων και σπαραγμών της παρθενικής κι ερωτοχτυπημένης του Μήδειας ξεπερνούν σε διεισδυτικότητα και ένταση τό παθητικῶς ἄγαν ἔχειν της πολύπειρης απαρνημένης Μήδειας του Ευριπίδη.

Παρ' όλο το μυθολογικό θέμα, και την επική μορφή, στ' *Αργοναυτικά* του Απολλωνίου η παραδοσιακή ηρωική ποίηση έχει μεταλλαχτεί σε *μυθιστόρημα* – για να μην πούμε σε *ρομάντζο*. Τέτοιες μεταλλαγές είναι γνωστές στη λογοτεχνική ιστορία, συμβαίνουν σε καλλιεργημένες κοινωνίες, που έχουν ξεπεράσει τις παλιές και αναζητούν νέες αξίες.⁷³ Τότε –με τη διατύπωση C.M. Bowra– το έπος επηρεάζεται από ένα *λυρικό πνεύμα που επιμένει σε τρυφερά αισθήματα και σε χαριτωμένες σκηνές, που αμβλύνουν τα σκληρά περιγράμματα της περιπέτειας*.⁷⁴

Επικοί ποιητές υπήρξαν στ' Αλεξανδρινά χρόνια και άλλοι, ανάμεσά τους τουλάχιστο δύο που έγραψαν *Αργοναυτικά*⁷⁵– έργα που γρήγορα χαθήκαν. Αντίθετα, στα ρωμαϊκά χρόνια, όταν στη θέση της ηρωικής ανθεί η *διδασκτική* ποίηση, γύρω στα 200 μ.Χ. ο Οππιανός (από τη Συρία.) παρουσιάζει στα *Κυνηγετικά* του την ίδια τη θεά την Άρτεμη να του παραγγέλλει :

*μη γράφεις για τους ήρωες, για την Αργώ μη γράφεις
πολέμους μη μου τραγουδάς, ούτε τα έργα του Άρη.*⁷⁶

Ωστόσο, αυτό δεν εμπόδισε έναν άλλον, άγνωστό μας, ποιητή, να συνθέσει τα λεγόμενα *Όρφως Αργοναυτικά*, άχαρο έργο του 5^{ου} αιώνα μ.Χ., γραμμένο σε αδέξια επική γλώσσα, σίγουρα από έναν ξενόγλωσσο οπαδό του Ορφισμού. Αν εξαιρέσουμε τα θεογονικά στοιχεία και κάποιες τελετές που ανήκουν στην ορφική μυστικιστική

⁷² ... οὐχ ὥσπερ οἱ Ἀργοναῦται τὸν Ἡρακλέα καταλιπόντες ἠναγκάζοντο διὰ τῆς γυναικωνίτιδος καταδόμενοι καὶ φαρμακευόμενοι σῶζειν ἑαυτούς καὶ κλέπτειν τὸ νάκος– Πολιτ. Παραγγ. 26d.

⁷³ Πβ. C.M. Bowra, *Heroic Poetry*, London (Macmillan) 1952 : The transition from heroic poetry to romance is a natural change, which comes when feudal society has ceased to believe in its old standards and turns for inspiration to something more courtly and more complicated [...] the transition from heroic poetry to romance usually takes place in a cultivated aristocratic society... (σ.546κ.) .

¹⁸ Ο.π. σ. 548 : ... when heroic poetry passes into romance, it is touched by a lyrical spirit which dwells on tender emotions and charming scenes and softens the stark outlines of adventure with intervalls of ease and pleasure (σ. 548).

⁷⁵ *Αργοναυτικά* έγραψαν ο Θεόλυτος, και ο Κλέων Κουριεύς · *Ηράκλειος* ο Διότιμος ο Αδραμυτινός, ο Ριανός, καί κάποιος άγνωστος.

⁷⁶ *Μή γένος ήρώων είπης, μή ναυτίλον Αργώ, / μηδέ μόθους μερόπων, μή μοι Βροτολοιγόν άείσης* (στ. 1,28κ.).

διδασκαλία, η διήγηση μπορεί να υπερτονίζει το ρόλο του Ορφέα, αλλά σε γενικές γραμμές ακολουθεί και κατά περίπτωση συμπληρώνει ή διορθώνει τ' *Αργοναυτικά* του Απολλώνιου και του Βαλέριου Φλάκκου.

Τα είκοσι λεπτά τελειώνουν γρήγορα, και από την τελευταία αναλαμπή της αρχαιοελληνικής λογοτεχνίας –τη *Δεύτερη Σοφιστική*– δε θ' αναφέρουμε παρά δύο χαρακτηριστικές για την ύστερη εποχή χρήσεις του μύθου.

Στα χρόνια του Μίμου και του Παντόμιμου, τότε που οι τραγωδίες μεταλλάσσονταν σε τραγούδια και στη σκηνή κυριαρχούσαν λογής λογής αρτίστες, ο Λουκιανός, στο *Περί ορχήσεως* έργο του ορίζει ότι ο καλός χορευτής πρέπει να έχει πρόχειρη στη μνήμη του, και να μπορεί κάθε στιγμή να επιδείξει μετ' *εὐπρεπείας* ολόκληρη τη μυθολογία, μέσα στα πολλά και τον *Πελία*, τον *Ιάσονα* (...) την *Αργώ*, (...) τ' *όνειρο της Μήδειας* κλπ.⁷⁷

Την ίδια πάλι εποχή, τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες, πολύ τις συνήθιζαν οι ρήτορες και σοφιστές τις λογοτεχνικές *Εκφράσεις* : λεπτομερειακές περιγραφές πραγματικών ή και φανταστικών έργων τέχνης. Έτσι, ο Φλάβιος Φιλόστρατος (170-250 μ.Χ.) μάς έχει περιγράψει έναν ζωγραφικό πίνακα με αργοναυτικό θέμα : την Αργώ να σκίζει τα κύματα μόλις έχει περάσει τις Συμπληγάδες.⁷⁸ Τον ακολούθησε ο (λίγο) νεότερος Φιλόστρατος με δύο πίνακες : έναν ειδυλλιακό με τη Μήδεια και τον Ιάσονα στην Κολχίδα *ἐν ἀναβολαῖς ἔτι τὰ τοῦ ἔρωτος* (στο φλέρτ !), κι έναν πολεμικό με τους ήρωες στην Αργώ να κατεβαίνουν το ποτάμι έχοντας μόλις αρπάξει το δέρασ, και τον Αἰήτη πάνοπλο να τους κυνηγά από την όχθη με το άρμα !⁷⁹ Τέλος και ο Καλλίστρατος (3^{ος}/4^{ος} αι. μ.Χ.) περιγράφει ένα πέτρινο άγαλμα της *ξιφηφόρου* Μήδειας, με λογισμό, οργή και λύπη, πριν από την παιδοκτονία. : *Ἐξήγησις τοῦ περὶ αὐτὴν δράματος ἦν τό ὀρώμενον* – με αναφορά στην τραγωδία του Ευριπίδη.⁸⁰

⁷⁷ ... τὸν Πελίαν, τὸν Ἰάσονα (...), τὸν τῶν πεντήκοντα νέων στόλον, τὴν Ἀργώ, τὴν λάλον αὐτῆς τρόπιν. Τὰ ἐν Λήμνῳ, τὸν Αἰήτην, τὸν Μηδείας ὄνειρον, τὸν Ἀψύρτου σπαραγμόν καὶ τὰ ἐν τῷ παράπλῳ γενόμενα. – 51κ.

⁷⁸ Γλαῦκος Πόντιος.

⁷⁹ *Μήδεια ἐν Κόλχοις καὶ Ἀργώ ἢ Αἰήτης.*

⁸⁰ *Εἰς τό τῆς Μηδείας ἄγαλμα.*

**Οι λατινικές διαδρομές της Αργώς:
Τα Αργοναυτικά του Βαλέριου Φλάκκου**

Θεόδωρος Δ. Παπαγγελής

Καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου
Θεσσαλονίκης

Μέχρι τα μέσα του 1^{ου} π.Χ. αιώνα η σημαντικότερη ποιητική σύνθεση με θέμα την αργοναυτική εκστρατεία ήταν το έπος του Απολλώνιου Ρόδιου, που γράφτηκε γύρω στα 270 π.Χ. Πρόκειται για το σημαντικότερο, και μόνο σωζόμενο, έπος της ελληνιστικής περιόδου, δηλαδή των τριών τελευταίων προχριστιανικών αιώνων. Ωστόσο, το ταξίδι της Αργώς όχι μόνο δεν τέλειωσε με τον Απολλώνιο τον Ρόδιο, αλλά βρήκε νέες διαδρομές στον χάρτη της λατινικής λογοτεχνίας. Είναι πολύ πιθανό ότι ο πρώτος ρωμαίος λόγιος που σκέφτηκε να παρουσιάσει τον συνολικό μύθο των Αργοναυτών (κάπου στα μέσα του 1^{ου} π.Χ. αιώνα) σε έμμετρο λόγο ήταν ο Βάρρων ο Ατακινός. Για ποιον λόγο αυτός ο Βάρρων καταπιάστηκε, τρισήμισι σχεδόν αιώνες μετά τον Απολλώνιο, με ένα τέτοιο εγχείρημα δεν μπορούμε να το ξέρουμε με ακρίβεια, αφού το έπος του, πλην ελαχίστων αποσπασμάτων, δεν σώθηκε. Υποθέτουμε, ωστόσο, ότι οι φιλοδοξίες του ήταν μάλλον περιορισμένες και ότι αυτό που τελικά έδωσε στους Ρωμαίους αναγνώστες του ήταν μια λίγο πολύ πιστή μεταγλώττιση του ελληνιστικού πρωτοτύπου. Μπορούμε ίσως να φανταστούμε τη διαφημιστική αναγγελία της συγκεκριμένης μετάφρασης: *Η συγκλονιστική περιπέτεια της Αργώς, η αναζήτηση του χρυσόμαλλου δέρατος και το φλογερό ρομάντζο Ιάσονα και Μήδειας, τώρα και στα λατινικά!*

Αν οι *Αργοναύτες* (ο πρωτότυπος τίτλος ήταν *Argonautae*) του Βάρρωνα έγιναν ευπώλητο δεν το ξέρουμε, μπορούμε ωστόσο να είμαστε βέβαιοι ότι ο αργοναυτικός μύθος, σαν τις παλιές καλές παραγωγές του Χόλιγουντ, δεν έχασε ποτέ τη γοητεία του για μια μερίδα του ρωμαϊκού κοινού – αλλιώς θα ήταν δύσκολο να εξηγήσουμε γιατί, κάπου ενάμισι αιώνα αργότερα, ένας άλλος Ρωμαίος, ο Βαλέριος Φλάκκος, μπήκε στον κόπο να ξανααπλώσει το ίδιο αργοναυτικό σενάριο σε οκτώ παπυρικούς κυλίνδρους: οκτώ κύλινδροι= ίσον οκτώ ποιητικά βιβλία= πέντε χιλιάδες εξακόσιοι στίχοι (Μας ενδιαφέρουν εδώ συνολικές θεάσεις του αργοναυτικού μύθου ως ολοκληρωμένης επικής περιπέτειας, γι' αυτό και παρακάμπτουμε τις επιλεκτικές και «πλαγιασμένες» πραγματεύσεις του μύθου από τον Οβίδιο στις *Ηρωίδες*

και τις *Μεταμορφώσεις* και από τον Σενέκα στην τραγωδία του *Μήδεια*). Το έπος αυτό, με τον σταθερό και अपараλλάκτο τίτλο *Αργοναυτικά*, το έχουμε στα χέρια μας, αλλά το έχουμε μισοτελειωμένο. Το 8^ο βιβλίο είναι κολοβό, και η αφήγηση τελειώνει εκεί που αρχίζει το ταξίδι της επιστροφής από την Κολχίδα στην Ελλάδα. Ορισμένοι υπέθεσαν ότι ο ποιητής συνάντησε πρόωρα την ανθρώπινη μοίρα του, άλλοι, πιο ευφάνταστοι, εικάζουν ότι ξαφνικά μια μέρα ανακάλυψε ότι είχε καλύτερα πράγματα να κάνει στη Ρώμη, και απλώς τα παράτησε. Όπως καταλαβαίνετε, οι ψιθυριστές αυτής της τελευταίας κατηγορίας δεν είναι και πιο φανατικοί θαυμαστές των *Αργοναυτικών* του Βαλέριου Φλάκκου.

Και η αλήθεια είναι ότι το έπος έχει και φιλικούς και αδιάφορους και αρνητικούς αναγνώστες. Αλλά αυτό είναι ζήτημα που ανήκει στην αρμοδιότητα των φιλολογικών σπουδαστηρίων. Για την παρούσα περίπτωση έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία να δοκιμάσουμε μια απάντηση στο ερώτημα: Για ποιον λόγο, σχεδόν τρισήμισι αιώνες μετά τα *Αργοναυτικά* του Απολλώνιου, ένας Ρωμαίος λογοτέχνης που ζει στη Ρώμη της δυναστείας των Φλαβίων, στα χρόνια συγκεκριμένα του Βεσπασιανού, του Τίτου και του Δομιτιανού (περίπου 70-96 μ.Χ.), καταπιάνεται, για άλλη μια φορά, με έναν παμπάλαιο μύθο που μιλάει για ένα φανταστικό θαλασσινό δρομολόγιο; Γιατί ξανά η μυθική Αργώ, με ένα ημερολόγιο καταστρώματος οι εγγραφές του οποίου περιλαμβάνουν απίθανα συναπαντήματα με ξωτικά και τέρατα, δράκοντες και νεράιδες, μάγισσες και Αμαζόνες. Γιατί αυτό το «ριμέικ», που συχνά μοιάζει με συνδυασμό Χάρι Πότερ και Άρχοντα των Δαχτυλιδιών; Γιατί όλα αυτά, στην καρδιά της μοναδική υπερδύναμης, κάτω από το Καπιτώλιο, δίπλα στην αίθουσα συνεδριάσεων της ρωμαϊκής Συγκλήτου, όπου η ατζέντα είναι γεμάτη από στρατιωτικο-πολιτικά ζητήματα οικουμενικής κλίμακας;

Μια απάντηση θα ήταν, υποθέτω, ότι ο Βαλέριος Φλάκκος ήταν πωρωμένος παραμυθός και απευθυνόταν σε ακροατές και αναγνώστες με ανάλογα γούστα. Σαν τον ποιητή Φερνάζη, στον «Δαρείο» του Καβάφη, ο Βαλέριος μπορεί να άκουγε την κλαγγή του imperium έξω από το παράθυρό του, μπορεί να έβλεπε τις λεγεώνες έτοιμες να καταστείλουν τον άξονα του κακού στις τέσσερις μεριές της οικουμένης, αλλά εκείνος εκεί ... να ταξιδεύει με την Αργώ σε τόπους μακρινούς και παραμυθένιους. Είναι και αυτό μια στάση, ασφαλώς – νιώθεται. Και όμως, όποιος διαβάσει προσεκτικά τα *Αργοναυτικά* του Βαλέριου (και εννοώ μ' αυτό: όποιος τοποθετήσει το έπος στο κοινωνικοπολιτικό πεδίο της περιόδου στην οποία γράφτηκε) έχει πολλά σημάδια για να υποθέσει ότι δεν πρόκειται απλώς για ένα είδος φανταστικής απόδρασης

από την ιστορική πραγματικότητα προς τον αρχαϊκό μύθο αλλά, πολύ περισσότερο, για ένα καλά κωδικοποιημένο σχόλιο πάνω στην ιστορική πραγματικότητα της Ρώμης που διατυπώνεται μέσα από τον αρχαϊκό μύθο. Με άλλα λόγια, παρά το προφανές γεγονός ότι ο Ρωμαίος επικός ποιητής αναβιώνει σε γενικές γραμμές το σενάριο του Απολλώνιου Ρόδιου και αναπαράγει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που κάνουν τα *Αργοναυτικά* του τελευταίου να διαβάζονται σαν ένα είδος ρομαντικής μυθιστορίας – παρά το προφανές αυτό γεγονός, ο Βαλέριος Φλάκος έχει επίσης μεριμνήσει να πολιτικοποιήσει τον μύθο και να τον χρησιμοποιήσει ως ένα είδος παρασημαντικής προκειμένου να μιλήσει και για την κλαγγή του *imperium* έξω από το παράθυρό του, και για την εξουσιαστική αντίληψη της κοσμοκράτειρας Ρώμης, και για τα ντέρτια και τους καημούς της Ρωμαιοσύνης.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να επισύρω την προσοχή σε μια κρίσιμη διαφορά σχετικά με τις συνθήκες παραγωγής-γραφής των *Αργοναυτικών* του Απολλώνιου από τη μια πλευρά και του Βαλέριου Φλάκκου από την άλλη. Ο Απολλώνιος ήταν φιλόλογος και βιβλιοθηκάριος στην ελλογιμώτατη Αλεξάνδρεια των Πτολεμαίων – ένας μετα-κλασικός λόγιος, που διοχέτευσε την πολυσχιδή λογισύνη του μέσα στην ποίησή του, γράφοντας έπος σε καιρούς που το λογοτεχνικό αυτό είδος είχε περάσει τα ηρωϊκά του νιάτα και έμοιαζε πολύ περισσότερο με συναξάρι φιλολογικής σοφίας, λαογραφικής περιέργειας και ρομαντικών πειραματισμών. Γι' αυτό ο κεντρικός του ήρωας, ο Ιάσοντας, έχει επανειλημμένως καταγγελλθεί ως «ήρωας με το στανιό» – ανόρεχτος, αμήχανος (κυρίως αμήχανος), όχι ένας μύδης και ανδροφόνος Αχιλλέας αλλά πολύ περισσότερο ένας «ζεν πρεμιέ», ωραίος ως Έλλην, μάστορας στο «μπλα μπλα» όταν χρειάζεται να «τουμπάρει» την ερωτευμένη Μήδεια, έτοιμος (και καταδεχτικός) να νικήσει με τα κόλπα της μάγισσας από την Κολχίδα. Τον είπαν γι' αυτό και «αντι-ήρωας». Ο Απολλώνιος είναι εν πολλοίς ένας «καλαμαράς», τα *Αργοναυτικά* του προϊόν του γραφείου και της πολυθρόνας, και η καλοζωισμένη ράχη τους δεν μπορεί να κουβαλήσει πολλή Ιστορία. Αντίθετα, Ιστορία και, κυρίως, (γεω)πολιτική ιδεολογία αποτελούν πολύ κρίσιμα συστατικά στον αργοναυτικό μύθο του Βαλέριου Φλάκκου.

Με αναγκαστική συντομία, λοιπόν, θα αναφερθώ στη συνέχεια σε ορισμένα μόνο από τα χαρακτηριστικά που αναδεικνύουν τη ρωμαϊκή ιδεολογική διάσταση, αρχίζοντας με την περίπτωση του πρωταγωνιστή, του Ιάσωνα. Αμήχανος και συζητήσιμος στον Απολλώνιο, ο Ιάσοντας του Βαλέριου Φλάκκου ξαναπροικίζεται με νέα δυναμική, λειτουργεί ως αποφασισμένος ήρωας, και παρόλο που ο κατεστημένος μύθος τον εξαναγκάζει να δεχτεί τη

βοήθεια της Μήδειας για να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας, η δύναμη της μαγείας αποτελεί τώρα απλώς ένα συμπλήρωμα της ενδιάθετης ανδρείας του. Ο Ιάσοντας του Βαλέριου είναι ντοπαρισμένος με το φρόνημα των παλιών, αρχαϊκών ηρωικών μορφών, αλλά το κυριότερο είναι ότι επιδεικνύει τις αρετές ενός *vir Romanus* – τις αρετές της αποφασιστικότητας και της στωϊκής καρτερίας που, σύμφωνα με τη ρωμαϊκή πατριδογνωσία, πρέπει διακρίνουν τον ελεύθερο Ρωμαίο πολίτη. Όπως μόλις ανέφερα, ο Βαλέριος πλάθει την προσωπικότητά του σύμφωνα με το παλαιό ηρωϊκό ιδεώδες αλλά και κάτω από την επίδραση ενός άλλου επικού προτρέτου, και εννοώ τον Αινεία, το κεντρικό πρόσωπο της *Αινειάδας* του Βιργίλιου. Και η *Αινειάδα*, γραμμένη μερικές δεκαετίες νωρίτερα, είναι το εθνικό έπος της Ρώμης. Αν ο Αινείας θεωρήθηκε από πολλούς ως πρόπλασμα του Καίσαρα Οκταβιανού Αυγούστου, έτσι και ο Ιάσοντας μοιάζει να παραπέμπει στο καισαρικό ήθος και ύφος. Είναι ενδιαφέρον, και από μια άποψη διασκεδαστικό, να βλέπεις τον παραζαλισμένο, γλυκομίλητο και μορφονιό Ιάσωνα του Απολλώνιου να μεταμορφώνεται σε Ρωμαίο «Ράμπο», αλλά, όπως θα έλεγε και ένας Αμερικανός πρώην υπουργός Άμυνας, αν οι Αλεξανδρινοί προέρχονταν από την Αφροδίτη, οι Ρωμαίοι προέρχονταν από τον Άρη.

Είπαν, λοιπόν, ότι η Αργώ του Βαλέριου Φλάκκου αποτελεί σύμβολο, ή καλύτερα μεταφορά, για το ρωμαϊκό κράτος, και ότι το ταξίδι της, αντίστοιχα, αλληγορεί τα πεπρωμένα του – και πεπρωμένο του ρωμαϊκού *imperium* είναι, ακριβώς, η εξουσιαστική επέκταση. Μια επέκταση που το έπος του Βαλέριου Φλάκκου τη συνδέει εμμέσως πλην σαφώς με τις ιδέες μιας παγκόσμιας (να πούμε, ίσως, παγκοσμιοποιημένης;) ειρήνης, η οποία με τη σειρά της εγγυάται ελεύθερη διακίνηση ανθρώπων και αγαθών. Αν τώρα αναρωτιέστε ήδη μήπως τα ρωμαϊκά *Αργοναυτικά* του Βαλέριου Φλάκκου αποτελούν, εν μέρει τουλάχιστον, «προμόσιον» της ρωμαϊκής γεωπολιτικής ατζέντας, καλά κάνετε και αναρωτιέστε, αφού η προπαγανδιστική μαρτυρία των νομισμάτων που έχουμε από την περίοδο της Φλαβιανής δυναστείας επιβεβαιώνει πανηγυρικά ότι η προς ανατολάς επέκταση του *imperium* και οι πολιτικο-οικονομικές συνέπειες μιας οικουμενικής *pax Romana* μοιάζει να είναι κεντρικά ζητούμενα της πολιτικής των αυτοκρατόρων. Ο ήχος της Ιστορίας είναι εξίσου ευκρινής και στον emphaticό τρόπο με τον οποίο ο Βαλέριος (αντίθετα προς τον Απολλώνιο που δεν δείχνει ανάλογο ενδιαφέρον) επιμένει στην τοπογραφία των γεωγραφικών ορίων ανάμεσα σε Δύση και Ανατολή. Τέτοιες emphaticές αναφορές έχουμε όταν οι Αργοναύτες περνούν τον Ελλήσποντο αλλά και όταν φθάνουν στον Εύξεινο Πόντο. Η ιδέα της γεωγραφικής-

πολιτισμικής διαίρεσης, και η συνακόλουθη αίσθηση μιας μεθορίου, αναδεικνύουν το λατινικό αργοναυτικό δρομολόγιο σε σφαίρα, ή εν δυνάμει σφαίρα, οικονομικής και πολιτικής διείσδυσης-επιρροής - μια διάσταση πολύ διαφορετική από την κατά βάση εθνογραφική και λαογραφική ατζέντα των Αργοναυτών του Απολλώνιου. Να το πούμε ξανά αλλά με άλλα λόγια: η Αργώ του Βαλέριου Φλάκκου μοιάζει να έχει επιταχθεί για τις ανάγκες της ρωμαϊκής γεωπολιτικής.

Αλλά οι Αργοναύτες του Βαλέριου Φλάκκου εμπλέκονται σε καταστάσεις που απηχούν όχι μόνο την επεκτατική φιλοσοφία της ρωμαϊκής υπερδύναμης, αλλά ακόμη και τις συλλογικές φοβίες και τα εθνικά άγχη των Ρωμαίων. Στην Κολχίδα ο Ιάσων του Βαλέριου Φλάκκου εμπλέκεται στον εμφύλιο πόλεμο ανάμεσα στον Αιήτη και τον αδελφό του, τον Πέρση – έναν εμφύλιο πόλεμο που δεν τον αναφέρει ποτέ και πουθενά ο ελληνιστικός Απολλώνιος. Θα πρέπει να θυμίσω εδώ ότι η αφήγηση για την ίδρυση της Ρώμης είναι συνυφασμένη με τον μύθο του Ρώμου και του Ρωμούλου, δηλαδή με έναν μύθο συγγερής αδελφοκτονίας. Ωστόσο, πιο επώδυνη από τον μύθο είναι η ιστορική πραγματικότητα μιας σειράς εμφύλιων ρωμαϊκών συρράξεων που κάλυψαν το μεγαλύτερο μέρος του 1^{ου} προχριστιανικού αιώνα, με Μάριο και Σύλλα, Ιούλιο Καίσαρα και Πομπήιο και, στην τελική πράξη του δράματος, Οκταβιανό και Μάρκο Αντώνιο – με γκεστ-σταρ, βέβαια, στην τελευταία αυτή περίπτωση, την Κλεοπάτρα. Το προπατορικό αμάρτημα των Ρωμαίων, το μόνιμο στίγμα της φάρας τους και το διαιωνιζόμενο άγχος τους ήταν ο εμφύλιος. Και όταν ο λατινόφωνος Ιάσων του Βαλέριου Φλάκκου παίρνει μέρος στον εμφύλιο της Κολχίδας, το κάνει από ένα είδος ρωμαϊκού ψυχαναγκασμού. Αυτή, αν θέλετε, είναι η πιο γκρίζα όψη του εκρωμαϊσμού του αργοναυτικού μύθου.

Αλλά, όπως ήδη υπαινίχθηκα, η ρωμαϊκή υπηκοότητα των *Αργοναυτικών* του Βαλέριου Φλάκκου τεκμηριώνεται κυρίως από την ιστορική και ιδεολογική σημασιοδότηση του μύθου της Αργώς. Με άλλα λόγια, ο Βαλέριος χρησιμοποιεί τον μύθο με αυτό που ο Έλιοτ ονόμασε «μυθική μέθοδο», το είδος της μεθόδου που ακολούθησε, μεταξύ άλλων, και ο Γιώργος Σεφέρης στο *Μυθιστόρημα*. Η μυθική μέθοδος επιτρέπει τα σχήματα των ιστορικών εμπειριών ή προσδοκιών να ιχνογραφηθούν ανάμεσα στις γραμμές και τις μορφές του μύθου. Και το σημαντικότερο, ίσως, είναι ότι η διαδρομή της λατινικής Αργώς εγγράφεται μέσα σε έναν ανθρωπολογικό και ιστορικό κύκλο όπου η αντιπαράθεση Ευρώπης και Ασίας μοιάζει για πρώτη φορά να γίνεται τελεολογική, δηλαδή να αποκτά ιστορική λογική, νόημα, κατεύθυνση

και σκοπό. Η Μήδεια θα αυτομολήσει προς την Ευρώπη και, αργότερα, η Ελένη θα οδεύσει αντισταθμιστικά προς την Ασία – για να γίνει τελικά ο ολετήρας της. Αυτό ελάχιστα απασχολεί τον Δία των *Αργοναυτικών* του Απολλώνιου, που μοιάζει μυωπικός και α-πολιτικός. Απασχολεί, όμως, πολύ σοβαρά τον Δία των *Αργοναυτικών* του Βαλέριου Φλάκκου, που μοιάζει περισσότερο με διευθυντή του ρωμαϊκού Ινστιτούτου Γεωστρατηγικών Μελετών. Το γεωπολιτικό κέντρο βάρους, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του, θα μετατοπιστεί δυτικά προς την Ελλάδα, σε πρώτη φάση, αλλά δεν θα σταθεροποιηθεί εκεί. Σε δεύτερη φάση, και στο βάθος της διαδρομής που εγκαινιάζει η μυθική Αργώ, αχνοφέγγει η τρανή και αιώνια Ρώμη. Ιδού το γραπτό πόρισμα της μελέτης: *Έχω ήδη ρυθμίσει την κατανομή και τη διαδοχή των πόλων της εξουσίας. Τούτη η πάμπλουτη και γενναία χώρα της Ανατολής που απλώνεται από τον Ελλήσποντο ως πέρα στον ποταμό Ντον ήταν ανίκητη ως τώρα. Όμως ο καιρός της Ασίας τώρα φτάνει στο τέρμα του, και έρχεται ο καιρός των Ελλήνων. Ασία –Ευρώπη, σημειώσατε 2. Αλλά δεν είμαστε ακόμη στο «Τέλος της Ιστορίας», και ο παντοκράτωρ συνεχίζει:*

*Αλλά και για τους Έλληνες ορίστηκε ένα τέρμα, όχι πολύ μακρινό.
Αλλα έθνη θα πάρουν σειρά στην εñoιιά μου,
Άλλοι λαοί θα κληρονομήσουν τα αγαθά της οικουμένης – βουνά
Ρουμάνια, λίμνες, κάμπους· για άλλους θα ανοίξουν οι δρόμοι του πόντου.
Κρεμασμένους ανάμεσα στο φόβο και την ελπίδα, θα δοκιμάσω κι άλλους
Και έτσι θα πάρω απόφαση ποιος θα προκόψει και ποιος θα αφανιστεί,
Ποιος θα είναι αφεντικό και ποιος θα προσκυνήσει.
Γιατί εγώ δίνω και παίρνω τα χαλινάρια της εξουσίας.*

Ας μη ξεγελιόμαστε, ο Δίας αυτών των *Αργοναυτικών* είναι Ρωμαίος, και έχει κατά νου μιαν Αργώ που πλέει μεν υπό ελληνική σημαία αλλά είναι ρωμαϊκών συμφερόντων. Γι' αυτό η τελεολογική κίνηση της Ιστορίας που η Αργώ αυτή θα δρομολογήσει έχει για τέρμα της το imperium των Καισάρων και της μεγάλης Ρώμης – γιατί, βέβαια, «οι άλλοι» που θα διαδεχτούν τους κυρίαρχους Έλληνες είναι ασφαλώς οι Ρωμαίοι. Για τον Δία του Βαλέριου Φλάκκου, το καισαρικό imperium είναι ό,τι είναι για τον Francis Fukuyama η φιλελεύθερη, δυτικού τύπου δημοκρατία: δηλαδή, το Τέλος της Ιστορίας. Το μήνυμα είναι σαφές: η Αργώ

ξεκίνησε από την Ιωλκό και από τον μύθο, αλλά θα πιάσει λιμάνι στη ρωμαϊκή υπερδύναμη και την Ιστορία – κι εκεί θα αράξει για πάντα.

Κυρίες και κύριοι, για τον ρωμαίο Βαλέριο Φλάκκο η Αργώ είναι ένα πολύ ωραίο παραμύθι που γίνεται μια ιστορική και γεωπολιτική αλληγορία. Και εδώ βρίσκεται η γοητεία της. Μια γοητεία με μεγάλη ιστορία, όχι μόνο στο πλαίσιο της λογοτεχνίας αλλά και στην πολιτική ρητορική. Το θαλασσινό σκάφος που γίνεται αλληγορία για την πολιτική κατάσταση το ξέρουμε ήδη από τον αρχαϊκό ποιητή Αλκαίο και το ξαναβρίσκουμε στον ρωμαίο Οράτιο. Αλλά, βέβαια, συνέχισε να ταξιδεύει και μετά από αυτόν ως τον Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, που εκείνες τις πυρετώδεις και κατάφορτες από Ιστορία μέρες της δεκαετία του '80, νιώθοντας τον πολιτικό κλύδωνα, μας ξαναθύμισε την ίδια αλληγορία. Θα μου επιτρέψετε να τελειώσω σημειώνοντας ότι και η σημερινή μας αργοναυτική σύναξη θα μπορούσε να είναι κι αυτή μια αλληγορία για τον τροπο που εμείς, μέσα από τον μύθο, πραγματευόμαστε και διαπραγματευόμαστε με το ιστορικό μας παρόν.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

- Beye, C. R., *Epic and Romance in the Argonautica of Apollonius*. Carbondale & Edwardsville, Ill. 1982.
- Feeney, D. C., *The Gods in Epic: Poets and Critics of the Classical Tradition*, Οξφόρδη 1991.
- Hardie, P. R., *The Epic Successors of Virgil*, Κέιμπριτζ 1993.
- Hershkowitz, D., *Valerius Flaccus' Argonautica: Abbreviated Voyages in Silver Latin Epic*, Οξφόρδη 1998.
- Hull, K. W. D., "The Hero-Concept in Valerius Flaccus' *Argonautica*", στον τόμο *Studies in Latin Literature and Roman History I* (εκδ. C. Deroux), Βρυξέλλες 1979, σελ. 379-409.
- Kenney, E. J. & Clausen, W. V. (εκδ.), *The Cambridge History of Classical Literature, τόμος II: The Early Principate*, Κέιμπριτζ 1982.
- Quint, D., *Epic and Empire: Politics and Generic Form from Virgil to Milton*, Πρίνστον 1993.
- Zissos, A., "Navigating Power: Valerius Flaccus' *Argonautica*" (Ευχαριστώ θερμά τον καθ. Zissos που μου επέτρεψε να συμβουλευτώ το άρθρο πριν την εμφάνιση του σχετικού συλλογικού τόμου (*Writing Politics*, εκδ. W. Dominik).

ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΜΕΤΑΛΛΟΤΕΧΝΙΑΣ ΣΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΕΩΣ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ

Mikaberidze

Διευθυντής Γεωργιανού Ινστιτούτου των Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια στην παγκόσμια βιβλιογραφία και στην επιστημονική γνώμη επικρατεί όλο και περισσότερο η αντίληψη ότι οι μαγεμένες οροσειρές του Καυκάσου θεωρούνται όχι μόνο ως πιθανός τόπος καταγωγής της τέχνης της μεταλλουργίας, αλλά είναι και ένα σπάνιο φαινόμενο διαφύλαξης μεταλλικών αντικειμένων μεγάλης ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας.

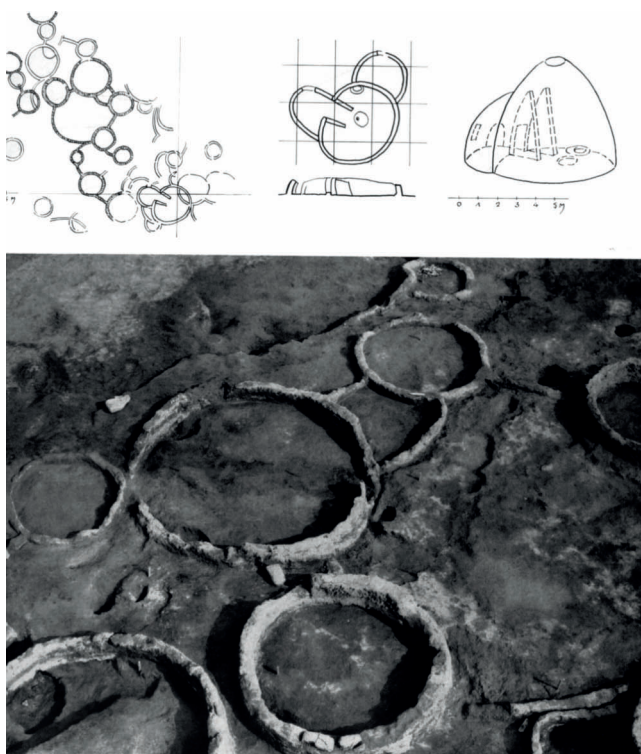
Η εξήγηση είναι πως πρόκειται για τα νεότερης γενιάς βουνά σε ολόκληρη τη Μεσόγειο (μόνο δέκα εκατομμύριων χρόνων) και έτσι υπήρξαν και υπάρχουν ακόμα δυνατότητες να βρεθούν μεταλλεύματα που μπορεί να βοηθούσαν και τότε και τώρα την ανάπτυξη της μεταλλουργίας.

Θα σας δείξω σήμερα από την Κολχίδα κάποια αντικείμενα που συνεχίζουν την αρχαία παράδοση της μεταλλοτεχνίας στην Γεωργία. Είναι επίσης πολύ γνωστό ότι μόνο τα δείγματα χριστιανικής μεταλλοτεχνίας στη Γεωργία, ξεπερνούν τα δυόμιση χιλιάδες αντικείμενα, και αυτό είναι τόσο μεγάλος αριθμός που κατά την εκτίμηση ενός πολύ σπουδαίου βυζαντινολόγου - ιστορικού της τέχνης του Ντέιβντ Τάλμποντ Τραϊς, τονίζονται από μία πλευρά η Γεωργία και από την άλλη, πολλές τέχνες, πολλοί πολιτισμοί άλλων λαών όπως των Σλαβικών αλλά και άλλων μεγάλων μερών των Βυζαντινών κρατών ή υπό την επιρροή των Βυζαντινών κρατών. Πράγματι στη Γεωργία υπάρχει τεράστιο ποσοστό της μεταλλοτεχνίας που αντιπροσωπεύεται σε όλες τις μορφές αυτής της τέχνης.

Στην επόμενη εικόνα στην μαγεμένη οροσειρά του Καυκάσου, φαίνεται μία μεσαιωνική πόλη που λέγεται Ντμανίση και που στο τέλος του περασμένου αιώνα βρέθηκαν πολύ σπουδαία ευρήματα που έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στην ιστορία της ανθρωπολογίας. Βρέθηκαν τα ίχνη των αρχαιότερων ανθρωποειδών στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, των *homo erectus*, που είναι ενός εκατομμυρίου εννιακοσίων χρόνων περίπου.

Στην πλαϊνή εικόνα, μερικά κατάλοιπα από την περιοχή του Καυκάσου που δείχνουν τον αρχαίο πολιτισμό, επιγραφές από την έκτη χιλιετία όπου υπάρχουν στρογγυλά οικίσματα και πέμπτη χιλιετία που μας θυμίζουν και τα Μυκηναϊκά αλλά προπαντός την Κύπρο

Η μεταλλοτεχνία αρχίζει πάρα πολύ νωρίς και ήδη φτάνει σε υψηλό επίπεδο την τεχνική της έκφρασης της γλυπτικής. Στην εικ. 3 φαίνεται μία παράσταση ενός λιονταριού, από την εποχή να πούμε της Κυκλαδικής εποχής για την Μεσογείου.

Η πόλη Μτσχέτε είναι πρωτεύουσα, αρχαία πρωτεύουσα της Γεωργίας που είναι κοντά στην Τιφλίδα με καταπληκτικούς ναούς αλλά είναι μια πόλη πολύ παλιά τρισίμηση χιλιάδων χρόνων που είναι σταυροδρόμι εμπορικό και πολιτιστικό σταυροδρόμι της Γεωργίας.

Στη συνέχεια έχουμε δύο αντικείμενα της Ρωμαϊκής εποχής

με διάφορες επιρροές αριστερά και από την άλλη πλευρά βλέπετε το κεφάλι του δέρατος και φτάνουμε στα Μεσαιωνικά αντικείμενα.

Μετά, έχουμε αριστερά ένα κομμάτι από ασήμι επιχρυσωμένο που δεν έχει ακριβώς χρονολογηθεί με επιχειρήματα αλλά περίπου χρονολογείται από τους επιστήμονες σαν έκτου ή έβδομου αιώνα και θεωρείται από τα πρώτα δείγματα της Χριστιανικής τέχνης στην Γεωργία.

Ένα άλλο αντικείμενο είναι μία παράσταση του Αγίου Μάματος ο οποίος είναι σε

παράσταση σε ασήμι επιχρυσωμένο και η επιγραφή λέει στα αρχαία Γεωργιανά «Άγιος Μάμας» ενώ στο τέλος λείπει ένα γιώτα λόγω του ότι δεν έχει χώρο φαίνεται ο καλλιτέχνης αλλά δεν είναι αυτό το κυριότερο. Το κυριότερο είναι ότι αυτό το αντικείμενο που είναι περίπου είκοσι cm διαμέτρου δεν έχει ακριβώς χρονολογηθεί. Θα μου επιτρέψετε εδώ πρώτη φορά δημόσια να προσπαθήσω μια καινούρια χρονολόγηση, επειδή λόγω της καλλιτεχνικής τους ιδιότητας, της ποιότητας αυτού του αντικειμένου είχαμε διάφορες κατά καιρούς χρονολογήσεις,

υπήρξε και παλαιοχριστιανική χρονολόγηση πέμπτου, έκτου αιώνα επειδή φαίνεται πολύ ξεκάθαρα η τεχνική υψηλού επιπέδου. Είναι ο Άγιος Μάμας που όπως είναι γνωστό είναι πολύ δημοφιλής στα νησιά, στην Κρήτη άλλα προπαντός στη Κύπρο.

Αυτό το αντικείμενο σωζόταν σε ένα πολύ σπουδαίο μοναστήρι της Παναγίας στη δυτική Γεωργία, Γελάτι και λέγεται Τόντο από τον Γελάτι. Ο Γελάτι έχει δημιουργηθεί από τον Βασιλιά του στις αρχές του δωδεκάτου αιώνα. Ο ίδιος είναι δημιουργός ενός μοναστηριού, μοναστηριού στην Κύπρο που λέγεται στα λαϊκά Γιαλγιά ή Γαλλία στα Γεωργιανά. Ψάχνοντας στις πηγές, αυτό το μοναστήρι έχει αφιερωθεί στο όνομα του Αγίου Μάματος και παράλληλα είναι πολύ ενδιαφέρον ότι δίπλα περίπου, τριάντα χιλιόμετρα από εκεί που βρισκότανε αυτό το μοναστήρι που σήμερα είναι ερείπια, στην βορειοδυτική άκρη της Κύπρου, περίπου πενήντα χιλιόμετρα όταν περνάς στην κατεχόμενη πλευρά, είναι ένα μεγάλο μοναστήρι του Αγίου Μάματος όπου υπάρχει και ο τάφος του Αγίου Μάματος που έφεραν οι Χριστιανοί από την Παφλαγονία στο τέλος του εντέκατου αιώνα και ένα Γεωργιανό μοναστήρι στην Κύπρο που χτίζεται και αυτό στις αρχές του δωδεκάτου και έτσι υπήρξε πολύ μεγάλη επικαιρότητα της λατρείας αυτού του Αγίου. Φαίνεται ότι αυτές τις πληροφορίες έφεραν πίσω στη Γεωργία και έτσι κατά πάσα πιθανότητα δημιουργήθηκε αυτό το αντικείμενο που είναι αρκετά ακριβό ώστε να ξοδευτούν τόσα χρήματα για έναν Άγιο που δεν είναι από τα πρώτα ονόματα, όπως Άγιος Γεώργιος, όπως Άγιος Δημήτριος κλπ.

Το επόμενο αντικείμενο είναι πια ρέλιεφ εργασία, και παράλληλα το πίσω μέρος έχει εκπληκτική εργασία τον υελό και στη μέση του τριπτύχου είναι περίφημη για την όλη την ανατολική χριστιανική τέχνη, η τέχνη του περικόλειστου σμάλτου.

Για την τέχνη του Σμάλτου και τα αντικείμενα από το Σμάλτο η Γεωργία φημίζεται ιδιαίτερα. Το παρόν αντικείμενο από ατόφιο χρυσό φτιαγμένο περίπου 800 γραμμάρια

είναι λειτουργικό ποτήριο (το επάνω μέρος του ποτηρίου που σώζεται) και χρονολογείται από την τελευταία χρονιά του δεκάτου αιώνας, το εννιακόσια ενενήντα εννέα.

Άλλο ένα αντικείμενο με εργασία από υελό που ακολουθεί, είναι του ενάτου προς δέκατο αιώνα. Δεξιά είναι ένας σταυρός πάλι με τις Γεωργιανές και Ελληνικές επιγραφές όπως περικλείστο σμάλτο. Αριστερά, αυτό το ωραίο οστεοφυλάκιο που ήταν για να

κρεμαστεί στο στήθος και παρουσιάζει τον Χριστό ντυμένο, είναι ακριβώς στο τέλος του δεκάτου αιώνας που έχει ξεπεράσει μόλις τη μεγάλη φουρνιά της εικονομαχίας, φαίνεται υπάρχει ακόμα ανάγκη να παρουσιάζουν με σεμνότητα τον Χριστό.

Άλλα δύο πολύ ωραία αντικείμενα και εγκόλπιοι σταυροί, αριστερά του δεκάτου αιώνας και δεξιά είναι ενδεκάτου. Και οι δύο είναι από περικλείστα σμάλτα.

Ένας εγκόλπιος σταυρός του δεκάτου αιώνας εξαιρετικής εργασίας και εδώ ο Χριστός είναι ντυμένος με κολόβιο, δείχνει επίπεδο της τέχνης όχι μόνο της Γεωργίας αλλά δείχνει και της Κωνσταντινουπόλεως επειδή δεν έχουμε βρεί δυστυχώς άλλα παράλληλα αντικείμενα.

Άλλα δύο κομμάτια από περίκλειστα σμάλτα που δείχνουν λεπτομερώς τις φιγούρες. Είναι από τις πιο δύσκολες τέχνες που υπάρχουν και αποτελούσαν την περηφάνια και ένα όπλο διπλωματικό των Βυζαντινών πάντοτε που έστελναν αυτά τα δώρα και

λίγοι λαοί έχουν μάθει αυτή την τέχνη επειδή ήταν καλυμμένη η τεχνική με πλήρη μυστικότητα. Μέχρι σήμερα δεν έχει ακόμα εξηγηθεί αρκετά, αλλά ευτυχώς υπάρχει στη

Γεωργία όχι μόνο η αρχαιολογική συλλογή αλλά υπάρχουν και τοπικής προελεύσεως έργα τέχνης από περίκλειστα σμάλτα.

Ο Άγιος Γεώργιος σε δύο παραστάσεις πάλι από περίκλειστα σμάλτα, και

εικόνες του πολύ πρώιμου ενδεκάτου αιώνας, Παναγία Λακλακίνζε και Παναγία από Λετσούμι.

Ακολουθούν δύο εικόνες του δέκατου πέμπτου αιώνου που έχουν μελετηθεί ξεχωριστά, είναι από το Καχέτι και πρώτη φορά θα προσπαθήσω να τιςβάλω σαν ζευγάρι.

Αυτές οι δύο εικόνες αν κοιταχτούν σαν ζευγάρι είναι ενδιαφέρον ότι μέσα από τη ζωγραφική στα πρόσωπα της εικόνας μπορούμε να πούμε ότι είναι πολύ καλής ποιότητας μεταβυζαντινής εποχής ζωγραφική Μακεδονικής τέχνης που μπορούσε να ήταν στη Γεωργία.

Άλλα αντικείμενα του δέκατου έβδομου αιώνα που βρίσκονται στο μουσείο της ιστορίας της τέχνης της Τιφλίδας έχουν άμεσο παραλληλισμό με τα αντικείμενα που σώζονται στο μουσείο Μπενάκη και αυτά είναι από τα μη ανταλλάξιμα που έφεραν οι Πόντιοι από την περιοχή Αργυρούπολη στα Ελληνικά, που ήταν σπουδαίο κέντρο αργυροχοείας και μεταλλοτεχνίας και φαίνεται ότι αυτό το μέρος είχε πολύ έντονη σχέση με την Γεωργία.

Στη συνέχεια, η τεράστια εκκλησία των δώδεκα αποστόλων, εκπληκτικών αρχιτεκτονικών μορφών που είναι καρδιά της Γεωργιανής εκκλησίας επειδή γίνεται εκεί η εκθρόνιση των Επισκόπων, η επιλογή των Πατριάρχων κλπ και είναι των

αρχών του ενδεκάτου αιώνας, στην παλιά πρωτεύουσα της Γεωργίας Μτσχέτα.

Επάνω στα βουνά φαίνεται μια Εκκλησία που λέγεται του Τίμιου Σταυρού και είναι μια Εκκλησία σταυροειδής εγγεγραμμένη από πολύ νωρίς μετά την ανακάλυψη αυτού του είδους της τεχνικής μετά την Αγία Σοφία, Αγία Ειρήνη και Άγιο Σέργιο και Βάκχο στην Κωνσταντινούπολη. Άρα αυτές οι Εκκλησίες φτιαγμένες επί

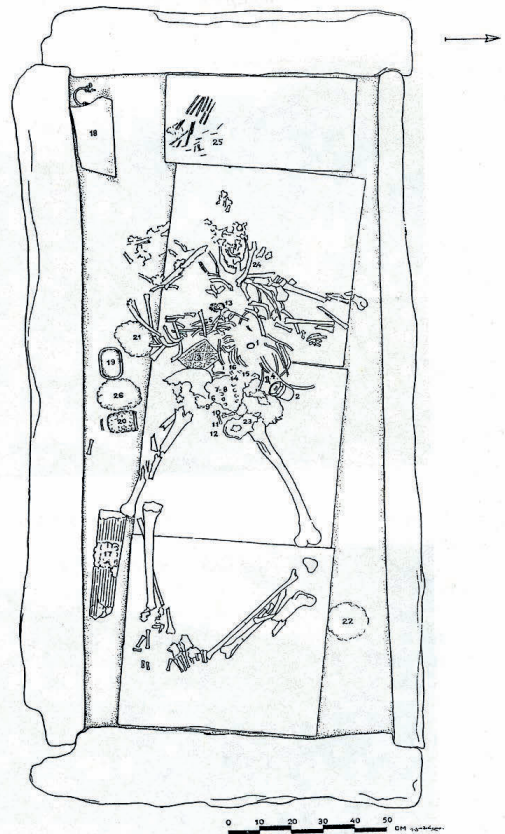
την εποχή του Ιουστινιανού και η εμφάνιση του σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τέσσερις κολώνες που να βασίζονται οι τρούλοι μετά από περίπου πενήντα χρόνια στη

Γεωργία, δείχνουν πόσο γρήγορα ταξιδεύουν αυτές οι τεχνολογικές καινοτομίες.

Δίπλα και μέσα στην Εκκλησία έχουν γίνει

ανασκαφές. Ειδικά εδώ είναι ανασκαφές που έχουν κάνει συνάδελφοι από την περιοχή από Μτσχέτα και είναι πολύ ενδιαφέρουσα ανασκαφή που θα ήθελα να σας παρουσιάσω

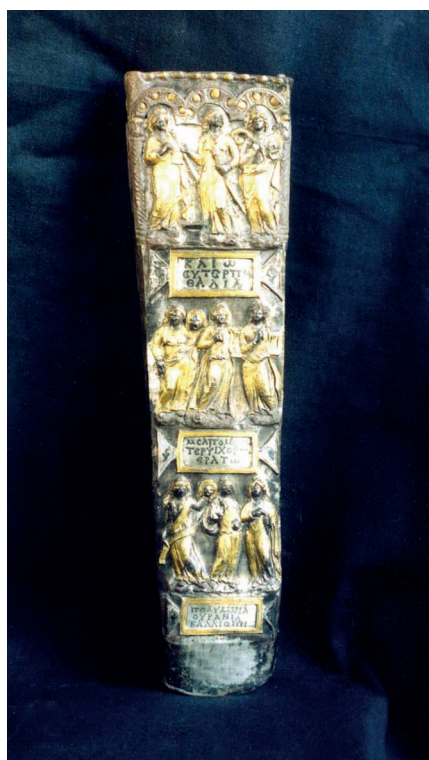
λίγο λεπτομερώς επειδή έχει πολλά αντικείμενα που έχουν σχέση με την Ελλάδα και με την Ελληνική γλώσσα.

Βλέπετε ένα δαχτυλίδι που έχει ανάγλυφη επιγραφή και αναγράφει βασίλισσα Ουλπία

Άναξία έτσι έχει διαβαστεί αλλά προπαντός είναι ένα σπάνιο αντικείμενο ασημένιο, μια ασημένια κασετίνα που έχει τρεις σειρές παραστάσεις των τριών μουσών και έχει και έχει και ονόματα βλέπετε Κλειώ, Ευτέρπη, Θάλεια, Μελομένη, Τερψιχόρη, Ερατώ Πολύμνια, Ουρανία και Καλλιόπη.

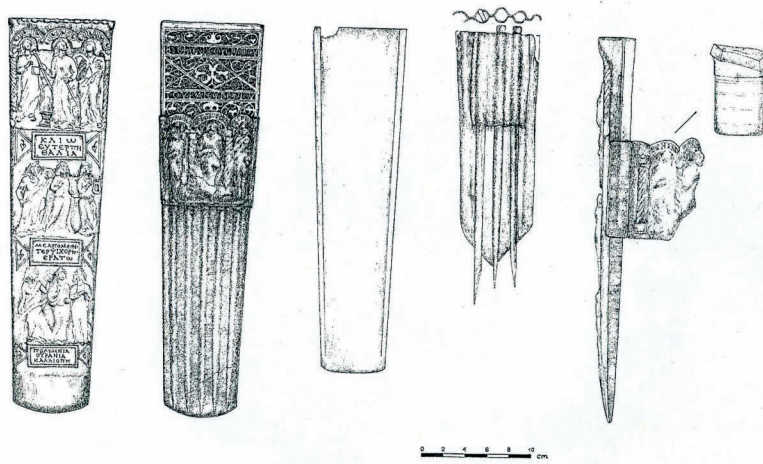
Μαζί με την κασετίνα έχει βρεθεί ας πούμε η κασετίνα έχει είναι από τη μια πλευρά από την άλλη πλευρά έχει μια επιγραφή εδώ και

ένα κομμάτι που σώζεται ανάγλυφο και έχει χώρο μέσα που έβαζαν ένα χρυσό μελανοδοχείο και θέλω να δείτε αυτό το πράγμα από κοντά είναι κομμάτια από τη θήκη του μελανοδοχείου που έχει παραστάσεις τριών σπουδαίων

Ελλήνων συγγραφέων ο Όμηρος, Μένανδρος και Δημοσθένης κάποια περίεργη επιλογή από την Ελληνική λογοτεχνία γιατί παρουσιάζω όλα αυτά επειδή καταρχήν είναι

καινούριο υλικό για το Ελληνικό κοινό και είναι ενδιαφέρον ότι τέτοιο μελανοδοχείο όπως ξέρω δεν έχει βρεθεί ακόμα τόσο καλής ποιότητας. Είναι ολόκληρο χρυσό και βλέπετε εδώ οι παραστάσεις των ποιητών. Και η περιβόητη αυτή η επιγραφή που έχει διαβαστεί σωστά από κάτω Βασιλέως Ουστάμου και Ευγενίου.

Το αντικείμενο έχει χρονολογηθεί οπωσδήποτε στη Ρωμαϊκή εποχή. Αλλά ο πεθαμένος είναι γυναίκα, η πεθαμένη είναι ενταφιασμένη με σταυρωμένα χέρια και κεφάλι προς ανατολάς.

Άρα πρέπει να είναι

τάφος χριστιανικός κατά τη δική μου εκτίμηση και εδώ η επιγραφή μου δημιουργεί προβλήματα να κατανοήσουμε τι σημαίνει εδώ αν είναι αντικείμενο του βασιλέως

Ουστάμου ποιος είναι και Ευγένιος.

Λοιπόν προτείνω ένα καινούριο διάβασμα Βασιλέως Ουστάμου ο οποίος έγινε και φαίνεται Χριστιανός Ευγένιος. Δεν ξέρω αν συμφωνούν οι κλασικοί φιλόλογοι αλλά είναι μια σκέψη που πιστεύω ότι στέκεται επειδή αυτά τα αντικείμενα είναι μοναδικά και παρόμοια αντικείμενα δεν έχουμε ακριβώς, αλλά παρόμοια αντικείμενα είναι μεγάλης μόδας την εποχή του Ιουστινιανού άρα πρώιμης βυζαντινής εποχής που τους ενδιαφέρει να έχουν ως αντικείμενα μεγάλης αξίας κλπ. Και μπορεί να είναι αυτός ο Ουστάμος και έχω μια σκέψη ποιος μπορεί να είναι αυτός ο Ουστάμος, ένας διοικητής της πόλης Μτσχέτας στον έκτο αιώνα που έχουμε ένα όνομα, αλλά είναι Πέρσης ο οποίος μπορούσε να είχε γίνει Χριστιανός Ευγένιος.

Λοιπόν, η μεταλλοτεχνία στη Γεωργία όπως και έξω από τη Γεωργία στον Άγιον Όρος, στη μονή των Ιβήρων που είναι μονή των Γεωργιανών έχει Παναγία Πορταΐτισσα που είναι η πρώτη μας πούμε φάση. Βλέπουμε εικόνα του δέκατου πέμπτου αιώνα με επιγραφές από τους τεχνίτες από την Γεωργία. Μετά έχει κάλυμμα άλλο το Ρώσικο από πάνω, που είναι του δέκατου ενάτου αιώνας.

Πάλι από το δέκατο πέμπτο προς δέκατο έκτο αιώνα έχουμε ένα άλλο αντικείμενο από την μονή των Ιβήρων, πρόσφατα έχω δημοσιεύσει αυτό το κάλυμμα είναι το κάλυμμα του Ευαγγελίου και μάλιστα μέσα είναι ένα καταπληκτικό Ευαγγέλιο Ελληνικό και απέξω είναι Γεωργιανό κάλυμμα με ιστορική παράσταση ενός Γεωργιανού Αρχιεπίσκοπου από την Δυτική Γεωργία.

Άλλο ένα καταπληκτικό αντικείμενο, Σταυρός δέκατου έκτου αιώνας περίπου, από την Μονή της Πάτμου.

Ως κορυφή της μεταλλοτεχνίας, μια εικόνα τεράστια δύο μέτρα φάρδος, σαράντα επτά εκατοστά ύψος, ένα τρίπτυχο καταπληκτικό, με κεντρική παράσταση της Παναγίας σε σπάνια εικονογραφική μορφή μόνη της χωρίς τον Χριστό, ένα περικλειστο σμάλτο με το πρόσωπο και τα χέρια της Παναγίας, ενώ το υπόλοιπο κάλυμμα έχει χαθεί στο δέκατο ένατο αιώνα έχει κλαπεί από την Μονή της Παναγίας στο Γελάτι.

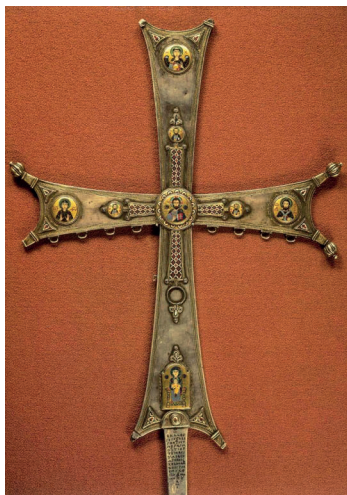

Στο μπροστινό μέρος του τριπτύχου, βλέπετε μία φοβερή φινέτσα στη μεταλλοτεχνία ασημί σαν ύφασμα, ασημένιο κάλυμμα με επιχρυσωμένους σταυρούς. Και μέσα αυτή την καταπληκτική πραγματικά εικόνα που είναι γεμάτη με σμάλτα από διάφορες εποχές διακοσμημένα όπως είναι πχ εδώ σμάλτο από τον έβδομο αιώνα, περικλειστο σμάλτο από τα παλαιότερα που έχει σωθεί γενικά στον κόσμο και είναι πάλι χρυσός με κολόβιο. Δεξιά, παράσταση του Χριστού και των άλλων Αγίων που έχει σταλθεί ιδιαίτερα αυτό το κομμάτι ως διπλωματικό δώρο από την Κωνσταντινούπολη. Επειδή κεντρικό θέμα στην εικόνα αυτή είναι παράσταση ενός αυτοκρατορικού ζεύγους του Αυτοκράτορα Μιχαήλ έβδομου του Δούκα και της γυναίκας του Γεωργιανής Μαρίας Μάρθας Παγκρατιόνε.

Υπάρχει μια περιοχή στη Γεωργία που είναι ιδιαίτερα σπουδαία και είναι και ένα φαινόμενο διαφύλαξης των μεγάλων θησαυρών, η περιοχή Σβανέτι στη βορεινή πλευρά του Καυκάσου από την πλευρά της Γεωργίας και εκεί σώζονται πράγματα συγκλονιστικής αξίας όπως είναι αυτός ο σταυρός, ο καλύτερα διατηρημένος Βυζαντινός σταυρός που υπάρχει και

κατάγεται από ένα μοναστήρι της Κωνσταντινούπολης, έχει από μια πλευρά περικλειστο

σμάλτο και από την άλλη πλευρά υελό και είναι από τα σπάνια αντικείμενα που έχουμε παραλληλισμό στο μουσείο Μπενάκη. Συγκρίνεται με το σταυρό της Ανδριανούπολης αλλά πιστεύω ότι είναι σε τέτοια ποιότητα και σε τόσο καλή μορφή διατηρημένο, που είναι

από τις αρχές του ενδεκάτου αιώνα και αυτό.

Στη συνέχεια, υπάρχουν εικόνες που είχαν καλύμματα από μέταλλα τα οποία όταν αφαιρέθηκαν, φάνηκαν καταπληκτικές εικόνες, όπως η εικόνα του ενδεκάτου αιώνας που φανερώνει πολύ ξεκάθαρα μια σχολή αρχαίας Ελληνικής παράδοσης στην ζωγραφική που μάλλον πέρασε μέχρι Κωνσταντινούπολη τον ενδέκατο αιώνα αλλά για κάποιους λόγους μάλλον από σκλήρυνση των ιδεολογικών απαιτήσεων του Αλέξιου Κομνηνού αρχίζει και παρακμάζει και δεν παραγγέλνουν φαίνεται αυτές τις εικόνες και η εικόνα αυτή μπορεί να θεωρηθεί σαν κλειδί για την κατάσταση στη Κωνσταντινούπολη.

Ένας σταυρός έχει και καπελάκι που δείχνει τον σεβασμό προς τον σταυρό, άλλος σταυρός του ενδεκάτου αιώνα φανερώνει όλο τον βίο του Αγίου Γεωργίου.

Το τελευταίο χωριό στο Σουνέτι που είναι στις τρεις χιλιάδες μέτρα, που έχει μια Εκκλησία σαν φρούριο και έχει έναν πύργο που μοιάζει με τον μανιάτικο πύργο όπως καταλαβαίνετε αλλά η νοοτροπία εκεί αγιορείτικη. Μέσα στην Εκκλησία υπάρχει θησαυροφυλάκιο.

Τρεις συγχωριανοί έχουν κλειδί και όταν ανεβαίνεις μετά από πολλές περιπέτειες πάνω συνήθως ένας τουλάχιστον λείπει και δεν μπορούσες να μπεις να δεις αυτό τον Θησαυρό.

Μεταξύ αυτών των θησαυρών είναι μια πολύ σπάνια εικονογραφική παράσταση του Αγίου Γεωργίου, που όλες οι επιγραφές φανερώνουν ότι είναι ο Άγιος Γεώργιος ο

οποίος σκοτώνει αντί τον δράκοντα, έναν συγκεκριμένο εχθρό του Χριστιανισμού τον

Κλιτιανό (αριστερά), ο οποίος έχει βάλει να τον σκοτώσουν τον Άγιο Γεώργιο.

Και τελειώνοντας, μια εικόνα που είναι πάλι σπουδαίο παράδειγμα για τη Βυζαντινή τέχνη, επειδή σε ολόκληρη την ανατολική τέχνη δεν έχουμε παραστάσεις των ιππέων σε ανφάς.

Στις διπλανές παραστάσεις, δύο Άγιοι είναι ιππείς σε παράσταση μπροστινή και δεν

έχουν βρεθεί άλλα. Κλείνω με αυτό το μαγευτικό βουνό που μάλλον εκεί εκδιώχθηκε ο Προμηθέας, που θέλουμε σήμερα να τον θυμηθούμε, αφού πριν από τους Αργοναύτες ήταν ο Προμηθέας που δένει με τον Κάυκασο και την Γεωργία, τον Βόλο και τη Θεσσαλία.

*Τι έφεραν οι Αργοναύτες από την Κολχίδα?**

Χρ. Ντούμας

Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Κομμάτια από την ιστορία καταγράφονται μερικές φορές σε μύθους, με τη μορφή λαϊκών αφηγήσεων, και σε αυτή τη μορφή μπορούν να διατηρηθούν στη μνήμη των ανθρώπων για χιλιάδες χρόνια. Από την άλλη πλευρά, τα αρχαιολογικά δεδομένα αναπαριστούν συγκεκριμένες πτυχές της ανθρώπινης ιστορίας έτσι όπως έχει διατηρηθεί στο χώμα, σε υλική μορφή. Κατά συνέπεια, η διεπιστημονική εξέταση των μύθων και των αρχαιολογικών ευρημάτων είναι πιθανό όχι μόνον να δώσει μια ένδειξη του τρόπου με τον οποίο ορισμένα γεγονότα έχουν καταγραφεί ως μύθοι αλλά και τον χρόνο κατά τον οποίο συνέβησαν.

Επειδή η παρούσα εργασία ασχολείται με την περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, ή περιοχή του Ευξείνου Πόντου, θα ήταν χρήσιμο να ξέραμε λίγα πράγματα για την ετυμολογία του ονόματος αυτού. Η Ελληνική λέξη «εύξεινος» σημαίνει φιλικός, φιλόξενος. Είναι ένας ευφημισμός της λέξης «άξεινος», μη φιλικός, αφιλόξενος. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι οι αρχαίες Περσικές φυλές χρησιμοποιούσαν χρώματα ώστε να επισημάνουν τα συντεταγμένα σημεία του ορίζοντα. Έτσι, το μαύρο το χρησιμοποιούσαν για το Βορρά, το λευκό για τη Δύση, το κόκκινο για το Νότο και το πράσινο ή το μπλε για την Ανατολή. Κατά συνέπεια, Μαύρη Θάλασσα σημαίνει Βόρεια Θάλασσα, Λευκή Θάλασσα είναι η Δυτική Θάλασσα, δηλαδή η Μεσόγειος, και Ερυθρά (κόκκινη) Θάλασσα είναι η θάλασσα στο Νότο.⁸¹ Επειδή η λέξη για το Βορρά στα αρχαία Ιρανικά είναι ‘axsaina’ (που σημαίνει «Σκουρόχρωμος»), είναι πιθανό ότι η περιοχή έγινε γνωστή στους Έλληνες για πρώτη φορά ως Μαύρη Θάλασσα, που ως όνομα απαντάται μόνο στον Ευριπίδη (Πόντος Μέλας).⁸² Μέσω της ελληνοποίησής του, το όνομα “Άξεινος Πόντος” έχασε τη σημασία του ως «Θάλασσα του Βορρά» και έγινε «αφιλόξενη θάλασσα». Ένα

* Η παρούσα εργασία είναι σύνοψη μιας ανακοίνωσης που έχει ήδη δημοσιευτεί στα Ελληνικά (βλ. Δουμάς 2008)

⁸¹ Schmitt 2000, 159-160

⁸² *Ιφγένεια εν Ταύροις* 107

τέτοιο δυσοίωνα όνομα ωστόσο δεν ακουγόταν και πολύ καλά στα αυτιά ενός ναυτικού έθνους και τελικά έγινε Εύξεινος Πόντος, δηλαδή, η «φιλόξενη θάλασσα».⁸³

Πολλοί είναι οι Αρχαίοι Ελληνικοί Μύθοι που συσχετίζουν τη θάλασσα του Αιγαίου με το ανατολικό άκρο της Μαύρης Θάλασσας και, αν τους εξετάσουμε σε αντιπαράβολή με τα αρχαιολογικά δεδομένα, μπορούμε να λάβουμε πληροφορίες σχετικά με τις πρώιμες επαφές των ανθρώπων του Αιγαίου με αυτό το μέρος του κόσμου. Ένας από τους ενωρίτερους μύθους που συσχετίζει το Αιγαίο με την Ανατολή και με τη Μαύρη Θάλασσα είναι αυτός του Προμηθέα, που καταδικάστηκε από τον Δία να βασανίζεται, δεμένος πάνω στον Καύκασο, επειδή έκλεψε την φωτιά από τον Όλυμπο και την έδωσε στην ανθρωπότητα.⁸⁴ Η προηγμένη τεχνολογία της μεταλλουργίας στην περιοχή του Καυκάσου, αιώνες πριν φτάσει μέχρι το Αιγαίο, έχει τεκμηριωθεί εμπειρισττωμένα από την Αρχαιολογία.⁸⁵ Από την άλλη πλευρά, όλες οι γνωστές προϊστορικές περιοχές του Αιγαίου, η Πολιόχνη της Λήμνου, ένας οικισμός που χρονολογείται από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, ακριβώς απέναντι από τα Δαρδανέλλια, μας έχει δώσει τις καλύτερες και τις ενωρίτερες ενδείξεις προηγμένης μεταλλουργίας και πυροτεχνολογίας.⁸⁶ Η προέλευση αυτών των τεχνολογικών καινοτομιών ίσως να απηχεί στο μύθο του Προμηθέα. Ίσως ο θρύλος, σύμφωνα με τον οποίο η φωτιά εφευρέθηκε στη Λήμνο, όπως αναφέρει ο αρχαίος ιστορικός Ελλάνικος εκ Χίου,⁸⁷ να ανακαλεί το ρόλο του νησιού αυτού στην πρώτη χρήση της φωτιάς σε διάφορες διεργασίες της μεταλλουργίας. Εν όψει όλων αυτών, θα απορούσε κανείς πόσο συμπτωματικό είναι ότι ακριβώς σε αυτό το νησί έφτιαξε το εργαστήριό του ο Ήφαιστος, σύμφωνα με τον αντίστοιχο μύθο.⁸⁸

Το πρώτο μέταλλο που είναι γνωστό στην Περιοχή του Αιγαίου είναι ο αλλουβιακός χρυσός.⁸⁹ Συναντάται με τη μορφή κοσμημάτων ή φυλακτών σε περιοχές της Ύστερης Νεολιθικής εποχής από τη Μακεδονία στο Βορρά μέχρι τις Κυκλάδες και την

⁸³ Στράβων 7 III, 6

⁸⁴ Graves 1969, κεφ. 39:g

⁸⁵ Yanine et al. 1985, 54

⁸⁶ Dumas 1991;1992; 1994; 1998

⁸⁷ Jacoby 1957, 125

⁸⁸ Graves 1969, κεφ. 23:b

Πελοπόννησο στο Νότο.⁹⁰ Ορισμένα από αυτά τα κοσμήματα έχουν τυπολογικώς πολλές ομοιότητες με αυτά που έχουν βρεθεί σε κοιμητήριο της 4^{ης} χιλιετίας Π.Χ. (Υστερη Νεολιθική Εποχή) κοντά στην Βάρνα της Βουλγαρικής ακτής του Ευξείνου Πόντου.⁹¹ Έχοντας τοπική παρουσία στα νοτιο- ανατολικά Βαλκάνια, ο χρυσός συλλεγόταν στους ποταμούς και τα ρέματα της περιοχής ενώ η παρουσία του στις νησιωτικές περιοχές του Ύστερου Νεολιθικού Αιγαίου υποδεικνύει ότι ίσως έφτασε εκεί μέσω της θαλάσσιας οδού. Μια άλλη πηγή του πρώιμου αυτού χρυσού στο Αιγαίο ίσως να ήταν η περιοχή του Καυκάσου,⁹² όπου το μέταλλο είχε επίσης τοπική παρουσία και η τεχνική συλλογής του, σύμφωνα με τον αρχαίο Έλληνα γεωγράφο Στράβωνα, ήταν με χρήση δοράς προβάτων, την οποία άπλωναν στην κοίτη ρεμάτων που διέρχονταν κατά μήκος χρυσοφόρων κοιτασμάτων. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μικρά σωματίδια χρυσού παγιδεύονταν στο μαλλί της προβείας – εξ ου και ο μύθος του Χρυσόμαλλου Δέρατος.⁹³

Κατά κανόνα, κανένα αγαθό δεν χρησιμοποιείται ποτέ πριν να έχει αποκτήσει όνομα, ακόμα και αν αυτό το όνομα είναι παραφθορά, και ο μόνος όρος που έχει ποτέ χρησιμοποιηθεί στην Ελληνική γλώσσα για περισσότερα από τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια για το μέταλλο αυτό είναι «χρυσός». Κατά συνέπεια, είναι άξιον απορίας αν αυτή η λέξη είναι ίσως τόσο παλιά όσο η εισαγωγή του μετάλλου στο Αιγαίο. Η πρώτη χρήση του σε γραπτή ελληνική γλώσσα προκύπτει σε πήλινα πινάκια της Μυκηναϊκής συλλαβικής γραφής Γραμμικής Β, με τη μορφή *ku-ru-so*.⁹⁴ Ίσως να έχει επίσης ενδιαφέρον ότι η λέξη *ku-ru-so* σε αυτά τα πινάκια συχνά συνοδεύεται από ένα λογόγραμμα του αγαθού, το οποίο έχει μεγάλη ομοιότητα με το σχήμα ενός τεντωμένου αρνίσιου δέρματος.⁹⁵

Σε ορισμένες Χιτιτικές εορτές που περιγράφονται στα κείμενα από την πόλη Hattusha, σήμερα Bogazköy, το δέρμα προβάτου φαίνεται να έχει παίξει σημαντικό ρόλο ως σύμβολο λατρείας. Κοσμημένο με χρυσό, χαλκό ή πάστα από πράσινο γυαλί, συχνά αναφέρεται ότι κρεμόταν από ένα δέντρο, ενώ κατά τις προετοιμασίες για την εορτή

⁸⁹ Eluère 1989, 69; Muhly 1983; Stech & Piggott 1986, 45-47

⁹⁰ Demakopoulou 1998 (ed.)

⁹¹ Eluère 1989

⁹² Mongait 1961, 128

⁹³ Στράβων XI 2.19; Αραβίδης 1979, 2; Severin 1985, 222-223

⁹⁴ Chadwick 1976, 144

⁹⁵ Δουμάς, 2007, ;

‘*puruli(ja)*’ το παλιό δέρμα καιγόταν και αντικαθίστατο με ένα νέο.⁹⁶ Η εικόνα της προβειάς που κρέμεται από ένα δέντρο θυμίζει έντονα το μύθο του Χρυσόμαλλου Δέρατος, ενώ το κάψιμό της ίσως να έχει συνάφεια με τον τρόπο κατά τον οποίο συλλέγονταν τα σωματίδια του χρυσού που είχαν παγιδευτεί στο μαλλί της δοράς. Ο Χιτιτικός κόσμος έτρεφε μεγάλη εκτίμηση για το δέρμα αυτό, κάτι που ίσως και να προέρχεται από το ρόλο του ως συλλέκτη αλλουβιακού χρυσού από τα ρέματα. Λαμβάνοντας υπ’ όψη ότι το δέρμα προβάτου στα κείμενα των Χιτιτών αναφέρεται ως ^(KUS)*kursa*, είναι άξιο απορίας μήπως, και κατά πόσον, οι λαοί του Αιγαίου που επισκέπτονταν την Κολχίδα ίσως παρερμήνευαν τη λέξη εννοώντας το ίδιο το μέταλλο. Σε μια τέτοια περίπτωση θα ήταν εντελώς φυσικό να εισήγαγαν στην περιοχή του Αιγαίου αυτό το πολύτιμο αγαθό με τη συνοδεία αυτού του παρεφθαρμένου ονόματος και με το σύμβολο της τετνωμένης δοράς. Αν η διαδικασία υιοθέτησης του ονόματος του χρυσού από τους Έλληνες με την γλωσσική μορφή *ku-ru-so* πράγματι ήταν έτσι όπως περιγράφεται παραπάνω, τότε η λέξη «χρυσός» ίσως να μην είναι Σημιτικό δάνειο, όπως έχουν προτείνει γλωσσολόγοι,⁹⁷ αλλά Χιτιτικό δάνειο.

Για λόγους οι οποίοι χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης, τα χρυσά κοσμήματα δεν μαρτυρούνται στις αρχαιολογικές καταγραφές του πρώτου μισού της 3^{ης} χιλιετίας Π.Χ. στην περιοχή του Αιγαίου. Ξαναεμφανίζονται προς το μέσον της χιλιετίας, με πιο επεξεργασμένα παραδείγματα, όπως εκείνα από τη Δεύτερη πόλη της Τροίας⁹⁸ και την σύγχρονή της Κίτρινη Περίοδο στην Πολιόχνη της Λήμνου.⁹⁹ Ίσως η στασιμότητα που παρατηρείται στην εισαγωγή χρυσού στην περιοχή του Αιγαίου να απηχεί στο μύθο της πτήσης του Φρίξου και της Έλλης πάνω από το Αιγαίο καβάλα πάνω σε ένα κριάρι με χρυσόμαλλο δέρας. Ωστόσο, μόνον ο Φρίξος ολοκλήρωσε αυτό το ταξίδι μέχρι την Κολχίδα. Η Έλλη έπεσε στα στενά τα οποία έλαβαν το όνομά της, τον Ελλήσποντο (σήμερα Δαρδανέλλια). Στην Κολχίδα ο Φρίξος θυσίασε το κριάρι στο Δία τον Παραδότη¹⁰⁰ και κρέμασε το Χρυσόμαλλο Δέρμα σε ένα ναό της Κολχίδας, όπου

⁹⁶ Popko 1975, 69

⁹⁷ Buck, 610; Chantraine 1999; Liddell & Scott 1996

⁹⁸ Blegen et al. 1950, 207

⁹⁹ Bernabò Brea 1976, 284-288

¹⁰⁰ Graves 1969 κεφ. 70: e

φυλαγόταν από έναν δράκο.¹⁰¹ Όταν ο Φρίξος πέθανε του αρνήθηκαν κανονική ταφή στην ξένη γη και, σύμφωνα με έναν Δελφικό Χρησμό, η γη της Ιωλκού θα έχαιρε ξανά ευημερίας μόνο αν το φάντασμά του επανερχόταν με το χρυσόμαλλο δέρας του κριαριού. Αυτό ήταν το έργο που ανέλαβε ο Ιάσωνας και οι σύντροφοί του, οι Αργοναύτες.¹⁰²

Φυσικά, σκοπός της παρούσας εργασίας δεν είναι να περιγράψει το ταξίδι των Αργοναυτών. Ωστόσο, δεν φαίνεται να είναι άνευ σημασίας το ότι μεταξύ των άθλων που ο Ιάσωνας θα έπρεπε να φέρει σε πέρας ώστε να προσεγγίσει το Χρυσόμαλλο Δέρας ήταν και να φορτώσει δύο άγριους ταύρους που ξερνούσαν φωτιά και είχαν πόδια από ορείχαλκο, δημιουργήματα του Ήφαιστου.¹⁰³ Μήπως αυτό το φόρτωμα των ταύρων με την πύρινη ανάσα μπορεί να θεωρηθεί μια μεταφορά της τεχνικής κατάκτησης του εργαλείου του φυσητήρα, τόσο σημαντικού στη μεταλλουργία?

Η επανεμφάνιση του χρυσού στην περιοχή του Αιγαίου γύρω στα μέσα της 3^{ης} χιλιετίας Π.Χ. συνέπεσε με την εντατικοποίηση της μεταλλουργίας και την εξάπλωση της αμπελουργίας. Ο Διόνυσος, ο θεός του οίνου, ήταν ο καρπός μιας εξώγαμης σχέσης του Δία με την Σεμέλη.¹⁰⁴ Τρελαμένος από την Ήρα, την απατημένη σύζυγο του Δία, ο Διόνυσος άρχισε να περιφέρεται σε όλον τον κόσμο. Όταν επέστρεψε στη Ευρώπη μέσω της Φρυγίας, τη σημερινή Γεωργία, θεραπεύτηκε από την παράνοιά του από την γιαγιά του, τη θεά Ρέα. Στην Φρυγία ο θεός έμαθε την τεχνική της παρασκευής οίνου από τους καρπούς της αμπέλου. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα ο θεός σταμάτησε στην Θράκη, όπου δίδαξε τους κατοίκους την τέχνη αυτή.¹⁰⁵

Ο μύθος του Διονύσου και η εισαγωγή της αμπελουργίας στην περιοχή του Αιγαίου φαίνεται να επιβεβαιώνεται από αρχαιολογικά και αρχαιοβοτανολογικά ευρήματα. Η *Vitis vinifera* (η άμπελος με καρπούς που παράγουν οίνο) εξημερώθηκε για πρώτη φορά στην περιοχή ανάμεσα στα βουνά του Καυκάσου και την Αρμενία,¹⁰⁶ ενώ τα πρώτα ήμερα αμπέλια στο Αιγαίο έχουν ανακαλυφθεί σε νεολιθικές περιοχές της Ανατολικής

¹⁰¹ Graves 1969 κεφ. 70: m

¹⁰² Graves 1969 κεφ. 148: g

¹⁰³ Graves 1969 κεφ. 152: e

¹⁰⁴ Graves 1969 κεφ. 14: c

¹⁰⁵ Graves 1969 κεφ. 27

¹⁰⁶ Renfrew 2003

Μακεδονίας.¹⁰⁷ Ήταν από εκεί, ξανά σύμφωνα με τις αρχαιολογικές ενδείξεις, που η αμπελουργία σταδιακά εξαπλώθηκε προς το Νότιο Αιγαίο, έτσι ώστε προς το τέλος της 3^{ης} χιλιετίας Π.Χ. επεκτάθηκε κατά μήκος και των δύο ακτών – και της ανατολικής και της δυτικής – της Ελληνικής χερσονήσου.¹⁰⁸ Επιπλέον, μία από τις περιοχές αυτές, όπου έχουν βρεθεί ενδείξεις οινοπαραγωγής κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού, είναι η Αγία Ειρήνη της Κέας. Το γεγονός ότι ο πιο αρχαίος ναός του Αιγαίου έχει ανασκαφεί εδώ και ότι ένας από τους θεούς που λατρεύονταν σε αυτόν ήταν ο Διόνυσος υποδεικνύει ότι ίσως η λατρεία του θεού αυτού να είχε εισαχθεί μαζί με την αμπελουργία.¹⁰⁹

Άλλο ένα εξωτικό φυτό το οποίο έχει συσχετιστεί με τον Διόνυσο είναι το δέντρο της ροδιάς. Σύμφωνα με μια εκδοχή του μύθου ο νεογέννητος θεός, με εντολές της Ήρας, δώθηκε στους Τιτάνες που τον έσχισαν σε λωρίδες. Από το έδαφος όπου χύθηκε το αίμα του φύτρωσε μια ροδιά.¹¹⁰ Ίσως δεν είναι τυχαίο το ότι η εισαγωγή της καλλιέργειας του δέντρου αυτού στην Ελλάδα φαίνεται να ήταν σύγχρονη με αυτήν της αμπελουργίας και την εξάπλωση της μεταλλουργίας. Διότι, σύμφωνα με παλαιο-εθνο-βοτανολογικές μελέτες η εξημέρωση του δέντρου της ροδιάς έλαβε χώρα στην νοτιο ανατολική Τουρκία και τις νότιες περιοχές της Κασπίας Θάλασσας, όπου άγριες μορφές του υπάρχουν ακόμα και σήμερα. Έχουν βρεθεί υπολείμματα κάρβουνου που έχουν ταυτοποιηθεί ως προερχόμενα από καλλιεργούμενη ροδιά (*Punica granatum Liné*) προσφάτως από ένα περιβάλλον το οποίο χρονολογείται από μια προχωρημένη φάση της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (προς το τέλος της 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.) στο Ακρωτήριο, στο νησί της Θήρας (Σαντορίνης), όπου ο καρπός του δέντρου είχε στη συνέχεια χρησιμοποιηθεί ως διακοσμητικό θέμα, το οποίο ζωγραφιζόταν σε ένα συγκεκριμένο είδος κεραμικών της Μέσης Εποχής του Χαλκού.¹¹¹

Όπως είδαμε, αρχαιολογικές, μυθολογικές και ίσως και γλωσσολογικές ενδείξεις υποδεικνύουν ότι η προηγμένη μεταλλουργική τεχνογνωσία, η αμπελουργία και η καλλιέργεια της ροδιάς εισήχθησαν στην περιοχή του Αιγαίου περίπου ταυτόχρονα. Επειδή η προέλευσή τους ήταν οι χώρες της ανατολικής Μαύρης Θάλασσας, και δεδομένου ότι τόσο οι μυθολογικές όσο και οι αρχαιολογικές ενδείξεις υποδεικνύουν

¹⁰⁷ Renfrew 1995; 1997

¹⁰⁸ Doumas 2008, 41-42

¹⁰⁹ Doumas 2008, 42-43

¹¹⁰ Graves ch. 27: a

επαφές με την περιοχή από αρκετά νωρίς, θα ήταν φυσικό να θεωρήσουμε ότι η εισαγωγή τους στον Αιγαϊακό χώρο ήταν αποτέλεσμα αυτών των επαφών. Οποσδήποτε αυτές οι καινοτομίες δεν ήταν καρπός ενός μεμονωμένου και τυχαίου ταξιδιού. Και βέβαια το ταξίδι των Αργοναυτών, όπως έχει παραδοθεί σε εμάς, δεν φαίνεται να αναπαριστά μία μοναδική αποστολή των Ελλήνων στον Εύξεινο Πόντο. Η όλη ιστορία μάλλον είναι μια σύνθεση, η οποία έγινε ίσως με παρόμοιο τρόπο όπως αυτή του Τρωικού Πολέμου, από διασκορπισμένες πληροφορίες οι οποίες είχαν παραμείνει ζωντανές στη μνήμη των λαών, καθώς και από προφορικές παραδόσεις που κρατούν για αιώνες, αν όχι για χιλιετίες, και εορτάζουν τους μακρινούς αρχαίους προγόνους, χάρη στους οποίους αναπτύχθηκαν τα επιτεύγματα του πολιτισμού μας.

Χρήστος Δούμας

Επίτιμος Καθηγητής

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Βιβλιογραφία

- Asouti E., 2003. Wood charcoal from Santorini (Thera): new evidence for climate, vegetation and timber imports in the Aegean Bronze Age. *Antiquity* 77, Sept. 2003, 471-84
- Bernabò Brea, L., 1976. *Poliochni: Città preistorica nell' isola di Lemnos*, vol. II, 1. L' Erma di Bretschneider, Roma
- Blegen, C.W., Boulter, C.G., Caskey, J.L., Rawson, M. and Sperling, J., 1950 *Troy: Excavations Conducted by the University of Cincinnati, 1932-38*, vol. I, Princeton
- Buck, C.D., A Dictionary of selected Synonyms in the Principal Indo-European languages. University of Chicago Press
- Chadwick, J., 1976. *The Mycenaean World*, Cambridge University Press
- Chantraine, P., 1999. *Dictionnaire Étymologique de la langue Grecque*

¹¹¹ Dumas 2008, 44-45

- Graves, R., 1969. *The Greek Myths*, Penguin Books, Harmondsworth
- Doumas, C., 2008. Τι έφεραν οι Αργοναύτες από την Κολχίδα; Οι ενδείξεις από το Ακρωτήρι Θήρας, στα πρακτικά του Συνεδρίου που πραγματοποιήθηκε στο Ohlstadt, Γερμανία (19-21/05/2006) με τίτλο “Austausch von Gütern, Ideen und Technologien in der Ägäis und im östlichen Mittelmeer”, Weilheim 2006/2008, 39-56
- Jacoby, F., 1957. *Die Fragmente der Griechischen Historiker A*
- Liddell, H.G. and Scott, R., 1996. *Greek-English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford
- Popko, M., Zum hethitischen ^(KUS)kursa. *Altorientalische Forschungen* III, Berlin, 65-70
- Puhvel, J., 1984. *Hittite Etymological Dictionary*, Mouton. Berlin, N.Y., Amsterdam
- Renfrew, J., 1995. Palaeoethnobotanical finds of vitis from Greece, in McGovern, P.E., Fleming, S.I. and Katz, S.H. (eds.), *The Origins and Ancient History of Wine*, 255-267
- , 1997. Plant husbandry at prehistoric Dimitra, In Grammenos, D.B., *Νεολιθική Μακεδονία*, Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού, Athens, 220-226
- , 2003. Archaeology and the origin of wine production, in Sandler, M. and Pinder, R. (eds.), *Wine, a scientific exploration*, Taylor and Francis London, 56-69
- Schmitt, R., 2000. Selected Onomastic Writings. *Persian Studies Series* 20, Bibliotheca Persia Press, New York, 158-163
- Ward, C., 2003. Pomegranates in eastern Mediterranean contexts during the Late Bronze Age. *World Archaeology* 34 (3), 531-32
- Yanine V., Fedorov-Davidov G., Chernykh E. and Chelov D. 1985. *Fouilles et Recherches archéologiques en URSS*, Éditions du Progrès, Moscou

Η ΑΡΓΩ, Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ, ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ

Α. ΚΟΥΡΤΗΣ

Ινστιτούτο Έρευνας Αρχαίας Ναυπηγικής και Τεχνολογίας «ΝΑΥΔΟΜΟΣ»

Πριν περάσω στην παρουσίαση που έχει σχέση με την Αργώ, θα ήθελα να θέσω υπόψη σας μία κατανόηση που έχουμε οι ερευνητές του ‘ΝΑΥΔΟΜΟΥ’, σε σχέση με τον ίδιο τον μύθο. Οι μύθοι και τα γεγονότα, ερμηνεύονται με διάφορους τρόπους. Υπάρχουν ερμηνείες φιλολογικές, ερμηνείες ρομαντικές, ερμηνείες τεχνοκρατικές, ερμηνείες μεταφυσικές. Εμείς έχουμε προτιμήσει –προσπαθώντας να ερμηνεύσουμε αυτό τον φυσικό κόσμο– ρεαλιστική ερμηνεία και καταφύγαμε σε έναν μέχρι τώρα παρεξηγημένο τομέα, στο γνωστικό πεδίο της Γεωπολιτικής.

Κατά τη γεωπολιτική ερμηνεία του μύθου λοιπόν, η Αργοναυτική Εκστρατεία στην ουσία, ήταν η πρώτη καταγραμμένη επιστροφή δυτικού πολιτισμού στην Ασία. Μέχρι τώρα, όλοι ξέρουμε ότι σταθερά επάνω στον πλανήτη διάφοροι πληθυσμοί κατευθύνονται από την Ανατολή προς τη Δύση. Μερικές φορές όμως έχει συμβεί το αντίστροφο. Θα σας τις θυμίσω –είναι προφανές, το ξέρουμε όλοι– ότι και ο Αλέξανδρος κινήθηκε προς την Ανατολή κατακτητικά, οι Ρωμαίοι, οι Τεύτονες Ιππότες, ο Ναπολέων, ο Χίτλερ, ακόμα και ο Κολόμβος για την Ανατολή πήγαινε. Συνάντησε όμως ένα μεγάλο γεωγραφικό εμπόδιο (την Αμερική) και έμεινε εκεί.

Η Αργοναυτική εξερεύνηση λοιπόν, είναι η πρώτη καταγραμμένη απόπειρα δυτικού πολιτισμού να επιστρέψει στη “μάννα Ασία” και η μοναδική που το έκανε αυτό ειρηνικά. Δεν ήταν κατακτητική. Μπορεί πολλοί να σκέπτονται: *«Δεν είναι δυνατόν! Πρέπει να ήταν κατακτητική»*. Θυμηθείτε κάτι: οι Έλληνες που δημιούργησαν σχέσεις με τον Πόντο, σεβάστηκαν όλες τις τοπικές Αρχές και εξουσίες. Δεν τις αμφισβήτησαν, δεν τις υποκατέστησαν, δεν έκαναν πόλεμο, έκαναν business. Και πρέπει αυτό να ήταν τόσο ωφέλιμο και ευχάριστο για όλους, ώστε κράτησε κοντά τρεις χιλιάδες (3.000) χρόνια. Και σήμερα το θυμόμαστε όλοι πάρα πολύ καλά, όχι σαν κάτι που πρέπει να απωθήσουμε, αλλά σαν κάτι που το έχουμε ενσωματώσει στην παράδοσή μας και το χαιρόμαστε.

Ο Βόλος τυχαίνει να είναι η μητρόπολη αυτού του μύθου. Δεν είναι αστείο, αλλά είναι η μοναδική πόλη στον κόσμο που έχει ανεγείρει άγαλμα ένα επώνυμο καράβι. Αγάλματα κάνεις σε ανθρώπους. Ναυτικά μνημεία με συνθέσεις ναυτικού περιεχομένου υπάρχουν, αλλά ένα άγαλμα ενός καραβιού δεν υπάρχει πουθενά στον κόσμο! Η παράδοση αυτή είναι έντονα παρούσα εδώ και γι αυτό η πόλη είχε δικαίωμα να επιχειρήσει να ανασυνθέσει το “εργαλείο” του μύθου, το μυθικό καράβι.

Το Ινστιτούτο “ΝΑΥΔΟΜΟΣ” που ανέλαβε τη διεξαγωγή όλου αυτού του εγχειρήματος είναι ένας Μη Κερδοσκοπικός, Μη Κυβερνητικός Οργανισμός που αποτελείται από επτά (7) ακαδημαϊκούς, πανεπιστημιακούς καθηγητές, και ερευνητές, οι οποίοι πέραν της κύριας απασχόλησής τους, αγαπάνε την αγνοημένη τεχνολογία από την αρχαιότητα .

Όλοι στα Σχολεία μας μαθαίνουμε για τη φιλοσοφία, για το πνευματικό πολιτισμό των αρχαίων, για το θέατρο, μα για την τεχνολογία δεν μας είπε κανείς. Αρχίσαμε να ψάχνουμε εμείς –και άλλοι ακόμα– τι ενδιαφέρον είχε να παρουσιάσει αυτό το σκέλος της ανθρώπινης διανόησης. Σαν Ινστιτούτο, καμαρώνουμε ότι έχουμε εκτελέσει τα δύο (2) από τα τέσσερα (4) προγράμματα Αρχαίας Ναυπηγικής που έχουν γίνει στον κόσμο. Εκτός από την Αργώ, κατασκευάσαμε και ολοκληρώσαμε σαν ερευνητικό πρόγραμμα, το Μινωικό Καράβι, ένα καράβι της προϊστορικής περιόδου, που η ύπαρξη του, η παρουσία του κάλυψε πολλούς αιώνες. Στη μορφή που το ανασυνθέσαμε, ήταν ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του 15^{ου} αιώνα π.Χ.

Για να γίνει αυτό το πρόγραμμα δεν κάναμε απλώς ένα καράβι, κάναμε έρευνα ολόκληρη. Πριν τέσσερις ημέρες είχε γενέθλια αυτό το Πρόγραμμα, πέρασε τα έξι (6) χρόνια ζωής και προσπάθειας. Συμβληθήκαμε δύο συνεργάτες: το Ινστιτούτο που ήξερε να κάνει την έρευνα και ο τοπικός Δήμος που ανέλαβε να εξασφαλίσει τους πόρους χρηματοδότησης αυτού του Προγράμματος.

Θα σας πω πολύ γρήγορα και όσο μπορώ πιο απλά, τι ψάχναμε να ανασυνθέσουμε. Στον Ελλαδικό χώρο υπήρχαν δύο Ναυπηγικές Σχολές από την αρχαιότητα: μία των κατοίκων των νησιών και μία των κατοίκων του ηπειρωτικού χώρου. Η Αργώ είναι ένα καράβι της ηπειρωτικής Ναυπηγικής Σχολής. Αυτά τα καράβια διέφεραν πάρα πολύ, γιατί προερχόντουσαν από εντελώς διαφορετικά περιβάλλοντα, με

άλλες πρώτες ύλες και με άλλες ανάγκες των ανθρώπων που τα χρησιμοποιούσαν.
(Εικόνα 1)

Ο χρόνος που εστιάζουμε τη δημιουργία της Αργούς, είναι στα μέσα του 13ου αιώνα π.Χ. Η Αργώ ήταν μία πεντηκόντορος, ένα καράβι με πενήντα (50) κουπιά. Και πάντα –να ξέρετε– τα καράβια είναι εργαλεία διαμόρφωσης της ιστορίας. Επειδή η παγκόσμια ιστορία –η σοβαρή, η σημαντική– κατά 60% έχει γραφτεί με καράβια στη θάλασσα και όχι με άλογα στις στέπες, το καράβι σημειολογικά είναι το εργαλείο που δημιούργησε κάποια καινούργια τάση ή συμπεριφορά στους πληθυσμούς της γεωγραφίας. Η πεντηκόντορος είναι ένα καράβι που τοποθετείται μετά την τριακόντορο του Θησέα και λίγο πριν τον Τρωικό πόλεμο.

Είμαστε υποχρεωμένοι λοιπόν να εντοπίσουμε την αναγκαιότητα ύπαρξης του και λειτουργίας του αυτό το διάστημα και γι αυτό η έρευνά μας εστιάστηκε στην τεχνολογία και στις πληροφορίες που υπήρχαν γιά αυτή την περίοδο.

Δυστυχώς, δεν βρήκαμε ένα ναυάγιο μιας πραγματικής πεντηκοντόρου προϊστορικής. Θα είχαμε πολλές βεβαιότητες και θα ξέραμε με σιγουριά τι κάναμε. Έπρεπε να ανασυνθέσουμε αυτό το καράβι με έμμεσες πληροφορίες. Συνήθως αυτές είναι: παραστάσεις/απεικονίσεις αυτών των πλοίων, κείμενα που αναφέρονται σε αυτό το είδος δραστηριότητας και λίγα σπαράγματα αρχαιολογικά. Αναγκαστήκαμε λοιπόν να δουλέψουμε με μία καινοτόμο μεθοδολογία τεχνοκρατική που έπεται της αρχαιολογικής έρευνας, για να συνθέσουμε από πολλά – πολλά μικρά θραύσματα πληροφοριών, πάνω σε έναν καμβά, την τελική εκδοχή που θα έπρεπε επιπλέον να είναι ρεαλιστική και λειτουργική.

Ευτυχώς, ένα από τα βοηθήματα που είχαμε, είναι ότι γνωρίζουμε τη Ναυπηγική. Ο προϊστορικός άνθρωπος δεν ήξερε θεωρητικά Ναυπηγική. Δοκίμαζε μέσα από τη διαδικασία δοκιμής και λάθους, δοκιμής και λάθους. Όποιος δεν πνιγόταν είχε πετύχει κάτι σωστό, το υιοθετούσαν και οι άλλοι. Εμείς το αποφύγαμε αυτό.

Η γεωπολιτική ερμηνεία του μύθου είναι ότι κάποιοι πληθυσμοί στην Ελλάδα που καθυστέρησαν την ανάπτυξή τους, όταν βγήκαν έξω από τα χωράφια τους και τη γη τους να αναζητήσουν δραστηριότητες, βρήκαν το νότιο Αιγαίο κορεσμένο από τους

Μυκηναίους, τους Μινωίτες και τους Αιγύπτιους. Είχαν μία διέξοδο προς τα πάνω, προς τη Μαύρη Θάλασσα. **(Εικόνα 2)**

Για να περάσεις το Βόσπορο όμως, συστηματικά χρειάζεσαι ένα καράβι με πολύ δυνατή μηχανή. Τα ρεύματα του Βοσπόρου που ρέουν προς το Αιγαίο δεν είναι εύκολα διαπλεύσιμα με καράβια των τριάντα (30) κουπιών. Έτσι αναγκάστηκαν να δημιουργήσουν κάτι μεγαλύτερο. Τα πενήντα (50) κουπιά είναι μία επαρκής ισχύς με την οποία μπορείς να διεισδύεις στη Μαύρη Θάλασσα. **(Εικόνα 3)**

Ένα πεδίο πληροφοριών πολύ ασφαλές, είναι η Γεωγραφία. Πρακτικά, στην μεγάλη κλίμακα, η γεωγραφία είναι αμετάβλητη. Η Κολχίδα είναι το ίδιο μακριά σήμερα, όπως ήταν και τότε και πρέπει να περάσεις πάνω από τον ίδιο θαλάσσιο στίβο. Το τι χρειάστηκε να αντιμετωπίσουν αυτοί τότε, είναι μπροστά μας, το ίδιο πρέπει να αντιμετωπίσουμε και εμείς σήμερα. Δεν έχει διαφοροποιηθεί. Έχουμε λοιπόν τις προδιαγραφές για τις ικανότητες του πλοίου που θα το επιχειρούσε αυτό.

Ένα άλλο ασφαλές πεδίο, που δεν χρειάστηκε έρευνα στο παρελθόν, είναι οι αρχές λειτουργίας του κόσμου μας και οι κανόνες οι φυσικοί. Η Κυματομηχανική είναι η ίδια από τότε μέχρι τώρα, η Υδρομηχανική, η Αεροδυναμική, οι αντοχές των πανιών, των υλικών. Δεν έχει αλλάξει ο φυσικός κόσμος. Άρα όποιο φυσικό πλαίσιο είχαν εκείνοι, το ίδιο έχουμε και εμείς. Είναι ασφαλές να λειτουργήσουμε πάνω του χωρίς ενδοιασμούς.

Μας χρειαζόντουσαν όμως πληροφορίες από ένα μεγάλο αριθμό γνωστικών πεδίων. Έτσι στην ερευνά μας αυτή, ενεργοποιήθηκαν μέλη του Ινστιτούτου με διάφορες ειδικότητες, η έρευνα ήταν διεπιστημονική. Η καθηγήτρια Βοτανικής και Φυτογεωγραφίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που ανέλαβε να βρει ποια ήταν τα υλικά κατασκευής του πλοίου, εντόπισε και από την επιστήμη της και από έρευνα σε αρχαίες πηγές, ότι οι άνθρωποι τότε ήταν αδίστακτοι στη χρήση των ειδών της ξυλείας που χρησιμοποιούσαν. Ό,τι τους έκανε, όπου το έβρισκαν, το χρησιμοποιούσαν.

Βρήκαμε λοιπόν ότι είμαστε παγιδευμένοι και εμείς να χρησιμοποιήσουμε πέντε διαφορετικά είδη δέντρων από την ίδια περιοχή. Δεν φέραμε εμπορική Σουηδική ξυλεία για να φτιάξουμε την Αργώ. Ευτυχώς, αυτή η βλάστηση είναι διαθέσιμη ακόμα σήμερα

γύρω από τον Βόλο, σε πολύ κοντινές γεωγραφικές αποστάσεις. Όπου δεν μας άφηνε το Δασαρχείο να κόψουμε ξύλα, πηγαίναμε λίγο μακρύτερα, ήταν τα ίδια.

Εάν χρησιμοποιήσεις σημερινά εργαλεία μπορείς να φτιάξεις ό,τι θέλεις. Το θέμα ήταν να φτιάξουμε κάτι, με τον τρόπο και τα εργαλεία που μπορούσαν και εκείνοι να φτιάξουν, όχι κάτι διαφορετικό. Έτσι, μέσα από τον εντοπισμό του είδους των εργαλείων που αποκλειστικά χρησιμοποιούσαν (δεν διέθεταν τίποτα άλλο παρά μία σειρά πέντε βασικών ξυλουργικών εργαλείων) έπρεπε ό,τι κάνουμε, να μπορεί να γίνεται με αυτά.

Από αυτά τα εργαλεία βρέθηκαν τριακόσια (300) set σε όλη την Ελλάδα, θαμμένα στους τάφους των μαστόρων τους. Έχουν παραχθεί με διαφορά τριών (3) αιώνων το νεότερο από το παλαιότερο set και σε γεωγραφική διασπορά από την Κρήτη έως και τη Θεσσαλία και όμως είναι πανομοιότυπα –πάρα πολύ όμοια– για έναν απλό λόγο: προορίζονταν για το ανθρώπινο χέρι. Δεν θα μπορούσαν να είχαν διαφορές μεταξύ τους. Αυτά τα εργαλεία τα ανακατασκευάσαμε σε πιστά αντίγραφα, στο κράμα, στις διαστάσεις, στο βάρος και τα δοκιμάσαμε για να μετρήσουμε χρόνους απόδοσης της κάθε εργασίας. (Εικόνα 4)

Άλλη πηγή πληροφοριών μας –είναι παράξενο– αλλά είναι η Γραμμική-B, η συλλαβική γραφή των Μυκηναίων. Σαράντα δύο (42) τεχνικοί όροι είναι σωσμένοι πάνω σε αυτές τις πινακίδες, που αφορούν υλικά, εργαλεία, ειδικότητες μαστόρων, διαδικασίες εργασίας. Και το παράξενο είναι ότι τα ονόματα αυτών των καταλόγων, τα ουσιαστικά που βρήκαμε, είναι λέξεις με αναγνωρίσιμη ρίζα, πολύ κοντά σε αυτό που μιλάμε σήμερα. Το όνομα του Ινστιτούτου NAUDOMO είναι από τη Συλλαβική –B και θα πει: ΝΑΥΔΟΜΟΣ, ναυπηγός. Ο Όμηρος και οι σχολιαστές του μας άφησαν άλλους σαράντα πέντε (45) αυστηρά τεχνικούς ναυπηγικούς όρους, που είχαν σχέση με τα εξαρτήματα του πλοίου, με την ονοματολογία του, τη χωροταξία του και ουσιαστικά όλη της σύνθεση ενός πλοίου.

Αυτό λοιπόν το φιλολογικό υλικό, μας περιέγραψε ένα ασφαλές πλαίσιο, μέσα στο οποίο οι άνθρωποι εκείνης της εποχής μπορούσαν να λειτουργήσουν. Ό,τι είναι καταγραμμένο, είναι διαδεδομένο, είναι διαθέσιμο στις αποθήκες τους, είναι. Άρα, με αυτό λειτουργούσαν.

Άλλη πηγή πληροφοριών είναι οι παραστάσεις των πλοίων. Εκεί είχαμε εξωφρενικό πλούτο παραστάσεων. Στην προϊστορική και στην αρχαία εποχή οι άνθρωποι ζωγράφιζαν συνέχεια πλοία. Το πρόβλημά μας δεν ήταν να βρούμε παραστάσεις. Το πρόβλημά μας ήταν να ξεδιαλέξουμε ποιες από αυτές αφορούν χρονολογικά και γεωγραφικά τον τύπο του πλοίου που θέλαμε να ανασυνθέσουμε.

Σε αυτές ειδικά τις περιοχές του Ελλαδικού χώρου –και στο ηπειρωτικό περιβάλλον και στο νησιωτικό– βρέθηκαν οι καλύτερες παραστάσεις που ήταν αξιοποιήσιμες, που μας έδιναν μέσα από μία ανάλυση εικόνων, συγκεκριμένες σίγουρες πληροφορίες. Εδώ είναι ένα δείγμα παραστάσεων από το ηπειρωτικό περιβάλλον. Εδώ από το νησιωτικό και εδώ από τον Βόλο. Η μοναδική παράσταση στην περιοχή, θραύσματος με αρχαίο πλοίο είναι αυτή και έχει γίνει και λογότυπο του προγράμματος. **(Εικόνα 5)**

Θα σας φαίνεται παράξενο πως είναι δυνατόν από τέτοιες παραστάσεις να βγάσουμε συμπεράσματα. Υπάρχει μία διαδικασία ανάλυσης εικόνας, διδάσκεται, είναι δύσκολη και θέλει και ανθρώπους χαρισματικούς να την ασκήσουν. Έχει μόνο μία απλή αρχή για να την κατανοήσετε: όσο άτεχνος και να είναι ο καλλιτέχνης, ή οι καλλιτέχνες, έπειτα από μία επίμονη επαναληψιμότητα κάποιων χαρακτηριστικών στην απόδοση τη σχεδιαστική των πλοίων, ξέρεις ότι έχεις ένα στοιχείο που δεν μπορείς να το αγνοήσεις, πρέπει να το ερμηνεύσεις και να το υιοθετήσεις και εσύ. Και τέτοια είχαμε πάρα πολλά. Μερικά δείγματα λεπτομερειών, που μας οδηγούσαν σε συγκεκριμένες επιλογές. Δείτε στην κορυφή των καταρτιών αυτή τη διαμόρφωση, σαν ελληνικό «Φ». Θα τη δείτε αύριο το πρωί στην Αργώ. Είναι ένα πολύ έξυπνο, ξύλινο εξάρτημα, είναι διαμόρφωση της κορυφής του ιδίου του δένδρου που χρησιμοποιείται για το κατάρτι. **(Εικόνα 6)**

Όπως σας είπα νωρίτερα, η Αργώ, ή οι πεντηκόντοροι γενικά, ήταν μεγαλωμένα καράβια των τριάντα (30) κουπιών. Δεν επινοήθηκε καμία ειδική τεχνολογία, καμία καινούρια σχεδίαση. Δεν υπήρχαν καν σχεδιάσεις τότε. Όλα ήταν προϊόντα συνεχούς εξέλιξης. Ήταν λοιπόν ένα μεγαλύτερο καράβι από αυτά που είχαν μέχρι τότε. Πόσο μεγάλο; Κανείς δεν μας είπε μέτρα, εκατοστά. Δεν υπήρχαν αυτά τα μεγέθη. Ο κόσμος ήταν ανθρωποκεντρικός, αναλογικός. Δεν ήταν ψηφιακός ο κόσμος τότε. Ξέρουμε όμως κάτι, ότι χώραγε πενήντα (50) κωπηλάτες. Και καταλαβαίνουμε εύκολα ακόμα κάτι:

αυτοί οι κωπηλάτες πρέπει να κωπηλατούν, άρα το περιβάλλον τους πρέπει να είναι στοιχειωδώς άνετο και λειτουργικό. Η εργονομία και η ανθρωπομετρία –έστω και αν δεν την ήξεραν θεωρητικά– ήταν ένας τομέας που υποχρεωτικά εφαρμόζαν. Αν τον παραβίαζαν σπάταλα προς τα πάνω, κάνοντας ένα πολύ μεγαλύτερο πλοίο, οι δύστυχοι θα έπρεπε να κουβαλάνε στο μερίδιο τους, με τα κουπιά, περισσότερους τόνους καράβι. (Εικόνα 7)

Η Αργώ λοιπόν ήταν ένα μινιμαλιστικό/υδροδυναμικό περιτύλιγμα, ενός καθαρού κωπηλατοστασίου, ενός μηχανισμού κωπηλασίας. Τίποτα άλλο! Δεν είχε καμία ευκολία, κανένα αξεσουάρ, καμία ενδιαίτηση, καμία πολυτέλεια, καμία άνεση. Δεν είχε κουζίνα, δεν είχε καμπίνες, δεν είχε τίποτα. Ξέρουμε ότι έμπαιναν το πρωί στο καράβι τους και κωπηλατούσαν όλη ημέρα, μέχρι να φτάσουν κάπου το βράδυ, να το τραβήξουν στην ξηρά, να βγάλουν τις προβιές (δεν είχαν sleeping bag τότε), τα δέρματα που είχαν μαζί τους και να κοιμηθούν γύρω από τη φωτιά τους..

Με τι συναρμολογούσαν τα καράβια: Σίγουρα όχι με μέταλλο. Ο ορείχαλκος, που ήταν διαθέσιμος τότε, μοναδικό μέταλλο, ήταν πολύ ακριβό υλικό, διαστημικό με τα σημερινά δεδομένα, ίσως πιο ακριβό από το τιτάνιο. Για να φτιάξεις μία Αργώ με καρφιά μπρούτζινα, θα χάλαγες τόσο μέταλλο, όσο έφτανε για να εξοπλίσεις έναν μικρό στρατό της εποχής και αυτό με κίνδυνο, το καράβι αυτό να σου βουλιάξει στο πρώτο ταξίδι! Τέτοιες “κουταμάρες” δεν έκαναν οι προϊστορικοί. Ήταν άνθρωποι της ανάγκης και ήξεραν να κάνουν οικονομία.

Η συνδεσμολογία λοιπόν του ξύλου τέτοιων καραβιών γινόταν, με ένα είδος συνδέσμων ξύλινων, που ήταν η τεχνολογία της εποχής και είναι καταγεγραμμένη και στον Όμηρο ως τόρμοι εντορμίες και γόμφοι (μορσα και καβίλιες τα λένε σήμερα). Ακόμη, έδεναν με σχοινιά πολλά εξαρτήματα. Στην σημερινή Αργώ έχουμε χρησιμοποιήσει δυόμισι (2,5) χιλιόμετρα σχοινί για να συνδέσουμε κάποια κομμάτια.

Τι γίνεται με την αισθητική των πλοίων:: Ξέρουμε ότι ους ενδιέφερε η αισθητική, όχι μόνο των πλοίων τους, . όλης της ζωής τους, όλου του περιβάλλοντος τους. Φρόντιζαν για την αισθητική των σπιτιών τους, των όπλων τους, των αρμάτων τους και των καραβιών τους. Διέθεταμ πλούτο από χρώματα, καταγεγραμμένα, στις αποθήκες τους και τα χρησιμοποιούσαν “αδίστακτα. Η συλλαβική τους εκφορά είναι πολύ κοντά

σε αυτό που έχουμε συνηθίσει να ακούμε σήμερα: (πχ, ποπουρέγιο το πορφυρό, ερουτάρα το ερυθρό, κουβανίγιο το κυανό). Είναι καταγραμμένο ότι τα καράβια τους τα έβαφαν. Ο Όμηρος περιγράφει νήες με μπλε πλώρες και κόκκινες παρειές. Δεν το θεωρούμε απίθανο, διότι το ίδιο κάνουν και σήμερα όλοι οι ναυτικοί στο Αιγαίο.

Αφού μαζέψαμε τα στοιχεία και αρχίσαμε να συνθέτουμε το puzzle της Αργούς, πώς έπρεπε να είναι, αναγκαστήκαμε να λειτουργήσουμε μέσα από κανονική ναυπηγική μελέτη. Μας προέκυψε ένα πλοίο 'ομορφο, με πολύ ωραίες γραμμές. Θεωρητικά, στα χαρτιά όλα φαινόταν καλά, ότι το πλοίο αυτό θα έχει αρετές. Δεν μπορείς όμως από τα χαρτιά να περάσεις στην πράξη. Χρησιμοποιώντας σύγχρονη ψηφιακή τεχνολογία, σχεδιάσαμε τη ναυπήγησή του σε τέσσερα (4) διαδοχικά βήματα. Πρώτα αρχίσαμε από το θεμέλιο του πλοίου, την τρόπιδα, μετά έγινε το περίβλημά του - το δέρμα του, μετά έγινε η εσωτερική διαρρύθμιση και μετά προγραμματίστηκε ο εξοπλισμός του, το armament του πλοίου.

Φτιάξαμε και ψηφιακό μοντέλο του πλοίου ολοκληρωμένο, για να περπατήσουμε πάνω του, ή να κολυμπήσουμε κάτω του και να δούμε τη μετάφραση του σχεδίου σε τρισδιάστατο αντικείμενο, αν έστεκε καλά στο μάτι και αν είχε πρόβλημα ή αβλεψία στη μελέτη. Πάλι δεν ήμασταν αρκετά σίγουροι. Φτιάξαμε υπό κλίμακα ένα προς οκτώ (1/8), ένα μοντέλο κατασκευαστικό του πλοίου, από τα ίδια δέντρα μικρότερης ηλικίας, από κορμούς δρυός, οξιάς, πεύκου, ελάτων. Σιγουρευτήκαμε ότι το υλικό συμπεριφέρεται με τον τρόπο που περιμένουμε σε αυτό τον ασυνήθιστο τρόπο κατασκευής που ξανα-ανακαλύψαμε, χωρίς καρφιά, χωρίς σκελετό. Και αρχίσαμε να κάνουμε το ίδιο σε κανονική κλίμακα πια.

Θα δείτε μερικές σκηνές μόνο, από το πώς οι κορμοί άρχισαν να μετασχηματίζονται σιγά – σιγά σε στοιχεία του караβιού. Αυτή είναι η πλώρη του, η μύτη του караβιού. Πριν αρχίσουμε να την κατεργαζόμαστε και σε ένα σημείο της κατεργασίας που αρχίσαμε να έχουμε το αποτέλεσμα που θέλαμε. Είναι κορμοί δέντρων. Παντού, κορμοί δέντρων. Τα έφτιαχναν τα καράβια με ένα σπάταλο τρόπο. Δεν λύγιζαν σανίδια, δεν το ήξεραν αυτό, δεν μπορούσαν να το κάνουν. Έβαζαν έναν ολόκληρο κορμό στη θέση που ήθελαν να δημιουργήσουν ένα στοιχείο κατασκευαστικό και μετά τον έσκαβαν, τον πελεκούσαν, αφαιρούσαν μάζα και κρατούσαν αδρανές αυτό που

τελικά ήθελαν, χωρίς να το λυγίζουν. Ήταν ανάγλυφα τα πλοία τους, στην κυριολεξία (γλαφυρές νήες).

Όταν ναυπηγήθηκε η Αργώ, αρχίσαμε να εκπαιδευόμαστε εμείς μαζί της και να “εκπαιδεύουμε” και το καράβι. Όλα τα καράβια είναι πλάσματα, εκπαιδεύονται. Το δοκιμάσαμε σε ό,τι μπορείς να περιμένεις από ένα πλοίο: σε όλες τις μανούβρες να δούμε πώς ανταποκρίνεται. Και το βελτιώσαμε. Στην ταχύτητα κωπηλασίας, στον συντονισμό των κουπιών, στά πηδάλιά του.. Αλλάξαμε τρεις διαφορετικούς τύπους και μεγέθη κουπιών για να πετύχουμε τον σωστό αποδοτικό μοχλισμό.

Με τα πανιά, ήταν πίο ενδιαφέρον. Είναι πολύ γρήγορο σκάφος με τα πανιά η Αργώ, αρκεί να βρει σωστό αέρα. Αν ο αέρας είναι σαν τραίνο, (αν πηγαίνει από εκεί που είμαστε, προς τα εκεί που θέλουμε), είναι πολύ καλή η κατάσταση. Σε αντίθετη περίπτωση, έχουμε σοβαρό πρόβλημα.

“Παρκάρουμε” το πλοίο μας, όπως και εκείνοι. Δεν χρησιμοποιούσαν άγκυρες στα ανοιχτά. Το πλοίο στο πίσω μέρος, στην ουρά του –είναι το μέρος που βλέπετε– είναι διαμορφωμένο σαν έλκηθρο. Έπαιρναν φόρα λοιπόν, ανάποδα και το έβγαζαν έξω, στην ακτή, όσο μπορούσαν, σχεδόν ως και το μισό. Το ίδιο κάναμε και εμείς. Αυτό το σχήμα επιτρέπει αυτή τη λειτουργία. Είναι από τις λίγες φορές που εισπράξαμε μεγάλη χαρά στη διάρκεια του Προγράμματος, όταν κάναμε αυτή τη διαπίστωση.

Ως προς το ταξίδι, η παράδοση, σε γενικές γραμμές, ο μύθος, μας περιγράφει τη διαδρομή της **Εικόνας 8**. Δεν είναι υποχρεωτικό να συμφωνούμε με όλη αυτή την περιπέτεια, αλλά έτσι περιγράφεται, ότι η Αργώ ξεκινώντας από την Ιωλκό πέρασε χοντρικά από αυτούς τους δρόμους της γεωγραφίας.

Θέλουμε – δεν θέλουμε όμως, η παράδοση είναι ζωντανή αν οι άνθρωποι που τους αφορά, την κρατάνε και τη θυμούνται. Έτσι, υπάρχουν δύο πλευρές της παράδοσης: η παράδοση του ταξιδιού της μετάβασης προς τον στόχο που είναι η Κολχίδα (το δεξιά πάνω αστεράκι) και η παράδοση της επιστροφής του ταξιδιού στην Ελλάδα, που όσο και να μας ξαφνιάζει, αφορά τη Σλοβενία. Παραβγαίνουν με τη Γεωργία, προσπαθώντας να γιορτάσουν πιο έντονα τη διέλευση της Αργούς.

Εμείς, εν πάση περιπτώσει –σας είπα– λειτουργούμε ρεαλιστικά, γεωπολιτικά και προσπαθώντας σαν τεχνοκράτες που για ό,τι μας ρωτήσει κάποιος, πρέπει να έχουμε μερικά “διότι” να του απαντήσουμε, καταφέραμε να συνθέσουμε αυτό το ταξίδι. Και αυτό επιλέξαμε από την αρχή, σαν τη διαδρομή που θα ήταν το τελευταίο, το έσχατο και το χειρότερο, το δυσκολότερο test του καραβιού, για να αποδείξει ότι μπορεί να κάνει ό,τι και το αρχέτυπό του **(Εικόνα 9)**.

Αυτό το ταξίδι λοιπόν, για το οποίο όλοι ετοιμαστήκαμε από πολύ καιρό, (εγώ πιο πολύ από όλους σας, κατηγορηματικά, ετοιμάζα αυτό το ταξίδι, όταν δεν ξέρατε καν ότι έχει αρχίσει να γίνεται η Αργώ), Αυτό το ταξίδι μας το χάλασαν και μας εξήγησαν και τους λόγους, μέσα από τον Τύπο, οι γείτονές μας. Δεν είναι να κάνεις σχόλια σε αυτό. Είναι κρίμα, μία χώρα να επιλέγει να υποστεί το κόστος της άρνησης ενός επιστημονικού και πολιτιστικού γεγονότος. Αυτό σημαίνει ότι θα της κόστιζε περισσότερο η αποδοχή και η διέλευση της Αργούς από εκεί.

Ο Θουκυδίδης από πολύ παλιά, έχει ενθαρρύνει τους ανθρώπους, να προσπαθούν από τη ζημιά να βγάλουν κέρδος. Δεν φτάνει αυτό, πρέπει να είσαι και τυχερός. Είμαστε τυχεροί. Η γεωγραφία μας έχει προικίσει με δύο θάλασσες δεξιά – αριστερά μας, που είναι στίβοι του μύθου, που είναι στο ίδιο γεωγραφικό πλάτος, στις ίδιες κλιματολογικές συνθήκες, που ο μυχός τους, το βάθος αυτών των θαλασσών, απέχει ακριβώς το ίδιο από εδώ –δυτικά είναι λίγο μεγαλύτερη η απόσταση– και που μπορείς, με τον ίδιο βαθμό δυσκολίας, χωρίς να “κλέψεις”, τεχνικά τουλάχιστον, να πετύχεις το ίδιο αποτέλεσμα.

Όλοι αυτοί λοιπόν, που θα πηγαίναμε το ταξίδι –δεν θα βλέπαμε την Αργώ από την τηλεόραση, θα την ταξιδεύαμε– αποφασίσαμε, επιθετικά αν θέλετε, να μην υποταχθούμε στην ατυχία και να μην καταρρεύσουμε. Πολύ γρήγορα αξιοποιήσαμε αυτό που υπήρχε δίπλα μας και αποφασίσαμε να κάνουμε αυτό. **(Εικόνα 10)**. Και υπολογίζουμε στην κατανόηση κάθε λογικού ανθρώπου για την απόφασή μας αυτή. Επιτέλους, σε τελική ανάλυση, θα περάσουμε από τα νερά πέντε (5) διαφορετικών χωρών εκτός από την Ελλάδα, που στην καλύτερη περίπτωση δεν θα μας κοιτάζουν παγερά και αδιάφορα.

Τελειώνοντας εδώ, θέλω να σας πω κάτι: Δεν μπορούμε να τρέξουμε τον κλασικό Μαραθώνιο, κάνουμε τον Μαραθώνιο της Βοστώνης. Είναι και αυτός ένας Μαραθώνιος,

αλλά δεν παραιτούμαστε από το όνειρο να πραγματοποιήσουμε κάποια στιγμή το Κλασσικό Ταξίδι.

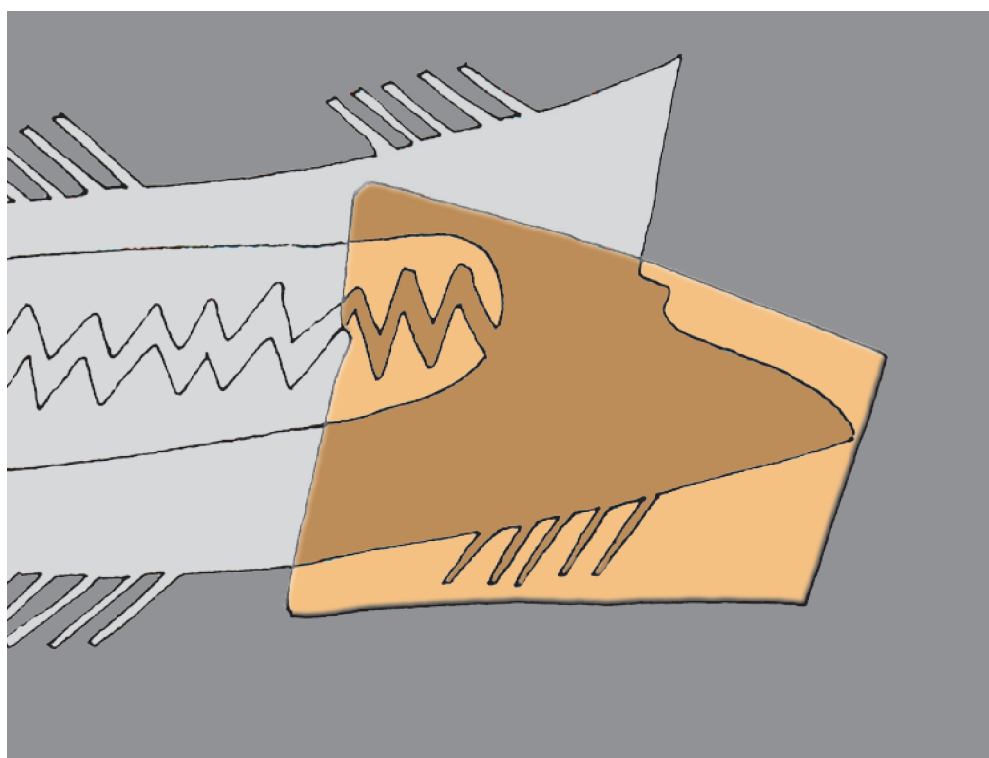
Εικόνα 1

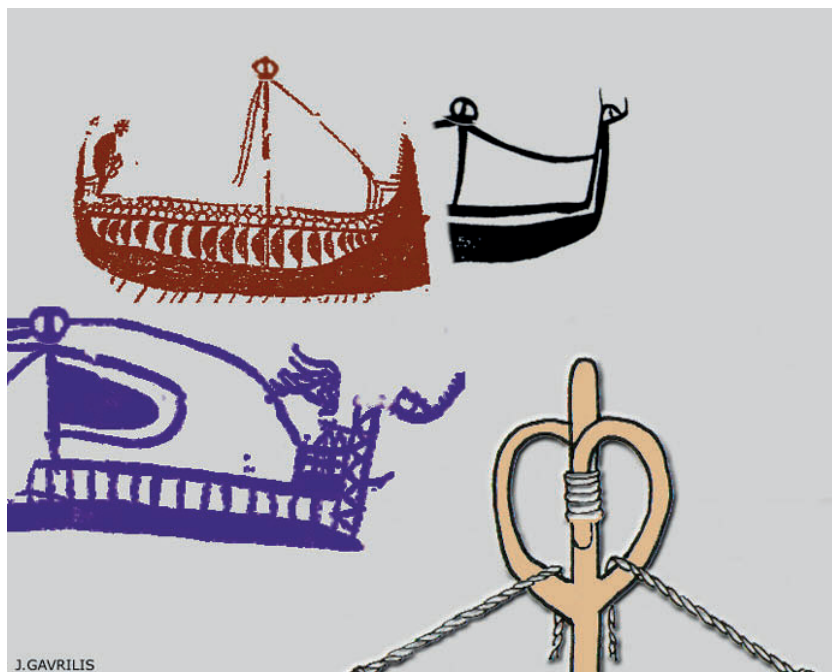
Εικόνα 2

Εικόνα 3

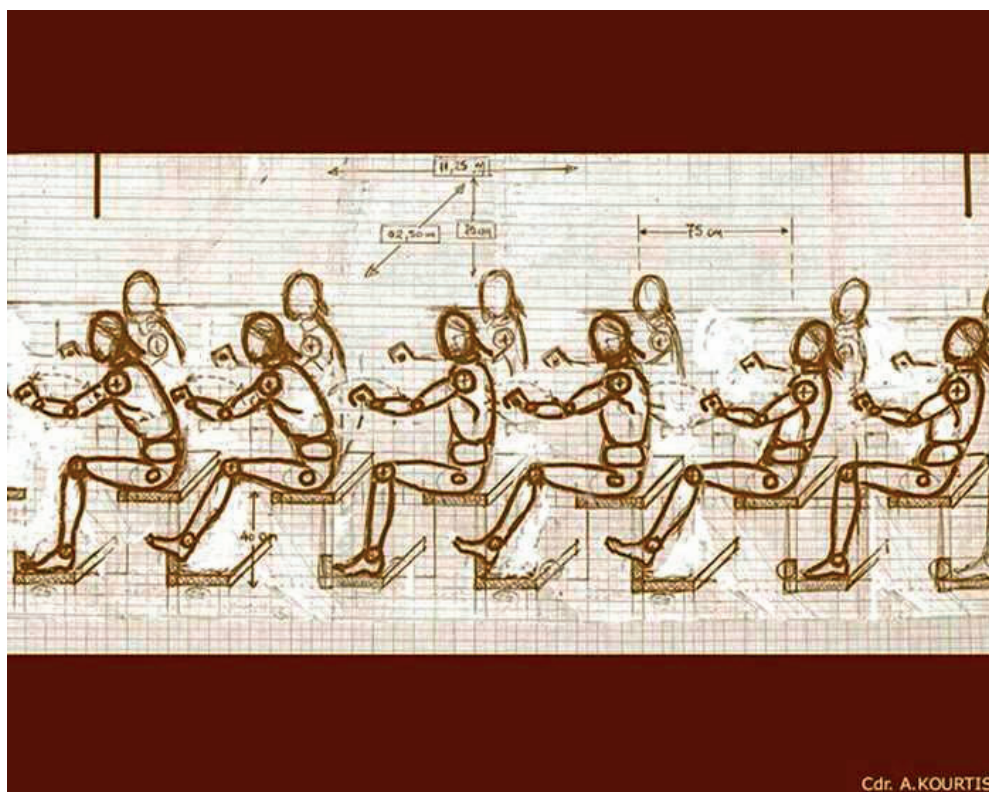

Εικόνα 4

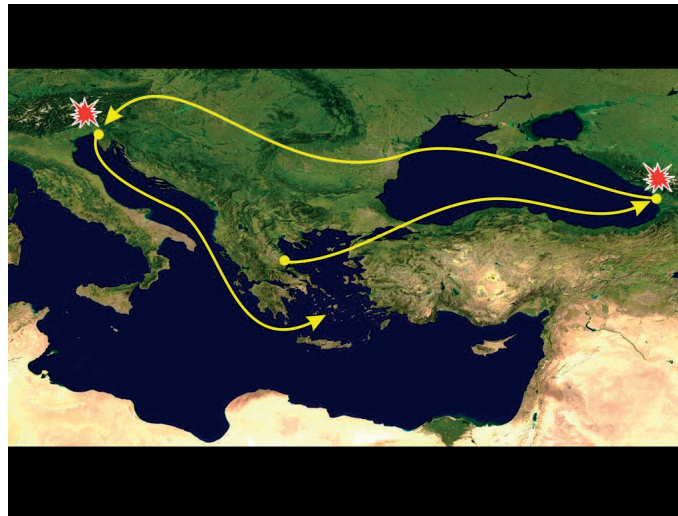
J.GAVRILIS

Εικόνα 5

Cdr. A.KOURTIS

Εικόνα 6

Εικόνα 7

Εικόνα 9

Εικόνα 10

ΑΡΓΟΝΑΥΤΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ. ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΥΘΟΥ

Σοφοκλής Χατζησάββας

ε.τ. Διευθυντής Αρχαιοτήτων Κύπρου

Αποτελεί κοινό τόπο πως κάθε μύθος κλείνει μέσα του και μian αλήθεια. Η αργοναυτική εκστρατεία δεν αποτελεί εξαίρεση αυτού του κανόνα. Με αυτή τη θετική άποψη και η δική μου παρουσίαση, που βασίζεται όχι στο μύθο αλλά σε αρχαιολογικά κυρίως δεδομένα. Προτού όμως αναφερθούμε στις αρχαιολογικές μαρτυρίες ας δούμε το ζωτικό θαλάσσιο χώρο, όπου διαδραματίστηκαν τα γεγονότα και έδωσαν την αφορμή να γεννηθεί ο μύθος. Το κατάσπαρτο με νησιά, άρα και φιλόξενο Αιγαίο και τον Εύξεινο Πόντο. Θα ήταν ίσως ορθό να ανοίξουμε εδώ μια παρένθεση και να ασχοληθούμε με τον Πόντο, και τη γη που βρέχει, αφού αυτός αποτελεί την κύρια σκηνή των δρώμενων που διερευνούμε σε αυτό το συνέδριο. Η ετυμολογία του αρχικού ονόματος Άξεινος Πόντος προέρχεται, σύμφωνα με τους γλωσσολόγους από την Σκύθο - Περσική λέξη Aksäena, που στην κυριολεξία σημαίνει σκούρο γκρίζο, άρα μαύρο (Dannof 1968, 268). Οι Έλληνες δεν άργησαν να υιοθετήσουν αυτή την ονομασία, αφού συνέπιπτε με την πρώτη τους εντύπωση όταν δοκίμασαν να πλεύσουν την αφιλόξενη αυτή θάλασσα, που κατ' ευφημισμό πρώτα και στην κυριολεξία αργότερα, ονόμασαν Εύξεινο Πόντο. Με την κατάκτηση και τον εποικισμό του Πόντου και λόγω του πλούτου που τον χαρακτηρίζει, η τελική ονομασία ήταν ολότελα δικαιολογημένη. Το πότε ακριβώς επικράτησε η δεύτερη ονομασία είναι αβέβαιο, αφού ο Πίνδαρος ακόμα αναφέρεται σε δύο ονόματα, Εύξεινο Πέλαγος (PIND. N. IV 49) και Άξεινον στόμα (PIND. P.IV 203). Πιθανότατα οι Έλληνες, που θεωρούνται οι πρώτοι θαλασσοπόροι του Πόντου να αντιμετωπίστηκαν στην αρχή κάπως εχθρικά από τους Θράκες, που ήδη κατοικούσαν στα παράλια της Προποντίδας και του Πόντου και ίσως αυτό να συνέβαλε στον χαρακτηρισμό του Πόντου ως αφιλόξενου. Η περίληψη των Θρακών στον σχετικό κατάλογο των θαλασσοκρατόρων του Διόδωρου, που διασώζεται από το Ευσέβιο της Καισαρείας, πιθανό να απηχεί κάποια εμπλοκή τους στη θάλασσα. Χωρίς να ισχυριστώ ότι ο κατάλογος των θαλασσοκρατόρων αποτελεί ιστορική πραγματικότητα, η απλή

τοποθέτηση των Θρακών στην τρίτη σειρά, μετά τους Λύδιους και τους Πελασγούς, παραπέμπει σε μια πολύ απομακρυσμένη περίοδο (Lazova 1988). Η αναφορά εξάλλου του Απολλώνιου του Ρόδιου στα δεινά των Αργοναυτών, και στην αντιμετώπιση τους από ντόπιους πληθυσμούς, ίσως να διασώζουν κάποια ψήγματα ιστορικής αλήθειας. Αν λάβουμε υπόψη ότι οι διάφοροι μύθοι εμπλουτίζονταν από γεγονότα που λάμβαναν χώρα ακόμα και κατά την περίοδο της συγγραφής τους, πιθανότατα κατά τον 7ο π.Χ αιώνα, τότε ήταν αναπόφευκτο να έχουν επηρεαστεί από τα γεγονότα του Ελληνικού Αποικισμού. Έτσι δικαιολογείται και η προσθήκη άλλων ηρώων, στον αρχικά μικρό κατάλογο όσων πήραν μέρος στην εκστρατεία. Το γεγονός πιστεύω, απηχεί στις συνεχώς αυξανόμενες αποστολές μετά τις πρώτες επιτυχίες. Κατά το λεγόμενο Πρώιμο Ελληνικό Αποικισμό, που χρονολογικά τοποθετείται στις αρχές του 7ου αιώνα ιδρύθηκαν οι πρώτες αποικίες στα νότια παράλια του Πόντου, για να ακολουθήσουν αυτές στα βόρεια παράλια. Οι αποικίες στα δυτικά παράλια ιδρύθηκαν κάπως αργότερα και αυτό θα το εξηγήσουμε στην συνέχεια.

Η ίδρυση των αποικιών στις αρχές του 7ου αιώνα στις περιοχές του Πόντου αποδεικνύει πέραν πάσης αμφιβολίας ότι οι Έλληνες γνώριζαν από πολύ παλιά τους φυσικούς πόρους της ενδοχώρας, αλλά και τον θαλάσσιο του πλούτο (Danoff 1968, 271). Ένας άλλος παράγοντας για την ίδρυση των αποικιών κατά τη συγκεκριμένη περίοδο ήταν, πιστεύω, και η κοινωνικό - οικονομική ανάπτυξη των φυλών που κατοικούσαν τις επηρεαζόμενες περιοχές, καθώς και η ετοιμότητα τους να συνεργαστούν στην παραγωγή ή ανταλλαγή προϊόντων. Ο σχετικά νεώτερος αποικισμός των ανατολικών ακτών και ιδιαίτερα της Κολχίδος, που μας ενδιαφέρει περισσότερο, πιθανό να οφείλεται στο ήδη ψηλό επίπεδο ανάπτυξης που επέτρεπε την ανταλλαγή προϊόντων χωρίς απαραίτητα να υπάρχει ανάγκη μόνιμης εγκατάστασης των Ελλήνων.

Ποια ήταν η ακριβής θέση της μυθικής Κολχίδος είναι δύσκολο να γνωρίζουμε και αυτό δεν έχει τόση σημασία, αφού μας ενδιαφέρει ολόκληρη η περιοχή και όχι ένας συγκεκριμένος οικισμός, που ο τεράστιος όγκος των ποτάμιων εναποθέσεων, ίσως κάλυψε για πάντα μαζί με τους υπόλοιπους των ανατολικών ακτών της Μαύρης Θάλασσας. Ασφαλώς δεν είναι τυχαία η διατήρηση του ονόματος Κολχίς, από την

κλασσική αρχαιότητα μέχρι και σήμερα, στην κύρια πεδιάδα της σημερινής Γεωργίας που βρέχεται από μεγάλους ποταμούς, όπως το Ριόνι τον αρχαίο Φάση, που αναφέρεται από τον Αρριανό (Braund & Sinclair 2000, 1226-1242)

Το μεγαλύτερο μέρος της αναφορά μου θα περιοριστεί στον χώρο της ευρύτερης περιοχής της μυθικής Κολχίδος, που καταλαμβάνει σημαντική έκταση της σημερινής Γεωργίας. Η διατήρηση του ονόματος στη συγκεκριμένη περιοχή και η παραμονή χιλιάδων Ελληνοποντίων, κυρίως στην περιοχή της Απχαζίας, αλλά και στην υπόλοιπη Γεωργία, δε μπορεί να είναι τυχαία. Ο χώρος αυτός αποτελούσε ένα είδος Ελ Ντοράτο του αρχαίου κόσμου, αφού εκεί έγιναν τα πρώτα άλματα όσον αφορά τη μεταλλουργία, την εξημέρωση της αμπέλου και την καλλιέργεια για πρώτη φορά άλλων αγροτικών αγαθών.

Ο μυθοπλάστης της Ιλιάδος, όποιος και να ήταν πριν από τον Όμηρο σκαρφίστηκε το μύθο της ωραίας Ελένης για να δικαιολογήσει μια εκστρατεία, που σκοπό είχε την απρόσκοπτη προμήθεια δημητριακών και άλλων αγαθών διατροφής των ελληνικών πόλεων. Κάτι παρόμοιο συνέβη και με το μυθοπλάστη των Αργοναυτών, που εφεύρε το χρυσόμαλλο δέρας για να ντύσει ποιητικά τα παράτολμα τους ταξίδια, αλλά και με έμμεσο τρόπο να μιλήσει για τον πλούτο που έφερναν μαζί τους στην πατρίδα. Ποιος όμως ήταν ο πλούτος αυτός πέραν από το μυθικό χρυσάφι? Για την εποχή του Ελληνικού Αποικισμού του 7ου π.Χ. αιώνα, όπου υπάρχουν περισσότερα στοιχεία, φαίνεται πως τα αγαθά που αναζητούσαν περισσότερο ήταν τρόφιμα, κυρίως παστά ψάρια και σιτηρά. Τα ψάρια, εξάλλου, ήταν αυτά που έβαλαν τη Μαύρη Θάλασσα στην ιστορία και η διαχρονική σημασία τους, κυρίως της παλαμίδας και της αντσούγιας, ήταν τόσο μεγάλη που απεικονίζεται ακόμα και σε έργα τέχνης του Βυζαντίου. Τα τρόφιμα ήταν απαραίτητα για τις ελληνικές πόλεις, αφού οι δυνατότητες της δικής τους γης δε μπορούσε πλέον να θρέψει τους ολοένα αυξανόμενους πληθυσμούς τους.

Οι ναυτικοί της εποχής του χαλκού μαζί με τα τρόφιμα αναζητούσαν και άλλα αγαθά από μια περιοχή με ανεξάντλητο φυσικό πλούτο, όχι απαραίτητων για την επιβίωση των πόλεων τους, αλλά κυρίως για το εμπόριο που διεξήγαγαν στο Αιγαίο. Κάποια από αυτά

τα αγαθά είτε ήταν εντελώς άγνωστα στον Αιγαιακό κόσμο της εποχής του χαλκού, ή πάλιν ήταν γνωστά, αλλά δεν υπήρχαν σε ικανοποιητικές ποσότητες και σε εύκολα προσιτές περιοχές. Πάνω από όλα αναζητούσαν χαλκό, που πριν από την ανάπτυξη της Κυπριακής μεταλλουργίας ήταν σπάνιος στη λεκάνη της Μεσογείου. Και αφού μιλάμε για χαλκό ας δούμε τις πηγές του κατά την προϊστορική περίοδο. Οι μεγαλύτερες εναποθέσεις βρίσκονταν στην περιοχή του Καυκάσου, ανάμεσα στα νοτιοανατολικά παράλια του Πόντου και το Νότιο Λουριστάν στο Ιράν, σχεδόν μέχρι τα παράλια του Περσικού Κόλπου. Στην περιοχή της Δτικής Ευρώπης υπήρχαν οι εναποθέσεις στην Ηβηρική Χερσόνησο και στην Κεντρική Ευρώπη στην περιοχή της Βοημίας. Σε αυτές πρέπει να περιληφθούν οι πλούσιες εναποθέσεις της Κύπρου και αργότερα της Σαρδηνίας. Στο χάρτη φαίνονται οι χαλκοφόρες περιοχές και οι δυνατότητες πρόσβασης σε αυτές από τους τότε πολιτισμούς της Μεσογείου (Εικ.1). Εκτός από τις κύριες αυτές πηγές, μικρές εναποθέσεις ορυκτών υπήρχαν βέβαια σε πολλά σημεία του Αιγαίου, στην Τρωάδα στη Χαλκιδική το Παγγαίο όρος κ. α.

Η Μεσοποταμία και η Αίγυπτος μπορούσαν, σχετικά εύκολα, να προμηθευτούν το πολύτιμο μέταλλο είτε δια ξηράς με τα καραβάνια ή ακόμα μέσω των ποταμών, που σε μεγάλο τους μήκος ήταν πλωτοί. Η πιθανότητα κάποιοι μεταλλουργοί ή ακόμα και πληθυσμιακά σύνολα από την περιοχή της σημερινής Γεωργίας, να ακολούθησαν μια νότια πορεία προς την Ανατολία και τη Συρία, τεκμηριώνεται από μια κατηγορία ευρημάτων, που περιλαμβάνει στιλβωμένη κεραμική και πεταλόσχημες πήλινες εστίες. Οι πεταλόσχημες εστίες, ή βάσεις αγγείων, συναντώνται πρώτα στο λεγόμενο πολιτισμό Κούρα-Άραξης στην κοιλάδα του ομώνυμου ποταμού στη σημερινή ανατολική Γεωργία κατά τη Χαλκολιθική περίοδο, όπως το συγκεκριμένο παράδειγμα από τη θέση Amiranis Gora (Εικ. 2). Στη συνέχεια τις συναντούμε στην κοιλάδα Αμουκ του μέσου Ορόντη και κατά την πρώιμη εποχή του Χαλκού στην Παλαιστίνη. Μια παραλλαγή των εστιών του Ιγδίρ (Εικ. 3), που ανήκει στον πολιτισμό Κούρα-Άραξης, παρουσιάζεται κατά τον 19ο αιώνα στο Κιουλ-Τεπέ 150 χλμ νότια του Μποκάζκοϊ και στη συνέχεια στην Κύπρο μαζί με τις πρώτες μαρτυρίες για εκκαμίνευση Χαλκού (Frankel & Webb 1996, 181-6, Γούλλευ 1963, 336, Εικ. 4). Μια άλλη κατηγορία αντικειμένων που βρέθηκαν στην Κύπρο (Εικ. 5) και έχουν τα πρότυπα τους στη σημερινή Γεωργία αποτελούν οι λίθινες

σφύρες, που χρησιμοποιήθηκαν σε πολλά ορυχεία της Ύστερης εποχής του χαλκού (Georgien 2001, 126, Εικ. 6). Η διαδρομή αυτή συμπίπτει με την εξάπλωση της μεταλλουργίας από την περιοχή του Καυκάσου στη Μέση Ανατολή και την Κύπρο (Εικ. 7). Τα στοιχεία αυτά δεν αφήνουν αμφιβολίες για την αρχική προέλευση μιας ομάδας πληθυσμού, που μαζί με την τέχνη της μεταλλουργίας έφεραν μαζί τους την γνώση της οινοποίησης, αφού το αμπέλι ήταν ήδη γνωστό στην περιοχή, τουλάχιστον, από την ύστερη Νεολιθική περίοδο (Hadjisavvas 2007). Οι προϋποθέσεις για μια γρήγορη ανάπτυξη της μεταλλουργίας, που δεν είναι άλλες από τον ορυκτό πλούτο και την καύσιμη ύλη, παρέχονταν πλουσιοπάροχα από τα βουνά του Τροόδους (Constantinou 1996, 3-17). Ήδη κατά τον 14ο π.Χ αιώνα η εξαγωγή χαλκού από την Κύπρο στην Αίγυπτο αναφέρεται στα γράμματα της Αμάρνα. Η μαζική παραγωγή και εξαγωγή του μετάλλου επιβεβαιώνεται από το ναυάγιο του Uluburun (Εικ. 8), που χρονολογείται στον 13ο αιώνα και συμπίπτει με την ανεύρεση στην Κρήτη και αλλού κυπριακών ταλάντων χαλκού, που πριν από το 13ο π.Χ. αιώνα ήταν ανύπαρκτα (Hadjisavvas 2003, 99-103).

Η κατάσταση που έχω περιγράψει εξυπηρετούσε την περιοχή της Ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου, αλλά όχι και του Αιγαίου, τουλάχιστον πριν από την ανακάλυψη του ιστίου, που επέτρεψε την πορεία σε ανοικτό πέλαγος.

Για τους πρώιμους πολιτισμούς της εποχής του χαλκού στο Αιγαίο, ο πλησιέστερος δρόμος και το διαθέσιμο μέσο μεταφοράς ήταν ασφαλώς η θάλασσα και το καράβι. Το πρώτο μέρος της πορείας, που ακολούθησαν οι θαλασσοπόροι της εποχής μέχρι τα στενά του Βοσπόρου είναι προβλέψιμη. Το πέρασμα όμως των στενών μπορεί να θεωρηθεί ως κατόρθωμα, λόγω του ρεύματος που ακολουθεί αντίθετη πορεία, δηλ από τη Μαύρη Θάλασσα προς στον Βόσπορο και μάλιστα ενάντια στους επικρατούντες βόρειους και δυτικούς ανέμους.

Ποια ήταν ακριβής πορεία που ακολούθησαν οι παράτολμοι ναυτικοί μέσα στον Πόντο είναι δύσκολο να γνωρίζουμε, αφού οι πρώτες φιλόδοξες έρευνες του βυθού, που ανάλαβε ο Robert Ballard, απέτυχαν να εντοπίσουν οτιδήποτε. Απομένει να συγκρίνουμε την πορεία που ακολούθησε ο εποικισμός του Πόντου κατά τον 7ο π.Χ αιώνα. Αν

πάρουμε τις αποικίες της Μιλήτου φαίνεται πως πρώτα ιδρύθηκαν αυτές των νότιων ακτών. Αυτό είναι λογικό αφού σύμφωνα με τον Στράβωνα ακόμα και κατά την εποχή του ίσχυε ο κανόνας του *μη πελαγίζειν*. Αλλά γιατί στα νότια και ανατολικά? Όπως είναι γνωστό οι αρχαίοι ταξίδευαν μόνο το καλοκαίρι και οι άνεμοι που επικρατούν είναι οι βόρειοι και δυτικοί. Ένας άλλος πιθανός παράγοντας ήταν η κυκλοτερής πορεία που ακολουθούσαν οι αγέλες των ψαριών, που ήταν αντίθετη με τη φορά των δειχτών του ωρολογίου δηλ από την Κριμαία προς τα δυτικά παράλια του Πόντου και ακολούθως στα νότια, ανατολικά και βόρεια. Ακολουθώντας λοιπόν τις αγέλες, που με τη σειρά τους ακολουθούσαν κάποιο υποβοηθητικό θαλάσσιο ρεύμα, κατευθύνονταν στα ανατολικά και στη συνέχεια στα βόρεια. Αυτή είναι, πιθανότατα και η πορεία επιστροφής των Αργοναυτών, που επιβεβαιώνεται κατά κάποιο τρόπο, από το γεγονός της ίδρυσης των ελληνικών αποικιών στα δυτικά παράλια του Πόντου, μετά τις υπόλοιπες στα νότια και βόρεια παράλια. Ίσως οι πλάνητες της εποχής του Χαλκού να μη μπορούσαν να επιστρέψουν, όταν τους βρήκε ο χειμώνας και να καθηλώθηκαν στην περιοχή της Κολχίδος, την πρώτη φιλόξενη πεδιάδα, μετά την μακρά και βραχώδη παραλία των νότιων ακτών του Πόντου. Ήταν η ίδια περιοχή όπου αργότερα κατά τον 6ο αιώνα οι Μιλήσιοι έκτισαν τη Φάσι στις εκβολές του ομώνυμου ποταμού. Εκεί στα παράλια αντίκρισαν ένα πληθυσμό με τεχνογνωσία πρωτόγνωρη γι αυτούς, αφού η εποχή του Χαλκού άρχισε ήδη από τα μέσα της 4ης π.Χ χιλιετίας.

Η μεγάλη κοιλάδα των ποταμών Κούρα και Άραξη με το ήπιο ηπειρωτικό κλίμα, ήταν ιδιαίτερα φιλόξενη για ανθρώπινη κατοίκηση και οι ανασκαφές στην περιοχή της σημερινής πρωτεύουσας Τπίλιση αποκάλυψαν οικισμούς που κατοικούνταν αδιάκοπα από τη Νεολιθική περίοδο. Ιδιαίτερη ανάπτυξη παρατηρείται στην εκκαμίνευση, αλλά και τη χύτευση του μετάλλου, κυρίως αρσενικούχου χαλκού στην περιοχή της Κολχίδος, όπου βρέθηκαν πήλινα ακροφύσια και καλούπια για χύτευση εργαλείων κυρίως πελέκεων (Georgien 2001, 262) Ίσως εκεί οι Έλληνες ναυτικοί να γεύτηκαν για πρώτη φορά και το κρασί και πιθανό να έμαθαν ακόμα τα μυστικά της παρασκευής του. Και αφού στον τίτλο της ανακοίνωσής μου αναφέρεται και η πολιτισμική διάσταση, θα πρέπει εδώ να ανοίξουμε μια παρένθεση και να ασχοληθούμε με τον πολιτισμό του

κρασιού, και τη συμβολή της Κολχίδος στην ανάπτυξη και διάδοση του σε παγκόσμια κλίμακα.

Σπόροι σταφυλιού βρέθηκαν στα παλαιότερα στρώματα του Νεολιθικού οικισμού Shulaveris Gora, που αποτελεί ένα από τους αρχαιότερους οικισμούς της περιοχής του Καυκάσου. Η χρονολόγηση τους με Άνθρακα 14 τους τοποθετεί στο 6000 π.Χ. (McGovern 2003, 24). Αυτά είναι τα αρχαιότερα απομεινάρια της εξημερωμένης αμπέλου *Vitis vinifera vinifera*, που βρέθηκαν μέχρι σήμερα. Το γεγονός επιβεβαιώνει παλαιότερη εισήγηση του Ρώσου βοτανολόγου Nikolai Vavilov, που πρώτος είχε εισηγηθεί, πως ο πολιτισμός του κρασιού γεννήθηκε στην περιοχή του Καυκάσου δηλ τη σημερινή Γεωργία, την Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν (McGovern 2003, 33). Μια υγρή, σχεδόν τροπική οικοζώνη με πλατύφυλλα δάση κυριαρχεί στα παράλια και στην πεδιάδα της Κολχίδος. Μια τεράστια ποικιλία άγριων φρούτων, όπως ροδιάς, δαμασκηνιάς, φουντουκιάς και καρυδιάς, ευδοκιμούν παράλληλα με τις καλλιεργήσιμες ποικιλίες. Η Έβρω-ασιατική υποποικιλία της αμπέλου *Vitis vinifera sylvestris* είναι ευρύτατα διαδεδομένη σε ολόκληρο τον Καύκασο. Η σημερινή Γεωργία έχει μια τεράστια ποικιλία σταφυλιών που ξεπερνά τις 500 και παράγει 60 διαφορετικά κρασιά. Και όλα αυτά μετά την καταστροφή των δύο τρίτων των αμπελώνων της χώρας, λόγω της πολιτικής Γκορπατσιόβ στην εκστρατεία του ενάντια στον αλκοολισμό (McGovern 2003, 21).

Η καλλιεργήσιμη άμπελος *Vitis vinifera vinifera*, μαζί με την τεχνογνωσία της οινοποιίας, πολύ σύντομα εξαπλώθηκε πρώτα στην Ανατολή, σε στην περιοχή του Αιγαίου ακολουθώντας την πιθανή πορεία των Αργοναυτών, όπως την έχουμε προτείνει. Η θαλάσσια πορεία της εξάπλωσης της αμπελοκαλλιέργειας στον Αιγαιακό χώρο, υποδηλώνεται έμμεσα από τον Ομηρικό ύμνο στο Διόνυσο και την απεικόνιση του θεού που μεταφέρει την άμπελο σε κύλικα του Εξεκία του 6ου π.Χ. αιώνα. Η πιθανή πορεία του θεού από την Ανατολή στη Δύση, επαναλαμβάνεται στις Βάκχες του Ευριπίδη, που αναφέρεται στις στέπες της Περσίας, τις πόλεις της Βακτρίας και τις ακτές της Ανατολίας. Η σύνδεση του θεού με τη Θράκη, όπου καθιερώθηκαν και οι γιορτές μύησης, τα γνωστά Όργια, σε συνδυασμό με την ανεύρεση σπόρων καλλιεργήσιμης αμπέλου σε οικισμό της ύστερης Νεολιθικής περιόδου, στη Δήμητρα της ανατολικής

Θράκης, πιθανολογεί μια από βορρά πορεία εξάπλωσης της αμπελοκαλλιέργειας στην Ελλάδα (Valamoti et alia 2007, fig 1). Ακόμα και στην ιστορία του νεώτερου Ελληνισμού η πορεία αυτή επαναλαμβάνεται. Ας μη ξεχνούμε πως και η σύγχρονη οργανωμένη αμπελοκαλλιέργεια, κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα, που άρχισε στις αρχές του 20ου αιώνα οφείλεται στους απόγονους των αρχαίων ελλήνων αποίκων των δυτικών παραλίων του Πόντου, όπως της Μεσημβρίας, της Αγχιάλου, της Σωζόπολης κ.ά. που ίδρυσαν ομώνυμους οικισμούς στη νέα τους πατρίδα.

Άλλοι συνάδελφοι που ασχολήθηκαν με το θέμα, συμφωνούν ότι οι πραγματικοί λόγοι που ώθησαν τους αργοναύτες στην Κολχίδα ήταν η τεχνογνωσία γενικά και ιδιαίτερα η μεταλλουργία, που είχε βέβαια και άλλες προεκτάσεις, όπως η εισαγωγή στο Αιγαίο της αμπελοκαλλιέργειας, της τέχνης παραγωγής κρασιού, αλλά και της καλλιέργειας της ροδιάς (Ντούμας 2008, 39-53). Αρκετές μαρτυρίες που συνηγορούν σε αυτή την άποψη ανιχνεύτηκαν στις ανασκαφές στη Λήμνο και αλλού και επιβεβαιώνουν μια από βορρά πορεία της έλευσης της μεταλλουργίας, όπως ακριβώς και του κρασιού. Ήδη κατά την τρίτη π.Χ χιλιετία τα νησιά του βόρειου Αιγαίου, ως εμπορικά κέντρα, αποτελούσαν σταθμούς ανεφοδιασμού και κατά κάποιον τρόπο, έλεγχαν τη διακίνηση αγαθών και ιδεών από βορρά προς νότο. Η Λήμνος και ιδιαίτερα η Πολυόχνη, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διάδοση της μεταλλουργίας από τον Πόντο στο Αιγαίο, καθώς ήταν ο πρώτος σταθμός, άρα και ο πρώτος αποδέκτης των νέων τεχνολογιών στην πορεία επιστροφής των караβιών. Ο συν. Χρήστος Ντούμας παρακολουθώντας τη διάδοση μεταλλουργικών νεωτερισμών από τη Λήμνο στο νότιο Αιγαίο, παρατήρησε ότι αυτή συμπίπτει χρονολογικά με την διάδοση της κεραμικής της Ομάδας Καστριού. Οι τεχνικές αυτές περιλαμβάνουν τη σφυρηλάτηση φύλλων μετάλλου για κατασκευή αγγείων, καθώς και την τεχνική της κηρόχησης, που ήταν από πολύ παλιά γνωστές στην περιοχή του Καυκάσου. Άλλα αποδεικτικά στοιχεία, της από βορρά προς νότο διάδοσης, αποτελεί το κράμα του μπρούντζου, που ενώ στο νότο ήταν αρχικά από αρσενικούχο χαλκό, στην πορεία μετεξελίχτηκε σε κασσιτερούχο με την άφιξη πληθυσμών που χρησιμοποιούσαν κεραμική της ομάδας Καστριού (Ντούμας 1997, 35-38).

Αυτή η πορεία διάδοσης τεχνογνωσίας, αλλά και πολιτισμικών στοιχείων συγκρίνεται με την εξάπλωση της τεχνολογίας στην Ανατολή, με τη διαφορά ότι η πρώτη πραγματοποιήθηκε δια ξηράς, ενώ η δεύτερη δια θαλάσσης. Κάποια στοιχεία, μακρινοί απόηχοι της αρχικής τους προέλευσης, μοιάζουν καταπληκτικά στις δύο περιοχές αποδέκτες, ενώ άλλα εμπλουτίστηκαν στην πορεία. Στην Κύπρο οι επιδράσεις περιλαμβάνουν τις ήδη αναφερθείσες εστίες του πολιτισμού Κούρα-Άραξη άγνωστες στο βόρειο Αιγαίο. Αντίθετα τα περίαπτα με μικρό δακτυλίδι και περόνη της κίτρινης περιόδου της Πολυόχνης, επηρεασμένα από τα χρυσά πρωτότυπα των παραδουνάβιων περιοχών, είναι άγνωστα στην Κύπρο της Εποχής του Χαλκού (Πολιόχνη 1997, 127 αρ. 4^α). Αυτά τα δύο χαρακτηριστικά παραδείγματα πιθανολογούν, κατά κάποιο τρόπο, τις αντίθετες πορείες που ακολούθησαν από τη μια οι μεταλλουργοί της Κολχίδος προς την Ανατολή και από την άλλη οι ναυτικοί του Αιγαίου προς τη Δύση. Η πρώτη πορεία είχε ως αποτέλεσμα μια χωρίς προηγούμενο ανάπτυξη της μεταλλουργίας στο νησί του Χαλκού. Η πορεία των ναυτικών του Αιγαίου, που ενώ έφεραν μαζί τους την τεχνογνωσία της μεταλλουργίας, δε βρήκαν τις απαραίτητες προϋποθέσεις ανάπτυξη της στις φτωχές σε ορυκτά περιοχές τους και έτσι ασχολήθηκαν με τη μεταλλοτεχνία και το θαλάσσιο εμπόριο.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Braund, David and T. Sinclair 2000, “Map 87 Pontus-Phasis” in *Barrington Atlas of the Greek and Roman World* Vol II, Princeton.1226-1242.

Constantinou, G. 1996, “The Birth of an Island” in S. Hadjisavvas (ed) *Monuments and Sites Cyprus*. Published by ICOMOS on the occasion of the 11th General Assembly of ICOMOS, Sofia, 5-9 October 1996. 3-17.

Danoff, Chr. 1968, *Drevna Trakia*. Sofia. (Στη Βουλγαρική γλώσσα)

Frankel, David and Webb, M.Jennifer 1996, *Marki Alonia. An Early and Middle Bronze Age Town in Cyprus. Excavations 1990-1994*. Jonsered.

Georgien 2002, Katalog der Ausstellung GEORGIEN SCHÄTZE AUS DEM LAND DES GOLDENEN VLIES. 28 Oktober 2001 bis 19.Mai 2002. Bochum.

Hadjisavvas, S. 2003, “Cyprus and the Mediterranean World *ca.* 1600-600 B.C.” in *SEA ROUTES. From Sidon to Huelva. Interconnections in the Mediterranean 16th – 6th c. B.C.* N. Stampolides (ed.) Athens. 99-103.

Hadjisavvas, S. 2007, “Some Aspects of Wine production in Ancient Cyprus” Proceedings of the 1st International Conference, *Wine in Ancient Greece and Cyprus*. Ikaria 21-23 September. (Forthcoming)

Lazova, Cvete. 1988, “The Thracian thalassocracy and the literary tradition during the Late Antiquity” in *THRACIA* 8, Academia Litterarum Bulgarica, Serdicae. 17-22.

McGovern, P. 2003, *Ancient Wine. The Search for the Origins of Viniculture*. Princeton and Oxford.

S.M. Valamoti, M. Mangafa, Ch. Koukouli-Chrysanthaki & D. Malamidou 2007, “Grape-pressings from northern Greece: the earliest wine in the Aegean? *Antiquity* 81 (2007): 54–61.

Γούλλευ, Σερ Λεοναρτ, 1963, *Ιστορία της Ανθρωπότητας*. UNESCO. Τόμος Πρώτος, Μέρος Β΄.

Ντούμας, Χρ. 1997, «Τα Νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου και η Συμβολή τους στον Πολιτισμό» στο Λ. Μενδώνη (επιμ.), *Πολιόχνη, Λήμνω εν Αμιχθαλοέσση. Ένα Κέντρο της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στο Βόρειο Αιγαίο*. Αθήνα. 35-38.

Ντούμας, Χρ. 2008, «Τι έφεραν οι Αργοναύτες από την Κολχίδα. Οι ενδείξεις από το Ακρωτήριο Θήρας» στο Απ. Κυριατσούλης (επιμ.) *Εμπόριο: Διακίνηση και ανταλλαγή*

αγαθών, ιδεών και τεχνολογίας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο, από την προϊστορική μέχρι και την αρχαϊκή εποχή. Πρακτικά Συνεδρίου, 19-21. 05. 2006 Ohlstadt. 39-53.

ΕΙΚΟΝΕΣ

1. Χαλκοφόρες περιοχές του Αρχαίου Κόσμου
2. Εστία από Amiranis Gora, πολιτισμός Κούρα Άραξης. Μέσα 3ης π.Χ. χιλιετίας
3. Εστία από Ιγδέρ, κοιλάδα Πάνω Άραξη. Χαλκολιθική περίοδος
4. Πεταλόσχημη πήλινη εστία. Μαρκί – Αλώνια Κύπρος. Πρώιμη εποχή του χαλκού
5. Σφύρες από γάβρο και διαβάση από την περιοχή της Απχαζίας
6. Σφύρα από ασβεστόλιθο. Έκθεση Μεταλλουργίας. Κυπριακό Μουσείο
7. Πορεία εξάπλωσης της μεταλλουργίας στην Ανατολή
8. Το ναυάγιο στο Ουλουμπουρούν φορτωμένο με τάλαντα χαλκού από την Κύπρο

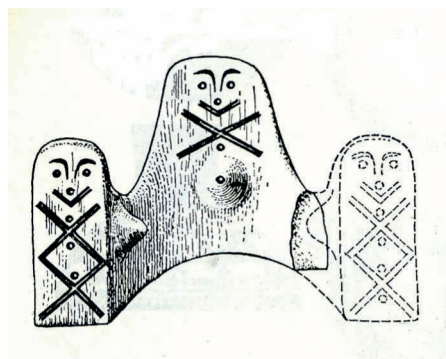
EIKONA 1

EIKONA 2

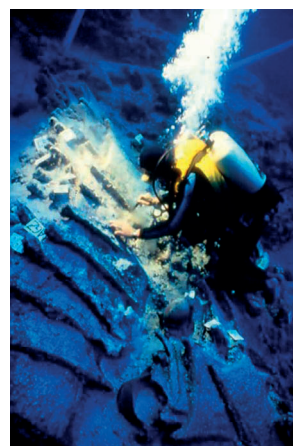
EIKONA 3

EIKONA 4

EIKONA 5

EIKONA 6

EIKONA 7

EIKONA 8

EIKONA 9

Η Μυθική Κολχίδα μέσα από τα Γλωσσολογικά δεδομένα

I. Darchia

Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Τιφλίδας

Σύμφωνα με τις αρχαίες ελληνικές πηγές, η Κολχίδα αποτελεί την περιοχή της σημερινής Γεωργίας, η οποία υπήρχε ήδη από την εποχή του Χαλκού και όπου κατευθύνθηκε η μυθική Αργοναυτική Εκστρατεία.

Πολλά ερωτήματα και επιστημονικά ζητήματα συνδέονται με τη μυθική Κολχίδα. Αν και για τις αρχαίες ελληνικές πηγές η Κολχίδα ήταν μια περιοχή στη σημερινή δυτική Γεωργία, την οποία δεν ξεχώριζαν από τη μυθική Αία, κάποιοι σύγχρονοι επιστήμονες πιστεύουν πως η Αία ήταν μια μυθική περιοχή κάπου μακριά στην Ανατολή, η ταύτιση της οποίας είναι σχεδόν αδύνατη.

Επειδή ο χρόνος της ομιλίας μου είναι περιορισμένος, δεν θα αναφερθώ στις διάφορες πλευρές αυτής της επιστημονικής συζήτησης και στις διαφορετικές απόψεις που εκφράζονται από Γεωργιανούς και ξένους μελετητές. Απόψε θα επικεντρωθώ αποκλειστικά στη γλωσσολογική διάσταση του προβλήματος.

Πιστεύω πως τα γλωσσικά δεδομένα και η γλωσσολογική ανάλυση αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για την επίλυση του προαναφερόμενου ζητήματος. Το ερώτημα που τίθεται είναι το εξής: Σε ποιο γλωσσικό περιβάλλον ανήκουν οι ελληνικοί όροι, κύρια ονόματα και τοπωνύμια που συνδέονται με τη Μυθική Κολχίδα και την Αργοναυτική Εκστρατεία και η ετυμολογία των οποίων φαίνεται να μην είναι ελληνική;

Δυστυχώς τα στενά πλαίσια μιας ομιλίας δεν επιτρέπουν την εκτενή αναφορά σε όλες τις πτυχές του ζητήματος, ωστόσο παρακάτω θα προσπαθήσω να απαντήσω στο ερώτημα με την ανάλυση ορισμένων σχετικών όρων.

Πριν ξεκινήσω θα ήθελα να υπογραμμίσω ότι η ομιλία μου αυτή στηρίζεται στην βασική για τα θέματα αυτά μελέτη ενός από τους πιο γνωστούς γεωργιανούς κλασικούς φιλόλογους, διευθυντή του Ινστιτούτου Κλασικών, Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Κρατικού Πανεπιστημίου της Τιφλίδας, του κ. Ρισμάγκ Γκορντεζιάνι, «MEDITERRANEA-KARTVELICA. Μεσογειακές και Καρτβελιανές Αναφορές», η

οποία εκδόθηκε το 2007 σε τρεις τόμους και σύντομα αναμένουμε την ολοκλήρωσή της με την έκδοση του τέταρτου τόμου.

Ο πρώτος όρος με τον οποίο θα ασχοληθώ είναι το τοπωνύμιο «Φάσις», το οποίο αναφέρει ο Ησίοδος στην «Θεογονία» (340) ως ένα γνωστό ποταμό και στους «Καταλόγους Γυναικών» (αποσπ. 241) ως ένα ποτάμι που συνδέεται με τους Αργοναύτες, γεγονός που μας κάνει να υποθέσουμε πως η Φάσις από την αρχαιότητα συνδεόταν με τον στόχο της Αργοναυτικής Εκστρατείας, την Αία και πιθανότατα για αυτό ακριβώς το λόγο αναφέρεται από τον Ησίοδο.

Σύμφωνα με τον Άγγλο μελετητή M. L. West, από τους ποταμούς που αναφέρονται στον κατάλογο των ποταμών της «Θεογονίας», μόνο τρεις – ο Νείλος, η Φάσις και ο Ηριδανός¹¹² – μπορούν να θεωρηθούν ως ποταμοί απομακρυσμένοι από την Ανατολία και από τις δυτικές ακτές της Μαύρης Θάλασσας.

Όπως προανέφερα, μπορούμε να υποθέσουμε πως η Φάσις αναφέρεται από τον Ησίοδο ακριβώς επειδή είχε γίνει γνωστή λόγω της Αργοναυτικής Εκστρατείας. Μετά από τον Ησίοδο, στην ελληνική παράδοση υπήρχαν διάφορες απόψεις για την ταύτιση της Φάσιδος. Ωστόσο μπορούμε να πούμε πως για τους αρχαίους η Φάσις αντιστοιχούσε στο σημερινό ποταμό Ριόνι.¹¹³ Πρέπει να αναφερθεί επίσης το γεγονός ότι στην αρχαιότητα η πόλη Φάσις βρισκόταν σ' εκείνο το σημείο όπου ο ποταμός εκβάλλει στη Μαύρη Θάλασσα και στις όχθες του οποίου ήταν η πόλη του Αιήτη, η Κυταία, μάλλον το σημερινό Κουταΐσι. Οι περισσότεροι μελετητές θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχει σχέση ανάμεσα στη σύγχρονη ονομασία της πόλης Πότι, το υδρωνύμιο και το τοπωνύμιο Φάσις.

Ακολούθως αναφέρω μερικές ετυμολογίες του υδρωνυμίου «Φάσις» που δίνονται από σύγχρονους μελετητές:

Α) Ο Γεωργιανός επιστήμονας N. Mar και οι υποστηρικτές του συνδέουν τη ρίζα Φασ- με την αμπαζική και αντιγεϊκή ρίζα, η οποία σημαίνει νερό σ' αυτές τις γλώσσες. Οι

¹¹² Hesiod, Theogony, Edited with Prolegomena and Commentary by M. L. West, Oxford 1966, 259 Smd.

¹¹³ O. Lordkipanidze, Das alte Georgien..., 97 Smd.

προαναφερόμενοι μελετητές θεωρούν αυτή τη γλωσσολογική αναφορά ως σημαντικό επιχείρημα για την ύπαρξη ενός αμπαζικού και αντιγεϊκού υποστρώματος.¹¹⁴

Β) Σύμφωνα με έναν άλλο γεωργιανό επιστήμονα, τον Γκ. Μελικισβίλι, η ελληνική Φάσις, η ρίζα της οποίας είναι Φασιδ-, αναφέρεται σε υποθετικό σβανετινό πρωτότυπο «*Fashd» της ζανικής μορφής «Fothi». Επομένως ο Γκ. Μελικισβίλι μιλάει για σβανετινή καταγωγή της λέξης «Φάσις».¹¹⁵

Γ) Ορισμένοι Γεωργιανοί μελετητές υποθέτουν πως οι αρχαίοι Έλληνες δίνοντας στον ποταμό την ονομασία «Φάσις», έλαβαν υπ' όψιν τους την ύπαρξη στην οροσειρά του Καυκάσου του βουνού Φάσις, όπου βρισκόταν μια από τις πηγές του σημερινού ποταμού Ριόνι.¹¹⁶

Δ) Ο Μ. L. West θεωρεί πως η ελληνική λέξη «Φάσις» σημαίνει «αυτός που λάμπει» και συνδέεται με την αρχαία ρίζα του ρήματος bha- (λάμπειν, φαίνειν), η οποία χρησιμοποιούνταν ιδιαίτερα σε σχέση με την ανατολή του ηλίου.¹¹⁷ Σύμφωνα με τον Μ. L. West, η ελληνική «Φάσις» αντιστοιχεί στο σανσκριτικό ουσιαστικό «bhatish», που σημαίνει «λαμπρότητα, στιλπνότητα» και είναι αρσενικό λόγω της παραγωγικής κατάληξης «-tis» του nomen agentis.¹¹⁸

Ε) Ο γνωστός γλωσσολόγος, ο H. Vogt πίστευε πως η ελληνική «Φάσις», έτσι όπως και το ζανικό τοπωνύμιο «Fothi» προέρχονται από μια αμάρτυρη γεωργιανό-ζανική ρίζα «*Fath-» και επομένως οι Έλληνες δανείστηκαν αυτή την ονομασία από γεωργιανό-ζανικό γλωσσικό περιβάλλον.¹¹⁹ Αυτή η ετυμολογία του H. Vogt γίνεται δεκτή από τους περισσότερους Γεωργιανούς επιστήμονες.

Προσωπικά συμφωνώ απόλυτα με τη γνώμη του κ. Ρισμάγκ Γκορντεζιάνι, ο οποίος αναρωτιέται αν ο Γεωργιανός πληθυσμός της αρχαίας Κολχίδας τη II χιλιετία π.Χ. ονόμαζε τον κύριο ποταμό της χώρας του με μια λέξη η ρίζα της οποίας περιείχε τη ρίζα

¹¹⁴ Για τις παλαιές ετυμολογίες του όρου, βλ.: Μ. Μπερτζενισβίλι, Για την ιστορία της πόλης Φάσιδος», Τιφλίδα 1969 (Στα Γεωργιανά).

¹¹⁵ Γκ. Μελικισβίλι, Ο αρχαίος πληθυσμός της Γεωργίας και του Καθκάσου, Τιφλίδα 1965 (Στα Γεωργιανά).

¹¹⁶ Ν. Γκαπριντασβίλι, Για την ετυμολογία της Φάσιδος, Μελέτες φοιτητών του Κρατικού Πανεπιστημίου της Τιφλίδας, τ. Χ, Τιφλίδα 1970 (Στα Γεωργιανά), Ζ. Τσουμπουρίτζε, Η Γεωργιανή γλώσσα, Τιφλίδα 1987 (Στα Γεωργιανά), 132.

¹¹⁷ Μ. L. West, Indo-European Poetry and Myth, Oxford 2007, 219.

¹¹⁸ Μ. L. West, The Argonaut Legend in Early Greek Poetry, Phasis, Greek and Roman Studies, Vol. 10 (I), 2007, 202.

«Fath-» ή «Fas-». Επίσης, είναι αδόκιμο να υποθέσουμε ότι οι ντόπιοι στην αρχαιότητα αναφέρονταν στον ποταμό Ριόνι με μια ονομασία η οποία είχε κάποια σχέση με τον υδρωνύμιο «Φάσις».

Παρά τη μεγάλη παράδοση της χρήσης του όρου «Φάσις», ο Πλίνιος (6, 4, 4) αναφέρει έναν ποταμό στην Κολχίδα, τον οποίο μια αρχαία ελληνική πηγή της εποχής του ονόμαζε ως «Ροάς». Ο Προκόπιος Κεσσαρεύς (B. Goth. 4, 13, 14) επίσης μιλάει για τον ποταμό «Ρέων» στην Κολχίδα, ωστόσο, οι συγγραφείς δεν δίνουν κάποιο στοιχείο για το αν υπάρχει κάποια σχέση αυτών των υδρωνυμίων με τον ποταμό Φάσις, τον οποίο επίσης γνωρίζουν και αναφέρουν.

Συμφωνώ με την υπόθεση του κ. Ρισμάγκ Γκορντεζιάνι, πως οι όροι «Ροάς» και «Ρέων» πρέπει να αντικατοπτρίζουν το όνομα του ποταμού Ριόνι. Φαίνεται πως στην αρχή ο πληθυσμός της περιοχής ονόμαζε τον ποταμό με την ονομασία «Ριόνι» και η πόλη στις εκβολές του ονομαζόταν «Fathi». Οι Έλληνες επέκτειναν την ονομασία μιας πόλης (δηλαδή, της «Fathi») – η οποία εκείνη την εποχή μπορεί να αναφερόταν επίσης στο κάτω μέρος του ποταμού – σε όλο τον ποταμό Ριόνι.

Πρέπει να υπογραμμιστεί το γεγονός ότι ούτε ο Στράβωνας γνωρίζει από που ακριβώς πηγάζει η Φάσις. Οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς δηλώνουν σχεδόν ομόφωνα ότι το κάτω μέρος του Ριόνι (μάλλον από το Κουταΐσι μέχρι το Τσκβίσι) λέγεται Φάσις, αλλά δεν έχουν καθαρή εικόνα για την πηγή της, γεγονός που είναι απόλυτα κατανοητό αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ποταμοί Ριόνι και Κβιρίλα έχουν πάνω από 400 πηγές. Για έναν αρχαίο Έλληνα δεν πρέπει να ήταν εύκολο να καταλάβει ποια από τις εκβολές ήταν το πάνω μέρος της Φάσιδος.

Πριν παρουσιάσω την πιθανή διαδρομή του όρου από τα καρτβελιανά στα ελληνικά, θα σας θυμίσω ότι, όπως είναι γνωστό, από τα λεγόμενα Κοινά Καρτβελιανά προήλθαν οι Καρτβελιανές Γλώσσες: τα γεωργιανά, τα σβανετινά και τα ζανικά, από τα οποία λάβαμε λίγο αργότερα τα μεγκρελιανά και τα τσανικά.

Ας επιστρέψουμε όμως στη Φάσιν. Από την αμάρτυρη καρτβελιανή ονομασία «*Fath-i» στα ελληνικά πρέπει να λάβαμε «Φάσι-», γιατί στο τέλος της λέξης το -τι μετατρέπεται σε -σι. Όσον αφορά στην παραγωγική κατάληξη «-ιδ» στα ελληνικά, δεν πρέπει να έχει

¹¹⁹ H. Vogt, Remarque sur la préhistoire des langues khartveliennes, Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap, Bd. IX, 1938.

καμία σχέση με τη δομή της καρτβελιανής ρίζας αλλά αποτελεί ένα τυπικό ελληνικό μόρφημα, όπως αποδεικνύεται επίσης από το γεγονός ότι στα ελληνικά στη γενική απαντώνται οι τύποι Φάσιδος και Φάσιος παράλληλα.¹²⁰

Μετά τη γεωργιανο-ζανική διαφοροποίηση, από τη ρίζα «*Fath-» λάβαμε την ομαλή ζανική αντιστοιχία «*Foth-i», αλλά αυτό δεν πρέπει να έχει γίνει πριν από την Ι χιλιετία π.Χ., δηλαδή, πριν από τη διάλυση της γεωργιανο-ζανικής ενότητας. Επομένως οι Έλληνες θα πρέπει να έχουν δανειστεί την ονομασία του Ριόνι με το φωνήεν «α» στη ρίζα της, δηλαδή, με τη μορφή «Φάσις» (< *Φάτις), πριν από τη διάλυση της γεωργιανο-ζανικής ενότητας, δηλαδή, πριν από την Ι χιλιετία π.Χ.

Όσον αφορά στην ετυμολογία της ρίζας «*Fath-», ο Γκορντεζιάνι τη συσχετίζει με το «Fat-» της ρίζας «Fat-ar-». Το κοινό καρτβελιανό «*Fath-» [π.χ. γεωργιανά: fat-ar-i, gamo-fit-v-a («εξάντληση», «εξάτμιση»), μεγκρελιανά: fut-ur-el-i («κενός»), σβανετινά: li-fet («διάτρηση»), me-ft-e («τρύπα», «τρυπημένος»)]¹²¹ έχει διάφορες εκδοχές με τα φωνήεντα -i, -o, -ou ή με το σύμφωνο -th [π.χ. fit-va («εξάντληση»), fot-or-o («αποξηραμένος»), fut-ur-o («αποξηραμένος»), διάλεκτος: ga-fath-eb-a («ισοπέδωση», «εξομάλυνση» τοπωνύμιο: foth-ar-o (στην ατζάρα)].

Σημασιολογικά αυτή η ρίζα είχε σημασία ενός ίσιου / επίπεδου, αποξηραμένου χώρου. Υπάρχει μια υπόθεση ότι σ' αυτή τη ρίζα μπορεί να αναφέρεται η ρίζα «pat-» των εξής λέξεων: Πάτμος (νησί στην Καρία), Πάταρα (πόλη στη Λυκία), Πάταλος (νησί στην Καρία), επίσης το «patari» των Ουράрту («πόλη»).

Η ετυμολογία της Μήδειας, του ονόματος της κόρης του βασιλιά Αιήτη, δεν είχε αμφισβητηθεί από κανέναν και θεωρούνταν ανθρωπωνύμιο που σχετιζόταν με την Ινδοευρωπαϊκή ρίζα *med, η οποία σήμαινε «σκέπτεσθαι», «σκέψη», «σχέδιο αποφάσεως» και την οποία συναντάμε σε πολλά ελληνικά κύρια ονόματα (με μακρό ή βραχύ φωνήεν). Π.χ. Διομήδης, Κλεομήδης, Αγαμήδης, Αλιμήδης, Πυκιμήδης κτλ. Την ίδια ρίζα βρίσκουμε και στα Ελληνικά της Μυκηναϊκής Περιόδου. Π.χ. ανθρωπωνύμιο me-de-jo (μάλλον Medeios), a-no-me-de, a-pi-me-de κτλ.

¹²⁰ Ρ. Γκορντεζιάνι, Για την ετυμολογία της Φάσιδος, Μελέτες του Κρατικού Πανεπιστημίου της Τιφλίδας στον τομέα ανθρωπιστικών σπουδών, τ. Β2 (140), Τιφλίδα 1971, 183 (Στα Γεωργιανά).

¹²¹ Ζ. Σαρτζβελάτζε-Φένριχ, Ετυμολογικό Λεξικό των Καρτβελιανών Γλωσσών, Τιφλίδα 2000, 460 (Στα Γεωργιανά).

Στη Γεωργία μέχρι πρόσφατα ήταν γνωστή μόνο μια λαϊκή ετυμολογία του ονόματος «Μήδεια» την οποία μας είχε παρουσιάσει ένας μεγάλος Γεωργιανός ποιητής ο Ακάκιος Τσερετέλι. Ο Γερμανός γλωσσολόγος, ο R. Schmitt-Brandt έστρεψε την προσοχή μας προς μια καινούρια κατεύθυνση και παρουσίασε στην επιστημονική κοινότητα μια εντελώς διαφορετική ερμηνεία.¹²²

Κατά τη γνώμη του R. Schmitt-Brandt, στα ελληνικά έγινε η ελληνοποίηση του ξένου ονόματος και το όνομα Μήδεια ερμηνεύτηκε ως ένα κανονικό ελληνικό ανθρωπωνύμιο με ρίζα «med-», ως ένα όνομα μιας έξυπνης, σκεπτόμενης γυναίκας. Ο επιστήμονας φέρνει αρκετά παραδείγματα τέτοιου είδους ερμηνείας ξένων ονομάτων στα ελληνικά.

Ο R. Schmitt-Brandt πιστεύει πως το αρχικό όνομα έπρεπε να είναι ένα καρτβελιανό κύριο όνομα, Μζία (Mzia), που προερχόταν από την καρτβελιανή ρίζα «mze», που σημαίνει «ήλιος». Οι Έλληνες αντιλήφθηκαν το καρτβελιανό z ως ζ, η προφορά το οποίου ήταν τότε zd. Επομένως το γεωργιανό «Mzia» στα πρωτοελληνικά και στα Μυκηναϊκά θα έπρεπε να προφέρεται ως mzdia → mezdia. Η μετατροπή του ζ σε δ είναι συχνό φαινόμενο στα ελληνικά.

Οι Έλληνες συνέδεσαν το δάνειο αυτό με άλλα κύρια ονόματά τους που προέρχονται από τη ρίζα «med» εντάσσοντάς το σε αυτό το σημασιολογικό πεδίο. Η Γεωργιανή επιστήμονας Τ. Καουχτσιβίλι λέει ότι η ερμηνεία του R. Schmitt-Brandt μπορεί να θεωρηθεί ως μια από τις πιθανές εκδοχές και όχι ως η πιο πειστική ετυμολογία.¹²³

Κατά τη γνώμη μου, μελετώντας την ετυμολογία της «Μήδειας», η καινούργια ερμηνεία του Γερμανού γλωσσολόγου θα πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν.

Παρακάτω θα ήθελε να αναφερθώ στη λέξη «κώας» – που αποτελεί τον στόχο των Αργοναυτών, το Δέρας, το οποίο συναντάμε για πρώτη φορά στον Μίμνερμο, ως «μέγα κώας». Η λέξη αυτή εμφανίζεται ήδη στις Μυκηναϊκές πινακίδες ως «ko-wo», αλλά η ετυμολογία της μέχρι πρόσφατα ήταν άγνωστη.

Ο πολύ γνωστός Γεωργιανός γλωσσολόγος Τ. Γκαμκρελίτζε θεωρεί πως τα ελληνικά δανείστηκαν τη λέξη αυτή από τις καρτβελιανές γλώσσες την εποχή της υποθετικής Αργοναυτικής Εκστρατείας και το γεωργιανό «πρωτότυπο» θα έπρεπε να είναι η ζανική

¹²² R. Schmitt-Brandt, Zur Etymologie von Μήδεια, *Phasis, Greek and Roman Studies*, vol. 8, Publishing Program *Logos*, Tbilisi, 88.

¹²³ Τ. Καουχτσιβίλι, Για την ετυμολογία της Μήδειας, σε: Γεωργιανή Ιστοριογραφία, τ. XI, 25.

εκδοχή *tyon-/ *tkon- της γεωργιανο-ζανικής ρίζας *tyau-¹²⁴. Κάτι τέτοιο μπορεί να φανερώσει τις ελληνο-γεωργιανές ιστορικές επαφές ήδη την Εποχή των Ηρώων και την εποχή της Αργοναυτικής Εκστρατείας για το Χρυσόμαλλο Δέρασ.

Ο κ. Γκορντεζιάνι εξακριβώνει κάποιες λεπτομέρειες σχετικές με την προαναφερόμενη επιστημονική απόψη. Παρόλο που η λέξη «κώας» στον Μίμνερμο σχετίζεται με το μυθικό δέρασ, στις Μυκηναϊκές πινακίδες και στον Όμηρο λειτουργεί ως μια απλή λέξη, χωρίς κανένα μυθολογικό υπονοούμενο. Π.χ. PY Un 718 ko-wo ← kowos («δέρμα του προβάτου»). Στην «Οδύσσεια» η λέξη κώας χρησιμοποιείται πολλές φορές, αλλά δεν έχει καμία σχέση με το Χρυσόμαλλο Δέρασ και σημαίνει απλώς «δέρμα» ή «δέρμα του προβάτου».

Σ' αυτήν την περίπτωση, φυσικά, τίθεται το ερώτημα: αν ο όρος αυτός από την αρχή σχετιζόταν με μυθολογικά συμφραζόμενα, πως βρέθηκε στα ελληνικά της Μυκηναϊκής Περιόδου και στην εποχή του Ομήρου; Μήπως έχουμε να κάνουμε με μια καρτβελιανή λέξη η οποία βρέθηκε στην προελληνική γλώσσα χάρη στην λεγόμενη καρτβελιανή μετανάστευση στο Αιγαίο ήδη στην αρχή της 2^{ης} χιλιετίας π.Χ.;

Το γεγονός ότι δεν υπάρχουν οι προελληνικές εκδοχές αυτής της ρίζας εμπόδιζε την επιβεβαίωση της προαναφερόμενης υπόθεσης. Ακριβώς γι' αυτό το λόγο, ο Ολλανδός γλωσσολόγος, ο E. J. Furnée, ο οποίος μελετώντας την προελληνική γλώσσα, την συνδέει με το Καυκασιανό και ιδιαίτερα με το καρτβελιανό γλωσσικό περιβάλλον, αμφισβητεί την πιθανότητα ύπαρξης της Πελασγικής εκδοχής της λέξης «κώας» – *qow (PPE, App. I, 1).

Όσον αφορά στην αρχική καρτβελιανή μορφή, ο κ. Γκορντεζιάνι υποθέτει πως η ελληνική γλώσσα θα μπορούσε να την πάρει από τη μεταβατική Δυτικο-Καρτβελιανή (πριν από τα κοινά ζανικά) ρίζα «*tkon-», η οποία στα κοινά ζανικά θα έπρεπε να μετατραπεί σε «*tkob-». Από κει θα προέκυπτε «*tkeb-» στα μεγκρελιανά και λαζικά.¹²⁵

Θα αναφερθώ επίσης ιδιαίτερα στον όρο μώλυ, που σημαίνει «άγνωστο, μαγικό φυτό» και συνδέεται με το επεισόδιο της Κίρκης στην «Οδύσσεια» του Ομήρου. Ο Ερμής θα βγάλει από το χώμα ένα μαγικό φυτό, το οποίο οι Θεοί ονομάζουν «μώλυ» («Οδύσσεια», X, 302-306).

¹²⁴ Τ. Γκαμκρελίτζε, Η αρχαία Ελληνική ονομασία του «Χρυσόμαλλου Δέρατος» και ο πληθυσμός της αρχαίας Κολχίδας, σε: Γλώσσα και πολιτισμός, τ. 3, 2002, 45.

¹²⁵ Ζ. Σαρτζβελάτζε-Φένριχ, Ετυμολογικό Λεξικό των Καρτβελιανών Γλωσσών, Τιφλίδα 2000, 443 (Στα Γεωργιανά).

Πριν από πολλά χρόνια από κάποιους επιστήμονες εκφράστηκε μια υπόθεση ότι το αρχαίο ελληνικό «μώλυ» θα μπορούσε να συνδεθεί με τη γεωργιανή λέξη «molí», ωστόσο, η λέξη αυτή δεν έδειχνε ομαλές αντιστοιχίες στις άλλες καρτβελιανές γλώσσες. Πρόσφατα όμως οι γλωσσολόγοι βρήκαν το κοινό καρτβελιανό πρωτότυπο της λέξης αυτής, το «*mol-», που μετατράπηκε στα γεωργιανά σε “mol-i” («χόρτα») και στα σβανετινά σε muel-/melu («χόρτα»)¹²⁶. Επομένως μπορούμε να υποθέσουμε βασιζόμενοι σε νέα γλωσσολογικά δεδομένα ότι το ελληνικό μώλυ που συνδέεται με το νησί της Κίρκης και την Αιαίη, μπορεί να έχει καρτβελιανή καταγωγή.

Με βάση τις σύγχρονες μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί από Δυτικούς και Γεωργιανούς επιστήμονες, στην παρούσα ομιλία θα μπορούσα να αναφερθώ και στους άλλους αρχαίους ελληνικούς όρους που σχετίζονται με Γεωργιανό γλωσσικό περιβάλλον (π. χ. Κολχίς, Κύταια / Κυταία, Αία, Αιαίη, Πόλα, Αιήτης, Κίρκη, Άψυρτος, Τιτηνίς Αίη κτλ.). Όμως ο περιορισμένος χρόνος μου επέτρεψε να αναλύσω μόνο ορισμένα παραδείγματα τα οποία, κατά τη γνώμη μου, αποδεικνύουν ότι σχεδόν κάθε ελληνική λέξη, η οποία συνδέεται με την Αργοναυτική Εκστρατεία και φαίνεται να είναι δάνειο από κάποια άλλη γλώσσα, έχει τελικά κάποιου είδους σχέση με το γεωργιανό γλωσσικό περιβάλλον και φαίνεται να υπάρχει στην ελληνική γλώσσα ήδη από τη μυκηναϊκή περίοδο. Όπως φάνηκε επίσης, τα γλωσσολογικά δεδομένα μας βοηθάνε επίσης στη επίλυση του ζητήματος για την τοποθεσία που βρισκόταν η μυθική Αία.

Σας ευχαριστώ θερμά για την προσοχή σας.

¹²⁶ Ζ. Σαρτζβελάτζε-Φένριχ, Ετυμολογικό Λεξικό των Καρτβελιανών Γλωσσών, Τιφλίδα 2000, 460 (Στα Γεωργιανά).

Η Αργοναυτική εκστρατεία και η σύγχρονη λαϊκή παράδοση

Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη

Διευθύντρια του Κέντρου Ερεύνης

της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών

Περάσαμε κάβους πολλούς πολλά νησιά τη θάλασσα

Που φέρνει την άλλη θάλασσα, γλάρους και φώκιες.

Δυστυχισμένες γυναίκες κάποτε με ολόλυμους

Κλαίγανε τα χαμένα τους παιδιά

Κι άλλες αγριεμένες γύρευαν το Μεγαλέξανδρο

Και δόξες βυθισμένες στα βάθη της Ασίας

Γ. Σεφέρης, Μυθιστόρημα Δ' (Αργοναύτες)

Η προφορική παράδοση όπως αυτή «παραδίδεται» από στόμα σε στόμα μέσα στους αιώνες με τα παραμύθια, τους θρύλους και τα τραγούδια, διασώζει στοιχεία αρχέγονων μύθων, των οποίων η αρχή χάνεται στο παρελθόν¹²⁷. Θεωρώ, λοιπόν, φυσικό, ο

¹²⁷ Ο Νικόλαος Πολίτης χρησιμοποίησε τον όρο παράδοση-παραδόσεις για να χαρακτηρίσει τις λαϊκές διηγήσεις που μεταδίδονται με τον προφορικό λόγο από γενιά σε γενιά. (Ν. Γ. Πολίτης, Η Λαογραφία, περ. Λαογραφία, τ. 1(1909), σ. 10). Ορίζει ότι παραδόσεις είναι «μυθώδεις διηγήσεις πιστευόμενες ως αληθείς, αναφερόμενες δε εις τόπους ή πρόσωπα, εις ουράνια σώματα, εις μετεωρολογικά φαινόμενα, εις τον Χριστόν και εις τους αγίους εις δαιμόνια και εις άλλα φανταστικά όντα». Ο ορισμός περιγράφει επαρκώς την έννοια και το περιεχόμενο του όρου, εφ' όσον πρόκειται για διηγήσεις οι οποίες αναφέρονται σε γεγονότα που τοποθετούνται σε τόπο και χρόνο και επομένως εμπερικλείουν την έννοια του προσωπικού βιώματος (πιστευόμενες ως αληθείς) και της διαρκούς ανανεώσεως μέσω της προφορικής παραδόσεως. Ο όρος, θρύλος, προκειμένου να χαρακτηριστεί φανταστική ιστορία με ιστορικό πυρήνα υποχώρησε μπροστά στη χρήση του όρου παράδοση. Συχνά θεωρούνται συνώνυμοι ή συμπληρωματικοί (παραδόσεις και θρύλοι). Η παράδοση ορίζεται ως «μυθική διήγηση, η οποία συνδέεται με ορισμένο τόπο και χρόνο και με ορισμένο πρόσωπο και την οποία ο λαός πιστεύει ως αληθινή» συνδυάζοντας μυθικά και ιστορικά στοιχεία, συχνά προσωπικό βίωμα ενός υπαρκτού προσώπου, αποδίδοντας νέα διάσταση στην πραγματικότητα. Ο ρεαλισμός της αφήγησης στον οποίο εντάσσονται τόσο ο τόπος, τα ιστορικά όσο και τα βιοματικά στοιχεία της, είναι απαραίτητος προκειμένου να ενισχυθεί η αληθοφάνεια και η εγκυρότητα της πληροφορίας. Όσο διευρύνεται η απόσταση από τα ιστορικά στοιχεία της αφήγησης, τόσο προβάλλονται τα στοιχεία του μύθου και ο συμβολικός, άρα υπερχρονικός, χαρακτήρας της. Η ανάγνωσή τους ως ανάμνησης ιστορικού συμβάντος, χαραγμένου στη μνήμη του λαού, με συμβολικό χαρακτήρα, με όσα στοιχεία είναι απαραίτητα για να μπορεί να ταξιδεύει στο χρόνο, μπορεί να μας δώσει σημαντικές πληροφορίες για την φυσική εξέλιξη του χώρου αλλά και τις παρεμβάσεις του ανθρώπου σ' αυτόν κατά τη διάρκεια του χρόνου (Γ. Α. Μέγας, Εισαγωγή εις την Λαογραφίαν, Αθήνα 1972, σ. 190-191. Βλ. και Στ. Δ. Ήμελλος, Λαογραφικά Α', Δημώδεις Παραδόσεις, Αθήνα 1988, σ. 7 εξ., όπου και προγενέστερη βιβλιογραφία. Βλ. επίσης Μαριλένα Παπαχριστοφόρου, Το ζήτημα της κατάταξης των παραδόσεων και οι

Σχολάρχης στον Άνω Βόλο Ιωάννης Σαχίνης, στο πνεύμα της εποχής¹²⁸, παρακινημένος από την εγκύκλιο του Νικολάου Πολίτη¹²⁹, και έχοντας προφανώς ακούσει άπειρες

παραδόσεις του Λαογραφικού Αρχείου, Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 29-30 (1999-2003), σ. 147-162).

¹²⁸ Η σχέση των εκπαιδευτικών με τη Λαογραφία είναι γνωστή και τοποθετείται στον 19^ο αιώνα, στην αρχή σχεδόν της δημιουργίας του νέου ελληνικού κράτους με τη συγκέντρωση *«μνημείων της ελληνικής αρχαιότητος ζώντων εν τω νυν ελληνικό λαώ»*. που αφορά προφανώς στα γλωσσικά και λαογραφικά στοιχεία του πολιτισμού των Νεοελλήνων, και στόχο την αναζήτηση στηριγμάτων, αποδεικτικών της αδιάσπαστης συνέχειας του Ελληνισμού. Βλ. Δ. Ι. Μαυροφρύδη, Προς τους διδασκάλους τους συλλέγοντας γλωσσική ύλην κτλ., Εφημερίς των Φιλομαθών, έτ. ΙΔ' (1866), σ. 1087-1088. Γεωργίου Μέγα Η Κρητική Λαογραφία και η συμβολή των διδασκάλων εις αυτήν, Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών, τόμ. Α' (1938) σ. 461-482 και ιδίως σ. 462-465]. Του Ίδιου, Η Λαογραφία και η συμβολή των διδασκάλων εις το έργον αυτής (διάλεξις), στο: Γ.Ν. Παλαιολόγου, Ο θεσμός των Παιδαγωγικών Ακαδημιών και η Μαράσλειος Παιδαγωγική Ακαδημία, Αθήναι 1939, σ. 713-729 [αναδημοσίευση στο περ. Λαογραφία, τ. 25 (1967) σ. 43-56. Βλ. ενδεικτικά Στίλπ. Κυριακίδου, Εγκύκλιοι [προς δασκάλους και καθηγητές μέσης εκπαίδευσεως] προς περισυναγωγήν λαογραφικής ύλης, Λαογραφία, τόμ. 8 (1921-1925), σ. 234-239 και κυρίως σ. 236-237 και Δικ. Βαγιακάκου, Το γλωσσικόν υλικόν εκ της Μακεδονίας και Θράκης εις το Κέντρον Συντάξεως του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών και τα σχετικά προβλήματα, Πρακτικά Α' Συμποσίου Γλωσσολογίας του Βορειοελλαδικού Χώρου (Ηπειρος-Μακεδονία-Θράκη), έκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 97 κεξ., όπου και βιβλιογραφία, καθώς και εγκύκλιοι, προκηρύξεις διαγωνισμών για τη συλλογή λαογραφικού και γλωσσικού υλικού κλπ. σε παραρτήματα.. Βλ. τη δίτομη σπουδαία συλλογή λαογραφικού και γλωσσικού υλικού που εξέδωσε «Ο εν Κωνσταντινουπόλει Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος» με τίτλο «Ζωγράφειος Αγών, ήτοι μνημεία της ελληνικής αρχαιότητος ζώντα εν τω νυν ελληνικό λαώ» (εν Κωνσταντινουπόλει 1891, 1896). Ο χαρακτηρισμός του λαογραφικού και γλωσσικού υλικού που διασώθηκε στην προφορική παράδοση και την καθημερινή ζωή των Νεοελλήνων ως «ζώντων μνημείων» της αρχαιότητος, που επιβίωσαν χρησιμοποιήθηκε κυρίως από τον περιώνυμο Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως, στο περιοδικό του οποίου δημοσιεύονταν συχνά και οι «Εκθέσεις της Φιλολογικής Επιτροπής επί του περί συλλογής ζώντων μνημείων εν τη γλώσση του ελληνικού λαού Ζωγραφείου διαγωνίσματος» (βλ. τόμ. 7(1874), σ. 220-233, 8 (1874) σ. 269-282, 9(1875)σ. 193-198, 19(1888)σ. 135-159 κ.ά.) Η προσπάθεια αυτή εντείνεται μετά το 1850 Είναι χαρακτηριστική η διατύπωση του θέματος και των στόχων του «Ροδοκανακείου διαγωνίσματος» για τη Λαογραφία: *«να συλλεχθώσιν όσων πλείστων ελληνικών τόπων τα ελληνικά ήθη και έθιμα και συνήθειαι και να παραβληθώσιν προς τα εν τοις σωζομένοις συγγραφεύσι μνημονευόμενα, όπως γνωσθή η τούτων ταυτότης και διαφορά»*. Στο κλίμα αυτό θα γεννηθεί αργότερα και θα ανδρωθεί, χάρη στην ξεχωριστή πνευματική φυσιογνωμία του Νικολάου Γ. Πολίτου, η επιστήμη της Λαογραφίας. Άνθρωπος με βαθύτατη παιδεία, ασυνήθιστη για την εποχή του γλωσσομάθεια, εμφορούμενος από καθαρή σκέψη για την ταυτότητα των Νεοελλήνων, κατόρθωσε να διαμορφώσει μια νέα εικόνα στην πνευματική και καλλιτεχνική ζωή της εποχής του, την οποία προσπάθησε και κατόρθωσε να στρέψει προς τις πηγές της ελληνικής ιστορίας και παράδοσης, ενώ παράλληλα ο ίδιος στον τομέα της νέας επιστήμης της Λαογραφίας ανοίξε τα παράθυρα προς τον διεθνή επιστημονικό κόσμο της θρησκευσιολογίας και της εθνολογίας, όπως δείχνει η πλούσια και πολύγλωσση βιβλιογραφική τεκμηρίωση των μελετών του. Στίλπ. Κυριακίδου, Ν. Γ. Πολίτης, Λαογραφία, τ. 7(1923), σ. θ'-κς'.

¹²⁹ Τον Απρίλιο του 1884 ο Ν. Πολίτης διορίζεται Τμηματάρχης Μέσης Εκπαίδευσεως. Τον ίδιο χρόνο δημοσιεύει την «Ελληνική Λαογραφία», το έργο που θα σηματοδοτήσει την αρχή μιας νέας επιστήμης στην Ελλάδα. Παρατείνεται από το Υπουργείο Παιδείας τον Απρίλιο του 1885 και επανέρχεται τον Μάιο του ίδιου χρόνου με επιπρόσθετο έργο εκείνο του Επιθεωρητή των Δημοτικών Σχολείων. Έτσι έρχεται σε επικοινωνία με τους εκπαιδευτικούς. Το 1887 απευθύνει προς τους εκπαιδευτικούς εγκύκλιο, με την οποία τους προτρέπει να συγκεντρώσουν λαογραφικό υλικό και να τον βοηθήσουν προσωπικά στην συμπλήρωση των συλλογών του, στις οποίες συγκέντρωσε με μεγάλη επιμέλεια πάσης φύσεως δημοσιευμένο και ανέκδοτο λαογραφικό υλικό. Τα αποτελέσματα του εγχειρήματός του ήταν πράγματι θεαματικά. Το υλικό που συγκεντρώνεται από όλη την Ελλάδα και που αφορά κυρίως το τραγούδι, το παραμύθι και τις παροιμίες είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Περισσότερα βλ. Δημ. Σ. Λουκάτου, Οι παλιοί αθόρυβοι λαογράφοι.

διηγήσεις για τον γυρισμό του ξενιτεμένου, τα Ζαγοριανά καράβια, το παραμύθι για τις τρεις μοίρες (Μελέαγρος), την παιδοκτόνο μάνα, αναζητεί στο παραμύθι που αποστέλλει στον Νικ. Πολίτη τη συνέχεια των μύθων στην απώτατη μυθολογική παράδοση της περιοχής. Ο ίδιος θεωρεί το έργο που ανέλαβε, στο πλαίσιο της πρόσκλησης του Ν. Γ. Πολίτη, εθνικό και προσπαθεί να αναταποκριθεί, ακολουθώντας πιστά τις οδηγίες του για απόδοση του τοπικού ιδιώματος της γλώσσας και του αφηγηματικού ύφους. Γράφει: *«Ως απαρχήν εις το βαρυσήμαντον εθνικόν έργον της υφ' Υμών εκπονουμένης λαογραφίας, εις όπερ δια του από 9 λήξαντος επισήμου εγγράφου Υμών προσκαλούμαι καγώ ίνα συμβάλωμαι το επ' εμοί συνημμένως αποστέλλω Υμίν παραμύθι εγχώριον εξ ής επιχείρησα συλλογήν, την οποία διαλειμματικώς κατά την αξίωσιν Υμών θέλω αποστείλει προς Υμάς. Μετ' αυτήν δε και παντοίας άλλας εκ των εν τη επισήμω προσκλήσει Υμών διαγραφομένων. Η γλώσσα και τούτου και των μετά ταύτα αποσταλεισομένων Υμίν παραμυθίων είνε αμετάβλητος ή ενταύθα».*

Αποστέλλει ένα παραμύθι με τον τίτλο «Μπελμέμ» και σχολιάζει το περιεχόμενό του μέσα στο οποίο ανιχνεύει καταβολές στον μύθο της Αργοναυτικής Εκστρατείας. Γνωρίζει πόσο ολισθηρό είναι το έδαφος της αναγωγής σε τόσο μακρινή περιοχή του παρελθόντος και με προσοχή υπογραμμίζει: *«ίσως υπολανθάνουσι παραδόσεις»*. Γράφει συγκεκριμένα:

«Εν τω παραμυθίω τούτω ίσως υπολανθάνουσι παραδόσεις τινές εκ των εις την Αργοναυτικήν εκστρατείαν αναγομένων, ήτοι εν τη αποστροφή της μητριάς προς τον

Ο Λασταίος Λάσκαρης και το έργο του, Πελοποννησιακή Πρωτοχρονιά, τόμ. 4 (1960), σ. 111-116. Δημ. Α. Πετροπούλου, Λαογραφία και λαογραφικές συλλογές, Πελοποννησιακή Εστία, έτ. 1(1953), τεύχ. 2, σ. 4-5. Μεγάλο μέρος του δημοσίευσε ο Ν. Πολίτης στα βιβλία του και τα άλλα δημοσιεύματά του, όμως το μεγαλύτερο μέρος του, εκατοντάδες σελίδες, παραμένει ανέκδοτο στο Αρχείο του Κέντρου Λαογραφίας. Μαζί με το υλικό οι εκπαιδευτικοί απευθύνονται στον επιθεωρητή του Υπουργείου Παιδείας ζητώντας συχνά κάποιες υπηρεσιακού ή, συνήθως, προσωπικού χαρακτήρα εξυπηρετήσεις. Η σχετική αλληλογραφία περιέχει ενδιαφέροντα στοιχεία για τη λειτουργία των σχολείων, την κατάσταση της εκπαίδευσης και των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο της νεοελληνικής κοινωνίας κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εν λόγω αλληλογραφία για τη Θεσσαλία, η οποία με την προσάρτησή της, το 1881 στην Ελλάδα, εντάχθηκε στο κρατικό σύστημα εκπαίδευσης. Εδώ και πολλά χρόνια προετοιμάζεται από την υπογράφουσα η έκδοσή της.

Οι σχέσεις του Νικ. Πολίτη με τους εκπαιδευτικούς θα συνεχισθούν και μετά την παραίτησή του από το Υπουργείο Παιδείας, όχι βεβαίως με τον ίδιο ρυθμό. Εξακολουθούν οι φίλοι του και όσοι ενστερνίστηκαν τις περί του λαϊκού πολιτισμού των Νεοελλήνων απόψεις του να του γράφουν και να του στέλνουν υλικό. Αργότερα ως καθηγητής πλέον στο Πανεπιστήμιο Αθηνών θα αναπτύξει ανάλογη σχέση με τους φοιτητές του, οι οποίοι στο πλαίσιο φροντιστηριακών αργασιών θα του εξασφαλίσουν αξιόλογο λαογραφικό υλικό για τις μελέτες του.

Μπελμέμ, η αποστροφή και το μίσος της δευτέρας γυναικός του Αθάμαντος, της Ινούς θυγατρός του Κάδμου και της Αρμονίας, προς τα εκ της πρώτης εκείνου γυναικός, της Νεφέλης, τέκνα, τον Φρίξον και την Έλλη. Εν τω φόνω του δράκοντος υπό του Μπελμέμ ο υπό του Ηρακλέους κατά την παραλίαν της Τροίας φόνος του τέρατος του υπό του Ποσειδώνος εκπεμφθέντος κατά του απίστου Ηομέδοντος και η σωτηρία της Ησιόνης, θυγατρός του Ηομέδοντος, της κατ' επιταγήν του χρησμού εκτεθείσης εις βοράν του τέρατος. Ή ο υπό του Ιάσονος, ησφαλισμένου υπό των φαρμάκων της μαγίσσης Μηδείας εν τω άλσει του Άρεος εν Κολχίδι, φόνος του ακοιμήτου Δράκοντος του φυλάσσοντος το χρυσούν δέρας και η κατάκτησις αυτού υπ' εκείνου παραλαβόντος μεθ' εαυτού και την Μήδειαν ως σύζυγον, ήτις μετά τας γνωστάς περιπετείας αυτών απήρεν εξ Αθηνών οίκαδε μεταμορφωθείσα εις δράκοντα πτερωτόν»¹³⁰.

Το σύντομο παραμύθι, στην πηλιορείτικη ντοπιολαλιά, σύμφωνα με τις οδηγίες του Ν. Γ. Πολίτη, είναι το εξής:

Το παραμύθι του Μπελμέμ¹³¹!

«Κόκκινη κλωστή βαμμένη / στην ανέμη τυλιγμένη.

Δός της μπάτσο να γυρίση / παραμύθι ν' αρχινήση»¹³²

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα παιδί ως δεκαπέντε χρονών, κ' είχε μια μητριά πολύ κακιά, η οποία αγαπούσεν έναν Οβρηόν (Εβραίο), κι ήθελε να τον πάρη άντρα (άνδρα). Αλλ' επειδή ήταν το παιδί της το οποίον έλεγαν Μπιλμέμ, και το οποίο η μητριά το μισούσε κατάκαρδα και ήθελε να το σκοτώση, δια τούτο πααίνει και ρωτάει τον Εβραίο τι να κάμουν- επειδής φοβούνταν μη τους σκοτώση και τους δύο, αν παντρευτούν. Για τούτο λέει ο Εβραίος να βάλουν στην πήττα φαρμάκι. Αλλά ο Μπελμέμ είχε 'να άλογο που μιλούσε και ο Μπελμέμ τομ (άμα) γύριζεν από το σκουλειό (σχολείο), πάαινε (επήγαινε) πρώτα στ' άλογο. Τότε το άλογο, επειδής τ' άκουσε όλα, όσα είπε ο Ουβρηός, πάει και τα λέει στο παιδί, και το παιδί το βράδυ πάαινε και λέει, ότι δεν μπορεί (αδιαθετεί), κι έτσι γλύτωσεν. Την άλλη την μέρα πάλι μίλησεν ο Ουβρηός με τη γυναίκα, και είπανε να βάλ' νε

¹³⁰ Κέντρον Ερεύνης της Ελληνικής Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών (στο εξής ΚΛ), αρ. 595. Σημ. Συλλογέως. Εν Άνω Βόλω τη 1 Ιανουαρίου 1888. Ο Σχολάρχης Ι. Δ. Σαχίνης.

¹³¹ Μπιλμέμ, λέξις τουρκική, σημαίνουσα δεν ηξεύρω (σημείωση του συλλογέα).

¹³² «Σημείωση του Συλλογέως: Το τετράστιχον τούτο λέγεται ενταύθα εις την αρχήν εκάστου παραμυθιού. Αντ' αυτού δε καθάπερ και πολλαχού άλλοθι προοιμιάζονται και δια του «αρχή του παραμυθιού. Καλησπέρα σας».

φαρμάκι στη σκόλα, που θ' ανεβή το παιδί (;) και τότες πάλι τ' αλογο τα μαρτύρησε και τότες ο Μπελμέμ ανέφηκε (ανέβη) από την κρεββατιά στον παραθύρι, κι απ' του παραθύρι στον σπήτι. Ύστιρα όμως, άμα έμαθεν πως ο Ουβρηός αγαπούσε τη μητρυνιά τ' τότες πααίνει και σκοτώνει τον Ουβριό και τη μητρυνιά τ' και καβαλλικεύει τ' άλογο κι φεύγει, και πααίνει σ' ένα μέρος απ' έβγηνε στη βρύσι ένας Δράκος, και κάθε χρόνο βάζανε 'πό ένα κορίτσι να το φάη (φάγη) ου Δράκος, κι ένα σουρό κόσμος ήτανε εκεί καρτερώντας να το φάη, για να βγάλη νερό η βρύσι, να πάρουν. Ου Βασιληάς είχε πει πως όποιος σκοτώσει το Δράκο, εκείνος θα τον κάμη γαμπρό στο Βασιλοκόριτσο. Τότε πααίνει ο Μπελμέμ σε μια μάισσα (μάγισσα), η οποία του έδωσε μια βέργα μαϊμένη (μαγεμένη) και ο Μπελμέμ παίρνει τη βέργα, και μια και δυό πααίνει και σκοτώνει το θηρίο, και παίρνει τη βασιλοπούλα γ' ναίκα, κι έζησαν καλά κι εμείς καλλίτερα!».

Η Αργοναυτική Εκστρατεία είναι το πιο παλιό γνωστό οργανωμένο ταξίδι από τη μυθική Θεσσαλία προς τη μακρινή γη της Κολχίδας για την αναζήτηση πλούτου και ζωτικού χώρου, με όλα τα αναμενόμενα και απρόοπτα ενός τέτοιου ταξιδιού. Πραγματικά στοιχεία της περιπέτειας, των βιωμάτων στον «ξένο» τόπο, των αποτελεσμάτων του ταξιδιού, του νόστου κλπ. επαναλαμβάνονται στον μύθο και στην ιστορία άπειρες φορές (Τρωικός Πόλεμος, Οδύσσεια, αποικίες, μεταναστεύσεις εντός και εκτός του Μεσογειακού χώρου) πράγμα φυσικό σε πληθυσμούς με πλούσιο μεταναστευτικό παρελθόν, όπως οι Έλληνες. Έτσι, αυτό που φαίνεται ως επιβίωση, δεν είναι παρά επανάληψη ίδιων πραγμάτων σε διαφορετικές χρονικές στιγμές, με άλλα μέσα και κάτω από διαφορετικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Μπορεί το αναμενόμενο ή επιδιωκόμενο κέρδος να είναι το χρυσόμαλλο δέρας ή μια Ελένη, η προσέγγιση του «ξένου» να είναι φιλική ή πολεμική, το αποτέλεσμα να είναι ο αφανισμός κάποιων γενεών ξεριζωμένων από την πατρική τους γη, ωστόσο τα κύρια σημεία της ιστορίας είναι σχεδόν τα ίδια.

Αλλά και πέρα από το ταξιδιωτικό πνεύμα, που χαρακτηρίζει, στη διαχρονία τους ελληνικούς πληθυσμούς, καθώς «ο τόπος μας είναι κλειστός»¹³³, ανθρώπινα πάθη και παθήματα είναι φυσικό να διατρέχουν τους μύθους του. Δεν φαίνεται, επομένως, καθόλου παράλογο το γεγονός του εντοπισμού από τους λογίους διαφόρων εποχών

ομοιοτήτων με το παρελθόν, πρόσφατο και απώτερο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αυτό συμβαίνει μόνο στη δική μας παράδοση¹³⁴.

Το συγκεκριμένο παραμύθι έχει καταγραφεί σε δύο παραλλαγές το 1888 από τα χωριά Πρόπαν και Άνω Βόλος μαζί με άλλα είδη του προφορικού λόγου από το Πήλιο. Επιγράφεται «Μπελμέμ», που σημαίνει «δεν ξέρω» και ανήκει στον παραμυθιακό τύπο ΑΤ 532¹³⁵, ο οποίος αναφέρεται σε μαγική γέννηση ήρωα, στην κακή μητέρα ή μητρυιά του, που προσπαθεί να τον εξοντώσει, στα κατορθώματα του ήρωα καθώς ευρίσκεται στην υπηρεσία του βασιλιά, που αναδεικνύουν την αξία του και το έπαθλο των κατορθωμάτων του, που είναι η κόρη του βασιλιά. Έχει καταγραφεί σε 61 παραλλαγές σε όλη την Ελλάδα. Από αυτές πέντε εντοπίζονται στη Θεσσαλία, από τις οποίες οι τρεις στο Πήλιο με διαφορετικούς τίτλους¹³⁶.

Με δεδομένο ότι τα παραμύθια αποτελούν είδος του προφορικού λόγου που αφορά σε περισσότερους από έναν λαούς και εκφράζουν πανανθρώπινες ιδέες, αξίες, συναισθήματα και πάθη, κατατάσσονται, σύμφωνα με τον διεθνή κατάλογο¹³⁷, σε παραμυθιακούς τύπους με βάση τα κοινά τους χαρακτηριστικά.

Στοιχεία σχετικών μύθων ανιχνεύονται όχι μόνο στα παραμύθια αλλά και σε παραδόσεις για σημαντικά εμπόδια (γοργόνες¹³⁸, Συμπληγάδες, Λαιστρογόνες,

¹³³ Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, έκδ. 6^η, Αθήνα 1967, σ. 61 (Μυθιστόρημα, Ι').

¹³⁴ Ο Ιωάννης Κακριδής στη σύντομη αλλά πολύτιμη για την σημασία της μελέτη του «Οι αρχαίοι Έλληνες στη νεοελληνική λαϊκή παράδοση», Μ. Ι.Ε.Τ., Αθήνα 1978 αναφέρεται στο θέμα διεξοδικά. Βλ. επίσης Bern. Schmidt, Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Altertum, Leipzig 1871. Στυλπων Κυριακίδης, Ελληνική Λαογραφία, τ. Α', β' έκδ. 1965.

¹³⁵ Γεωργίου Α. Μέγα, Κατάλογος Ελληνικών παραμυθιών. Επεξεργασία Παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών ΑΤ 500-559 από Άννα Αγγελοπούλου- Μαρτιάνθη Καπλάνογλου- Εμμανουέλα Κατρινάκη, έκδ. Ι.Α.Ε.Ν./Γ.Γ.Ν.Γ., Ε.Ι.Ε. Αθήνα 2004, σ. 371-390. Προτείνεται η ένταξή του στο τύπο ΑΤ 314.

¹³⁶ Τα παραμύθια που προέρχονται από το Πήλιο θα αποτελέσουν αντικείμενο ευρύτερης μελέτης μας.

¹³⁷ Antti Aarne, *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia (FF Communications 3), 1910. Antti Aarne - Stith Thompson: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia (FF Communications 184), ²1961.

¹³⁸ Ο Νικόλαος Πολίτης στη μελέτη του «Ο περί των Γοργόνων μύθος παρά τω ελληνικό λαώ» (Παρνασσός, τ. Β' (1878), σ. 259-275) εξετάζει λεπτομερώς το θέμα και καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι ο νεότερος μύθος της Γοργόνας προήλθε από συγχώνευση των αρχαίων μύθων περί των Γοργόνων, των Σειρήνων και της Σκύλλας, που παρεμβάλλουν εμπόδια στη ζωή των ναυτικών. (Βλ και Πόπη Ζώρα στην εκτενή μελέτη της «Η γοργόνα εις την ελληνικήν λαϊκήν Τέχνην», Αθήνα 1960). Από τον αρχικό λουπόν μύθο των Γοργόνων διατηρήθηκε το όνομα και ο χαρακτήρας τους ως εναλίων δαιμόνων. Ο Επιφάνιος Δημητριάδης, λόγιος των αρχών 19^{ου} αιώνα, σε στιχούργημά του εκφράζει ακριβώς αυτόν τον συγκερασμό των μύθων:

*Έχει (η θάλασσα) και Σειρήνας / πού 'ναι γυναικοψάρια
που τρώγουν τα καράβια μαζί με τους ανθρώπους».*

Κύκλωπες), ανταγωνισμούς και διεκδικήσεις. Επίσης σε παραλογές από την ίδια περιοχή, που έχουν καταγραφεί την ίδια περίοδο (1888) ανάλογα θέματα επανέρχονται με μεγάλη συχνότητα. Κατά την αρχαιότητα ο μύθος της Αργοναυτικής Εκστρατείας, που μας ενδιαφέρει εδώ, αποτελεί ήδη τον απόηχο παλαιάς ιστορίας, που η προφορική παράδοση είχε διασώσει σε διάφορες εκδοχές. Η αξιοποίηση επεισοδίων του από την λογοτεχνία (ραψωδίες, τραγωδία, κωμωδία, μυθιστόρημα κ.ά.) γίνεται για να παραλληλιστούν με σύγχρονες καταστάσεις με πραγματικό ή συμβολικό και διδακτικό χαρακτήρα. Αναφορές στην Αργοναυτική Εκστρατεία υπάρχουν τόσο στην Ιλιάδα όσο και στην Οδύσσεια, όπου δεν είναι σύμπτωση, ότι την *Αργώ* *πάσι μέλουσαν* - την ξακουστή Αργώ, όλοι την έχουνε στο νου τους (μ 66-72)», όπως αναφέρει ο Θεοφ. Κακριδής¹³⁹. Η αναφορά δείχνει ότι πριν από τον Όμηρο υπήρξαν πολλά χαμένα επικά τραγούδια, που διηγούνταν την ιστορία της Αργούς. Αλλά και χωρίς την αναφορά της Οδύσσειας τόσο ο Όμηρος όσο κι ο Ησίοδος στη Θεογονία αναφέρονται σε στοιχεία του μύθου. Ο Πίνδαρος στον 4ο Πυθιονικό αναφέρεται στον Αργοναύτη Ιάσονα και τη Μήδεια. Όπως παρατηρεί και πάλι ο Θεοφ. Κακριδής «Ο Πίνδαρος προβάλλει τον μύθο σ' ένα ακροατήριο που τον αντιλαμβάνεται ως παραδοσιακή αλήθεια, απ' όπου μπορεί κάποιος να αντλήσει γνώση και δυναστικά δικαιώματα, κάτι που φαίνεται να λειτουργεί και στο Αττικό θέατρο του 5^{ου} αιώνα. Η παρουσία του μύθου στη λογοτεχνία συνεχίζεται και στα βυζαντινά καθώς και στα νεότερα χρόνια. Η διαρκής ωστόσο παρουσία των βασικών στοιχείων του μύθου εξασφα-λίζεται κυρίως μέσα από την εύγλωττη προφορική παράδοση.

Σύμφωνα με τον μύθο, ο οποίος βρίσκει το αντίκρυσμά του στην ιστορική πραγματικότητα μέσω των ανασκαφικών δεδομένων, η Ιωλκός που διαδέχεται τους γεωργοκτηνοτροφικούς νεολιθικούς οικισμούς του Σέσκλου και του Διμηνίου¹⁴⁰ με ιδρυτή τον Αιολέα Κρηθέα και η Άλος ιδιοκτησία του αδελφού του Αθάμαντα και της γυναίκας του Νεφέλης, μητέρας του Φρίξου και της Έλλης, γίνονται το θέατρο οικογενειακών συγκρούσεων για εξουσία και επιβίωση. Ο πληθυσμός τους αυξάνεται,

¹³⁹ Θεοφ. Ι. Κακριδής, *Η Αργώ στην αρχαία ελληνική γραμματεία*, ο. π., σ. Θεοδ. Παπαγγελή, *Η Αργοναυτική Εκστρατεία στο λατινικό έπος*, ό. π., σ.

¹⁴⁰ Αργυρούλα Δουλγέρη-Ιντζεσίλογλου, *Η αρχαιολογική ταυτότητα της Μαγνησίας: Συσχετισμοί με τους μύθους της Αργοναυτικής Εκστρατείας*, ό.π., σ. Βασιλική Αδρύμη-Σισμάνη,

ενώ ο βιοτικός χώρος παραμένει ο ίδιος. Η Νεφέλη πεθαίνει και ο Αθάμας παντρεύεται την Ινώ. Εκείνη ως κλασική μητριά υπονομεύει, για λογαριασμό των δικών της παιδιών, τα παιδιά της Νεφέλης, τον Φρίξο και την Έλλη. Αποτέλεσμα ήταν να αναγκαστούν να μεταναστεύσουν εκεί που δεν θα μπορούσε να τα πλησιάσει η μητριά τους. Με τη βοήθεια της μητέρας τους, που είχε θεϊκή καταγωγή, με υπερφυσικές δυνατότητες, παίρνουν μαζί τους ό,τι πολύτιμο μπορούσαν από το πατρικό τους και πάνω σ' ένα χρυσόμαλλο κριάρι ξεκινούν για μακρινό ταξίδι για την απέναντι ακτή, όπου μπορούν να αναπτύξουν δραστηριότητες χωρίς τον φόβο της μητριάς τους. Η Έλλη δεν έφθασε ποτέ στο τέρμα του ταξιδιού. Άλλωστε οι γυναίκες δεν μετανάστευαν μέχρι πρόσφατα. Μόνο οι άνδρες ξενιτεύονταν για εργασία και επέστρεφαν στην πατρίδα, όπου τους περίμεναν οι γυναίκες. Η Έλλη δεν άντεξε τις δυσκολίες του ταξιδιού. Ο Φρίξος μόνος του με σύντροφο το χρυσόμαλλο κριάρι κατέληξε στη μακρινή Κολχίδα, αφού άντεξε τις ταλαιπωρίες του ταξιδιού. Εκεί προσέφερε ως δώρο στον άρχοντα της περιοχής τον θησαυρό του, τη φύλαξη του οποίου ανέθεσε σ' ένα δράκοντα. Ποιος μπορεί να γνωρίζει, ποιά τεχνολογικά μυστικά μετέφερε ο Φρίξος στους μακρινούς εκείνους προγόνους της Μήδειας, που τον φιλοξένησαν, για να μπορούν να δεσμεύουν και να αξιοποιούν τα ψήγματα του χρυσού που περιείχε το ποτάμι τους! Το δέρμα του κριαριού, που τον μετέφερε, σύμφωνα με τον μύθο, χρυσωμένο καθώς πέρασε το ποτάμι, κρέμασε στην ιερή βελανιδιά, όπου το φύλαγε ένας δράκοντας.

Με τη διαδοχή των γενεών στην Ιωλκό διαφεντεύει ο Πελίας, που όπως λέει ο μύθος, άρπαξε με αυθαίρετο τρόπο από τον ετεροθαλή αδερφό του Αίσωνα τον θρόνο. Ο Αίσων είχε ένα γιο τον Ιάσωνα. Όταν ο Πελίας αντιλαμβάνεται ότι ο άξιος γιος του Αίσωνα αργά ή γρήγορα θα διεκδικήσει αυτό που του ανήκει, πήρε την απόφαση να τον σκοτώσει. Οι γονείς του μικρού Ιάσωνα τον στέλνουν στο Πήλιο κοντά στον σοφό Κένταυρο Χείρωνα, γιο του Κρόνου και της κόρης του Ωκεανού Φιλύρας για να τον προστατεύσουν αλλά και να διδαχθεί χρήσιμα πράγματα για τη ζωή του. Όταν επιστρέφει ο Ιάσων, και επειδή τα πράγματα δεν είναι και τόσο καλά γι αυτόν, αποφασίζει να ξενιτευτεί και να φέρει από την μακρινή Κολχίδα το θησαυρό που ο πρόγονός του είχε χαρίσει στον βασιλιά της χώρας εκείνης που διέθετε χρυσάφι. Από κει και πέρα περνάει όλα εκείνα τα εμπόδια, που όλα τα παραμύθια αναφέρουν, για να μπορεί να γίνει ήρωας και όταν φθάνει στην Κολχίδα πρέπει να υποστεί την μεγαλύτερη

δοκιμασία προκειμένου να κλέψει το θησαυρό, πραγματικό χρυσάφι, τεχνογνωσία, ποιος ξέρει¹⁴¹. Κι αφού μετήλθε όλα τα μέσα και τους τρόπους, χωρίς αποτέλεσμα, τελικά τη λύση έδωσε η Μήδεια, η όμορφη, μάγισσα και κυρίως ερωτευμένη με τον Ιάσονα γυναίκα. Υπόσχεται να δώσει τη λύση με το μαγικό της ραβδί, αρκεί να την πάρει από την κλειστή Κολχίδα στο ανοιχτό πέλαγος μαζί του. Από κει και πέρα όλα είναι γνωστά.

Η σχέση του μύθου με την ιστορική πραγματικότητα αποτέλεσε το κύριο θέμα της έρευνας διαχρονικά φιλολόγων, αρχαιολόγων και ιστορικών. Στον παρόντα τόμο οι αρχαιολόγοι αναζήτησαν τα υλικά τεκμήρια που σχετίζονται με τον μύθο των Αργοναυτών τόσο στη Μαγνησία¹⁴², απ' όπου ξεκίνησαν, όσο και στην Κολχίδα¹⁴³, όπου έφθασαν, αλλά και με την διαχρονική ιδεολογία του μύθου, όπως αυτή διατηρήθηκε μέσα από τα λογοτεχνικά έργα¹⁴⁴ και την προφορική παράδοση. Τα ψήγματα της, γιατί περί αυτού πρόκειται, ανιχνεύουμε στο παραμύθι, παρά το γεγονός ότι τα στοιχεία αυτά υπάρχουν είτε μεμονωμένα είτε και με άλλα παραμύθια. Η συμπεριφορά της μητρυιάς προς τα παιδιά «της άλλης» γυναίκας (Ινώ: Φρίξος και Έλλη), η παιδοκτονία με αφορμή τον έρωτα (Μήδεια), τα πάθη του ταξιδιού και της ξενιτιάς (η Αργώ, οι Συμπληγάδες) σε μια περιοχή κατοικημένη από τη μυθική αρχαιότητα, που διέθετε διέξοδο προς τη θάλασσα, για να διοχετεύει πληθυσμό προς την απέναντι στεριά της Μ. Ασίας, χτίζοντας σκαριά σαν την Αργώ ή καράβια σαν τα περίφημα Ζαγοριανά, φαίνεται εντελώς φυσικό. Ο Φρίξος και η Έλλη, ο Ιάσων και η Αργώ, ο Αχιλλέας και ο Χείρων, τα Ζαγοριανά καράβια, προφανώς και δεν έχουν άμεση σχέση με τους карабокуρηδες και εμπόρους ή τους Μάγνητες της διασποράς στην Ευρώπη, ήδη από τον 17ο αιώνα, την Αίγυπτο και την Αμερική από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η πορεία φυγής, ωστόσο, από τον στενό γενέθλιο τόπο, ο νόστος και οι εγγενείς δυσκολίες του γυρισμού που αποτυπώνονται στη λαϊκή προφορική παράδοση μέσα από τα τραγούδια έχουν πολλές ομοιότητες.

Το παραμύθι και τα τραγούδια από την περιοχή έχουν καταγραφεί το 1888, εποχή κατά την οποία ο λαϊκός πολιτισμός δεν είχε αποδομηθεί. Μεταφέρουν επομένως μνήμες αιώνων. Αν εμπιστευτούμε την παραδοσιακή αλήθεια, όπως γράφει ο Θεοφ. Κακριδής,

¹⁴¹ Χρ. Ντούμας, Τι έφεραν οι Αργοναύτες από την Κολχίδα, **ό. π., σ.**

¹⁴² Β. Αδρύμη- Σισμάνη, Αρχαία Ιωλκός: Μύθος και πραγματικότητα, **ό. π., σ.**

¹⁴³ Σοφοκλής Χατζησάββας, Πολιτισμικές και εμπορικές διαστάσεις του μύθου, **ό. π.**

¹⁴⁴ Θ. Ι. Κακριδής, Η Αργώ στην αρχαία ελληνική γραμματεία, **ό.π., σ.** Θεοδ. Παπαγγελή, Η Αργοναυτική Εκστρατεία στο λατινικό έπος, **ό. π., σ.**

τα άπειρα τραγούδια που έχουν εδώ κι έναν αιώνα καταγραφεί για την άπιστη γυναίκα¹⁴⁵ και την κακή μάνα¹⁴⁶, για την ξενιτειά¹⁴⁷ στη Μαύρη Θάλασσα¹⁴⁸ και τη Μπογδανιά¹⁴⁹, τις μάγισσες που μαγεύουν τα Ζαγοριανά καράβια¹⁵⁰ και δεν επιστρέφουν, για την αναγνώριση του ξενιτεμένου άνδρα που τον δέχεται η γυναίκα του¹⁵¹, αφού παίρνει πειστικές απαντήσεις για τις γνώσεις του σχετικά με το σώμα της μας οδηγούν σε συνειρμούς που δικαιολογούν τους συλλογισμούς του Σχολάρχη του Άνω Βόλου Ιω. Σαχίνη για τη σχέση του παραμυθιού με τον μύθο της Αργοναυτικής Εκστρατείας.

Η αναγωγή στην αρχαιότητα, εύλογο αίτημα μιας άλλης εποχής, δεν αποτελεί αυτοσκοπό. Τα αρχαιολογικά ευρήματα και οι γραπτές πηγές αποτελούν αδιάψευστα τεκμήρια αυτής της συνέχειας. Η διαρκής παρουσία του μύθου διαχρονικά στις φιλολογικές πηγές μαρτυρούν την επιβίωσή του στη συλλογική μνήμη. Αν ο μύθος είναι η συμβολική κωδικοποίηση της ιστορικής πραγματικότητας, ο μύθος της Αργοναυτικής εκστρατείας στις λεπτομέρειές του για το κτίσιμο της Αργούς με την ξυλεία από το «εινوسیφυλλον όρος» Πήλιον, για τις Συμπληγάδες και τις ποικίλες δυσκολίες ως την μακρινή Κολχίδα, για το χρυσόμαλλον δέρας κρεμασμένο στην ιερή βελανιδιά, υπό την αυστηρή επιτήρηση του δράκοντα και για τη μυστηριώδη μάγισσα Μήδεια, που μεταπίπτει στη μάγισσα της Βλαχίας που δεν αφήνει τον ξενιτεμένο να γυρίσει πίσω στη γυναίκα του¹⁵² εύκολα αναγνωρίζεται στο γνωστό στην περιοχή του Πηλίου άσμα:

*Κίνησαν τα καράβια τα Ζαγοριανά,
κίνησε κι ο καλός μου να πάει στην ξενιτειά.
Ουδέ γράμμα μου στέλνει, ούδ' απηλογιά
Μου στέλνει ένα μαντήλι μ' εκατό φλουριά.
Στην άκρη απ' το μαντήλι γράφει απηλογιά
Θέλεις, κόρη μ, παντρέψου, θέλεις καλογριά
Εδώ στα ξένα πού 'ρθα εδώ παντρεύτηκα.*

¹⁴⁵ Επίμετρο, σ. 17

¹⁴⁶ Επίμετρο, σ. 13-15

¹⁴⁷ Επίμετρο, σ. 17. Βλ. και σ. 8-10.

¹⁴⁸ Επίμετρο, σ. 13. Βλ. και σ. 8.

¹⁴⁹ Επίμετρο, σ. 16

¹⁵⁰ Αυτ. σ. 8.

¹⁵¹ Επίμετρο, σ. 11-13

*Πήρα γυναίκα ξένη, μαϊστρα πεθερά
Μαγεύει τα καράβια και δεν έρχονται.
Όντας κινούν να έρθουν χιόνια και βροχές
κι όταν γυρίζουν πίσω, ήλιος ξεστεριά¹⁵³.*

Από την ίδια περιοχή και καταγεγραμμένη την ίδια εποχή είναι η παρακάτω παραλλαγή του τραγουδιού της ξενιτιάς:

*Μαύρο χελιδονάκι από την Αραπιά
κι άσπρο περιστεράκι από τον τόπο μου,
για χαμηλώστε 'λίγο...
Να πάρω το φτερό σας να γράψω μια γραφή,
να στείλω της αγάπης μου να μη με καρτερή.
Θέλει καλόγηρα ας γείνη, θέλει ας παντρευθή.
Θέλει τα ρούχα ας βάψη, τα μαύρα ας ντυθή.
Εμένα με παντρέψαν εδώ στην ερημιά,
μου δώσαν χήρα γ (υ)ναίκα και μάισσα πεθερά.
Μα (γ)εύει τα καράβια, δεν αρμενίζουν πλιά,
με μά(γ)εψε κι ' εμένα, δε λείπω από κοντά.
Κινώ να πάω να την ιδώ, βλέπω φουρτούνα και βροχή.
Γυρίζω 'πίσω, τί να 'δω; όλα ξάστερα γυαλί.*

Το 1888 από το χωριό Πρόπαν (σήμε. Καλαμάκι) ο Γ. Άγγελος αποστέλλει στον Ν. Γ. Πολίτη τα παρακάτω τραγούδια:

*Πουλιά της Μαύρης Θάλασσας που χαμπηλοπετάτε
αν ιδήτε το πουλάκι μου να μου το χαιρετάτε,
σένα καλός σου κάθεται σε μια χρυσή ταβέρνα.
Και ποιά χεράκια τον κερνούν και τα δικά μου τρέμουν.
και ποια ματάκια τον τηρούν κι τα δικά μου κλαίγουν;
και ποιές αγκάλες τον βαστούν κι οι δικές μου άδειες;*

+++++

¹⁵³ ΚΛ, αρ.

*Αυτού που πας πουλάκι μου αυτού πυύ πας ν' αράξης.
 Πολλές εύμορφες θα δεις και μένα θα ξεχάσης.
 Αν με ξεχάσης 'μμάτιά μου κ' αν κάνης άλλο ταίρι
 σκλάβο να σε πουλήσουνε στις Μπαρμπαριάς τα μέρη,
 να σε φορέσουν σίδερα κ' ένα χαλκά στο χέρι
 για να στενάζης και να κλαις πως τα φορείς για μένα.*

Η Ιλιάδα και κυρίως η συνέχειά της η Οδύσσεια είναι το έπος της περιπλάνησης των Ελλήνων από την ιδανική Τροία, για την οποία τόσες θυσίες έγιναν, κατά τον ποιητή Γιώργο Σεφέρη «για ένα πουκάμισσο αδειανό, για μιαν Ελένη», και στην οποία άφησε τη νιότη του ο θεϊκός Αχιλλέας, από τη Φθία.

Η δημοτική ποίηση που απηχεί και εκφράζει τις γενικότερες απόψεις και ανησυχίες του λαού μας για θέματα που τον απασχολούν διαχρονικά είναι ιδιαίτερα πλούσια για το θέμα της ξενιτειάς. Μέσα από τα τραγούδια η ξενιτειά, αναγκαία διέξοδος, χαρακτηρίζεται μεγάλο κακό, σχεδόν κατάρρα. Ο θάνατος ιδιαίτερα στην ξενιτειά με την στέρηση των περιποιήσεων των προσφιλών ανθρώπων, η δυσκολία της επιστροφής των ξενιτεμένων, που αποδίδεται στις σχέσεις των ξενιτεμένων με τις γυναίκες στο ξένο τόπο, η πιστή σύζυγος η η αρραβωνιασμένη (Πηνελόπη) αποτελούν μερικά από τα θέματα των τραγουδιών. Η αναγνώριση εξ άλλου του ξενιτεμένου που επιστρέφει από τη σύζυγό του περνάει μέσα από μια σειρά ερωτημάτων και πειστηρίων:

*Κι εκεί οπού εκάθησε να φάη να γιοματίση,
 η τράπεζα εσείστηκε και το ποτήρ' ραϊστή.
 - Η μάνα μου πεθαίνει, ο κύρης μ' ξεψυχά,
 η την καλή μ' παντρεύουν κι άλλον καλόν της δίνουν!...
 Ποιός είν' ο γληγορότερος να πάη να τους προφθάση;
 Εγώ είμ' ο γληγορότερος να πάω να τους προφθάσω !
 Βάζει ζυγκιά στο άλογο να πάη να τους προφθάση.
 Όσο να πη «έχετε γειά» πήγε σαράντα μίλια.
 Κι όσο να 'τούν «ώρα καλή» πήγε σαρανταπέντε.
 Στο δρόμο, όπου πήγαινε τον Θεόν παρακαλούσε:*

«Θέ μου, να βρω τη μάννα μου στον ποταμό να πλένη».
Ως παρακάλα κι έλεγε, έτσι και την ευρήκε.
-Ωρα καλή σου, καλογρηά! - Καλώς τον στρατιώτη¹⁵⁴.
-Και τίνος είν' τα ρούχα, που πλέν' ς και σκαματίζεις¹⁵⁵;
-Της ερημιάς, της σκοτεινιάς, του γιού μου του Γιαννάκη,
Δώδεκα χρόνια στο σεφέρ¹⁵⁶, ουδέ γραφή μας στέλνει,
ουδέ μας συλλογάται.
Τώρα πωλούν τα σπίτια του, παντρεύουν την καλή του,
κι άλλον καλόν της δίνουν !
-Πες μου να ζήσης, καλογρηά, προφταίνω στη χαρά τους;
-Αν είναι τ' άλογό σ' ταχύ, θα τς βρης ν' αποβλογιώνται.
Κι αν είναι τ' άλογό σ' αργό, θα τ'ς βρης ν' αποκοιμώνται.
Όσο να τ' πη «σ' αφήνω γειά» πήγε σαράντα μίλια,
Κι όσο να τ' πη «ώρα καλή» πήγε σαράντα πέντε.
Στο δρόμο, όπου πήγαινε τον Θεόν παρακαλούσε:
«Θέ μου, να 'βρω το γέρο μου στ' αμπέλι να κλαδεύη».
Ως παρακάλα κι έλεγε, έτσι και τον ευρήκε.
-Ωρα καλή σου, γέροντα ! - Καλώς τον στρατιώτη!
-Και τίνος είν' τ' αμπέλι, που σκάφτεις, που κλαδεύεις;
-Της ερημιάς, της σκοτεινιάς, του γιού μου του Γιαννάκη.
Δώδεκα χρόνια στο σεφέρ' ουδέ γραφή μας στέλνει.
Ουδέ μας συλλογάται.
Τώρα πωλούν τα σπίτια του, παντρεύουν την καλή του
κι άλλον καλόν της δίνουν".
Εκεί σιμά, εκεί κοντά στο σπίτι του να φθάση,
Το άλογο χλημέτριζε κι η κόρη αναστενάζει.
-Τί έχεις κορή μ', και θλίβεσαι και βαρυναστενάζεις;
Τα ρούχα σου δεν είν' καλά; ή τα φλωριά σου λίγα;
Εγώ μπαξέ σου έπηρα να πας να σεργιανίζης

154 οδοιπόρε

155 σαπωνίζεις

-Φωτιά να κάψ' τα ρούχα μου και λαύρα τα φλωριά μου !
Το άλογο χλημέτριζε το πρώτο του ανδρού μου!
Κι ο στρατιώτης ζήτησε λίγο κρασί να πίνη
Και το δαχ'λίδι τ' έβγαλε και στο ποτήρ' το ρίχνει.
Τότε κι η νύφη έκραξε: Συμπέθεροι στα σπίτια σας,
Συντέκνοι στα δικά σας
Κι εσύ, καλέ γαμβρούτσικε, άιντε στα πατρικά σου,
Εμένα ηρθ' ο άντρας μου και ήλθε ο καλός μου
Το πρώτο μου στεφάνι!

Όμως οι μύθοι και οι παραδόσεις, που μεταδίδονται από γενιά σε γενιά αντικατοπτρίζουν, όπως έχει ήδη γραφεί, συμβολικά την πραγματικότητα: Το χρυσόμαλλο δέρας, η Ελένη, η μάγισσα Μήδεια, ο Οδυσσέας που περιπλανιέται μέχρι να επιστρέψει στην ακρογιαλιά της πατρίδας του για να δει *«καπνόν αναθρώσκοντα»* και η Πηνελόπη που περιμένει, εξαπατώντας τους μνηστήρες της εξουσίας και της περιουσίας του με το αιώνιο υφάδι πιστοποιούν αυτή τη σχέση ανάμεσα στον μύθο και την ιστορία.. Γιατί και αργότερα, όταν χρειάστηκε, ο Άνθ. Γαζής, ο Γρ. Κωνσταντάς, Δανιήλ Φίλιππίδης, ο Ζήσης Παχάρνικος, Ιωάννης Πρίγκος, ο Καισάριος Δαπόντες, Ρήγας, Στέφανος Κομμητάς (Κωφοί) και άλλοι, όλοι από την ίδια περιοχή αναζήτησαν ζωτικό χώρο εκτός της πατρίδας τους δημιουργώντας τον ελληνισμό της Μολδοβλαχίας, της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης, της Βενετίας, και στη συνέχεια στη χώρα του Νείλου και αργότερα της Αμερικής και της Αυστραλίας Σε συνδυασμό με τα δεδομένα της σύγχρονης έρευνας μέσα από γραπτές πηγές και αρχαιολογικά τεκμήρια, οι μύθοι, συνεκτικό στοιχείο της παρουσίας, εξέλιξης και επιβίωσης των κοινωνικών ομάδων στη διαχρονία έχουν να μας διδάξουν πολλά. Οι μύθοι στο επίπεδο της ιδεολογίας κράτησαν ζωντανούς τους φυλετικούς και οικογενειακούς δεσμούς σε δύσκολες περιόδους της ιστορίας. Ας τους ανακαλύψουμε ξανά μέσα στα τραγούδια, στις παραδόσεις, στα παραμύθια μας.

*Ελιάν έχεις στο μάγουλον ελιάν στην αμασχάλην
Κι στο δεξί στου το κορμί μικρή δαγκαματίτσα.
Δούλες τρεχάτ' ανοίζανε κι αυτά είναι ο καλός μου
αυτός είναι ο άντρας μου κι ο αγαπητικός μου.*

Η Καρτσιώτισσα¹⁵⁸

*‘Σα μια νειά Καρτσιώτισσα, ‘σα μια Καρτσιωτουπούλα,
Μασούριζι, καλάμιζι κι ψιλουτραγουδούσι’
Κι’ αφού τουν κρότου τ’ αργαλειού, κι’ απ’ τον πουλύ τραγούδι,
Πραμματιντής ‘ξαγνάτησι στου μαύρου του καββάλα.
–Κόρη μ’, πόσα τά μπουχασιά¹⁵⁹ πόσα τά μπουχαβούρια;
- Ιννιά κι μ’σό τα μπουχασιά, δέκα τα μπουχαβούρια’
- Κόρη μου, δεν παντρεύησι νέουν άντρα να πάρης;
- Κάλλιον να σκάσ’ του μαύρου σου πάρα του λόγ’ οπού ‘πις.
Γώ’ χου άντρα στη ζινητειά τώρα δώδικο χρόνια,
κ’ ακόμα δυό τουν καρτιρώ, τρία τουν παντυχαίνου,
Κι’ απόν τα πέντι κ’ ύστιρα καλόγρια θα πα γένου’
- Κόρη μ’, η άντρας πέθανι, τώρ’ έχει τρία χρόνια.
Κι ‘γώ κηρί του δάνεισα κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Κηρί ‘σαν τούνι δάνεισις, ιγώ θα σου του δώκου.
-Ιγώ κρασί του ‘δάνεισα, κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Κρασί ‘σαν τουν ιδάνεισις, ιγώ θα σου του δώκου.
- Ιγώ ψουμί τουν ‘δάνεισα, κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Ό, τι κι αν τουν ‘δάνεισις, ιγώ θα σου του δώκου.
- Ιγώ φιλί τουν δάνεισα, κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Φιλί ‘σαν τουν ιδάνεισις, σύρι να σου του δώκη.
-Κόρη μ’, ιγώ μ’ η άντρας σου, ιγώ ‘μι κ’ η καλός σου’
- Αν είσι συ η άντρας μου, κι’ αν είσι κ’ η καλός μου*

¹⁵⁸ ΚΛ, Ύλη Πολίτου, αρ. 175

*Ελιάν έχεις στο μάγουλον ελιάν στην αμασχάλην
Κι στο δεξί στου το κορμί μικρή δαγκαματίτσα.
Δούλες τρεχάτ' ανοίζανε κι αυτά είναι ο καλός μου
αυτός είναι ο άντρας μου κι ο αγαπητικός μου.*

***Η Καρτσιώτισσα*¹⁵⁸**

*‘Σα μια νειά Καρτσιώτισσα, ‘σα μια Καρτσιωτουπούλα,
Μασούριζι, καλάμιζι κι ψιλουτραγουδούσι·
Κι’ απού τουν κρότου τ’ αργαλειού, κι’ απ’ του πουλύ τραγούδι,
Πραμματιυτής ‘ξαγνάτησι στου μαύρου του καββάλα.
–Κόρη μ’, πόσα τά μπουχασιά¹⁵⁹ πόσα τά μπουχαβούρια;
- Ιννιά κι μ’σό τα μπουχασιά, δέκα τα μπουχαβούρια·
- Κόρη μου, δεν παντρεύησι νέουν άντρα να πάρης;
- Κάλλιου να σκάσ’ του μαύρου σου πάρα του λόγ’ οπού ‘πις.
Γώ’ χου άντρα στη ξινητειά τώρα δώδιστα χρόνια,
κ’ ακόμα δυό τουν καρτιρώ, τρία τουν παντυχαίνου,
Κι’ απού τα πέντι κ’ ύστιρα καλόγρια θα πα γένου·
- Κόρη μ’, η άντρας πέθανι, τώρ’ έχει τρία χρόνια.
Κι ‘γώ κηρί του δάνεισα κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Κηρί ‘σαν τούνι δάνεισις, ιγώ θα σου του δώκου.
-Ιγώ κρασί του ‘δάνεισα, κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Κρασί ‘σαν τουν ιδάνεισις, ιγώ θα σου του δώκου.
- Ιγώ ψουμί τουν ‘δάνεισα, κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Ό, τι κι αν τουν ‘δάνεισις, ιγώ θα σου του δώκου.
- Ιγώ φιλί τουν δάνεισα, κ’ ήρθα να μου του δώκης.
- Φιλί ‘σαν τουν ιδάνεισις, σύρι να σου του δώκη.
-Κόρη μ’, ιγώ μ’ η άντρας σου, ιγώ ‘μι κ’ η καλός σου·
- Αν είσι συ η άντρας μου, κι’ αν είσι κ’ η καλός μου*

¹⁵⁸ ΚΛ, Ύλη Πολίτου, αρ. 175

Πες μου σημάδια του σπιτιού, σημάδια της αυλής μου;
 - Μηλιά έχεις στη ρούγα σου κι κλήμα στην αυλή σου,
 Κάνει σταφύλια ραζακιὰ κι του κρασί μουσκάτου,
 Κ' όσες μανάδες ήπχανι, πιδιά δε θε να κάνουν.
 Δεν του ' ξηρι κ' η μάνα μου, να πχη να μη μι κάνη.
 - Μηλιά έχου στη ρούγα μου, σου του 'παν οι γειτόνοι.
 Πες μου σημάδια του κουρμιού, σημάδια της αγάπης;
 - Έχεις ιλιά στά στήθια σου, ιλιὰ στήν αμασκάλη,
 Κι τ' ακρινό σου δάχτυλου π' του φίδι φαγουμένου.
 - Στρώσι φαρδιά, στρώσι πλατιά, στρώσι γιά δυό νουμάτους,
 Γιατί ήρθι η άντρας μου, ήρθι κι η καλός μου.

Ο επιστρέφων εκ του ταξιδιού σύζυγος¹⁶⁰

Χάραξι η Ανατουλή κι έφιξι η Δύσι,
 παν' τα πουλάκια στη βουσκή κι έμμουρφις στη βρύσι.
 παίρνου κ' ιγώ του μαύρου μου πάου να τουν πουτίσου,
 βρίσκου μια κόρ' να παίρν' νιρό μι τα σταμινιά γιουμάτα.
 της γύριψα λίγον νιρό να δώκου τ' άλουγό μου.
 σαράντα τάσια μώδουκι στα μάτια δεν την είδα,
 κ' εις τα σαράντα τέσσιρα την είδα δακρυσμένη.
 - «Τ' έχεις, κόρη μ', κι θλίβισι κι χύνεις μαύρα δάκρυα;»
 - Έχου άντρα στην ξηνητειὰ τώρα δώδικα χρόνια,
 ακόμα δυό τουν καρτιρώ, τρία τουν παντυχαίνου,
 κι' από τα πέντι κ' ύστιρα καλόγρια θα πα γένου.»
 -«Κόρη μ', η άντρας πέθανι, κόρη μου, η καλός σου,
 κ' ιγώ κηρί τουν 'δάνεισα, κ' ήρθα να μου του δώκης»
 -«Κηρι κή αν τουν 'δάνεισις διπλό να σου του δώκου.

¹⁵⁹ άλυκα υφάσματα

¹⁶⁰ ΚΛ, Υλη Πολίτου, αρ. 182

- «'Γώ σάβανου τουν 'δάνεισα κ' ήρθα να μου του δώκης»
- «Σάββατου 'σάν τουν 'δάνειση, ιγώ να σου του δώκου»
- «Ιγώ φιλί τουν 'δάνεισα, μου 'πι να μου του δώκης»
- « Φιλί σαν τούνι δάνεισις, σύρι κι γύριβέ του»
- «Κόρη μ', ιγώ μ' η άντρας σου, ιγώ 'μι η καλός σου»
- «Αν είσι συ η άντρας μου, ιγώ δε σι γνουρίζου·
Πες μου σημάδια της αυλής, τότες να σι πιστέψου»
- «Έχεις μηλιά στη ρούγα σου κι κλήμα στην αυλή σου,
κάνει σταφύλια ραζακιά κι του κρασι μουσκάτου»
- «Πουλλοί διαβάτις πέρασαν μπουρεί κι να τα ξέρουν».
- Πες μου σημάδια του σπιτιού, τότες να σι πιστέψου».
- «Χρυσή κανδήλα κρέμιτι στη μέσ' απού του σπίτι,
Κι φέγγει του σπιτάκι σου κι η κλίν' όπου κοιμάσι»
- «Τσ' γειτόνοι αν ιρώτησις, μπουρεί να σου του είπαν.
- Πες μου σημάδια του κουρμιού κι τότες να πιστέψου».
- Έχεις ιλιά στα στήθια σου, ιλιά στην αμασκάλη,
κι' ανάμισα στα δυό βυζιά τ' άστρου κι του φηγγάρι»
- «Τώρα κ' ιγώ σι πίστεψα πως είσι η καλός μου».
- Του μαύρου του χαμπήλουσι κι' απάνου την ιπήρι,
κι κίνησαν κι πήγανι αντάμα εις του σπίτι.

Η άσπλαγχνη μήτηρ¹⁶¹

Κίνησ' Ανδρουλής κίνησε να πάη να κυνηγήση
αφίνει γιό στα γράμματα διαβάζει το ψαλτήρι.
Κι ο δάσκαλος το σχόλασε να πάη να γιοματίση.
Στο δρόμο οπού πάγαινε στη στράτα που πηγαίνει
βρίσκει και τη μανούλα του μ' άλλον αγκαλιασμένη.

¹⁶¹ ΚΛ, Ύλη Πολίτου. Π. Βογιαντζής. Πρόπαν.

Έννοια σ' και θα 'ρθ' αφέντης μου και θα το μαρτυρήσω.
 Μώρ' τι είδες συ κι τι θα πης κι τι θα μαρτυρήσης;
 Η αγελάδα γω καλά θα πω καλά θα μαρτυρήσω.
 Και με το μόσχο το πλανά κι με τα λιποκάρνα
 στη κάμαρά της το 'βαλε κάθεσαι και το σφάζει
 σαν μακελάρης φυσικός, κάθεσαι και το γδάρει
 βγάζει το σηκοτάκι του στο μάγερα το στέλνει.
 Μάγειρα που μαγέρινες να μαγειρεύσεις πάλι
 Μαγέρινε το σ' κότι αυτό της αγρογελαδίτσας.
 Κι ο μάγειρας το γνώρισε πως είν' του Κωνσταντάκη
 εννιά νερά το έπλυνε και ξεπλυμόν δεν έχει.
 Βρέ να κι Ανδρούλης κι έρχεται τ' αγρίμια μερωμένον
 Φέρνει κ' ένα χασόπουλο να παίζ' ο Κωνσταντάκης.
 Μωρά κι που 'ν' ο Κωνσταντής και που 'ναι το παιδί μου;
 Τώρα ήταν δω τώρα 'φυγε τώρα πάλι θε να 'ρθη,
 Κάτσε να φας κάτσε να πιής κάτσε να τραγουδήσης
 Κι' ο Κωνσταντής θε να 'λθη.
 Βιτσά δίνει στο μαυρό του στο δάσκαλο πηγαίνει.
 Δάσκαλε που 'ν' ο Κωνσταντής κι που 'ναι το παιδί μου;
 Κι ο δάσκαλος σαν τ' άκουσε πολύ του κακοφάνη
 Ψιλήν φωνήν εφώναζε, ψιλήν φωνήν φωνάζει
 έχω τρεις μέρες να το ιδώ τρεις χρόνοι μου φανήκαν
 τρία μαχαίρια δίκωπα μέσ' στη καρδιά μου μπήκαν;
 Κι' αν δεν έλθη κι αν δεν φανή κόπτεις το σάβανό μου.
 Βιτσά δίδει στο μαυρό του στο σπίτι του πηγαίνουν.
 Σκύλα μα που 'ν' ο Κωνσταντής κι που 'ναι το παιδί μου,
 Τώρα 'ταν δω τώρα 'φυγε τώρα πάλι θε να 'ρθη
 κάτσε να φας κάτσε να πιής κάτσε να τραγουδήσης.
 Το πρώτο πιάτο π' έβγαλε ήτο το σηκοτάκι
 Το σηκοτάκι ωμίλησε μέσα από το πιάτο:
 Αν είσαι Τούρκος φάγε με κι Όβριός κατάπιέ με

*Αν είσαι συ ο πατέρας μου σκύψε κι φίλησέ με.
Κι' ο Ανδρούλης ωσάν τ' άκουσε πολύ του κακοφάνη
Χρυσό χαντζάρι έβγαλε π' αργυραννό φκιάρι
τρεις χαντζαργιές της έδωσε παίρνει της το κεφάλι
στο μαύρο του την φόρτωσε στο μύλο την πηγαίνει
όλο το θιό περικαλεί κι' όλο το θιό δοξάζει.
Θιέ μ', και να τον εύρισκα τον μύλον ανοιγμένον
το μυλωνά να κάθεται να τρώγει να κοιμάται.
Επήγε κ' εύρηκε τον μύλον ανοιγμένο
ο μυλωνάς εκάθετο έτρωγε κ' εκοιμάτο.
Κι αμέσως ν' έρριξε κι αρχίνισε να λέγη:
άλεσε, μύλο μ', άλεσε μιας λιγεράς κορμάκι.*

Η παιδοκτόνος¹⁶²

*Κινησ' η Γιάννης, κίνησι να πάη να κυνηγήση,
κίνησι κι η Κουσταντής στου δάσκαλου να πάη,
Κ' η δάσκαλους τουν σκόλασι να πάη να γιουματίση,
βρίσκει τη μάνα τ' 'πω 'πιζι μι ένα παλληκάρι.
«Ας είν', ας είνι, μάνα μου, 'γώ θα τα ' πῶ τ' αφέντη μ'»
- «Τι είδεις, Κώστα μ', τι θα 'πης κι τι θα μαρτυρήσης; »
- «Καλό είδα, καλό θα' πω, καλό θα μαρτυρήσου·
Κ' ή μάνα του του γέλασι μι σύκα, μι καρύνδια,
κ' εις τουν ουντά (δωμάτιον) του έβανι κι σαν αρνί του σφάζει·
του κιφαλάκι τ' έκουπι σαν τουν παλιό χασάπη,
κ' ιννιά νιρά του έπλυνι, του αίμά του δεν παύεις*

¹⁶² Εν Αγίω Γεωργίω Νηλείας Σ. Άγγελος, 17 Απριλίου 1888

κ' εις του ταψί του έβανι, στουν μάειρα του πάει,
 να μαειρέψ' η μάειρας ιννιά λουγιού φαγάκι.
 Νάτους κ' η Γιάννης πω 'ρθουνταν απ' του πικρό κυνήγι,
 φέρνει αλάφια ζουντανά, λαφίνις λαβουμένις,
 φέρνει κ' ένα λαφόπουλου να παίζ' η Κουσαντίνους.
 -«Ωρα καλή σου, Λέγκου μου –καλώς τουν τουν Γιαννάκη»
 -«Λέγκου μ', που είναι του πιδί, που είν' η Κουσαντίνους;»
 - «Κάτσι να φας, κάτση να πιής, κάτση να γιουματίσης,
 τώρα θα έρθη του πιδί, θα έρθ' η Κουσαντίνους»
 του μαύρου τ' καβαλλίκησι στου δάσκαλου πααίνει '
 -«Δάσκαλη, που 'νι του πιδί μ', που 'νι η Κουσαντίνους; »
 -«Του γιόμα τούνι σκόλασα να πάη να γιουματίση,
 κ' απου του γιόμα κ' ύστιρα εις του σκουλειό δεν ήρθι»
 Τουν μαύρου του εχτύπησι κ' εις τα πιδία πααίνει.
 -«Πιδιά, μην είδητι του γιό μ' του Μικρουκουσαντίνους;»
 - Του γιόμα που σκουλάσαμε, 'πήγι να γιουματίση
 κι' απού του γιόμα κ' ύστιρα στου δάσκαλου δεν ήρθι»
 Τουν μαύρου του εχτύπησι στου σπίτι του πααίνει.
 - «Μαρή, που είναι του πιδί, που είν' η Κουσαντίνους;»
 - «Κάτσι να φας, κάτση να πιής, κάτσι να γιουματίσης,
 τώρα θα έρθη του πιδί, θα έρθ' η Κουσαντίνους»
 Κι του σταυρό του έκανι κι' αρχίνησι να τρώη.
 Πήρι την κουμπουσιά, του δεύτιρου κουψίδι
 κι του τραπέζι σύντυχι κι του τραπέζι λέει.
 -«Αν είσι Τούρκους, φάι μι, Ουβριός καταλύσέ μι,
 κι' αν είσι η αφέντης μου (ο πατήρ μου), σκύψι κι φίλησέ μι»
 -«Μαρή, τι λέει η σουφράς, τι λέει του τραπέζι;»
 Απ' τα μαλλιά την άδραξι, λιανά λιανά τη φκιάνει,
 κ' εις του σακκί την έβανι στου μύλου τήν πααίνει.

-«Άλισι, μύλου μ', άλισι της Λέγκους του κουρμάκι,
κι 'βγάν' αλεύρι κόκκινου κι την πασπάλη μαύρη,
γιά να πιρνούν γραμματικός να πέρνη για μιλάνη,
κι για ν' ακούν οι έμμουρφοι αυτό να μη του φκιάν' νι.

Η άπιστος σύζυγος¹⁶³

Της πόλης ηπραμματιφτής, της Μπουγδανιάς η αφέντης,
σι καπηλειό 'νταμώνουντι να κάνουν ζιαφέτι
πήραν κ' ένα μουτσόπουλου για να τους τραγουδήση.
-«Τραγούδα, βρε μουτσόπουλου, για να μας ξιφαντώσης»
- «Μα, τι τραγούδι να σου 'πω, αφέντη, να σ' αρέση;
όσα κουρίτσια φίλησα, κι όσις παντριμμένης,
κι καλουγριές κι παπαδιές, που μιτρημούν δεν έχεις,
μ' σαν της Μπογδάνας του φιλί γλυκότιρου δεν είδα.»
-«Για ποιά Μπογδάνα λες αυτό, για ποιά Μπογδανουπούλα»
- «Για τη Μπογδάν' απ' τη Βλαχιά που ' νι στη Σαλουνίκη,

Ο ναύκληρος¹⁶⁴

Αφουγκρασθήτι να σας 'πω του γιμιντζή τα πάθια,
Τα πάθια κι ήτα βάσανα, του τι πιρνά η καϋμένους.
-Ένα καράβ' αρμενίζει στις Μάλτας του μπουγάζι (πορθμός)
του δέρν' η νότους κ' η βουργιάς, μαϊστρου-τραμουντάνα,
Κι η στρουκουθάλασσα πουλύ του τραπατσιάρει (προσβάλλει).
Κ' η ναύκληρους αρρώστησι στου караβιού την πλώρη.
Μάνα δεν έχει να τουν ιδή, αφέντ' (πατέρα) να τουν λυπάτι,
Ούτ' αδιρφό, ούτ' αδιρφή να τουν ψυχουπουνάη.

¹⁶³ ΚΛ, Ύλη Πολίτου, αρ. 190.

¹⁶⁴ Πρόπαντον. Π. Βουγιαντζής, δημοδιδάσκαλος.

Τουν κλαίει η νύχτα κ' η αυγή, τ' άγριου κι του φιγγάρι.
 Τουν κλαίει κ' η καπιτάνιους του, που 'ν' άξιου παλληκάρι.
 - Σηκώσ' απάνου, ναύκληρι, κι κάτσι στου τιμόνι,
 Να κουμπασιέρης τουν κιρό να 'βγούμι σι λιμάνι.
 - Ιγώ σας λέου δεν 'μπουρώ, κι σεις μου λέτι, σήκου.
 Για πιάστι μι να σηκουθώ, κι βάν'τι μι να κάτσου,
 Κι φέρτι μου τη χάρτα μου, κι το 'ρημου μ' κουμπάσου (διαβήτη)
 Να κουμπασάρου τουν κιρό να 'βγούμι σι λιμάνι.
 - Του γλέπεις κείνου του βουνό του βαρειανταριασμένου;
 Απόχει ν' αντάρα στην κουρφή την κατικνιά στη ρίζα;
 Εκεί θα 'πα ν' αράζουμι, 'πόχ' αγαθό λιμάνι.
 Ρίξ'τι διζιά του σίδηρου, ζιρβά του παλαμάρι,
 Κι' απον' την Όστρια την κακιά ρίξ'τι τη σιγουράντσα¹⁶⁵
 Στείλ'τι τους ναύτης για νιρό τσ' μαέρους για τα ζύλα,
 Κι τα μικρά μουτσιόπουλα να 'παν' να φκιάσ'νι μνήμα.
 Να μην του φκιάσ'νι σι βουνό, μήτι μέσ' στο λογκάδι.
 Να πάνι να του φκιάσουνι σιμά του πιριγιάλι.
 Κι στη διζιά του τη μιριά ν' αφήσ'νι παραθύρι.
 Να ' κρούη η αχνός της θάλασσας, βουριάς του μισημέρι.
 Να μπινουβγαίν'νι τα πουλιά να φέρνι τα μαντάτα (ειδήσεις).
 Ν' ακούν κι τα μουτσιόπουλα που λένι του -Ε-λέστι.
 Αϊντι, κι σύρτι στου καλό, σύρτι στου κατανόδιου,
 Κι σά ρουτήσ' η μάνα μου κ' η γκαρδιακιά αδιρφή μου,
 Να μη της 'πήτι πέθανα, να τσ πήτι, πως παντρεύκα.
 Πήρα την πλάκα πιθιρά, τη μαύρη γης γυναίκα,
 Κι τα πιτράδια του γιαλού τα πήρα γ' νικαδέρφια.

¹⁶⁵ μεγάλη άγκυρα

Η δυστυχής μήτηρ (Κωνσταντῖνος καὶ Ἀρετὴ)

*Η μάνα απόχ' ἰννιά νυγιούς τουν Κουσαντίνου δέκα,
Απόχει κι την Αριτή πουλύ μακριὰ στα ζένα·
Ούλοι οι γνιοὶ αποκόβανι κ' η Κουσαντης σπουδάζει.
«Δόσι, μάνα μ', την Αριτή, πουλὸν μακριὰ στα ζένα,
Να 'χου κ' ἐγὼ του γύρισμα, ὄντ' ἐρθουμ' απ' τα ζένα.
-Τη δίνουμι την Αριτή πουλύ μακριά στα ζένα.....*

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΟΥ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

ΠΡΙΝΤΖΟΣ

ΠΡΩΗΝ ΝΟΜΑΡΧΗΣ ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

Κυρίες και κύριοι, πιστεύω ότι αυτό το Συνέδριο ήταν από τα πιο θελκτικά Συνέδρια που παρακολουθήσαμε τον τελευταίο καιρό. Ακούστηκαν εισηγήσεις πολύ σημαντικές, πολύ σπουδαίες και διαπιστώσαμε –τουλάχιστον εγώ– ότι παρά το ότι είμαστε Βολιώτες, Μαγνησιώτες, έχουμε ένα τεράστιο έλλειμμα πληροφόρησης γύρω από αυτόν τον θελκτικό μύθο της Αργοναυτικής εκστρατείας, γύρω από αυτό το θρυλικό καράβι, την Αργώ.

Και μια προσπάθεια που ξεκίνησε αρκετά χρόνια και θέλω να πω, η προηγούμενη Δημοτική Αρχή πραγματικά με πολλή θέρμη προχώρησε αυτή τη σκέψη –και τη συνεχίζει βέβαια και η παρούσα– όλοι συνδράμαμε και όλοι με ενθουσιασμό θελήσαμε να βοηθήσουμε. Και πρέπει να μνημονεύσω και τη Νομαρχία –όταν ήμουν Νομάρχης– η οποία δεν διέθεσε κανένα μεγάλο κονδύλι, αλλά εν πάση περιπτώσει, βοήθησε με 50.000 € αν θυμάμαι καλά, για να μπορέσουμε να υλοποιηθεί αυτό το σχέδιο. Αναμφίβολα λοιπόν, ανήκουν συγχαρητήρια σε αυτούς που οργάνωσαν σήμερα αυτό το Συνέδριο, στον Αντιπρόεδρο της Βουλής κ. Σούρλα και στον Δήμο. Να συγχαρώ τους εισηγητές από τη φίλη χώρα τη Γεωργία, αλλά και τους Έλληνες γι αυτά που μας είπαν.

Αναμφίβολα, στο βάθος αυτού του μύθου υπάρχει κάποια αλήθεια. Αυτό είναι δεδομένο. Δεν είναι δυνατόν, όλη αυτή η ιστορία χιλιάδων ετών να αναφέρεται στην Αργοναυτική εκστρατεία και να μην υπήρχε τίποτα το πραγματικό. Σίγουρα υπάρχει κάποια αλήθεια στο βάθος.

Εμείς εδώ είχαμε μία περιπέτεια με το μεγάλο έργο της παράκαμψης του Βόλου, ότι βρέθηκε εκεί ένας αρχαιολογικός τάφος ασύλητος και βρέθηκαν εκεί πολύ σημαντικά πράγματα. Και το πρωί, η κα Αδρύμη σας είπε ορισμένα από αυτά και συνεχίζεται η έρευνα. Είπε κάτι, ότι ο χρυσός των κτερισμάτων εδώ, είναι Αλουβιακής προέλευσης (αν το λέω καλά), όπως απεδείχθη από το Λούβρο και αυτή η έρευνα συνεχίζεται. Από ό,τι γνωρίζω τουλάχιστον, στα ποτάμια της Γεωργίας –και αν κάνω λάθος, διορθώστε με– σε

ορισμένα τουλάχιστον, υπάρχει χρυσόσκονη. Γιατί τον χρυσό παλιά το παίρναμε είτε από την άμμο των ποταμών, είτε βεβαίως από τούνελ τα οποία σκάβαμε μέσα στη γη.

Γιατί αυτό το χρυσόμαλλο δέρας, αυτό το χρυσό τομάρι, να το πω έτσι απλά, επιτέλους τι ήταν; Υπάρχει λοιπόν μία άποψη τι ήταν το χρυσόμαλλο δέρας, την έχω ακούσει από πολλούς, εγώ δεν είμαι αρχαιολόγος, δεν έχω άποψη, αλλά νομίζω ότι σε αυτή την κατεύθυνση συνδέει αυτά τα πράγματα. Οι αρχαίοι πρόγονοί μας λοιπόν, πήγαιναν εκεί να πάρουν χρυσάφι.

Οι Γεωργιανοί, για να πάρουν το χρυσάφι, περνούσαν το νερό με την άμμο των ποταμών, το περνούσαν από το τομάρι με το μαλλί. Για ποιο σκοπό: τα ψήγματα του χρυσού, η χρυσόσκονη, κολλούσε πάνω στο μαλλί και έμενε και έτσι το συνέλεγαν. Στο τέλος λοιπόν, αφού έκαναν όλη αυτή τη δουλειά, αυτό το χρυσόμαλλο δέρας, έβγαινε χρυσό, λαμπίριζε, γιατί έχει αυτή την ιδιότητα ο χρυσός.

Είναι μία λογικοφανής, θα έλεγα, ερμηνεία, τι ήταν το χρυσόμαλλο δέρας. Εν πάση περιπτώσει, αποδεικνύει όμως ότι σίγουρα η Μαγνησία, ο χώρος αυτός, είχε στενούς δεσμούς με τον Εύξεινο Πόντο και τη Γεωργία.

Χαίρομαι πραγματικά και προσωπικά και όλοι μας, ότι γίνεται αυτό το εγχείρημα αύριο και θα ξεκινήσει το θρυλικό καράβι της Αργούς για να κάνει το ταξίδι, έστω και αν δεν το κάνει προς Ανατολάς, θα το κάνει προς Δυσμάς, αλλά όπως είπε και ο Αντιπρόεδρος της Βουλής, εμείς θα το κάναμε αυτό το ταξίδι και οδικά ή θα το φορτώσουμε στο καράβι και θα το κατεβάσουμε κοντά στη φίλη χώρα Γεωργία, διότι πραγματικά είναι κάτι το πολύ σημαντικό και θα έχει και μία παγκόσμια απήχηση.

Ευχαριστώ για την παρέμβαση που μου επιτρέψατε, αν και κράτησε κάτι παραπάνω.

I. TAVARTKILADZE

ΠΡΕΣΒΗΣ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΡΟΑΤΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Κυρίες και κύριοι, αγαπητοί συνάδελφοι, ήταν πραγματικά μεγάλη χαρά για εμάς, την ομάδα από τη Γεωργία, να βρισκόμαστε εδώ και να συμμετέχουμε σε αυτό το πολύ σημαντικό Συνέδριο. Παραδοσιακά πάντοτε η συνεργασία είναι επιτυχής και εύχομαι να είμαστε και πάλι επιτυχείς. Ελπίζω στη συνάντηση που θα κανονίσουμε για τη Γεωργία, να έχετε τη δυνατότητα να ανταλλάξουμε γνώσεις και να έχουμε νέες ερμηνείες για τα ευρήματα του επιστημονικού υλικού. Και θα ήθελα επίσης να προσθέσω ότι ελπίζω πραγματικά, όπως έγινε πριν από 3.000 χρόνια, η Αργώ να φτάσει την ακτογραμμή της Κολχίδας.

Σας ευχαριστώ πολύ για τη διοργάνωση και για τη φιλοξενία σας.

ΑΝ. ΚΑΡΑΜΑΡΙΟΣ

ΒΟΥΛΕΥΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

Έχω στο σπίτι μου μία σειρά από αρχαία βιβλία του Ζαχαρόπουλου, εκατόν δέκα τρεις (113) τόμους. Η μία πλευρά είναι στα αρχαία και η άλλη στα ελληνικά. Και πολλές φορές όταν μου δίνεται η ευκαιρία, ξεκινάω από αυτό, για να καταλήξω κάπου αλλού. Διαβάζοντας, μένω κατάπληκτος γι αυτούς τους αρχαίους συγγραφείς και λέω: τόσο πολύ έξυπνοι ήταν αυτοί; Δηλαδή, μπορώ να πω, πολύ προχωρημένοι. Γι αυτό, με πολλή χαρά ήρθα σε αυτό το Συμπόσιο, αγαπητέ μου κύριε Πρόεδρε, γιατί κάθε τόπος έχει την ομορφιά του, την ιστορία του, τον πολιτισμό του.

Εγώ κατάγομαι από τη Ρόδο, ένα νησί με πολύ πολιτισμό και αρχαίο και σύγχρονο, αλλά θέλω να καταλήξω ότι πράγματι, η Αργοναυτική εκστρατεία, που όλοι μας τη μαθαίνουμε από μικρά παιδιά, σήμερα, με αυτά που ακούσαμε –όσα μπόρεσα να ακούσω εγώ– όσο και αν φαίνεται σαν μύθος, όπως είπε και ο κ.Πρίντζας, είναι μία πραγματικότητα. Και τι αποδεικνύεται: ότι εμείς οι Έλληνες έχουμε μία τέτοια ιστορία – γι αυτό μας θαυμάζουν όλα τα κράτη– που μέσα από τον μύθο αποδεικνύεται ότι η σημερινή μας ζωή δεν είναι τίποτα άλλο, παρά μία συνέχεια εκείνων των πραγμάτων.

Θέλω λοιπόν να σας συγχαρώ αγαπητέ μου κύριε Πρόεδρε και τον Δήμο Βόλου γι' αυτή την πρωτοβουλία σας. Και εμείς οι Βουλευταί που είμεθα στην Ομάδα του Κοινοβουλίου, της Φιλίας της Ελλάδος με τη Γεωργία, όπως είμαι και στην ομάδα της Ουκρανίας, που είχα την τύχη πριν λίγο καιρό να πάω και σας ομολογώ ότι όταν στην επιστροφή μου πέρασα από την Οδησό, συγκινήθηκα ιδιαίτερα και είναι το όνειρό μου, παρόλο που έχω γυρίσει πολλά κράτη του κόσμου, να περάσω την Τραπεζούντα, όλες εκείνες τις πόλεις τις Ελληνικές και από τη μία πλευρά του Ευξείνου και από την άλλη και αυτό θέλω να το πραγματοποιήσω.

Θα μπορούσα λοιπόν ευχαρίστως να είμαι ένας από τους κωπηλάτες, αγαπητέ μου κύριε Πρόεδρε, για να πάω σε αυτό το ταξίδι, για να ξανανοιώσουμε όλοι μας που ο καθένας σας, από όποιον τόπο και αν είστε, να είστε βέβαιοι ότι όλοι οι Έλληνες αισθανόμαστε την ίδια χαρά, που εγώ προσωπικά αισθάνομαι πάρα πολύ ευτυχής που

είμαι σήμερα εδώ, για να ξανανοιώσω με αυτά που άκουσα, εκείνους τους προγόνους μας, που χάρη σε αυτούς, εμείς σήμερα με τον πολιτισμό τους στεκόμεθα εδώ.

Θερμά συγχαρητήρια και εύχομαι στο ταξίδι του πλοίου αυτού που θα γίνει, να ήμουν ένας από τους κωπηλάτες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΚΛΕΙΣΙΜΟ ΕΡΓΑΣΙΩΝ**Γ. Σούρλας****Πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Ομάδας Φιλίας Ελλάδας – Γεωργίας****Α' Αντιπρόεδρος της Βουλής των Ελλήνων**

Εδώ λοιπόν τελειώνει το Συνέδριό μας, εγώ συνοπτικά θα προσπαθήσω να παρουσιάσω τα συμπεράσματα και τις αποφάσεις που ελήφθησαν, ή θα πρέπει να ληφθούν.

Να πω λοιπόν εξ αρχής ότι το Συνέδριο αυτό διεξήχθη και σημείωσε πλήρη επιτυχία από απόψεως προσέλευσης και ποιότητας. Προσέλευσης αθρόας, ιδιαίτερα κατά την έναρξη του Συνεδρίου, που φανερώνει ότι είναι ζωντανή η υπόθεση της Αργοναυτικής εκστρατείας μετά από 3.500 χρόνια και ήταν και παραμένει διακαής πόθος να γίνει αυτό το ταξίδι με τη νέα Αργώ. Αυτά τα συναισθήματα είναι κορυφαία, που κάνουν τον άνθρωπο περισσότερο άνθρωπο και περισσότερο άρχοντα σε αυτό το ζωικό βασίλειο.

Άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο είναι η ποιότητα των εισηγήσεων των δέκα τριών (13) εισηγητών, που ο ένας ήταν καλύτερος από τον άλλον και σε εμάς τους μη ειδικούς προσέφεραν πάρα πολλά σημαντικά στοιχεία. Ξεδίπλωσαν, αν όχι όλες, τις περισσότερες πτυχές της Αργοναυτικής Εκστρατείας. Έδωσαν απαντήσεις, αλλά προκάλεσαν όμως και ερωτήματα και προβληματισμούς. Έτσι πρέπει να γίνεται σε μία επιστημονική συνεδρίαση, όπως είναι αυτή που πραγματοποιούμε από εχθές μέχρι σήμερα.

Εγώ απεκόμισα –και νομίζω, οι περισσότεροι από εμάς τους μη ειδικούς– την εντύπωση ότι ο μύθος με αυτό εδώ το Συνέδριο, παραχωρεί τη θέση του στην ιστορία, είναι ένα βήμα παραχώρησης του μύθου (αποχώρησης και παραχώρησης) στην ιστορία, έτσι όπως προκύπτει από στοιχεία των εισηγήσεων που έγιναν εδώ από έγκριτους εισηγητές αρχαιολόγους, επιστήμονες ειδικούς. Π.χ. το ότι στα ευρήματα του θολωτού τάφου, του περιφερειακού εδώ στην πόλη του Βόλου, μίας ηλικίας 3.500 ετών περίπου, υπάρχει χρυσός που έχει την προέλευσή του από τον Καύκασο, από τη Γεωργία (περιμένουμε μία ακόμα επιβεβαίωση από το εξωτερικό), είναι μία ένδειξη, ότι υπήρχε σχέση και ότι υπάρχουν ευρήματα αρχαιολογικά στη Γεωργία, όπως παρουσιάστηκαν από τους

Γεωργιανούς φίλους, που έχουν Μυκηναϊκή –αν το διατυπώνω καλά– τεχνοτροπία. Αυτό σημαίνει ότι υπήρχε μία επικοινωνία και μία σχέση και αλληλοεπίδραση. Χρειαζόμασταν τα μέταλλα για να προάγουμε τον Μυκηναϊκό μας πολιτισμό, αλλά και οι Γεωργιανοί δανείστηκαν από εδώ την τεχνοτροπία για να προχωρήσουν στα πρότυπα του Μυκηναϊκού πολιτισμού τα δικά τους επιτεύγματα. Είναι σημαντικό αυτό. Είμαστε ακόμα επιφυλακτικοί, αλλά όμως είναι πάρα πολύ σημαντικό βήμα. Και όχι μόνο τα μέταλλα, αλλά και το γυαλί από ό,τι άκουσα, έχει την προέλευσή του από την περιοχή αυτή εδώ. Άρα, αν θα μου έλεγαν να βάλω έναν τίτλο ως πολιτικός ή δημοσιογράφος, θα έγραφα: *«Ο μύθος παραχωρεί τη θέση του στην ιστορία»*.

Αυτό είναι το πρώτο βήμα και βέβαια, θα ακολουθήσει και το άλλο το βήμα, το μεγάλο, που είναι το Συνέδριο στη Γεωργία, στο Πότι.

Θα ήθελα να σταθώ λίγο ακόμη σε έναν προβληματισμό με τη Μήδεια. Αλλιώς την ξέραμε εμείς τη Μήδεια, στην Ελλάδα, αλλιώς την ακούσαμε σήμερα. Είναι μία άλλη εκδοχή, και με προβλημάτισε. Είναι αυτή η δαιμονισμένη, σατανική γυναίκα η οποία είχε στο αίμα της να δολοφονεί; Ή είναι μία γυναίκα αφοσιωμένη σε έναν σύζυγο που την πρόδωσε, την απάτησε και δεν τον συγχωρούσε με τίποτα και έφτασε μέχρι το αποτρόπαιο έγκλημα να σκοτώσει και τα παιδιά της ακόμα; Εκφράζω έναν προβληματισμό, ώστε όταν θα έρθουμε στη Γεωργία, να μας πείτε εσείς οι ειδικοί επιστήμονες, πιο πολλά για τη Μήδεια, ώστε να φωτιστεί αυτή η προσωπικότητα (εντός ή εκτός εισαγωγικών), γιατί είναι πολύ σημαντική υπόθεση.

Με ενημέρωσε ο Διευθυντής του Γεωργιανού Ινστιτούτου ο κ. Mikaberidze, ο συμπροεδρεύων, ότι στη Λυρική Σκηνή υπάρχει μία Ελληνίδα που λέγεται Μήδεια Ιασωνίδου. Δεν το ήξερα αυτό. Πώς δηλαδή τόσο εύκολα δέχθηκαν να δώσουν το όνομα Μήδεια οι γονείς της, εάν ήταν αυτή η δαιμονισμένη γυναίκα και να φέρει το βαρύ φορτίο της Μήδειας τώρα αυτή η πολύ διαπρεπής καλλιτέχνης που είναι! Πώς το δέχθηκαν αυτό; Και: Ιασωνίδου. Άραγε έχει καμία σχέση με τον Ιάσωνα; Γιατί να μην έχει; Άρα εδώ τα πράγματα θέτουν πολλούς προβληματισμούς. Ας το προσπαθήσουμε να το ξεκαθαρίσουμε.

Λοιπόν να προχωρήσω και να μην σας ταλαιπωρώ πολύ. Να πω ακόμη ότι στις αποφάσεις που πρέπει να πάρουμε –σχεδόν έχουν παρθεί, αλλά χρειάζεται και η δική σας γνώμη– είναι ότι αποφασίζουμε να πραγματοποιηθεί οπωσδήποτε το άλλο Συνέδριο στο Πότι. Εγώ προτείνω να γίνει –βέβαια δεν είναι δική μου υπόθεση και μπορεί να υπάρχουν και δυσκολίες– όχι μετά από τον Οκτώβριο μήνα, τούτη τη χρονιά. Πιστεύω ότι πρέπει να πάρουμε την απόφαση ότι η Αργώ δεν πρέπει να επιστρέψει στον Βόλο, αν δεν πάει στη Κολχίδα. Ή θα μείνει εκεί στην Ιταλία όσο καιρό χρειάζεται να προετοιμαστούμε...

Τουλάχιστον αυτή είναι η δική μου άποψη και βλέπω ότι το χειροκρότημά σας σημαίνει ότι υπάρχει συμφωνία. Θα πάει από εκεί, με οποιονδήποτε δρόμο και με οποιοδήποτε μέσον. Υπάρχουν μέσα αερομεταφοράς, έχουμε στρατιωτικά αεροπλάνα που μπορούν να μεταφέρουν την Αργώ στην Κολχίδα, να τη μεταφέρουν στο Πότι, έχουμε θαλάσσιες διόδους –δεν ξέρω πώς θα γίνει– έχουμε και δια ξηράς. Άλλωστε ο μύθος το είπε αυτό, ότι μεταφέρονταν όχι μόνο διά θαλάσσης, αλλά και μέσα από ηπειρωτικά μέρη.

Πρέπει να πάει οπωσδήποτε εκεί. Αλλιώς, δεν θα είμαστε αντάξιοι των Αργοναυτών που ξεκίνησαν σε μία εποχή πολύ μακρινή από τώρα, αλλά με πολλές δυσκολίες, δεν υπήρχαν τα τεχνικά μέσα και τα κατάφεραν να φτάσουν, να πάρουν το χρυσόμαλλο δέρας. Δεν θα μας τιμά λοιπόν, δεν θα είμαστε αντάξιοι των Αργοναυτών και εμείς θέλουμε να είμαστε αντάξιοι. Εκεί πρέπει να πάει η Αργώ και από εκεί και πέρα, ας κάνει όποια ταξίδια άλλα θέλει και ας πάει οπουδήποτε να στεγαστεί. Λοιπόν, αυτό είναι μία πρόταση για μία απόφαση, που βέβαια δεν είναι δεσμευτική για εκείνους που χειρίζονται τα πράγματα, αλλά δεν παύει όμως να έχει τον ηθικό της και ουσιαστικό της χαρακτήρα.

Και μάλιστα, να συνδυαστεί η άφιξη της Αργούς εκεί, με το Συνέδριο. Δηλαδή να έρθει η Αργώ στην Γεωργία, στο Βατούμι, να πορευτεί κατόπιν με τους κωπηλάτες μέχρι το Πότι που είναι, είπατε κύριε Πρόσβη σαράντα (40) χιλιόμετρα και όταν θα φτάσει εκεί, να ξεκινήσει και το 2^ο Συνέδριο που θα οργανώσει το Ελληνικό Κοινοβούλιο με το Γεωργιανό, ο Δήμος Βόλου, μαζί με τον Δήμο του Πότι.

Είχα κάνει μία πρόταση στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, όταν προ ημερών γιορτάζαμε την Ημέρα της Θάλασσας –για πρώτη φορά γιορτάστηκε αυτό, θυμάται ο κ.Τάσος Καραμάριος και ο συνάδελφος κ.Κωνσταντίνιδης– είχα κάνει μία πρόταση, προεδρεύοντας στη Βουλή, ότι θα πρέπει να γίνει διεθνές έμβλημα η Αργώ για τη ναυτιλία, να το προτείνει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Το δικαιούται η Αργώ, γιατί είναι το πρώτο υπερπόντιο ταξίδι πριν από 3.500 χρόνια, ιστορικό μεγάλο γεγονός, και όχι απλά μύθος, όπως και για τον Τρωικό πόλεμο που αποτελεί ιστορικό γεγονός ενώ αρχικά έλεγαν ότι πρόκειται για μύθο.

Να προωθήσουμε αυτά τα θέματα με όλες τις δυνατότητες που έχουμε και στο Ευρωκοινοβούλιο που απήυθυνα επιστολή και σαν Ομάδα Φιλίας του Ελληνικού Κοινοβουλίου και βεβαίως με το Κοινοβούλιο της Γεωργίας, για να γίνει έμβλημα διεθνές η Αργώ.

Τα Πρακτικά του Συνεδρίου που σήμερα τελειώνει και του Συνεδρίου που θα γίνει στη Γεωργία, πρέπει να μελετηθούν από τους επιστήμονες γιατί ακόμα δεν νομίζω ότι μπορούμε τόσο γρήγορα να επεξεργαστούμε την ουσία των εισηγήσεων αυτών, χρειάζεται μελέτη. Μία μικτή ομάδα από τους εισηγητές εδώ της Ελλάδος της Γεωργίας και της Κύπρου και όποιοι άλλοι πάρουν μέρος, όταν τα Πρακτικά τα οποία θα αναλάβει να εκδώσει η Βουλή των Ελλήνων με δικές της δαπάνες, ετοιμαστούν, θα τα παρουσιάσουμε σε μία διεθνή συνάντηση, όπου θα συμμετέχει το Συμβούλιο του Αποδήμου Ελληνισμού, οι Ομάδες Φιλίας του Κοινοβουλίου που είναι εβδομήντα δύο (72) και οι Βουλευτές Ελληνικής καταγωγής ανά τον κόσμο, που είναι εκατόν πενήντα δύο (152) περίπου, μεταξύ των οποίων –για να ενημερώσω τους Έλληνες πιο πολύ– είναι και υψηλόβαθμοι, όπως είναι ο Σαρκοζί (είναι Ελληνικής καταγωγής), ή όπως είναι ο Αντιπρόεδρος της Ουκρανίας και ο Πρωθυπουργός της Ρουμανίας.

Και το τελευταίο, να έρθουν τα χρυσά της Μήδειας και στον Βόλο. Έχουμε την ενημέρωση ότι ταρχές του 2009 θα έρθουν τα χρυσά της Μήδειας στο Μπενάκειο. Εμείς λοιπόν, σε συνεργασία με τους δύο Πρέσβεις που είναι εδώ και μας τιμούν από την αρχή με την παρουσία τους: και του Έλληνα στη Γεωργία και του Γεωργιανού στην Ελλάδα, θα συνεργαστούμε και με τα Κοινοβούλια και με τις αρμόδιες Υπηρεσίες, να έρθουν τα

χρυσά της Μήδειας στον Βόλο. Στο κάτω – κάτω, νύφη Βολιώτισσα ήταν η Μήδεια ή έτσι, ή αλλιώς. Τον Ιάσωνα παντρεύτηκε.

Τώρα βέβαια, τι τύχη είχε από εκεί και πέρα, είναι άλλη ιστορία, όπως είχε και η Ρωξάνη, η γυναίκα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Και αυτή δεν είχε καλή τύχη. Βλέπετε, τα μεγάλα ονόματα δεν είχαν καλή κατάληξη. Ούτε ο Ιάσωνας είχε καλή κατάληξη, ο μεγαλοπρεπής αυτός και σπουδαίος, δεν είχε καλό τέλος. Φαίνεται, κάτι στη διαδρομή δεν πήγε καλά. Και του Αλέξανδρου η οικογένεια που ήρθε εδώ, μετά από τόσο μεγάλο αγώνα και πολιτιστική εκστρατεία και τη Ρωξάνη δολοφόνησαν και τον γιο της τον Αλέξανδρο.

Εν πάση περιπτώσει, αισιόδοξα να τελειώσουμε και να πούμε ότι όταν κανείς πιστεύει σε κάποια πράγματα, πρέπει να δίνει αγώνα για να τα προωθήσει και να τα προβάλλει. Εμείς όλοι που είμαστε εδώ, έτσι είμαστε, το έχουμε πιστέψει αυτό και το προσπαθούμε.

Αυτές είναι οι προτάσεις. Εάν έχει κάποιος επιφύλαξη μπορεί ελεύθερα να την διατυπώσει, γιατί αυτές θα καταγραφούν σαν αποφάσεις του Συνεδρίου. Το Συνέδριο δεν είναι μία φιλολογική υπόθεση: ήρθαμε, μας ακούσατε, σας ακούσαμε. Εγώ πιστεύω ότι πρέπει να βγαίνουν, πέρα από τα συμπεράσματα –που εκ των πραγμάτων βγαίνουν– και αποφάσεις οι οποίες μπορεί να συμβάλλουν στην προώθηση επιδιώξεων. Το βιβλίο είναι αποφασισμένο ότι θα εκδοθεί με έξοδα της Βουλής, όπως και με έξοδα της Βουλής θα γίνει το Συνέδριο –στο βαθμό που μας επιβαρύνει σαν Ελλάδα– που θα γίνει στην Κολχίδα.

Και βέβαια, είπαμε το πρωί ότι εκεί θα επιδιώξουμε να έχουμε και μία μαζική μετακίνηση από τον Βόλο. Δεν θα πάνε μόνο οι σύνεδροι και θα πάνε κάποιοι εξ ημών, της Ομάδας Φιλίας. Θα οργανώσουμε, θα έρθουμε πολλοί στη Γεωργία. Και τώρα που γνωριστήκαμε, θα έρθουμε πολύ άφοβα, γιατί πιστεύουμε ότι δεν θα έχετε ούτε δράκους, ούτε περίεργα όντα εκεί. Θα μας δεχθείτε, πιστεύουμε, με αγάπη. Επομένως, θα έρθουμε και θα πάρουμε το σύγχρονο χρυσόμαλλο δέρας.

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

